

Natalia Stępień-Lampa

Szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich. Raport z badań

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2016

Szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich
Raport z badań

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 3503

Natalia Stępień-Lampa

Szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich

Raport z badań

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego • Katowice 2016

Redaktor serii: Nauki Polityczne
Mariusz Kolczyński

Recenzent
Sławomir Kantyka

Spis treści

Wstęp 7

1. Charakterystyka i problemy społeczne miasta Siemianowice Śląskie 23
   1.1. Charakterystyka miasta 23
   1.2. Cechy demograficzne Siemianowic Śląskich 26
   1.3. Industrialna przeszłość 32
   1.4. Restrukturyzacja przemysłu ciężkiego i problemy społeczne w mieście 43
   1.5. Problemy szkolnictwa w mieście 70
2. Metodologiczne podstawy zastosowanych badań 85
   2.1. Badania o charakterze praktycznym 85
   2.2. Analiza dokumentów urzędowych 89
   2.3. Wywiad kwestionariuszowy 93
      2.3.1. Kwestionariusz wywiadu 95
      2.3.2. Metody doboru próby badawczej 103
      2.3.3. Badanie pilotażowe 126
      2.3.4. Badanie właściwe i analiza danych 131
   2.4. Wywiad częściowo skategoryzowany 136
   2.5. Ankieta 139
      2.5.1. Ankieta audytoryjna 143
3. Analiza działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy na przykładzie miasta Siemianowice Śląskie 147
   3.1. Szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich 147
   3.2. Analiza wyników badań przeprowadzonych wśród beneficjentów zasiłków okresowych zamieszkujących obszary wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich 165
      3.2.1. Obszar I – Nowy Świat 165

3.2.2. Obszar II – Centrum ... 185
3.2.3. Obszar III – Huta Laura ... 207
3.2.4. Obszar IV – Hugo ... 225
3.3. Analiza wyników badań przeprowadzonych w instytucjach lokalnej publicznej polityki społecznej oraz wśród dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjalnych z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich ... 244

Zakończenie ... 259

Aneks ... 265
Załączniki
1. Wykaz problemów badawczych zawartych w kwestionariuszu wywiadu ... 265
2. Kwestionariusz wywiadu wraz z materiałami dodatkowymi (zgodą na udział w badaniu, kartą respondenta) ... 267
3. Wykaz jednostek wchodzących w skład próby zasadniczej i próby zapasowej ... 316
4. Kwestionariusz wywiadu zastosowany w badaniu pilotażowym ... 324
5. Wykaz pytań, z których zrezygnowano po przeprowadzeniu badania pilotażowego ... 360
6. Kwestionariusz ankiety rozdawanej o charakterze eksperckim ... 363
7. Kwestionariusz ankiety audytoryjnej ... 368
8. Wykaz problemów omawianych podczas wywiadu częściowo skategoryzowanego o charakterze eksperckim ... 372
9. Wykaz ulic miasta ze wskazaniem liczby mieszkańców oraz liczby zasiłkobiorców 2011 roku ... 375
10. Fotografie badanej przestrzeni miejskiej ... 382

Wykaz cytowanej literatury ... 395
Opracowania zwarte ... 395
Adresy stron internetowych ... 400
Materiały źródłowe ... 401
Wykaz aktów prawnych ... 402

Summary ... 403

Spis tabel ... 405
Spis wykresów ... 412
Spis rysunków ... 414

Wstęp

Szkoła jest instytucją, której głównym celem jest zagwarantowanie uczniom równych szans na odniesienie sukcesu edukacyjnego. Dążenie to przyświeca instytucjom szkolnym od momentu ustanowienia bezpłatnego i obowiązkowego charakteru edukacji. Wiele jednak grup społecznych wciąż jest pod tym względem defaworyzowanych. Wśród nich wskazać można osoby niepełnosprawne oraz wychowujące się w rodzinach dotkniętych zjawiskiem ubóstwa. Szanse takich uczniów na sukces edukacyjny wydają się mniejsze od szans rówieśników, którzy nie doświadczają tego typu problemów. Oznacza to, że nierówności edukacyjne w szkole są zjawiskiem aktualnie występującym. Pojawiają się one wraz z momentem rozpoczęcia edukacji i towarzyszą uczniom przez cały okres kariery szkolnej. Co gorsza, często wpływają także na ich dalsze, dorosłe życie.

Jednocześnie należy podkreślić, że nie istnieje jednakowe kryterium, za pomocą którego można mierzyć sukces edukacyjny i które można by przyjąć dla wszystkich uczniów. Ze względu na różne kompetencje intelektualne dla jednych sukcesem będzie ukończenie zasadniczej szkoły zawodowej, dla innych z kolei studiów wyższych. Dlatego też w niniejszym raporcie za sukces edukacyjny uznano osiągnięcie takiego poziomu wykształcenia, którego zdobycie znajduje się w granicach możliwości intelektualnych danego ucznia. Za brak sukcesu należy uznać jednak nieukończenie jakiejkolwiek szkoły bądź też ukończenie jedynie szkoły podstawowej czy gimnazjalnej.

Wśród grup, które mogą doświadczać nierówności szans na odniesienie edukacyjnego sukcesu, są dzieci i młodzież zamieszkujące obszary wielkomiejskiej biedy. Obszary te wyznaczają sąsiadujące ze sobą ulice lub też osiedla, na których zjawisko ubóstwa występuje w szczególnie dużym natę-

żeniu (w większym niż w pozostałych częściach miasta)[1]. Szanse na edukacyjny sukces dzieci i młodzieży z takiego środowiska mogą być niższe niż szanse rówieśników, którzy nie wychowują się w obszarze ubóstwa. Wynika to przede wszystkim z faktu dziedziczenia przez dzieci i młodzież z obszaru wielkomiejskiej biedy negatywnych wzorców zarówno od rodziny, jak i grupy rówieśniczej lub środowiska sąsiedzkiego. Jednocześnie należy zauważyć, iż odniesienie sukcesu edukacyjnego stanowi warunek niezbędny do pokonania trudnej sytuacji życiowej i rozpoczęcia dorosłego życia poza obszarem wielkomiejskiej biedy. Dlatego też konieczne jest podjęcie działań, które umożliwią przerwanie mechanizmu dziedziczenia ubóstwa przez wyrównywanie szans edukacyjnych. Praktyka pokazuje, że nie wystarczy, by w przedsięwzięcia te włączała się jedynie szkoła. Powinny one stanowić domenę instytucji lokalnej polityki społecznej – zarówno tych publicznych, jak i prywatnych w postaci organizacji rynkowych oraz organizacji pozarządowych.

Okres dzieciństwa powinny wypełniać beztroskie zabawy, ciepło domowego ogniska oraz bezgraniczna miłość rodziców. Dziecko stanowi bowiem bezbronną istotę, nad którą sprawują opiekę i o którego dobro dbają osoby dorosłe. Realna sytuacja życiowa dzieci często odbiega jednak od idyllicznych wizji wypełnionych radością, miłością i poczuciem bezpieczeństwa. Dzieciństwo jest uwarunkowane wieloma czynnikami, wśród których najbardziej istotne są czas oraz miejsce, w którym dziecko się urodziło i w którym dorasta. Czas i miejsce to czynniki makrospołeczne, wśród których należy wyróżnić sytuację polityczną, ekonomiczną, także kulturową lub technologiczną danego społeczeństwa. Pojęcie to obejmuje również perspektywę mikrospołeczną związaną z rodziną dziecka, czyli sytuację materialną i emocjonalną rodziców. Perspektywa mikrospołeczna to także czynniki kulturowe, takie jak miejscowe wzory życia społecznego oraz funkcjonowania i roli rodziny[2]. Nie

[1] Żyjący w obszarach wielkomiejskiej biedy doświadczają zjawiska wykluczenia społecznego wynikającego z miejsca zamieszkania. Termin *wykluczenie społeczne* dotyczy osób nieprzystosowanych do życia w społeczeństwie i w związku z tym egzystujących poza nim. Ryszard Szarfenberg wskazał różne wymiary tego zjawiska: nieuczestniczenie w życiu społecznym, niemożność realizacji przysługujących jednostce praw socjalnych, trudny lub ograniczony dostęp do dóbr i instytucji, wielowymiarowa deprywacja. Por. R. Szarfenberg: *Marginalizacja i wykluczenie społeczne – panorama językowo-teoretyczna*. W: *Ubóstwo i wykluczenie społeczne – perspektywa poznawcza*. Red. R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss. Warszawa 2010, s. 131.

[2] K. Frysztacki, M. Nóżka, M. Smagacz-Poziemska: *Dzieci ulicy. Studium szczególnego problemu miejskiego*. Kraków 2011, s. 27–28.

wszystkie dzieci doświadczają odpowiedniego wsparcia ze strony rodziców. Nie dla wszystkich dom rodzinny stanowi azyl, w którym mogą się schronić przed problemami otaczającego ich świata. W konsekwencji nie wszystkie mają równe szanse na zdobycie wykształcenia i wkroczenie w dorosłe życie.

Wczesne dzieciństwo oraz okres nauki szkolnej to czas, w którym dziecko jest najbardziej podatne na wpływy otoczenia. O jego przyszłości decydują zatem zarówno wszystkie pozytywne, jak i negatywne procesy, które mają miejsce w jego otoczeniu. Największy wpływ na rozwój młodego człowieka ma jego środowisko rodzinne. Nawet jeśli dziecko nie wychowuje się w domu rodzinnym, to rola rodziny – w tym przypadku jej braku – jest widoczna w jego zachowaniu. Rodzina, która w sposób formalny lub emocjonalny porzuca dziecko, oddziałuje na jego obecne oraz przyszłe, dorosłe życie. Dysfunkcja rodziny, którą może powodować wiele czynników (np. choroba, uzależnienie, bezrobocie, ubóstwo, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych) odbija się negatywnie na dziecku i może stanowić przyczynę jego niedostosowania społecznego (a zatem przyczynę problemów z podporządkowaniem się społecznie uznanym normom). Z kolei niedostosowanie społeczne często skutkuje zmniejszonymi szansami na sukces edukacyjny[3].

Wraz z ustanowieniem obowiązkowej edukacji szkolnej szkoła stała się instytucją, której zadaniem jest zagwarantowanie wszystkim uczniom równych szans na odniesienie sukcesu edukacyjnego. Mimo tego dążenia do równości szanse niektórych uczniów wydają się mniejsze niż innych. Wśród uczniów doświadczających w tym względzie nierówności wskazać można osoby niepełnosprawne, a także wychowujące się w najmniej majętnych rodzinach, a zatem w rodzinach dotkniętych ubóstwem[4]. Przedmiotem naukowych dociekań prowadzonych w pracy jest właśnie ta druga kategoria uczniów.

Problem ubóstwa dzieci w Polsce potwierdzają badania przeprowadzone w 2009 roku przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

---

[3] Ibidem.

[4] Badania naukowe potwierdzają nieuprzywilejowaną pozycję pod względem szans edukacyjnych uczniów wywodzących się z ubogich rodzin. Por. K. Górniak, A. Kalbarczyk, E. Tarkowska: *System edukacyjny, ubóstwo i wykluczenie społeczne*. „Polityka Społeczna" 2006, nr 11–12; W. Warzywoda-Kruszyńska: *Bieda dzieci w środowisku wielkomiejskim (na przykładzie Łodzi)*. „Polityka Społeczna" 2009, nr 9; J. Godlewska: *Edukacja a problemy ubóstwa i wykluczenia społecznego*. W: *Polityka publiczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego*. Red. R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss. Warszawa 2010; K. Górniak, A. Kalbarczyk: *Ukryty problem – obszary biedy w dyskursie szkolnym*. W: *Dyskursy ubóstwa i wykluczenia społecznego*. Red. E. Tarkowska. Warszawa 2013.

OECD opublikowała raport pt. *Doing better for children*, w ramach którego znalazły się również zalecenia dla Polski. Zostały one przedstawione przez Simona Chapple'a z Wydziału Polityki Społecznej OECD na posiedzeniu sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny 20 stycznia 2010 roku. Z raportu wynika, że średni dochód polskich rodzin należy do najniższych spośród państw członkowskich organizacji, a 21,5% dzieci w wieku 0–17 lat żyje poniżej granicy ubóstwa (gorsza sytuacja była obserwowana jedynie w Meksyku i Turcji)[5]. Jednocześnie autorzy raportu zauważają, że wydatki publiczne na dzieci w Polsce należą po Meksyku do najniższych w OECD[6].

Na niekorzystną sytuację polskich dzieci dotkniętych ubóstwem wpływa również fakt, iż nie stanowią one istotnej siły społecznej. Nie manifestują swoich praw, nie formułują żądań, przez co ich problemy nie są dostrzegane przez opinię publiczną i polityków. W dodatku poza niedostatkiem środków materialnych doświadczają również psychologicznego mechanizmu kultury ubóstwa[7]. Jest ona obecna i zakorzeniona w ich sposobie myślenia, gdyż wiele z nich żyje w permanentnej i dziedziczonej z pokolenia na pokolenie biedzie, nie znają więc innego sposobu życia. Kultura ubóstwa wiąże się z biernością i brakiem myślenia perspektywicznego, które towarzyszą niedostatkowi środków materialnych[8].

Tak zdiagnozowana sytuacja dochodowa polskich rodzin nie skłania do optymistycznych refleksji. Występujące w Polsce zjawisko biedy, a zwłaszcza zjawisko ubóstwa dzieci, ma negatywne konsekwencje nie tylko dla samych pokrzywdzonych, ale również wpływa niekorzystnie na sytuację społeczno-gospodarczą kraju[9]. Ponadto rodzi ono nierówności społeczne (nierówny dostęp do dóbr), w tym również edukacyjne. Jeżeli ubóstwo będzie występowało na pewnym dającym się wyodrębnić terytorium, to zgodnie z teorią

[5] Za próg ubóstwa OECD przyjęło dochód poniżej 50% przeciętnego dochodu w gospodarce narodowej w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie domowym. Zob. http://www.oecd.org/social/family/doingbetterforchildren.htm/ [data dostępu: 1.12.2013].

[6] Ibidem.

[7] Henryk Domański wskazuje negatywne następstwa syndromu postaw i zachowań określanego mianem *kultury ubóstwa*. Wśród nich wymienia dezintegrację rodziny, wykluczenie społeczne, funkcjonowanie na granicy prawa. Zob. H. Domański: *Ubóstwo w społeczeństwach postkomunistycznych*. Warszawa 2002, s. 102.

[8] I. Dominik: *Oblicza biedy*. „Newsweek", 12.12.2005.

[9] Wiąże się to m.in. z transferami pieniężnymi, które mają na celu łagodzenie czy wręcz eliminację negatywnych konsekwencji biedy. Ponadto warto zaznaczyć, iż główną przyczyną biedy jest bezrobocie, zatem mamy również do czynienia z niepełnym wykorzystaniem możliwości produkcyjnych siły roboczej.

reprodukcji kulturowej, możemy mieć do czynienia z dziedziczeniem negatywnych wzorców nie tylko od rodziny, ale także ze środowiska lokalnego.

Nierówności edukacyjne (również te spowodowane niedostatkiem środków materialnych) pojawiają się bardzo wcześnie i towarzyszą dzieciom dotkniętym ubóstwem przez cały okres ich kariery szkolnej. Jak wskazują autorzy *Polskiego Raportu Social Watch 2010* uczniowie ci doświadczają licznych barier w dostępie do edukacji, takich jak bariery społeczne i kulturowe (brak aspiracji edukacyjnych, negatywne wzorce środowiskowe, szybkie wchodzenie w dorosłość), bariery psychologiczne (brak pewności siebie, niska samoocena, brak wsparcia ze strony rodziców), bariery ekonomiczne (brak środków finansowych na zakup podręczników i pomocy szkolnych)[10].

Nierówności edukacyjne mogą generować wykluczenie edukacyjne, czyli odsunięcie, wyeliminowanie pewnych grup uczniów z procesu kształcenia. Wykluczeniem z systemu edukacji szczególnie zagrożone są dzieci dotknięte ubóstwem. Stanowi to efekt wielu czynników, na przykład braku uczestnictwa w edukacji przedszkolnej, rezygnacji z kształcenia przed zakończeniem obowiązku szkolnego i nauki, selekcyjnego charakter systemu szkolnego[11].

Jak zauważono w dokumencie Biura Analiz Sejmowych *Dzieci z grup ryzyka*, ubóstwo wymusza redukcję wydatków. Szczególnie negatywne skutki powoduje ograniczanie wydatków na żywność, niedożywienie wpływa bowiem destrukcyjnie na rozwój organizmu dziecka i może powodować trudności w nauce. Negatywne konsekwencje niedożywienia znacznie zmniejszają szanse na odniesienie sukcesu szkolnego. Wśród tych konsekwencji można wymienić: zaburzenia rozwoju centralnego układu nerwowego, nieprawidłowy rozwój inteligencji emocjonalnej, trudności w rozwoju społecznym, zaburzenia dojrzewania płciowego, mniejszą sprawność fizyczną, niedokrwistość, zaburzenia odporności. Doświadczanie chronicznej biedy sprawia zatem, że dzieci i młodzież cechują się niskim poziomem zarówno kapitału materialnego, emocjonalnego, społecznego, jak i edukacyjnego[12]. W związku z tym należy podejmować działania, które mają na celu przeciwdziałanie zjawisku niedożywienia i tym samym wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci ubogich.

---

[10] E. Tarkowska: *Ubóstwo dzieci w Polsce*. W: *Polski Raport Social Watch 2010. Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce. Raport Krajowy Polskiej Koalicji Social Watch i Polskiego Komitetu European Anti-Poverty Network*. Red. R. Szarfenberg. Warszawa 2011, s. 61.

[11] I. Białecki: *Wykluczenie edukacyjne*. W: *Polski Raport Social Watch 2010*…, s. 84.

[12] B. Kłos: *Ubóstwo wśród dzieci*. W: *Dzieci z grup ryzyka*. Red. J. Szymańczak. „Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu" 2009, nr 1, s. 24–26.

Kompleksowej diagnozy sytuacji edukacyjnej dzieci biednych dokonał w 2004 roku zespół pod kierownictwem Elżbiety Tarkowskiej, jej wyniki zamieszczono między innymi w miesięczniku „Polityka Społeczna". Badacze doszli do następujących wniosków:

— rodziny żyjące w biedzie są bezradne wobec potrzeb edukacyjnych dzieci – ze względu na niedostatek środków materialnych nie są w stanie zapewnić odpowiednich warunków do nauki, nie mają również możliwości zakupu coraz to droższych podręczników i pomocy szkolnych,
— biedne rodziny nie doświadczają należytego wsparcia ze strony instytucji oświatowych, nie jest prowadzona praca z dziećmi, która mogłaby zapewnić właściwą ich socjalizację i przeciwdziałać patologiom społecznym,
— system szkolny podtrzymuje istniejące nierówności społeczne, mimo że ich neutralizacja stanowiła jeden z głównych celów reformy systemu oświaty z 1999 roku, co jest wynikiem przede wszystkim przekazania szkół samorządom,
— utworzenie gimnazjów nie przyczyniło się do wyrównywania szans edukacyjnych, mimo że zostały one dobrze wyposażone w pomoce dydaktyczne, stały się wielkimi skupiskami młodzieży w trudnym wieku, co z kolei wpłynęło na narastanie w gimnazjach problemów wychowawczych.

Takie konstatacje pozwoliły badaczom wysnuć tezę, iż polski system oświaty odtwarza lub wręcz pogłębia istniejące już różnice społeczne i uniemożliwia ubogim dzieciom osiągnięcie sukcesu edukacyjnego[13].

Jako przyczyny tego stanu rzeczy zespół E. Tarkowskiej wskazał:

— niekorzystne dla ubogich uczniów skutki dominacji w szkole funkcji dydaktycznej nad wychowawczą i opiekuńczą,
— niedostateczne przygotowanie nauczycieli do pracy z dziećmi z ubogich środowisk,
— niedostrzeganie, bagatelizowanie lub zaprzeczanie istnienia problemu ubóstwa w szkole przez nauczycieli,
— brak rozwiązań systemowych w zakresie przeciwdziałania ubóstwu i walki z tym zjawiskiem,
— brak działań perspektywicznych i skupienie się na doraźnych krokach podejmowanych na rzecz uczniów z biednych rodzin,

[13] E. Tarkowska, K. Górniak, A. Kalbarczyk: *System edukacyjny, ubóstwo i wykluczenie społeczne*…, s. 30–31.

— obecne w szkole praktyki wykluczające i stygmatyzujące biednych uczniów (przykład mogą stanowić wycieczki szkolne, w których nie biorą oni udziału z powodu braku środków materialnych),
— zachowania charakterystyczne dla dzieci ubogich (np. wagary czy rezygnacja z edukacji,
— niedostateczną współpracę nauczycieli z rodzicami i niewystarczające przygotowanie do kontaktu z ludźmi biednymi, wykluczonymi społecznie,
— brak współpracy szkoły ze środowiskiem lokalnym, organizacjami pozarządowymi.

Autorzy podkreślili, że w celu zapobiegania ubóstwu dzieci i młodzieży należałoby prowadzić działania dwukierunkowe: interwencyjne (polegające na łagodzeniu skutków biedy) i prewencyjne (skierowane na stwarzanie szans i możliwości w przyszłości). Polska szkoła realizuje głównie działania doraźne, w mniejszym stopniu angażując się w działania perspektywiczne, które mogłyby przyczynić się do rzeczywistego wyrównania szans edukacyjnych[14].

Jak wskazuje Hanna Palska życie w ubóstwie nieuchronnie wiąże się z izolacją społeczną i geograficzną osób, które doświadczają tego zjawiska. Co więcej, zdaniem autorki towarzyszące biedzie niski poziom wykształcenia, nieumiejętność myślenia przyszłościowego, uzależnienie od pomocy socjalnej państwa, niechęć do zmian dotychczasowego trybu życia, są wzmacniane przez środowisko, a zatem przez inne osoby doświadczające ubóstwa. W ten sposób jej zdaniem dokonuje się wykluczenie przestrzenne osób ubogich, które potęguje oraz przyspiesza ich wykluczenie społeczne, w tym również ekonomiczne[15].

Nie tylko naukowe dociekania H. Palskiej potwierdzają tezę, że zjawisko ubóstwa (wykluczenia ekonomicznego) jest szczególnie niekorzystne, gdy ulega ono koncentracji na niewielkim przestrzennie obszarze[16]. Problemy

[14] Ibidem, s. 31–32.

[15] H. Palska: *Znaczenie izolacji przestrzennej dla kształtowania i transmisji międzygeneracyjnej kultury ubóstwa*. W: *Kulturowe aspekty struktury społecznej. Fundamenty. Konstrukcje. Fasady*. Red. P. Gliński, I. Sadowski, A. Zawistowska. Warszawa 2010, s. 203.

[16] Studia nad problemem wielkomiejskiej biedy podejmowane są również w ośrodkach zagranicznych. Wielisława Warzywoda-Kruszyńska przywołuje wybrane koncepcje dotyczące powstawania i trwania tego typu miejsc. Pierwszą z nich jest koncepcja *underclass* (podklasy). Jej powstanie jest związane z deindustrializacją i rozwojem usług, które spowodowały nadwyżki siły roboczej, a w konsekwencji – bezrobocie i ubóstwo. W centrach miast zaczęły powstawać getta biedy, w których rozwijała się przestępczość i zachowania

związane z wymiarem przestrzennym ubóstwa podjął w swoich badaniach przeprowadzonych w Łodzi zespół naukowców pod kierownictwem W. Warzywody-Kruszyńskiej[17]. W wyniku podjętych prac zespołowi udało się desygnować enklawy biedy, które określono jako „sąsiadujące ze sobą mocno spauperyzowane kwartały ulic, czyli takie, gdzie udział ludności biednej wśród mieszkańców wynosi co najmniej trzydzieści procent"[18]. Za ludność

---

aspołeczne. Co więcej, wraz z upływem czasu zauważono, że wykaz obszarów wielkomiejskiej biedy nie zmienia się – w miejscach spauperyzowanych i dotkniętych licznymi problemami społecznymi nie dokonują się żadne pozytywne przeobrażenia. To z kolei przyczyniło się do podejmowania naukowych prób wyjaśnienia tego stanu rzeczy.

Jedną z takich teorii jest koncepcja Roberta J. Sampsona odwołująca się do czynników kulturowych. W efekcie przeprowadzonych w Chicago badań autor ten zauważył, że pomimo zmieniających się warunków gospodarczych, pomimo wymiany mieszkańców wciąż utrzymują się miejsca, gdzie koncentruje się ubóstwo. Jego zdaniem przyczyną tego stanu rzeczy jest społeczne postrzeganie tych obszarów jako miejsc, w których występuje nieporządek. Nieporządek ten w percepcji lokalnej społeczności jest traktowany jako problem. To z kolei powoduje wyprowadzanie się z gett biedy osób bardziej zamożnych, niechęć inwestorów do podejmowania tam inwestycji i w konsekwencji – degradację okolicy. Jego zdaniem wymieszanie rasowe i etniczne ludności doprowadzi do zmiany percepcji tych obszarów i neutralizację problemu ognisk biedy.

Z R.J. Sampsonem nie zgodził się Paul Wiles, który słusznie zauważył, że w homogenicznych pod względem rasowym i etnicznym społecznościach również powstają obszary ubóstwa. Badacz ten stwierdził, że najważniejszym czynnikiem generującym powstawanie enklaw biedy jest niewłaściwie prowadzona polityka mieszkaniowa, w wyniku której osoby ubogie zamieszkują te same części miasta.

Odmienną koncepcję przedstawił natomiast Loic Wacquant. Uznał on, że obecnie mamy do czynienia z powstaniem nowego rodzaju biedy, którą nazywa zaawansowaną marginalnością. Przyczyną jej pojawienia się jest m.in. oderwanie się części miast od gospodarki narodowej i globalnej, stygmatyzacja pewnych obszarów, wycofanie się państwa opiekuńczego z niektórych świadczeń socjalnych. Co więcej, wobec osób dotkniętych ubóstwem – zdaniem badacza – stosuje się dwa przeciwstawne rodzaje działań: rozpraszanie lub powstrzymywanie. To pierwsze polega na likwidowaniu mieszkań socjalnych i rozlokowywaniu biednych w innych miejscach, co oczywiście nie eliminuje przyczyn tego zjawiska. Drugie z kolei wiąże się z grupowaniem ludności ubogiej w jednym miejscu i prowadzeniem tam wzmożonej kontroli służb społecznych oraz policji. Por. W. Warzywoda-Kruszyńska: *Wielkomiejska bieda w Polsce*. W: *Polska bieda w świetle Europejskiego Roku Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym*. Red. H.E. Kubiak. Kraków 2012, s. 144–149.

[17] Zob. *(Żyć) Na marginesie wielkiego miasta*. Red. W. Warzywoda-Kruszyńska. Łódź 2001; *Żyć i pracować w enklawach biedy (Klimaty łódzkie)*. Red. W. Warzywoda-Kruszyńska. Łódź 2001.

[18] W. Warzywoda-Kruszyńska: *Wstęp*. W: *(Żyć) Na marginesie wielkiego miasta…*, s. 16.

biedną w badaniu uznani zostali członkowie gospodarstw domowych, które korzystały z publicznej pomocy społecznej[19]. Na potrzeby niniejszej pracy – przy zastosowaniu podobnej metodologii, jak w przypadku badania łódzkiego – posłużono się terminem *obszar wielkomiejskiej biedy*. Termin ten obejmuje te części miasta (historyczne osiedla, sąsiadujące ulice), w których co najmniej 20% mieszkańców korzysta z zasiłków okresowych świadczonych w ramach pomocy społecznej. Przeprowadzone po 15 latach od studium przypadku łódzkiego badania potwierdziły, że wciąż mamy do czynienia z koncentracją ubóstwa w mieście[20]. Badania te zrealizowano w Siemianowicach Śląskich, czyli – podobnie jak to miało miejsce w przypadku Łodzi – w mieście poprzemysłowym[21].

Jedną z kwestii poruszanych w łódzkich badaniach przez zespół W. Warzywody-Kruszyńskiej był problem ubóstwa dzieci i ich życia w enklawach biedy. Badanie dowiodło, że dzieci są nadreprezentowane w populacji osób dotkniętych ubóstwem. Ze względu na duże prawdopodobieństwo odziedziczenia przez nie statusu ekonomicznego rodziców zjawisko to jest szczególnie niepokojące[22]. Zamieszkiwanie w obszarze wielkomiejskiej biedy może generować powielanie negatywnych wzorców, czyli sytuację, w której mieszkańcy tego obszaru współdzielą pewne postawy, przekonania, zachowania. Jeżeli zatem wychowujące się w enklawach ubóstwa dzieci będą przejawiały zachowania podobne do zachowań środowiska (rodzinnego, lokalnego), w którym się wychowują, w przyszłości problem gettyzacji biedy może osiągnąć większe rozmiary.

W. Warzywoda-Kruszyńska zauważyła, że „biedne dzieci mają marne szanse na wyrwanie się z biedy", co wynika przede wszystkim z problemów, których doświadczają w związku z nauką i funkcjonowaniem w systemie szkolnym[23]. Dzieci te osiągają gorsze rezultaty szkolne od bogatszych kolegów, często wagarują lub w ogóle porzucają szkołę i z tego powodu kończą edukację na obowiązkowym minimum. Ponadto są uznawane przez więk-

[19] Enklawę biedy wyznaczały co najmniej dwa sąsiadujące ze sobą kwartały ulic. W. Warzywoda-Kruszyńska: *Dorastać w biedzie – obrazy z życia różnych pokoleń łodzian*. W: *(Żyć) Na marginesie*…, s. 86.

[20] Zob. rozdział 1.4.

[21] W Siemianowicach Śląskich przed transformacją systemową dominował przemysł ciężki w postaci górnictwa i hutnictwa, Łódź natomiast stanowiła ważny ośrodek przemysłu włókienniczego w Polsce.

[22] Zob. W. Warzywoda-Kruszyńska: *Dorastać w biedzie*…, s. 85–92.

[23] Ibidem, s. 92.

szość nauczycieli za uczniów sprawiających problemy wychowawcze, zarzuca się im również lenistwo[24]. W efekcie dzieci żyjące w enklawach biedy są często kierowane do szkół specjalnych lub też nie udaje się im zdobyć wykształcenia. Jego brak może w przyszłości przysporzyć im problemów związanych z funkcjonowaniem na rynku pracy, a to z kolei będzie przyczyną utrwalenia stanu ubóstwa i życia w enklawie biedy[25].

Wagę wykształcenia potwierdzają także badania przeprowadzone przez Jolantę Grotowską-Leder. Autorka wykazała, że wykształcenie stanowi najbardziej znaczącą i zarazem najsilniejszą przesłankę do utrwalania się ubóstwa. Jednocześnie podkreśliła, iż posiadanie kwalifikacji zawodowych, które gwarantują dobrą pozycję na rynku pracy, zmniejsza ryzyko popadnięcia w biedę[26]. Oznacza to, że otrzymane wykształcenie, uczestnictwo w edukacji lub jego brak może odzwierciedlać rozwarstwienie społeczne. Osoby gorzej sytuowane zazwyczaj osiągają niższy poziom wykształcenia i odwrotnie. Z tego powodu tak istotne jest wyrównywanie szans na odniesienie edukacyjnego sukcesu, a działanie to w odniesieniu do dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy, ze względu na wpływy środowiskowe, wydaje się trudniejsze niż w przypadku pozostałych uczniów.

Ważną kwestię stanowią również problemy natury psychologicznej, których doświadczają dzieci i młodzież z obszaru wielkomiejskiej biedy. Często bowiem niedostatek środków materialnych wpływa na zachowania patologiczne w rodzinie i zaburzenia jej prawidłowego funkcjonowania. To z kolei może generować choroby psychiczne i somatyczne, a także uzależnienia i przejawianie zachowań przestępczych. Dorastanie w takim środowisku powoduje, że dzieci nie tylko osiągają słabsze rezultaty w szkole, ale również nie mają żadnych aspiracji edukacyjnych, często traktując szkołę i nauczycieli jako wrogów[27].

Wielu uczniów wychowujących się w obszarach wielkomiejskiej biedy można określić mianem *dzieci ulicy*[28]. Termin ten dotyczy dzieci, któ-

[24] Zob. http://www.dzieciwlodzi.pl/editor/reading_room_sections/wywiady-z/reading_rooms/biedne-dziecko-muru-glowa-nie-przebije-12/ [data dostępu: 1.12.2013].

[25] Ibidem.

[26] J. Grotowska-Leder: *Fenomen wielkomiejskiej biedy. Od epizodu do underclass*. Łódź 2002, s. 176–177.

[27] Por. J. Borowik: *Rodziny dysfunkcyjne a szanse edukacyjne dzieci i młodzieży*. W: *Fenomen nierówności społecznych*. Red. J. Klebaniuk. Warszawa 2007, s. 99–103.

[28] Jak zauważają Krzysztof Frysztacki, Marcjanna Nóżka i Marta Smagacz, miasto stanowi pewną specyficzną przestrzeń. Wynika to nie tyle ze specyficznego kształtu architekto-

re większą część swojego życia spędzają na ulicy i dla których ulica staje się środowiskiem życia. Spędzają noce w domach rodziców lub opiekunów, nie doświadczają tam jednak opieki i wsparcia emocjonalnego, czas wolny spędzają więc na ulicy. Nie stanowi to jedynie przejawu nudy lub braku innych zajęć. Bardzo często dziecko staje się *dzieckiem ulicy*, gdyż nie ma innej alternatywy. Ulica jest dla niego miejscem sprzyjającym realizacji potrzeb w stopniu większym niż dom rodzinny. Co gorsza, *dzieci ulicy* często mają zaburzone poczucie własnej tożsamości, ich rozwój psychofizyczny jest nieprawidłowy, są uzależnione od różnego rodzaju używek, a także nie potrafią funkcjonować w otoczeniu społecznym[29]. W konsekwencji szanse na sukces edukacyjny tej grupy niepełnoletnich mieszkańców enklaw biedy są niewielkie.

Podjęte do tej pory rozważania prowadzą do konkluzji, że dzieci wychowujące się w rodzinach dotkniętych ubóstwem, które zamieszkują obszary wielkomiejskiej biedy, mają mniejsze szanse na odniesienie sukcesu edukacyjnego niż ich niedoświadczający tego problemu rówieśnicy. Ich sytuację pogarsza również fakt, że wraz z wcześnie zakończoną edukacją czy też wraz ze zdobyciem jedynie podstawowego wykształcenia znacznie zmniejszają się ich szanse na sukces zawodowy i przezwyciężenie trudnej sytuacji życiowej, w której się znajdują. Obniżone zostają zatem szanse na ewentualną przyszłą poprawę sytuacji ekonomicznej oraz wydostanie się ze środowiska wielkomiejskiej biedy, w którym się wychowywali i dorastali.

Możliwości edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy są uwarunkowane wieloma względami. Wśród uwarunkowań tych wskazane zostały dwie główne determinanty: ubóstwo wraz z towarzyszącą mu kulturą ubóstwa oraz przestrzenna koncentracja biedy.

Szanse na dobry start i sukces edukacyjny zmniejsza przede wszystkim niedostatek środków materialnych, którego doświadcza rodzina dziecka. Niedostatek ten, w przypadku dziecka będącego uczestnikiem systemu edukacji, wpływa na posiadanie lub brak ubrań, przyborów i podręczników szkolnych. To z kolei może stanowić powód nieakceptowania uczniów ubogich przez środowisko szkolne, a także może generować u biednego ucznia pro-

---

nicznego przestrzeni miejskiej, lecz z pewnej mentalności, z którą wiąże się życie w mieście. Autorzy formułują tezę, iż *dzieci ulicy* są przejawem miejskości danego obszaru i są nieodłącznym elementem miasta. Zob. K. Frysztacki, M. Nóżka, M. Smagacz-Poziemska: *Dzieci ulicy*…, s. 46.

[29] A. Kurzeja: *Dzieci ulicy – profilaktyka zagrożeń*. Kraków 2010, s. 11–12.

blemy natury psychologicznej. Z drugiej jednak strony wykluczenie ekonomiczne utrudnia zdobywanie wiedzy. Możliwości uzyskania informacji przez dziecko, które nie posiada podręczników szkolnych, komputera ani dostępu do Internetu są znacznie mniejsze niż rówieśników. Jednak o wiele trudniejsza od samego wykluczenia ekonomicznego jest towarzysząca mu kultura ubóstwa. Wiąże się ona z afirmacją swojej sytuacji życiowej połączoną z niechęcią do zmian. Kultura ubóstwa stanowi zatem sposób myślenia, który jest charakterystyczny dla osób ubogich. Jest ona trudna do przezwyciężenia, gdyż jej pokonanie zakłada zmianę systemu wartości, prezentowanych postaw oraz zachowań osób jej doświadczających.

Sytuację w zakresie myślenia charakterystycznego dla kultury ubóstwa wzmacnia fakt zamieszkiwania w obszarze wielkomiejskiej biedy, a zatem wykluczenie przestrzenne występujące w mieście. Z jednej strony, żyjąc w takim środowisku, rodziny ubogie czują się akceptowane (ich otoczenie społeczne aprobuje i podziela ich sposób życia), z drugiej jednak, negatywne aspekty ubóstwa są wzmacniane właśnie przez tę akceptację. W ten sposób mieszkańcy enklaw biedy współdzielą zachowania, postawy i wartości, pogłębiając zjawisko kultury ubóstwa. Wychowujące się w spauperyzowanych środowiskach miejskich dzieci często nie znają innego sposobu życia i w nieświadomy sposób dziedziczą ubóstwo wraz z towarzyszącym mu sposobem myślenia zarówno od rodziców, jak i od środowiska lokalnego. Oznacza to również dziedziczenie niskich aspiracji edukacyjnych, podczas gdy ewentualny sukces edukacyjny może być jedyną szansą na przerwanie procesu reprodukcji kulturowej.

Podsumowując, należy zauważyć, iż determinanty niskich szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy wynikają z siebie nawzajem. Głównym mechanizmem obniżającym szanse na sukces edukacyjny jest zjawisko ubóstwa, z którym wiąże się kultura ubóstwa oraz jego przestrzenna koncentracja[30]. W konsekwencji wystąpienia tych czyn-

[30] Badania nad kwestią wyrównywania szans edukacyjnych były w Polsce prowadzone już w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Helena Radlińska analizowała tę kwestię w kontekście pochodzenia, statusu społeczno-ekonomicznego oraz kulturowego. Badaczka uznała, że różnice pomiędzy dziećmi wywodzącymi się ze środowisk o charakterze negatywnym a tymi, które pochodzą z pozytywnych środowisk lokalnych i rodzinnych mogą zostać zniwelowane. Ważnym jej zdaniem narzędziem służącym wyrównywaniu szans edukacyjnych było wychowanie przedszkolne. Opowiadała się za powszechną i bezpłatną jego formą. Rozwój wychowywania przedszkolnego nastąpił po II wojnie światowej. Pod koniec lat 50., wobec braku miejsc w przedszkolach, zaczęły powstawać ogniska przedszkol-

ników dzieci i młodzież żyjące w enklawach biedy doświadczają nierównych szans edukacyjnych nie tylko z powodu ubóstwa, ale również są zagrożone dziedziczeniem negatywnych wzorców od rodziny oraz środowiska lokalnego (które często zastępuje im bezradną w sprawach wychowawczych rodzinę). Wzorce te dotyczą przede wszystkim aspiracji edukacyjnych, które wpływają na odniesienie sukcesu szkolnego i następnie dorosłe życie obecnych dzieci.

W niniejszym raporcie scharakteryzowane zostały szanse edukacyjne dzieci i młodzieży (w tym w szczególności zamieszkujących obszary wielkomiejskiej biedy) w oparciu o przykład miasta Siemianowice Śląskie. Występujące w Siemianowicach Śląskich problemy społeczne stanowią egzemplifikację problemów miast Górnego Śląska. Wraz z inwestycjami w przemysł ciężki i z rozwojem przede wszystkim górnictwa węgla kamiennego oraz hutnictwa w okresie Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej miasta te przeżywały dynamiczny rozwój[31]. Transformacja systemowa i restrukturyzacja przemysłu zakończyły okres ożywienia i przyczyniły się do wystąpienia negatywnych zjawisk społecznych. W Siemianowicach Śląskich na przełomie XX i XXI wieku zlikwidowano dwa zakłady pracy, w których zatrudnienie znajdowała znaczna część społeczności miasta. W efekcie miasto zmagało się z niemalże 30% bezrobociem i z innymi problemami społecznymi, wśród których wskazać należy przede wszystkim ubóstwo i jego przestrzenną koncentrację. Obecnie niepokojącym zjawiskiem, które występuje w Siemianowicach Śląskich są słabe rezultaty szkolne dzieci i młodzieży uczących się w mieście. Siemianowickie placówki oświatowe osiągają niższe wyniki podczas egzaminów zewnętrznych niż te osiągane w skali województwa oraz kraju. Z tego względu

ne, a czas ich pracy był dostosowany do lokalnych potrzeb i możliwości. Ogniska formalnie istniały do 1981 roku. Natomiast w roku szkolnym 1977/1978 działalność rozpoczęły klasy zerowe. Jednak duża liczba dzieci w grupie, złe warunki lokalowe, a także zatrudnianie nauczycieli o niskich kwalifikacjach wpłynęły niekorzystnie na niwelowanie edukacyjnych nierówności. Ponadto prowadzone w PRL badania wykazały, że dzieci uczęszczające do przedszkoli miały wyższe kompetencje intelektualno-poznawcze w stosunku do ich rówieśników z ognisk przedszkolnych, stąd też podjęto decyzję o likwidacji tych placówek i postulowano rozwój wychowania przedszkolnego. Zob. T. Kowalewski: *Wybrane sposoby wyrównywania szans edukacyjnych*. „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2009, nr 14.

[31] Rozwój ten, w sensie urbanistycznym, polegał na budowie nowych osiedli mieszkaniowych przy jednoczesnym pozostawieniu starej, XIX-wiecznej zabudowy patronackiej w niewiele zmienionym (remontowanym lub adaptowanym na potrzeby mieszkaniowe) stanie.

należałoby rozważyć wdrożenie mechanizmów umożliwiających przeciwdziałanie tym negatywnym tendencjom.

W pracy podjęto próbę scharakteryzowania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich, a także określenia czynników, które je determinują. By możliwe było zrealizowanie celu stawianego przed pracą, sformułowano hipotezy badawcze – główną oraz szczegółowe. Hipoteza główna brzmi: W wyniku nieskutecznych działań mających na celu wyrównanie szans edukacyjnych oraz negatywnego wpływu środowiska rodzinnego i lokalnego dzieci i młodzież z obszaru wielkomiejskiej biedy mają niskie szanse na odniesienie sukcesu edukacyjnego. Hipotezy szczegółowe przybrały z kolei następującą postać:

1. W efekcie przestrzennej koncentracji zjawiska ubóstwa w Siemianowicach Śląskich problemy społeczne na niektórych ulicach i osiedlach miasta występują w większym natężeniu niż na innych.
2. Jeżeli dzieci i młodzież z obszaru wielkomiejskiej biedy dziedziczą status społeczny oraz negatywne wzorce zachowań od rodziny i środowiska lokalnego, to ich szanse na sukces edukacyjny są niskie.
3. Głównym powodem braku efektywności działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich jest niedoskonały poziom współpracy pomiędzy podmiotami te działania prowadzącymi oraz ich adresatami.

Problematyka podjęta w raporcie stanowi przedmiot zainteresowań polityki społecznej, która z kolei wpisuje się w nurt problemów podejmowanych w ramach politologii. Proces opracowania omawianego w pracy zagadnienia polegał na prowadzeniu teoretycznych i praktycznych badań. Szczegółowy opis badań praktycznych zawarto w rozdziale 2. W celu opracowania pierwszej części pracy posłużono się analizą dokumentów urzędowych oraz wywiadem częściowo skategoryzowanym[32].

Badania nad problemem szans edukacyjnych przeprowadzono w oparciu o studia literatury przedmiotu – 69 opracowań zwartych oraz 51 artykułów czasopiśmienniczych. Dokonana została również analiza 2 aktów prawnych oraz 38 materiałów o charakterze statystycznym, raportów, ekspertyz i innych dokumentów sporządzonych przez instytucje działające w obszarze polityki społecznej. Analizie poddane zostały także treści zamieszczone na 22 stronach internetowych. Ponadto przeprowadzono wywiad kwe-

[32] Charakterystykę tych metod badawczych zawarto w rozdziałach 2.2 i 2.4.

stionariuszowy, wywiad częściowo skategoryzowany, ankietę o charakterze eksperckim i ankietę audytoryjną. W celu graficznego ukazania problemów związanych z koncentracją ubóstwa w Siemianowicach Śląskich w technologii w *AdobeFlash* opracowano mapę miasta. Mapa ta jest dostępna pod adresem internetowym: http://geopard.pl/siemianowice/.

Rozdział 1., zatytułowany *Charakterystyka i problemy społeczne miasta Siemianowice Śląskie*, stanowi naukową eksplorację problemów społecznych występujących w Siemianowicach Śląskich. Dokonano w nim charakterystyki miasta oraz jego cech demograficznych. Analizie poddano także industrialną przeszłość Siemianowic Śląskich oraz kwestie związane z restrukturyzacją przemysłu ciężkiego w mieście i jej konsekwencjami w postaci problemów społecznych. W tej części pracy przedstawiony został współczesny obraz Siemianowic Śląskich, scharakteryzowano również problemy szkolnictwa występujące w mieście.

W rozdziale 2. – *Metodologiczne podstawy zastosowanych badań* – scharakteryzowano problemy związane z metodami badawczymi, które zastosowano w celu opracowania rozprawy. Rozdział zawiera studia literatury przedmiotu, a także opis wprowadzonych metod. Otwierają go rozważania na temat badań o charakterze praktycznym. Drugą część rozdziału stanowi natomiast charakterystyka metody badawczej – analizy dokumentów. Następnie omówiono wywiad kwestionariuszowy, wywiad ekspercki oraz ankietę. Badania praktyczne w postaci wywiadów odbyły się w 2012 roku i uzyskano w nich informacje za rok 2011. Z kolei w związku ze specyfiką pracy szkoły za ramy czasowe ankiet przyjęto rok szkolny 2011/2012.

W rozdziale 3., zatytułowanym *Analiza działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy na przykładzie miasta Siemianowice Śląskie*, zaprezentowane zostały wyniki przeprowadzonych badań. W pierwszej jego części scharakteryzowano szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich. Następnie zaprezentowane zostały wyniki wywiadu kwestionariuszowego oddzielnie – przez wzgląd na odmienną specyfikę – dla każdego spośród czterech obszarów wielkomiejskiej biedy. Rozdział ten zamyka analiza wyników badań przeprowadzonych w instytucjach lokalnej publicznej polityki społecznej oraz wśród dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjalnych, które w swoim rejonie mają ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich.

Książka stanowi rezultat prowadzonych w latach 2011–2014 dociekań naukowych. W tym miejscu szczególne podziękowania należą się osobom, bez których by ona nie powstała, w tym w szczególności dr. hab. Marianowi Mitrędze, Pracownikom Zakładu Polityki Społecznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, a także przedstawicielom wybranych instytucji lokalnej polityki społecznej w Siemianowicach Śląskich, których zaangażowanie umożliwiło przeprowadzenie procesu badawczego. Dziękuję również moim najbliższym – Rodzicom i Rodzinie za uwrażliwienie na krzywdę społeczną oraz za wiarę, którą we mnie pokładali i wciąż pokładają. Dziękuję mojemu Mężowi Łukaszowi za zaangażowanie i wsparcie.

1. Charakterystyka i problemy społeczne miasta Siemianowice Śląskie

1.1. Charakterystyka miasta

Siemianowice Śląskie są usytuowane na garbie bytomsko-chorzowskim Wyżyny Śląskiej, w centrum aglomeracji górnośląskiej. Od północy miejscowość graniczy z Piekarami Śląskimi i Wojkowicami, od południa – z Katowicami, od zachodu – z Chorzowem, a od wschodu – z Czeladzią[1]. W 2011 roku miasto zajmowało powierzchnię 25,5 km^2, zamieszkiwało je 69 992 mieszkańców[2]. Siemianowice Śląskie są współcześnie miastem na prawach powiatu, status ten miasto otrzymało na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 1998 roku o utworzeniu powiatów[3].

Historia posiadania przez Siemianowice Śląskie statusu miasta nie jest długa. O wiele bogatsza jest przeszłość poszczególnych dzielnic dzisiejszych Siemianowic. Miasto powstało w miejscu istniejących od średniowiecza wsi rycerskich – Bytkowa, Michałkowic, Siemianowic i Przełajki, a także na trenie nieco młodszego Bańgowa[4]. Przez stulecia osady te były niewielkimi koloniami położonymi nad historyczną granicą pomiędzy Śląskiem i Małopol-

[1] Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic. Szkice z dziejów miasta i okolic*. Katowice 1993, s. 10.

[2] Zob. http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks/ [data dostępu: 15.06.2013].

[3] Dz.U. z 1998 r. Nr 103, poz. 652.

[4] W monografii Siemianowic Śląskich Zdzisław Janeczek wskazał wszystkie osady, a nawet przysiółki, które weszły w skład dzisiejszych Siemianowic Śląskich. Były to: Bytków, Michałkowice, Jakubowice, Siemianowice, Przełajka, Bańgów, Sadzawka, Grabie, Srokowiec

ską. Usytuowano je w miejscu po wyrębie puszczy, nad stawami i rzeczkami, które wpadały do Brynicy. Wsie zamieszkiwało nie więcej niż kilkanaście rodzin rybaków i rolników. Najstarsze wzmianki na temat dzisiejszych dzielnic Siemianowic pochodzą już z XIII wieku. Pierwszą z nich jest uwaga poczyniona na temat Bytkowa przez biskupa krakowskiego Jana Muskatę, która datowana jest na 16 czerwca 1298 roku[5]. Wieś Bytków była już wówczas dosyć dobrze zagospodarowanym ośrodkiem. Świadczy o tym fakt, że dziesięcina pobierana w Bytkowie wystarczała na utrzymanie założonego przez J. Muskatę Szpitala Zakonnego Św. Ducha w Sławkowie, gdzie pomoc otrzymywały osoby, które utraciły zdrowie w kopalniach ołowiu[6]. Najstarsza wzmianka o wsi Siemianowice jest przypuszczalnie datowana na 1253 rok, a prawdopodobnie w XVI wieku osada ta uzyskała status wsi rycerskiej[7]. Pierwsze zapiski na temat wsi Michałkowice pochodzą z lat 1326–1328[8].

Prawa miejskie Siemianowice Śląskie, liczące wówczas około 40 000 mieszkańców, uzyskały uchwałą Rady Ministrów z 23 czerwca 1932 roku, a herb miasta został zatwierdzony przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych 26 czerwca 1936 roku. Przedstawia on rybaka na niebieskim tle, ubranego w białą sukmanę, który w prawej ręce trzyma czerwony kapelusz, z kolei lewą opiera się o swój bok. Rybak stoi na zielonym brzegu srebrnej wody, w której pływa złoty karp. Po jego lewej stronie znajdują się trzy czerwone, wyrastające z jednej łodygi róże[9]. Miasto powstało jako konglomerat złożony z odrębnych jednostek administracyjnych – prastarej wsi rycerskiej Siemianowice oraz gminy Huta Laura utworzonej po 1836 roku, w skład której wchodziły osiedla i kolonie robotnicze[10]. W latach 1923–1927 miejscowość nosiła nazwę Huta Laura-Siemianowice, natomiast w 1927 roku, uchwałą Sejmu Śląskiego, gminę Huta Laura-Siemianowice nazwano Siemianowice Śląskie[11].

---

oraz powstałe w XIX wieku osady oraz kolonie hutnicze i górnicze – Huta Laura, Huta Jerzego, Neu Berlin, Hugo i Wanda. Por. Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 16.

[5] A. Halor: *Opowieści miasta z rybakiem w herbie*. Siemianowice Śląskie 1997, s. 17.

[6] Z. Janeczek: *Bytkowskie szkice historyczne*. Siemianowice Śląskie 2009, s. 16.

[7] A. Halor: *Przewodnik siemianowicki. Wędrówki po mieście i okolicy*. Siemianowice Śląskie 2000, s. 178.

[8] Zob. L. Musioł: *Michałkowice. Gmina i parafia. Monografia historyczna*. Siemianowice Śląskie 2004, s. 36.

[9] Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 8.

[10] Huta Laura została samodzielną gminą w 1890 roku jednak jej początki sięgają 1836 roku, czyli okresu powstania zakładu hutniczego o nazwie „Laura". Por. A. Halor: *Przewodnik siemianowicki*…, s. 48.

[11] Ibidem, s. 187.

Po II wojnie światowej do Siemianowic Śląskich włączono pozostałe dawne wsie rycerskie, czyli Michałkowice, Bytków, Bańgów i Przełajkę[12]. W efekcie tych działań 17 marca 1951 roku Siemianowice Śląskie otrzymały status powiatu miejskiego.

Najnowszy etap rozwoju organizmu miejskiego zaczął się wraz z wejściem Siemianowic Śląskich w skład Górnośląskiego Związku Metropolitalnego (Metropolii „Silesia"), który tworzy kilkanaście miast na prawach powiatu. Związek powstał 8 czerwca 2007 roku i stanowi on największą w tej części Europy metropolię. Górnośląski Związek Metropolitalny zajmuje powierzchnię 1 218 km^2 i jest zamieszkiwany przez około 2 000 000 mieszkańców. Związek został powołany w celu bardziej efektywnego zarządzania i wzmocnienia pozycji słabszych obszarów aglomeracji górnośląskiej[13].

Warto zauważyć, iż po 1989 roku Siemianowice Śląskie otworzyły się nie tylko na współpracę z partnerami krajowymi, lecz również podejmują działania o charakterze międzynarodowym, w ramach których podpisano umowy partnerskie z pięcioma miastami leżącymi poza granicami Polski – zarówno na terenie byłego bloku wschodniego, jak i po drugiej stronie dawnej żelaznej kurtyny. Pierwsze tego typu porozumienia zawarto 29 maja 1993 roku z niemieckim miastem Köthen położonym na terenie byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej, w regionie Anhalt, a także z francuskim Wattrelos, które znajduje się w centrum przemysłowego regionu Nord Pas du Calais. Kolejnym partnerskim miastem Siemianowic Śląskich został czeski Jablunkov – nastąpiło to 24 kwietnia 1998 roku. Rok później, 16 maja 1999 roku, umowę o partnerstwie podpisano z węgierskim miastem Mohács, nieopodal którego w 1526 roku wojska węgierskie pod dowództwem Ludwika II Jagiellończyka stoczyły przegraną bitwę z armią turecką. Ostatnim partnerem Siemianowic Śląskich zostało Câmpia Turzii. Miasto to znajduje się w Rumunii, a porozumienie zawarto 13 października 2001 roku. W ramach współpracy z poszczególnymi zagranicznymi partnerami podejmowane są wspólne inicjatywy o charakterze kulturalnym, sportowym czy też edukacyjnym[14].

[12] Ibidem, s. 21.
[13] Zob. http://www.gzm.org.pl/pol/ [data dostępu: 15.06.2013].
[14] Zob. http://www.siemianowice.pl/miasto/ [data dostępu: 15.07.2013].

1.2. Cechy demograficzne Siemianowic Śląskich

W wyniku reformy administracji publicznej przeprowadzonej przez rząd Akcji Wyborczej Solidarność i Unii Wolności, na którego czele stał Jerzy Buzek, Siemianowice Śląskie od 1999 roku stanowią miasto na prawach powiatu. Miejscowość ta, zajmując obszar zaledwie 25,5 km^2, cechuje się jednym z najwyższych wskaźników gęstości zaludnienia w województwie śląskim, a także w skali całego kraju. Sam obszar Siemianowic Śląskich to zaledwie 0,2% powierzchni województwa. Pomimo wysokiej wartości wskaźnika gęstości zaludnienia należy zauważyć, iż począwszy od lat 90. liczba mieszkańców miasta systematycznie spada[15]. W 2011 roku wyniosła już mniej niż 70 000. Co gorsza, w najbliższych latach można spodziewać się dalszego spadku liczby mieszkańców miasta.

T a b e l a 1. Liczba ludności mieszkańców Siemianowic Śląskich w latach 1999–2011

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Liczba ludności	76 923	76 487	76 136	74 059	73 536	73 155	72 685
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Liczba ludności	72 247	71 621	71 118	70 712	70 291	69 992	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

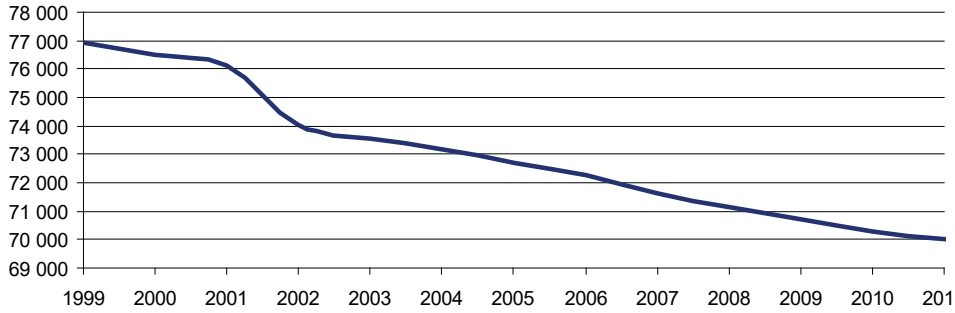
Należy także zauważyć, iż tendencja spadkowa dotyczy również liczby mieszkańców województwa śląskiego. W 1998 roku województwo zamieszkiwało 4 865 512 osób, natomiast w 2011 roku – już tylko 4 626 357 osób[16].

Wraz ze spadkiem liczby ludności, maleje także gęstość zaludnienia w Siemianowicach Śląskich (tabela 2. i wykres 2.).

---

[15] Por. M. Barański, M. Kuś, M. Mitręga, M. Zrałek: *Strategia przeciwdziałania bezrobociu w Siemianowicach Śląskich*. Katowice–Siemianowice Śląskie 2005, s. 28.

[16] Szczegółowe dane statystyczne na temat województwa śląskiego oraz Siemianowic Śląskich zostały zamieszczone w przygotowanej przez autorkę pracy *The eMap of Areas of Poverty in Siemianowice Śląskie*, która jest dostępna pod adresem: http://geopard.pl/siemianowice/ [data dostępu: 30.05.2013].

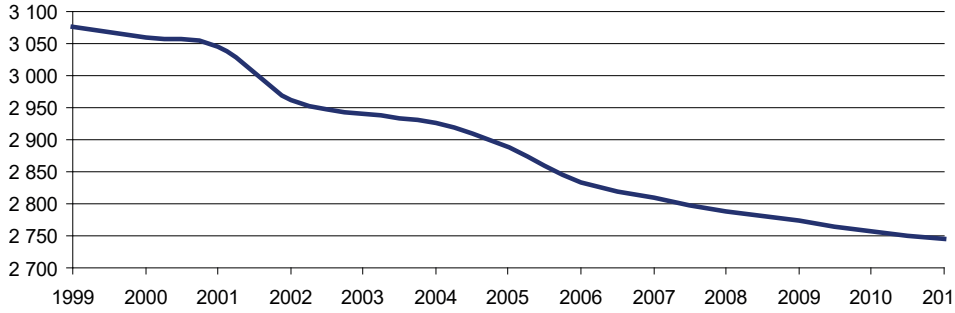
W y k r e s 1. Liczba mieszkańców Siemianowic Śląskich w latach 1999–2011

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

T a b e l a 2. Gęstość zaludnienia w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Liczba ludności	3 077	3 059	3 045	2 962	2 962	2 926	2 889
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Liczba ludności	2 833	2 809	2 789	2 773	2 757	2 745	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

W y k r e s 2. Gęstość zaludnienia w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011

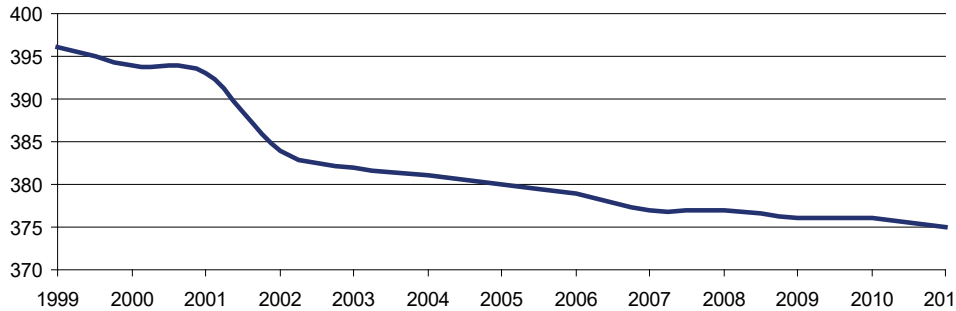
Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

Na znacznie niższym poziomie kształtował się natomiast w badanym okresie współczynnik gęstości zaludnienia województwa śląskiego.

T a b e l a 3. Gęstość zaludnienia w województwie śląskim w latach 1999–2011

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Liczba ludności	396	394	393	384	382	381	380
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Liczba ludności	379	377	377	376	376	375	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

W y k r e s 3. Gęstość zaludnienia w województwie śląskim w latach 1999–2011

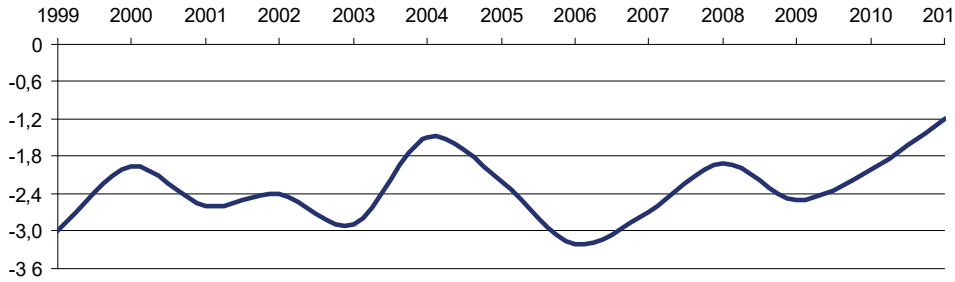
Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

Odnotować należy również, iż na spadek liczby ludności Siemianowic Śląskich wpłynęły dwa czynniki – ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji (tabela 4. i wykres 4.).

T a b e l a 4. Przyrost naturalny na 1000 osób w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Wskaźnik	–2,98	–1,96	–2,60	–2,40	–2,90	–1,50	–2,20
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Wskaźnik	–3,20	–2,70	–1,90	–2,50	–2,00	–1,20	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

W y k r e s 4. Przyrost naturalny na 1000 osób w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

Z przytoczonych danych wynika, iż przyrost naturalny na 1000 ludności w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011 każdego roku był ujemny, podczas gdy w skali całego kraju w 2006 roku odnotowano dodatnią wartość tego współczynnika[17]. Również jego poziom dla województwa śląskiego w badanym okresie był wyższy, niż miało to miejsce w Siemianowicach Śląskich.

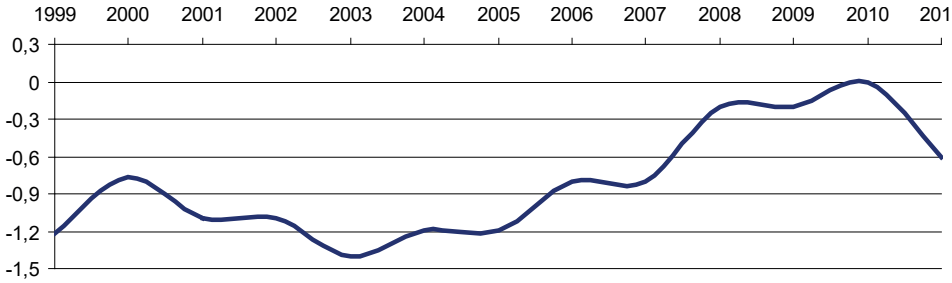
T a b e l a 5. Przyrost naturalny na 1000 osób w województwie śląskim w latach 1999–2011

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Wskaźnik	–1,22	–0,77	–1,10	–1,10	–1,40	–1,20	–1,20
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Wskaźnik	–0,80	–0,80	–0,20	–0,20	0,00	–0,60	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

Równie niekorzystnie dla miasta kształtowało się saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały na 1000 ludności w latach 1999–2011. Podobnie jak miało to miejsce w przypadku przyrostu naturalnego – każdego roku współczynnik ten był ujemny, a jego wartość (oprócz roku 1999) była niższa niż wartość salda migracji dla województwa śląskiego.

[17] Zob. http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks/ [data dostępu: 30.05.2013].

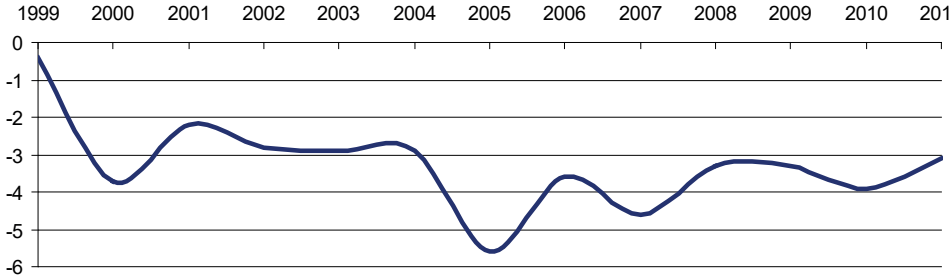
W y k r e s 5. Przyrost naturalny na 1000 osób w województwie śląskim w latach 1999–2011

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

T a b e l a 6. Saldo migracji na 1000 osób w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Saldo	–0,41	–3,70	–2,20	–2,80	–2,90	–2,90	–5,60
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Saldo	–3,60	–4,60	–3,30	–3,30	–3,30	–3,10	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

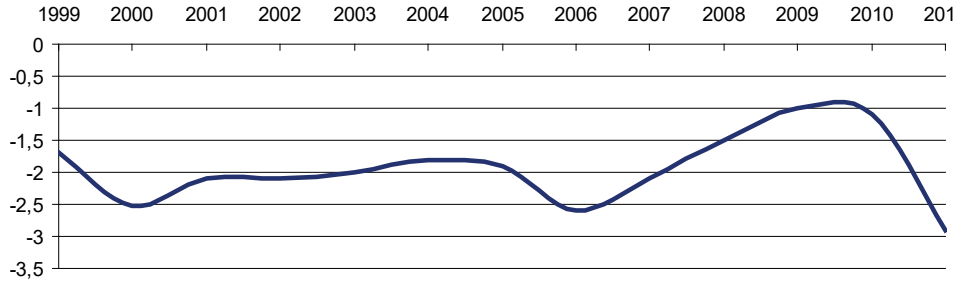
W y k r e s 6. Saldo migracji na 1000 osób w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

T a b e l a 7. Saldo migracji na 1000 osób w województwie śląskim w latach 1999–2011

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Saldo	–1,68	–2,52	–2,10	–2,10	–2,00	–1,80	–1,90
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Saldo	–2,60	–2,10	–1,50	–1,00	–1,10	–2,90	

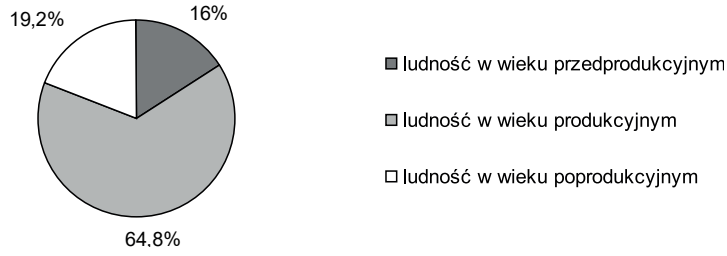
Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

W y k r e s 7. Saldo migracji na 1000 osób w województwie śląskim w latach 1999–2011

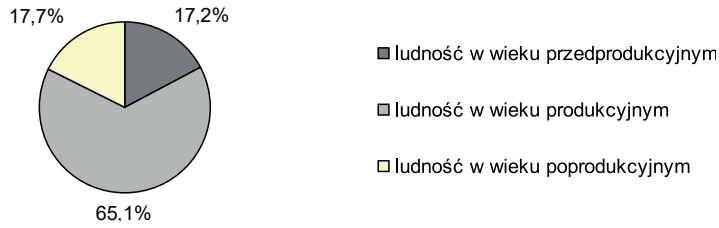
Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

Z punktu widzenia kreowania polityki społecznej istotne jest także wskazanie udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w ludności ogółem. Pod tym względem Siemianowice Śląskie również wypadają słabiej na tle całego województwa śląskiego (wykresy 8. i 9.).

W y k r e s 8. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Roczniku Statystycznym Województwa Śląskiego z 2012 roku.

W y k r e s 9. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w województwie śląskim w 2011 roku

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Roczniku Statystycznym Województwa Śląskiego z 2012 roku.

Ważną informacją statystyczną, ukazującą obciążenie ludności w wieku produkcyjnym grupami ludności w wieku nieprodukcyjnym (w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym), jest współczynnik liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym, która przypada na 100 osób w wieku produkcyjnym. Dla Siemianowic Śląskich w 2011 roku współczynnik ten wyniósł 54,4[18], podczas gdy w województwie śląskim było to 53,4 osoby[19].

Analiza wybranych cech społeczno-demograficznych miasta Siemianowice Śląskie nie prowadzi do pozytywnych wniosków. Liczba mieszkańców Siemianowic Śląskich systematycznie spada, w świetle przytoczonych statystyk miasto wypada słabiej na tle województwa śląskiego. Spadająca liczba ludności miasta musi rodzić pytanie o przyszłość Siemianowic Śląskich jako miasta na prawach powiatu, problem ten powinien budzić szczególny niepokój władz miejskich. Niezbędne jest podjęcie kroków mających na celu zwiększenie przyrostu naturalnego oraz uzyskanie dodatniego salda migracji.

1.3. Industrialna przeszłość

Siemianowice Śląskie są usytuowane w bogatej w kopaliny części Wyżyny Śląskiej[20]. Taka lokalizacja miasta wpłynęła na jego przemysłowo-górniczy

[18] *Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Siemianowice Śląskie*. Katowice 2012.
[19] *Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Województwo śląskie*. Katowice 2012.
[20] Najniżej położonym punktem na mapie Siemianowic Śląskich jest okolica ulicy Sadzawki (260 m n.p.m.), najwyżej – Wzgórze Bytkowskie (319,6 m n.p.m). Maksymalna różni-

charakter. Na terenie Siemianowic Śląskich zalegały bowiem złoża wysokogatunkowego węgla kamiennego[21], głównie z okresu karbońskiego, triasowego i czwartorzędu[22].

Pierwszą kopalnię węgla o nazwie „Leśna"[23], położoną na obszarze dzisiejszych Siemianowic założył w 1786 roku Johann Nepomucen Kloch. Zakład działał zaledwie kilka miesięcy, a wydobywany węgiel J.N. Kloch zużywał w celach opałowych[24]. Kopalnia była czynna kilka miesięcy – od jesieni 1786 roku do wiosny roku następnego[25]. W 1787 w pobliżu „Leśnej" właściciel zakładu odkrył kolejne pokłady węgla, założył więc nową kopalnię o nazwie „Karolina" (dziś teren ten znajduje się w dzielnicy Katowic – Wełnowiec-Józefowiec). Wydobycie surowca wiązało się jednak z dużymi problemami, które wynikały z napływu wód powierzchniowych do wyrobisk. Z tego względu w 1792 roku zaprzestano eksploatacji węgla, a następnie w 1801 roku J.N. Kloch sprzedał zakład księciu Fryderykowi Ludwikowi zu Hohenlohe[26]. Nowy właściciel wznowił wydobycie, a zakład wszedł w skład utworzonej w 1805 roku kopalni „Hohenlohe" (znajdującej się na terenie dzisiejszych Katowic). Ponadto uruchomiono kolejne zakłady wydobywcze „August", „Maria", „Alfred", „Huta", a w 1869 roku zostały one połączone i nadano im wspólną nazwę „Hohenlohe" – Kopalnia Węgla w Wełnowcu[27].

Kolejnym miejscem na terenie dzisiejszych Siemianowic Śląskich, gdzie wydobywano węgiel kamienny, były obszary leśne (las Pszczelnik) pomiędzy Siemianowicami a Przełajką. Hrabia Łazarz Henkel von Donnersmarck zało-

---

ca poziomów w mieście wynosi zatem 60 m. Por. M. Grabania: *Środowisko geograficzne*. W: *Siemianowice. Zarys historii miasta*. Red. H. Rechowicz. Katowice 1969, s. 9.

[21] Warto zaznaczyć, iż w rezultacie eksploatowania węgla kamiennego, a także intensywnej urbanizacji środowisko naturalne w mieście zatraciło wiele ze swoich pierwotnych cech i nabyło cechy wtórne stanowiące efekt działalności człowieka. Zob. Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 10.

[22] Ibidem.

[23] Kopalnia ta była zlokalizowana na wzgórzu, które potocznie nazywano „Kołocową Górką", nieopodal dzisiejszego Lasku Bytkowskiego. Po II wojnie światowej na terenie, gdzie dawnej znajdował się zakład, wybudowano osiedle Tuwim I, wówczas największe siemianowickie osiedle mieszkaniowe. Zob. A. Halor: *Przewodnik siemianowicki*…, s. 37.

[24] W. Chłądzyński: *200 lat Kopalni Węgla Kamiennego „Siemianowice"*. Siemianowice Śląskie 1986, s. 12.

[25] J. Jaros: *Rozwój przemysłu, rolnictwa, handlu i rzemiosła*. W: *Siemianowice. Zarys historii miasta*…, s. 42.

[26] J. Jaros: *Powstanie i rozwój kopalń „Siemianowice" i „Michał" w okresie zaborów*. W: *Kopalnia Węgla Kamiennego „Siemianowice"*. Red. J. Przewłocki. Katowice 1979, s. 11–12.

[27] Por. Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 65–66.

żył tam w 1787 roku kopalnię odkrywkową „Szczęście". W 1823 roku w sąsiedztwie kopalni powstała nowa, o nazwie „Eugenia", natomiast w 1830 roku zostały one połączone w zakład, który nazwano „Szczęście Eugenii". Z kolei w 1825 roku uruchomiona została kopalnia „Nadzieja Karola". W 1855 roku zakłady „Nadzieja Karola" oraz „Szczęście Eugenii" połączono i uruchomiono zakład górniczy o nazwie „Siemianowice". Głównymi szybami nowej kopalni były szyby „Knoff" i „Ficinus", zakład zaopatrywał w surowiec znajdujące się w pobliżu huty cynku i hutę żelaza[28]. Kolejne kopalnie w siemianowickich dobrach, których właścicielem był ród Donnersmarcków oddawano do użytku w latach 1854–1862[29].

Zakłady górnicze powstawały również na terenie dzisiejszych Michałkowic, a także Bytkowa. W należących do rodu von Rheinbaben Michałkowicach w 1901 roku utworzono kopalnię „Fanny". Wydobycie surowca rozpoczęło się w 1804 roku. Kopalnia dostarczała węgiel do pobliskich hut cynku, jednak dochodziło w niej do samozapaleń, a pożary zniszczyły znaczną część pokładów węgla. Między innymi z tego powodu w 1836 roku utworzono w Michałkowicach kolejny zakład górniczy – kopalnię „Chassé"[30]. Najważniejszym zakładem na tym terenie była założona w 1887 roku kopalnia „Maks"[31].

We wszystkich XIX-wiecznych siemianowickich kopalniach istniało duże zagrożenie pożarowe i często dochodziło do wybuchów. Spowodowało to czasowy regres siemianowickiego górnictwa, który został zahamowany wraz z napływem na te tereny wykwalifikowanych pracowników z zachodniej Europy. Do jego zahamowania przyczyniła się również stopniowa modernizacja kopalni i metod wydobycia surowca na powierzchnię[32].

W 1879 roku w znajdującej się na terenie gminy Huta Laura kolonii Richter zaczęto drążyć pierwszy z trzech szybów górniczych. O jego lokalizacji zadecydowała bliskość Prawobrzeżnej Kolei Odrzańskiej, a także huty żelaza „Laura". Zakłady te połączono koleją wąskotorową, dzięki czemu wielkie piece hutnicze mogły być zaopatrywane w węgiel kamienny. W wyniku dalszego rozwoju górnictwa w kolonii Richter w 1896 roku za pomocą chod-

[28] J. Jaros: *Powstanie i rozwój kopalń*…, s. 11–12.

[29] Zob. J. Jaros: *Rozwój przemysłu*…, s. 42.

[30] J. Jaros: *Powstanie i rozwój kopalń*…, s. 12.

[31] Kopalnia „Maks" powstała w efekcie połączenia zakładów górniczych: „Fanny" (utworzonego w 1804 roku), „Chassee" (który powstał w 1871 roku), „Maks". Por. T. Okoń: *Od wioski rycerskiej do dzielnicy Siemianowic. Szkice z dziejów Michałkowic*. Siemianowice Śląskie 1992, s. 9–10.

[32] Por. Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 64.

nika odwadniającego połączono kopalnię „Richter" z zakładem górniczym „Ficinus", dzięki czemu później możliwe było sprawne scalenie tych dwóch kopalni. W celu dalszego zaopatrywania rozwijającej się huty w niezbędny węgiel w 1881 roku utworzono szyby „Richter II", „Richter III", a następnie powstały szyby „Knoff I" i „Knoff II"[33]. Szyby „Ficinus", „Knoff I", „Knoff II" należały do rodziny Donnersmarcków, później z kolei weszły w skład koncernu „Zjednoczone Huty Królewska i Laura" utworzonego w 1871 roku przez hrabiego Hugo Henckela von Donnersmarcka. Należy również zaznaczyć, iż stanowiły one główne szyby kopalni „Siemianowice", która otrzymała nową nazwę – „Huta Laura". W 1908 roku „Richter" i „Hutę Laura" ustanowiono dwiema odrębnymi kopalniami[34]. Zakład „Huta Laura" ostatecznie został zamknięty w 1933 roku[35].

Drugą gałęzią przemysłu ciężkiego, która odcisnęła piętno na współczesnych losach miastach, było hutnictwo. Początki tej działalności na terenie dzisiejszych Siemianowic Śląskich sięgają XVII wieku. W pierwszym okresie do jej rozwoju przyczynili się hrabiowie z rodu Donnersmarcków oraz książęta Hohenlohe. Rozwojowi hutnictwa sprzyjało zwiększone zapotrzebowanie na metale, głównie żelazo. Dlatego też z czasem do wytopu surówki zaczęto używać wielkich pieców. Pierwsze tego typu urządzenia na obszarze dzisiejszych Siemianowic Śląskich uruchomione zostały przez Donnersmarcków w Przełajce, nad brzegiem rzeki Brynica, nieopodal stawu hutniczego. Wielkie piece były czynne do połowy XIX wieku, po czym zaniechano ich stosowania ze względu na powstanie w pobliżu osady Siemianowice nowoczesnej huty żelaza „Laura"[36].

Duży ośrodek hutniczy stanowiła również kolonia Bytków. W 1804 roku utworzono tam hutę „Hohenlohe", w jej pobliżu powstała odlewnia, a także cynkownia o takiej samej nazwie. Wkrótce działalność rozpoczęły walcownia oraz prażalnia blendy cynkowej. Hutnictwo rozwijało się również w znajdujących się na terenie osady Siemianowice dobrach rodu Donnersmarcków. Zbudowano tam dwie huty cynku – „Jerzy" oraz „Życzenie Fanny"[37]. W późniejszym okresie powstała także huta „Wiara". Najważniejszym z tych zakładów była huta „Jerzy". Zakład znajdował się nieopodal huty żelaza „Laura"

[33] Por. A. Halor: *Przewodnik siemianowicki*…, s. 54–55.
[34] J. Jaros: *Rozwój przemysłu*…, s. 49.
[35] Zob. A. Halor: *Przewodnik siemianowicki*…, s. 77–78.
[36] Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 66.
[37] J. Jaros: *Rozwój przemysłu*…, s. 46.

i stanowił jeden z najstarszych tego typu obiektów na Śląsku. Jego początki sięgają 1818 roku, natomiast Donnersmarckowie kupili go w 1846 roku. Niestety, na skutek intensywnej eksploatacji węgla, ziemia pod hutą stopniowo się obsuwała i w 1885 roku hutę unieruchomiono, a w 1898 roku teren zakładu stał się własnością Spółki Akcyjnej „Zjednoczone Huty Królewska i Laura"[38].

Warto również zauważyć, iż w pozostałych osadach, które weszły w skład dzisiejszych Siemianowic Śląskich, rozwijało się hutnictwo cynku. W Michałkowicach utworzono hutę cynku „Teresa", która funkcjonowała do 1908 roku[39]. Natomiast na terenie Bytkowa powstały huty: „Helena", „August", „Henrietta", „Frydelka"[40].

Największe znaczenie dla przemysłowego charakteru miasta miało utworzenie wielkiej huty żelaza „Laura"[41]. Została ona zlokalizowana nieopodal gminy Siemianowice, która wówczas należała do hrabiego Hugona Henckel von Donnersmarcka[42]. Budowę nowej huty poprzedziły staranne przygotowania. Rozpoczęła się ona w 1836 roku, a do pracy zatrudniano miejscowych specjalistów. W późniejszym okresie w budowie huty brali udział robotnicy z Anglii, gdzie zakupiono również znaczną część maszyn hutniczych. Dzięki tym zabiegom uruchomiona w 1839 roku huta „Laura" stała się jednym z najbardziej nowoczesnych zakładów tego typu. Węgiel do huty dostarczany był z kopalni „Szczęście Eugenii", a w celu transportu surowca wybudowano sieć dróg hutniczych[43]. Huta „Laura" była drugim po hucie „Królewskiej" (znajdującej się na terenie Chorzowa) największym zakładem

[38] Zob. Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 67.

[39] Hutę „Teresa" założył w 1845 roku Adolf Wolff z Siemianowic. Następnie jej właścicielami byli Donnersmarckowie, a od 1875 roku zarządzali nią właściciele Michałkowic. Z kolei w 1892 roku zakład wraz z majątkiem Michałkowice stał się własnością rodu Hohenlohe. Por. J. Jaros: *Rozwój przemysłu*…, s. 47.

[40] Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 67.

[41] W efekcie rozbudowy przemysłu na terenie dzisiejszych Siemianowic Śląskich niemal całkowicie upadła tradycyjna gospodarka rolna. Również roślinność zatraciła swój pierwotny charakter. W niektórych osadach węgiel zalegał tuż pod powierzchnią ziemi, dlatego też miejscowa ludność trudniła się jego wydobyciem. Z tych względów krajobraz XIX-wiecznych Siemianowic wywoływał raczej przygnębiające wrażenie. Ibidem.

[42] Budowa huty „Laura" została sfinansowania przez dwóch berlińskich bankierów – Jerzego Moritza i Karola Daniela Oppenfelda. Była ona możliwa dzięki umowie, którą bankierzy zawarli z Hugonem Henckel von Donnersmarckiem. Hrabia przekazał grunt, na którym miał powstać zakład i zobowiązał się do poniesienia połowy kosztów związanych z inwestycją. W zamian miał otrzymać połowę udziałów w hucie, a od 1 lipca 1858 roku zakład przechodził na jego własność. Zob. J. Jaros: *Rozwój przemysłu*…, s. 42.

[43] Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 68–69.

hutniczym w środkowo-wschodniej Europie[44]. Prowadzenie tak dużego zakładu przekraczało możliwości finansowe Donnersmarcków. Z tego względu w 1871 roku został on sprzedany Spółce Akcyjnej „Zjednoczone Huty Królewska i Laura" (w skład Spółki weszła również kopalnia „Huta Laura")[45]. Huta pod zarządem Spółki systematycznie się rozwijała i w 1897 roku wybudowano w niej piec martenowski. Rozwijał się również dział walcowni, w którym produkowano głównie pręty o różnych przekrojach[46].

Poza górnictwem i hutnictwem na terenie dzisiejszych Siemianowic Śląskich rozwijały się także inne gałęzie przemysłu. Wśród nich należy wskazać m.in. młynarstwo, gorzelnictwo, a także piwowarstwo. W siemianowickich gminach powstawały zakłady przemysłowe związane głównie z produkcją rolno-spożywczą. W XIX wieku, w związku z gwałtownym rozwojem przemysłu, wzrosło zapotrzebowanie na chleb. Dlatego też nad Brynicą przystąpiono do budowy młyna parowego. Młyn ten funkcjonował do lat 70. XX wieku[47].

Kolejnym dużym siemianowickim zakładem była Fabryka Kotłów Parowych założona przez mistrza kuźniczego Wilhelma Fitznera z kolonii Huta Laura[48]. Zakład powstał w 1856 roku, początkowo dokonywano w nim remontów nitowanych kotłów parowych, jednak wkrótce w Fabryce uruchomiono również produkcję. Możliwości produkcyjne zakładu rozwijał syn jej założyciela – Wilhelm Fitzner junior. Poza kotłami w zakładzie wytwarzano żelazne mosty, a także inne metalowe konstrukcje, takie jak maszty okrętowe czy słupy oświetleniowe. Jednym z bardziej oryginalnych produktów, które powstały w Fabryce Kotłów Fitznera były oświetleniowe boje morskie. Zostały one zastosowane m.in. do wytyczenia toru wodnego w Kanale Sueskim. W 1897 roku przy fabryce uruchomiono nowoczesną spawalnię, dzięki czemu produkowane kotły były bardziej wytrzymałe na wysokie ciśnienie. Produkty wytwarzane w zakładzie sprzedawano armii niemieckiej i austriackiej, kupowali je także Francuzi, Holendrzy, Szwedzi, Amerykanie i Australijczycy[49]. W 1868 roku W. Fitzner założył w gminie Huta Lau-

[44] A. Halor: *Przewodnik siemianowicki*…, s. 44.

[45] Por. J. Jaros: *Powstanie i rozwój zakładu w okresie zaborów*. W: *Huta Jedność*. Red. A. Topol. Katowice 1978, s. 20–21.

[46] Ibidem, s. 25.

[47] Zob. Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 70–71.

[48] W dawnej Fabryce Kotłów Fitznera znajdują się dziś Wojskowe Zakłady Mechaniczne, w których produkowane są Kołowe Transportery Opancerzone „Rosomak". Por. A. Halor: *Przewodnik siemianowicki*…, s. 87.

[49] Ibidem.

ra, w kolonii Hugo drugą fabrykę – Fabrykę Śrub i Nitów. Specjalizowała się ona w produkcji połączeń gwintowych i śrubowych. Zakład ten funkcjonuje do dnia dzisiejszego[50].

Na początku XX wieku, w przededniu wybuchu I wojny światowej, oprócz wskazanych uprzednio zakładów na terenie dzisiejszych Siemianowic Śląskich funkcjonowały m.in. laboratorium chemiczne, trzy fabryki wody sodowej, kopalnia piasku, dwie cegielnie, cztery kuźnie, szesnaście firm budowlanych, dwie mleczarnie parowe, dwanaście gorzelni, siedem przedsiębiorstw przewozowych, garbarnia, trzy fabryki pieców i dwie fabryki mebli. 82% wszystkich zakładów prowadziło działalność na terenie gmin Siemianowice i Huta Laura[51].

Dalszy rozwój przemysłu w Siemianowicach Śląskich nastąpił w okresie dwudziestolecia międzywojennego i po II wojnie światowej. W 1922 roku w mieście powstała Górnośląska Fabryka Czekolady i Cukrów „Hanka". Natomiast w dawnej kolonii Hugo utworzono hutę szkła[52]. W mieście działalność prowadziła także uruchomiona kilka lat przed wybuchem I wojny światowej prażalnia blendy cynkowej i fabryka kwasu siarkowego zwana hutą „Schellera" (nazwę tą zmieniono w 1936 roku na hutę „Siemianowice"). Wśród siemianowickich zakładów funkcjonujących w dwudziestoleciu międzywojennym należy również wskazać fabrykę likierów „Silesia", a także browar[53], który utworzono w 1868 roku. Siedem lat później, podczas dużego pożaru w gminie Laura Huta, zakład spłonął. W 1877 roku Paul Mokrski odbudował go i ponownie oddał do użytku[54].

Najważniejszymi zakładami przemysłowymi działającymi w okresie dwudziestolecia międzywojennego na terenie dzisiejszych Siemianowic Śląskich były, tak jak przed wojną, kopalnie „Huta Laura" i „Richter", a także huta „Laura". W 1925 roku kopalnie te zostały połączone – w ten sposób utworzono zakład górniczy „Huta Laura i Richter". W 1929 roku doszło do ponow-

[50] Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic…*, s. 71–72.

[51] Zob. J. Jaros: *Rozwój przemysłu…*, s. 53.

[52] A. Halor: *Przewodnik siemianowicki…*, s. 187.

[53] Por. M. Kosobucki: *Siemianowice Śląskie. Od rzemiosła do przemysłu*. Siemianowice Śląskie 2009, s. 24.

[54] Po II wojnie światowej siemianowicki browar wszedł w skład Browarów Tyskich, a w 1951 roku został wcielony do Zabrzańskich Zakładów Piwowarsko-Słodowniczych, po czym jego produkty zaczęto stopniowo wycofywać ze sklepów i wygaszono produkcję piwa w mieście. Por. M. Derus: *Z dziejów przemysłu Siemianowic Śląskich*. Siemianowice Śląskie 2012, s. 87–92.

nego podziału zakładów. Pierwotnie właścicielem siemianowickich kopalni, a także huty „Laura" była Spółka „Zjednoczone Huty Królewska i Laura", jednak już w 1926 roku przekazała ona swój majątek Spółce „Górnośląskie Zjednoczone Huty Królewska i Laura. Spółka Akcyjna Górniczo-Hutnicza". Natomiast od 1936 roku zakładami zarządzała Spółka Akcyjna „Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych", w której udziały miał skarb państwa oraz skarb śląski. Po wspomnianej już uprzednio likwidacji w 1933 roku kopalni „Huta Laura" jej pole górnicze zostało przyłączone do zakładu „Richter", a w 1936 roku „Richter" został przemianowany na kopalnię „Siemianowice". W tym samym roku znajdujący się na terenie gminy Michałkowice zakład „Maks" zmienił nazwę na „Michał"[55].

Podczas II wojny światowej Górny Śląsk, w tym również obszar dzisiejszych Siemianowic Śląskich, został wcielony do III Rzeszy Niemieckiej. Siemianowickie zakłady przemysłowe stały się własnością niemieckiego okupanta. Działalność prowadziły kopalnie oraz ich zakłady pomocnicze, funkcjonowała huta „Laura", a także inne huty stanowiące uprzednio własność rodu Hohenlohe[56]. Działały Fabryki Fitznera oraz huta szkła i fabryka czekolady[57]. W obliczu braku odpowiedniej liczby rąk do pracy Niemcy zaczęli ściągać do miasta robotników przymusowych w postaci jeńców wojennych, głównie jeńców radzieckich[58]. W hucie „Laura" pracowali więźniowie obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu[59].

Proces intensywnej industrializacji Siemianowic Śląskich miał również miejsce po II wojnie światowej. Rozbudowie podlegał przemysł górniczy i hutniczy, a także inne gałęzie przemysłu ciężkiego, takie jak produkcja materiałów budowlanych czy urządzeń[60]. Rozwój gospodarczy miasta przyczy-

---

[55] Por. J. Jaros: *Przemysł, handel, rzemiosło i gospodarka komunalna*. W: *Siemianowice. Zarys historii miasta*…, s. 53.

[56] Kopalnie „Siemianowice" (z wyjątkiem tej części zakładu, która dawniej stanowiła odrębną kopalnię o nazwie „Huta Laura") i „Michał" nie poniosły większych strat wskutek działań wojennych. Jeszcze we wrześniu 1939 roku wznowiły one działalność, a w 1941 roku uruchomiono kopalnię „Huta Laura". Zob. J. Moledna: *Pod hitlerowską okupacją*. W: *Kopalnia Węgla Kamiennego „Siemianowice"*…, s. 11–12.

[57] J. Jaros: *Gospodarka miasta*. W: *Siemianowice. Zarys historii miasta*…, s. 53.

[58] Zob. Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 281–282.

[59] Zob. *Śladami bolesnej przeszłości. Śląskie tropy KL Auschwitz. Siemianowicki podobóz Laurahütte* Red. M. Domin, K. Hadasz. Siemianowice Śląskie 2011.

[60] O dalszej industrializacji Siemianowic Śląskich świadczy m.in. fakt, że po II wojnie światowej miejscowość tą nazywano miastem węgla i stali. Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 304.

niał się również do rozwoju społecznego. W Siemianowicach Śląskich osiedlali się robotnicy zatrudniani w miejscowych zakładach przemysłowych[61].

Po wyzwoleniu Siemianowic Śląskich spod okupacji niemieckiej uruchomiono kopalnię „Michał", nieco później pracę rozpoczęła kopalnia „Siemianowice". Zakłady te zostały znacjonalizowane, a kopalnię „Siemianowice" podzielono na dwa rejony: S I (teren kopalni „Siemianowice"), S II (teren kopalni „Huta Laura", którą zaczęto potocznie nazywać „Ficinus"). W 1945 roku kopalnie „Michał" i „Siemianowice" weszły w skład Chorzowskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego, a od 1957 roku stały się częścią Katowickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego, z którym Chorzowskie Zjednoczenie zostało połączone[62].

W 1964 roku kopalnia „Siemianowice" przejęła jako pole rezerwowe obszar górniczy „Szopienice" (położony na terenie Katowic), a następnie otrzymała prawo do eksploatacji pól górniczych kopalni „Andaluzja" zlokalizowanej w Piekarach Śląskich. Zbudowano tam szyb zjazdowo-materiałowy „Rozalia". W efekcie rozbudowy kopalnia „Siemianowice" stała się największym przedsiębiorstwem w mieście. Zakład podlegał również zmianom o charakterze modernizacyjnym – parowe maszyny wyciągowe zastąpione zostały elektrycznymi. W 1975 roku z kopalnią „Siemianowice" połączony został drugi funkcjonujący po wojnie zakład górniczy – kopalnia „Michał". W ten sposób powstało przedsiębiorstwo o nazwie Kopalnia Węgla Kamiennego „Siemianowice", które w 1976 roku weszło w skład Dąbrowskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego[63]. Po połączeniu zakładów KWK „Siemianowice" składała się z trzech rejonów (dawna kopalnia „Michał" stanowiła rejon S III)[64].

Po II wojnie światowej produkcję rozpoczęła znacjonalizowana Huta „Laura". W 1948 roku zmieniono jej nazwę z „Laura" na „Jedność". Nowa nazwa Huty miała stanowić symbol zjednoczenia polskiego ruchu robotni-

---

[61] Ibidem.

[62] W. Chłądzyński: *200 lat Kopalni Węgla Kamiennego „Siemianowice"*…, s. 45.

[63] Pod koniec lat 80. zdawano sobie sprawę, że zasoby węgla kamiennego w KWK „Siemianowice" ulegają wyczerpaniu. Prognozowano wówczas, że Kopalnia mogłaby prowadzić wydobycie do 2000 roku. Wydłużenie okresu jej działalności o około 20 lat byłoby możliwe jedynie dzięki udostępnieniu głębszych pokładów. Na niekorzyść zakładu działał również fakt, iż eksploatowane pokłady cechowała bardzo duża skłonność do samozapaleń. Z tych względów likwidacja zakładu, która miała miejsce w okresie restrukturyzacji przemysłu ciężkiego w Polsce, wydaje się racjonalnie uzasadniona. Por. W. Chłądzyński: *200 lat Kopalni Węgla Kamiennego „Siemianowice"*…, s. 72–75.

[64] Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 305.

czego i powstania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. W tym okresie, ze względu na zwiększone zapotrzebowanie na stal, Huta przeżywała okres rozkwitu i stała się – po Kopalni – największym zakładem przemysłowym w Siemianowicach Śląskich[65]. W związku z rozwojem produkcji hutniczej zakład podlegał przeobrażeniom i modernizacji. Uruchomiono w nim Walcownię Rur „Innocenti", Oddział Ciągłego Odlewania Stali, remontom poddano piece martenowskie, zmodernizowano Wydział Walcowni Rur „Mannesmann", a także dokonywano bieżących napraw i renowacji. Dzięki tym zabiegom produkcja w Hucie stawała się coraz bardziej wydajna[66].

Analizując kwestię siemianowickiego przemysłu w okresie Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej, oprócz Huty „Jedność" i KWK „Siemianowice", należy również wspomnieć o działalności Zakładów Remontowo-Montażowych „Kotłomontaż" utworzonych w 1953 roku. Zakłady te powstały w wyniku upaństwowienia Spółdzielni Pracy o tej samej nazwie. Spółdzielnię w 1947 roku założyli byli pracownicy Fabryki Kotłów Fitznera. W Zakładach remontowano i montowano kotły, gazogeneratory, piece aparatury chemicznej, a od 1969 roku dokonywano remontów i montażu turbin parowych i pieców karbidowych, które następnie były eksportowane do Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Kolejnym dużym zakładem przemysłowym funkcjonującym w Siemianowicach Śląskich były Katowickie Zakłady Naprawcze Przemysłu Węglowego utworzone w 1958 roku. W przedsiębiorstwie wytwarzano części do urządzeń i maszyn górniczych, a także własnej konstrukcji wagi wagonowe i taśmowe. Po wojnie działalność kontynuowała również niezniszczona przez niemieckiego okupanta Fabryka Śrub i Nitów. Produkowane w zakładzie śruby, podkładki i nity wykorzystywane były głównie w przemyśle górniczym i motoryzacyjnym[67]. W 1945 roku rozpoczęto produkcję w Hucie Szkła „Siemianowice", gdzie od 1965 roku wytwarzano głównie termosy eksportowane do Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Jugosławii, Bułgarii, Włoch, Francji, Republiki Federalnej Niemiec i na Wyspy Kanaryjskie. Z kolei Zakład Cukierniczy „Hanka" (przedwojenna Górnośląska Fabryka Czekolady i Cukrów „Hanka") rozpoczął działalność po odnalezieniu i zainstalowaniu wywiezionych do Niemiec maszyn. Początkowo

[65] W. Chłądzyński: *200 lat Kopalni Węgla Kamiennego „Siemianowice"*…, s. 48–60.

[66] *Huta „Jedność". Fakty i ludzie*. Siemianowice Śląskie 1996, s. 40–43.

[67] W 1949 roku zakład stał się własnością Skarbu Państwa, a w 1951 roku przyjął nazwę Siemianowicka Fabryka Śrub i Nitów. Z kolei w 1987 roku przedsiębiorstwo nazwano Fabryką Elementów Złącznych. Zob. M. Derus: *Z dziejów przemysłu Siemianowic Śląskich*…, s. 84–85.

w „Hance" pracowano na przedwojennych urządzeniach, ich modernizacji dokonano dopiero w latach 1959–1968. W 1966 roku przedsiębiorstwo zmieniło nazwę na Śląskie Zakłady Przemysłu Cukierniczego „Hanka", co stanowiło efekt przyłączenia do niego Zakładów Cukierniczych „Olza" z Cieszyna i zakładów „Zagłębianka" z Będzina. W „Hance" produkowano głównie cukierki czekoladowe, a firmowym produktem zakładu stały się popularne „Michałki". W 1960 roku przy kopalni „Michał" utworzono Polsko-Węgierską Górniczą Spółkę Akcyjną „Haldex". Zadaniem zakładu była eksploatacja i przeróbka zwałowisk odpadów górniczych, czyli hałd. Przy „Haldexie" w 1974 roku powstały Zakłady Kruszyw Lekkich[68].

Przeobrażeniom uległa dawna fabryka kotłów Fitznera. W 1945 roku została ona przekazana Dowództwu Wojsk Pancernych i Zmotoryzowanych Wojska Polskiego, które przekształciło ją w Zakłady Naprawy Czołgów. Od maja 1952 roku zakład nosi nazwę Wojskowe Zakłady Mechaniczne. Po wojnie przedsiębiorstwo zajmowało się remontami lekkich pojazdów opancerzonych oraz dział samobieżnych. Następnie dokonywano w nim remontów czołgów[69].

Zupełnie nową gałęzią przemysłu, która rozwijała się w Siemianowicach Śląskich w okresie Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej, było budownictwo. W 1974 roku utworzono Kombinat Budownictwa Węglowego „Fabud", w skład którego weszły dwie fabryki domów (w Siemianowicach Śląskich i Mysłowicach), Zakład Robót Inżynieryjnych w Świętochłowicach oraz Zakład Studiów Projektowych w Katowicach. „Fabud" bezpośrednio współpracował z „Haldexem" i Zakładem Kruszyw Lekkich, dzięki czemu zalegające na terenie miasta kruszywo przerabiano na elementy budowlane. W 1977 roku w Siemianowicach Śląskich utworzono kolejne przedsiębiorstwo, czyli Katowickie Przedsiębiorstwo Gospodarki Materiałowej i Transportu Przemysłu Węglowego. Zakład ten zaopatrywał w niezbędne materiały Katowickie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego, zajmował się ich transportem i spedycją. W mieście działalność prowadziło również Przedsiębiorstwo Budownictwa Hydrotechnicznego, Oddział Robót Strzałowych „Energopol – 2", który wykonywał roboty strzałowe przy budowach hydrotechnicznych, takich jak porty, zbiorniki, zapory. Prowadził prace m.in. w Gdańsku i na Górze Żar[70].

Poza wskazanymi zakładami przemysłowymi w okresie PRL w Siemianowicach Śląskich powstawały spółdzielnie pracy, jak np. Spółdzielnia Pra-

[68] Por. Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 307–309.
[69] Zob. M. Derus: *Z dziejów przemysłu Siemianowic Śląskich*…, s. 73.
[70] Z. Janeczek: *Od Sancovic do Siemianowic*…, s. 308–309.

cy Remontowo-Konserwacyjna „Budowlani" zajmująca się remontami, Krawiecka Spółdzielnia Pracy im. Marcina Kasprzaka (zakład ten zmienił później nazwę na Odzieżową Spółdzielnię Pracy im. Elizy Orzeszkowej). Funkcjonowały także inne przedsiębiorstwa o charakterze towarowo-usługowym[71].

1.4. Restrukturyzacja przemysłu ciężkiego i problemy społeczne w mieście

W okresie PRL Siemianowice Śląskie przeżywały okres intensywnej industrializacji. Wdrażanie zasad gospodarki wolnorynkowej wraz z restrukturyzacją przemysłu ciężkiego, które nastąpiły po 1989 roku odcisnęły piętno na losach miasta. W wyniku restrukturyzacji przemysłu ciężkiego w Siemianowicach Śląskich zlikwidowano największe zakłady przemysłowe, a w mieście wystąpiło zjawisko bezrobocia odłożonego w czasie[72].

Restrukturyzacji jako pierwsze poddane zostały siemianowickie kopalnie. W 1994 roku wstrzymano wydobycie węgla w KWK „Michał". Zamknięcie zakładu wynikało przede wszystkim ze złego stanu technicznego kopalni oraz wyczerpywania się zasobów węgla kamiennego[73]. Stopniowej likwidacji poddawano również KWK „Siemianowice". Proces ten rozpoczął się już w 1993 roku. W 1996 roku z Kopalni wyłączono Zakład Górniczy „Rozalia", w którym znajdowały się jeszcze spore zasoby węgla. W tym czasie w KWK „Siemianowice" nie prowadzono już wydobycia, miały tam wyłącznie miejsce prace mające na celu stałe odprowadzanie na powierzchnię zalewającej zakład wody[74]. W celu zamknięcia Kopalni Rudzka Spółka Węglowa, w skład której ona weszła, powołała Dział Likwidacji i Restrukturyzacji KWK „Siemianowice"[75].

---

[71] Ibidem, s. 310–311.

[72] Bezrobocie odłożone w czasie stanowiło efekt odroczenia terminu likwidacji zakładów pracy związanych z przemysłem ciężkim. Zjawisko to wystąpiło w Polsce pod koniec lat 90. W ten sposób poziom zatrudnienia pracowników był utrzymywany przez pewien czas, a decyzje o zwolnieniach zostały przesunięte na późniejszy termin. Por. K. Mlonej: *Bezrobocie*. W: *Polityka społeczna*. Red. A. Kurzynowski. Warszawa 2006, s. 96.

[73] M. Derus: *Z dziejów przemysłu Siemianowic Śląskich*…, s. 33.

[74] Zob. M. Borkiewicz: *Pożegnanie z kopalnią?*. „Goniec Górnośląski", 19–25.11.1998.

[75] M. Borkiewicz: *Górnictwo odchodzi – ludzie pozostają*. „Goniec Górnośląski", 16–22.04.1998.

1 lipca 1999 roku w stan likwidacji postawiono „Rozalię", zapowiadając jednocześnie, iż do końca września zostanie wstrzymane wydobycie. Ostateczna likwidacja KWK „Siemianowice" wraz z ponownie wcielonym do niej ZG „Rozalia" miała miejsce 24 września 1999 roku[76]. Wówczas w „Rozalii" zatrudnionych było 1 200 osób, natomiast po 1989 roku zwolniono łącznie 2 000 pracowników. Górnicy zostali postawieni przed koniecznością znalezienia pracy (część z nich została zatrudniona w rudzkiej KWK „Halemba"), przejścia na emeryturę lub też skorzystania z Górniczego Pakietu Socjalnego, w ramach którego otrzymali m.in. jednorazowe odprawy w wysokości 38 000 złotych[77]. Mogli również skorzystać z preferencyjnych pożyczek na otwarcie własnej działalności gospodarczej[78].

Zamknięcie zakładu wiązało się z trudnościami w zarządzaniu kopalnianym majątkiem. KWK „Siemianowice" dysponowała mieniem w postaci mieszkań zakładowych, obiektów sportowo-rekreacyjnych, przychodni lekarskiej. Część pokopalnianej substancji mieszkaniowej przejęła gmina, część spółka „Troll" i spółdzielnia mieszkaniowa „Michał"[79]. Likwidacja zakładu przyczyniła się do intensyfikacji problemów społecznych w mieście. W przededniu jej zamknięcia aż 60% siemianowiczan znajdowało zatrudnienie w przemyśle ciężkim – głównie w górnictwie węgla kamiennego i hutnictwie, czyli w tych branżach, które poddano restrukturyzacji[80].

---

[76] Warto również zauważyć, iż restrukturyzacja przemysłu ciężkiego na Górnym Śląsku, w tym likwidacja kopalń, przyczyniła się również do trudnej sytuacji w tych zakładach przemysłowych, które były z kopalniami związane. Jako przykład mogą służyć siemianowickie Zakłady Naprawcze Przemysłu Węglowego „Kazeten". Por. M. Tabaka: *Setka na bruk?*. „Goniec Górnośląski", 18–24.05.2000.

[77] Odprawy górnicze stanowiły najmniej kosztowną formę pomocy mającej stanowić remedium na problemy społeczne spowodowane likwidacją przemysłu górniczego. Ich podstawowym celem było ograniczenie liczby osób zatrudnionych w górnictwie oraz skłonienie byłych górników do przedsiębiorczości. Wykorzystując pieniądze z odpraw, mogli oni zakładać własne firmy i w ten sposób dokonać samozatrudnienia. W praktyce większość z nich przeznaczyła te pieniądze na doraźne potrzeby o charakterze konsumpcyjnym. W ten sposób rozwiązano problem zbyt dużej liczby górników w stosunku do potrzeb zrestrukturyzowanego przemysłu i jednocześnie wygenerowano nowy – problem bezrobocia. Por. A. Siembiga: *„Rozalia" na wodzie*. „Goniec Górnośląski", 22–28.07.1998; M. Łukowski: *Górnictwo? – Nie ma problemu!*. „Goniec Górnośląski", 8–14.07.1999; A. Wieczorek: *Górnicy odprawieni*. „Goniec Górnośląski", 11–17.04.2000.

[78] Por. A. Siembiga: *Górnik-biznesmen*. „Goniec Górnośląski", 9–15.03.2000.

[79] Zob. A. Siembiga: *Rozdają domy…?*. „Goniec Górnośląski", 4–10.02.1999.

[80] A. Siembiga: *Nadchodzi czas zmian*. „Goniec Górnośląski", 19–25.02.1998.

Podobny los spotkał największy miejski zakład przemysłowy, czyli Hutę „Jedność" S.A.[81] W 2003 roku, pomimo wcześniejszej likwidacji Zakładów Stalowniczych „Laura", w Hucie wciąż zatrudnionych było około 1 500 osób[82]. Zamknięcie Huty „Jedność" wywołało społeczny sprzeciw. W latach 2002–2004 hutnicy organizowali akcje strajkowe i masowe protesty przed siemianowickim magistratem oraz przed siedzibą Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach. Nierzadko uciekali się do blokowania głównych arterii miasta oraz budynku dyrekcji Huty. Oburzenie pracowników Huty „Jedność" oraz spółek jej podległych wywoływała planowana likwidacja zakładu, a także nawet kilkunastomiesięczne opóźnienia w wypłacie wynagrodzeń[83]. Sytuację Huty „Jedność" utrudniał fakt, że w marcu 2002 roku Górnośląski Zakład Elektroenergetyczny wstrzymał dostawy prądu do zakładu, co spowodowało kilkutygodniowe wstrzymanie produkcji, które wywołało pierwszą falę protestów. Druga ich fala rozpoczęła się w grudniu 2002 roku, a do zaognienia sytuacji przyczyniło się niewypłacenie hutnikom wynagrodzeń. 7 lutego 2003 roku protestujący przed Urzędem Miasta w Siemianowicach Śląskich hutnicy starli się z Policją, która uniemożliwiła im wejście do budynku[84]. Napięta sytuacja w mieście odbiła się echem na skalę ogólnopol-

[81] Siemianowicką Hutę oraz podległe jej spółki poddano stopniowej likwidacji, mimo że w połowie lat 90. na terenie zakładu dokonano nowej inwestycji. W marcu 1995 roku Huta „Jedność" oraz „Stalexport" utworzyły spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością o nazwie Walcownia Rur „Jedność". Do spółki jako aport rzeczowy Huta wniosła infrastrukturę, maszyny i urządzenia. W 1997 roku rozpoczęła się budowa Walcowni, jednak już wkrótce prace wstrzymano. Inwestycję blokował Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, który przejął część udziałów w „Stalexporcie", argumentując przerwanie inwestycji brakiem konieczności powstania w Polsce takiego zakładu. W 2001 roku całkowicie wstrzymano dalszą budowę Walcowni, mimo iż prace nad inwestycją powoli zmierzały ku końcowi. Wówczas w zakładzie zatrudnionych było 300 osób, docelowo Walcownia Rur „Jedność" miała zatrudniać około 1000 pracowników. Zob. W. Kempa: *Pomocy*. „Goniec Górnośląski", 23–29.01.2003. Na początku 2003 roku pojawiły się informacje o znalezieniu pieniędzy na dokończenie inwestycji. Niestety, do wznowienia finansowania budowy nigdy nie doszło. Por. W. Kempa: *Są pieniądze dla WRJ*. „Goniec Górnośląski", 27.02–05.03.2003.

[82] W. Kempa: *Krwawa wypłata*. „Goniec Górnośląski", 13–12.02.2003.

[83] Zob. W. Kempa: *Blokada! Fala protestów w Siemianowicach Śl.* „Goniec Górnośląski", 6–12.06.2002; Idem: *Gorąco w hucie*. „Goniec Górnośląski", 16–22.01.2003; Idem: *Co dalej z Hutą „Jedność"?* „Goniec Górnośląski", 30.01–05.02.2003; Idem: *Koniec batalii*. „Goniec Górnośląski", 6–12.03.2003; Idem: *Wypłat brak*. „Goniec Górnośląski", 15–21.05.2003; Idem: *Nienormalność*. „Goniec Górnośląski", 4–10.09.2003; Idem: *Kiedy kasa i dla kogo?* „Goniec Górnośląski", 23–29.10.2003.

[84] Por. W. Kempa: *Przegrani*. „Goniec Górnośląski", 21.07–06.08.2003.

ską. Do Siemianowic Śląskich przyjeżdżali przedstawiciele różnych partii politycznych, próbując budować kapitał polityczny na dramacie hutników. Do pracowników Huty przemawiał m.in. przewodniczący „Samoobrony" Andrzej Lepper[85]. W sprawę zaangażowany był pochodzący z Czeladzi wiceminister gospodarki w rządzie Leszka Millera Andrzej Szarawarski, niejednokrotnie obiecując wypłatę zaległych pensji. Minister zapowiadał również wznowienie finansowania budowy Walcowni Rur „Jedność". Niespełnienie tych obietnic przyczyniło się do dalszej eskalacji konfliktu. Problemami hutników zajmował się również Minister Pracy i Polityki Społecznej Jerzy Hauser oraz – urodzony w Siemianowicach Śląskich – wiceminister w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej Dagmir Długosz[86]. Te wszystkie starania nie poprawiły jednak sytuacji i likwidację zaczęły ogłaszać poszczególne spółki związane z Hutą „Jedność" – Przedsiębiorstwo Wielobranżowe „Warex", Zakład Produkcyjno-Handlowy „Jedność", w końcu podobny los spotkał samą Hutę[87]. Huta „Jedność" wraz ze spółkami zależnymi zakończyła produkcję z końcem 2003 roku[88], zakład wciąż pozostaje jednak w stanie likwidacji[89]. Po ogłoszeniu upadłości zaległe wynagrodzenia były stopniowo wypłacane z Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych[90]. W tym samym czasie na pohutniczym terenie działalność uruchomiły inne przedsiębiorstwa, w tym m.in. katowicka firma „Gonar"[91]. Firmy te zatrudniły około

[85] Por. W. Kempa: *„Zadymy" nie było*. „Goniec Górnośląski", 23–29.05.2002.

[86] W. Kempa: *Oddajcie nam nasze pieniądze*. „Goniec Górnośląski", 25.04–1.05.2002; Idem: *Strajk! Hutnicy coraz bardziej zdesperowani*. „Goniec Górnośląski", 11–20.11.2002; Idem: *Niespełnione obietnice*. „Goniec Górnośląski", 6–12.02.2003.

[87] W. Kempa: *Koniec huty?* „Goniec Górnośląski", 9–15.10.2003; http://www.puls.siemianowice.pl/isi/index.php?op=show&cat=2&nid=993/ [data dostępu: 15.07.2013].

[88] Por. http://www.puls.siemianowice.pl/isi/index.php?op=show&cat=2&nid=1122/ [data dostępu: 15.07.2013].

[89] W momencie likwidacji Huty „Jedność", 30 listopada 2003 roku, wszystkie ruchomości zakładu zostały zajęte przez komornika. Nieruchomości natomiast przejęli wierzyciele hipoteczni. W momencie, gdy o spłatę długu upomniał się Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, będący największym wierzycielem Huty, komornik rozpoczął zajmowanie mieszkań zakładowych. Część z nich została zlicytowana i wraz z mieszkańcami trafiła w ręce prywatnych inwestorów. Problem ten nie został rozwiązany do dziś. Zob. http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/407868,siemianowice-slaskie-market-i-firmy-na-terenie-huty-jednosc,id,t.html/ [data dostępu: 1.07.2013]; M. Kowalka: *Trójkąt rozpaczy*. „Dziennik Zachodni", 7.01.2003.

[90] Zob. W. Kempa: *Strajk*. „Goniec Górnośląski", 20–28.01.2004.

[91] Por. W. Kempa: *Przepychanki*. „Goniec Górnośląski", 15–21.01.2004; Idem: *Rozruch*. „Goniec Górnośląski", 13–19.05.2004; M. Przepiórka: *Nadzieja dla hutników*. „Dziennik Zachodni", 26.04.2004.

300 pracowników[92]. Wreszcie, w czerwcu 2004 roku wniosek o upadłość złożyła Walcownia Rur „Jedność", choć wciąż tliły się nadzieje, że zakład znajdzie nowego inwestora[93]. Walcownią zainteresowane były firmy z Ukrainy, Niemiec, a także z Rosji[94].

Zmiany gospodarcze, które nastąpiły w Polsce po 1989 roku miały niekorzystny wpływ również na siemianowicki browar. W 1999 roku zawieszono produkcję piwa, natomiast w 2002 roku zakład został ostatecznie zlikwidowany[95]. W wolnorynkowej rzeczywistości nie poradziły sobie także Śląskie Zakłady Przemysłu Cukierniczego „Hanka", stanowiące od 1995 roku spółkę akcyjną Skarbu Państwa[96]. W 2001 roku fabrykę sprywatyzowano. Następnie – w obliczu zagrożenia upadłością – sprzedane zostały znaki towarowe, a także urządzenia do produkcji wyrobów czekoladowych. To uniemożliwiło zaspokojenie roszczeń 1 382 wierzycieli i 1 108 byłych pracowników „Hanki". W efekcie tych działań w 2003 roku zakończono postępowanie upadłościowe, a w 2009 roku zakład został wykreślony z rejestru przedsiębiorstw[97].

Na początku lat 90. wydawało się, iż podobny los spotka Wojskowe Zakłady Mechaniczne. W Zakładach remontowano głównie urządzenia rolnicze oraz maszyny używane w hutach i kopalniach, jednak przedsiębiorstwo otrzymywało coraz mniej zamówień. Sytuacja ta zmieniła się w 2003 roku, gdy zakład wygrał przetarg na dostawę dla wojska 690 pojazdów opancerzonych „Rosomak". Pierwsze „Rosomaki" polska armia otrzymała w 2005 roku[98].

Industrialna przeszłość Siemianowic Śląskich miała dla mieszkańców miasta negatywne konsekwencje. Transformacja systemowa przysporzyła miastu wielu problemów społecznych, wśród których na pierwszym miejscu wskazać należy bezrobocie[99]. Pod tym względem Siemianowice Śląskie nie

---

[92] Zob. http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/407868,siemianowice-slaskie-market-i-firmy-na-terenie-huty-jednosc,id,t.html/ [data dostępu: 1.07.2013].

[93] W. Kempa: *Wniosek o upadłość*. „Goniec Górnośląski", 10–16.04.2004; M. Przepiórka: *Żyjemy na kredyt*. „Dziennik Zachodni", 15.04.2004; M. Przepiórka: *Załoga ma już dość*. „Dziennik Zachodni", 14.06.2004.

[94] W. Kempa: *Kup Pan rurę!*. „Goniec Górnośląski", 16–22.09.2004; Idem: *Pytanie o Walcownię*. „Goniec Górnośląski", 16–22.12.2004.

[95] Zob. M. Derus: *Z dziejów przemysłu Siemianowic Śląskich*…, s. 92–93.

[96] A. Siembiga: *Obiecanki cacanki od prezesa z „Hanki"*. „Goniec Górnośląski", 10–17.11.1999; M. Tabaka: *Co z „Hanką"?* „Goniec Górnośląski", 15.07.–21.08.1999.

[97] Por. M. Derus: *Z dziejów przemysłu Siemianowic Śląskich*…, s. 97–99.

[98] Ibidem, s. 73.

[99] Zob. http://www.puls.siemianowice.pl/isi/index.php?op=show&cat=2&nid=1063/ [data dostępu: 1.07.2013].

różniły się od pozostałych miejscowości położonych na Górnym Śląsku czy w innych przemysłowych regionach Europy, takich jak niemieckie Zagłębie Ruhry czy francuski region Nord-Pas de Calais. We wszystkich tych regionach starego kontynentu dominowało górnictwo węgla kamiennego. W wyniku eksploatacji węgla we wszystkich trzech zmienił się krajobraz i stopniowej degradacji ulegało środowisko naturalne. Wreszcie, we wszystkich rozwój przemysłu ciężkiego odcisnął swoje piętno na mieszkańcach, co wymusiło poszukiwanie kroków przeciwdziałających problemom społecznym[100]. Dziś nie sposób mówić o Siemianowicach Śląskich, nie wspominając uprzednio o ich przemysłowej historii. Znaczna część problemów występujących dziś w mieście stanowi efekt tej trudnej przeszłości. Jednocześnie należy podkreślić, że w Siemianowicach Śląskich występowały i występują problemy typowe dla większości miast Górnego Śląska, w których dominował przemysł ciężki. Stanowią one zatem egzemplifikację kwestii społecznych regionu.

Głównym problemem społecznym, który po 1989 roku stanowił istotną barierę rozwojową dla Siemianowic Śląskich było wysokie bezrobocie, znacznie wyższe niż wynosiła wartość tego wskaźnika dla województwa śląskiego (tabela 8. i wykres 10.[101], tabela 9. i wykres 11.).

T a b e l a 8. Stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażona w procentach w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011

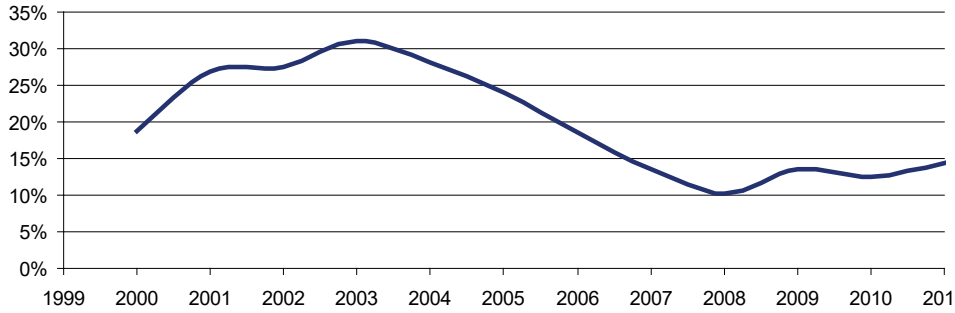
Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Stopa bezrobocia	brak danych	18,8	26,9	27,4 (a) 27,4 (b)	31,1 (a) 31,1 (b)	28,1	24,0
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Stopa bezrobocia	18,5	13,6	10,3	13,6	12,5	14,3	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2001–2012.

U w a g a: W tabelach 8. i 9. dla 2002 r. dane przedstawiono w dwóch układach: (a) z uwzględnieniem szacowań na podstawie wyników Powszechnego Spisu Rolnego 1996 r., (b) z uwzględnieniem wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 r.

[100] B. Hrapkiewicz: *Krajobraz po węglu*. „Kalendarz Siemianowicki na Rok 2009", 2008, s. 6–7.

[101] W dostępnych materiałach o charakterze statystycznym nie zawarto danych na temat stopy bezrobocia w Siemianowicach Śląskich w 1999 roku. Z tego względu ramy czasowe dotyczące tej informacji statystycznej nie obejmują pierwszego roku funkcjonowania miasta jako powiatu grodzkiego.

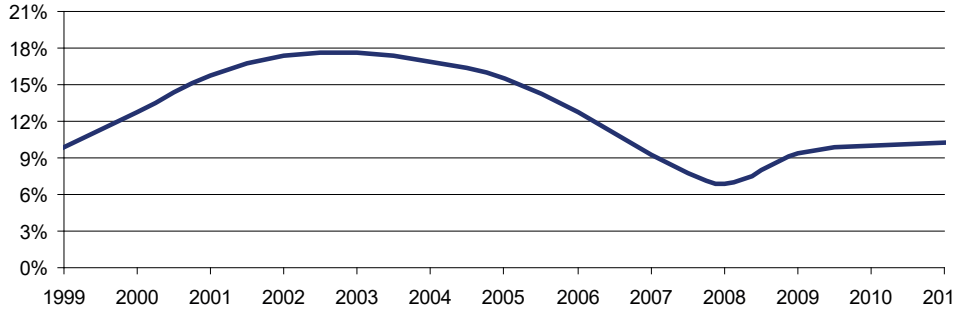
W y k r e s 10. Stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażona w procentach w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2001–2012.

T a b e l a 9. Stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażona w procentach w województwie śląskim w latach 1999–2011

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Stopa bezrobocia	9,9	12,8	15,7	16,5 (a) 17,4 (b)	16,6 (a) 17,6 (b)	16,9	15,5
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Stopa bezrobocia	12,7	9,2	6,9	9,4	10,0	10,2	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

W y k r e s 11. Stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażona w procentach w województwie śląskim w latach 1999–2011

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Rocznikach Statystycznych Województwa Śląskiego z lat 2000–2012.

Analiza przedstawionych danych statystycznych prowadzi do wniosku, iż w badanym okresie stopa bezrobocia w Siemianowicach Śląskich przewyższała wartość tego współczynnika dla województwa śląskiego. Najtrudniejsza sytuacja miała miejsce w latach bezpośrednio poprzedzających akcesję Polski do Unii Europejskiej, a newralgicznym okazał się rok 2003, kiedy to stopa bezrobocia przekroczyła 30%. Bezrobocie w Siemianowicach Śląskich miało głównie charakter strukturalny i wynikało z likwidacji przemysłu ciężkiego – przede wszystkim KWK „Siemianowice" i Huty „Jedność". Duże zasługi w ograniczaniu bezrobocia w Siemianowicach Śląskich należy przypisać utworzonemu w 2000 roku Powiatowemu Urzędowi Pracy i realizowanym przez tę instytucję programom[102]. Warto również zauważyć, że najniższą wartość stopy bezrobocia zanotowano w mieście w 2008 roku. Z kolei w 2011 roku wyniosła ona 14,3%, podczas gdy w województwie śląskim wskaźnik ten kształtował się na poziomie 10,2%, natomiast w skali kraju notowano stopę bezrobocia 12,5%. Zatem pomimo ograniczenia bezrobocia w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku zjawisko to wciąż stanowiło istotny dla społeczności miasta problem[103], który implikował występowanie innych negatywnych zjawisk społecznych, na przykład zjawiska ubóstwa, w tym również jego koncentracji na niewielkim obszarze[104].

---

[102] Wcześniej problemami rynku pracy w Siemianowicach Śląskich zajmował się Rejonowy Urząd Pracy w Chorzowie, który od 1 stycznia 1999 roku stał się Powiatowym Urzędem Pracy. Por. M. Tabaka: *Kiedy powstanie urząd?*. „Goniec Górnośląski", 16–22.03.2000; A. Wieczorek: *Bezrobocie jak choroba*. „Goniec Górnośląski", 26.06–5.07.2000; Por. http://www.pup.siemianowice.pl/urzad_pracy/programy.html/ [data dostępu: 1.07.2013].

[103] Wysokość stopy bezrobocia rejestrowanego w Siemianowicach Śląskich warto porównać z sytuacją, która w 2011 roku miała miejsce w pozostałych miastach tworzących wielkomiejski organizm, jakim jest Górnośląski Związek Metropolitalny (Metropolia „Silesia"). Spośród czternastu miast GZM (zawarte w pracy dane dla miast GZM dotyczą 14 miast, które utworzyły Związek, uwaga ta odnosi się do wszystkich porównań poczynionych w rozprawie) Siemianowice Śląskie zajmowały niechlubną czwartą pozycję pod względem najwyższej wartości tego współczynnika. Zestawienie miast GZM pod względem wysokości stopy bezrobocia rejestrowanego w 2011 roku: Bytom – 19,6%, Świętochłowice – 16,6%, Piekary Śląskie – 14,7%, Siemianowice Śląskie – 14,3%, Sosnowiec – 13,7%, Zabrze – 12,9%, Dąbrowa Górnicza – 11,4%, Chorzów – 11,2%, Jaworzno – 10,2%, Mysłowice – 8,4%, Ruda Śląska – 8,1%, Gliwice – 6,4%, Tychy – 5,8%, 14. Katowice – 4,2%. Por. http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks/ [data dostępu: 1.07.2013].

[104] W trakcie analizy sytuacji na lokalnym rynku pracy w Siemianowicach Śląskich wartościowe może się okazać porównanie wskaźnika wyrażającego liczbę osób pracujących na 1000 ludności w 2011 roku dla miast GZM. W zestawieniu z pozostałymi miastami Metropolii „Silesia" sytuacja w tym zakresie w Siemianowicach Śląskich nie napawa optymizmem

Niekorzystne dla miasta Siemianowice Śląskie dane dotyczą również przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej (tabele 10. i 11., wykresy 12. i 13.[105]). Kształtowało się ono na poziomie niższym niż średnia wojewódzka, a także krajowa. Ta informacja wydaje się być szczególnie ważna dla włodarzy miasta, bowiem niższe zarobki siemianowiczan oznaczają również mniejsze wpływy do miejskiego budżetu płynące z podatków[106].

– miasto uplasowało się na drugiej pozycji w kolejności od najmniejszej do największej wartości tego wskaźnika: Świętochłowice – 158, Siemianowice Śląskie – 184, Bytom – 185, Piekary Śląskie – 200, Jaworzno – 210, Zabrze – 225, Sosnowiec – 226, Chorzów – 233, Ruda Śląska – 245, Mysłowice – 271, Dąbrowa Górnicza – 310, Tychy – 361, Gliwice – 399, Katowice –519. Zob. *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Bytom*. Katowice 2012. *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Chorzów*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Dąbrowa Górnicza*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Gliwice*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Jaworzno*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Katowice*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Mysłowice*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Piekary Śląskie*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Ruda Śląska*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Siemianowice Śląskie*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Sosnowiec*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Świętochłowice*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Tychy*. Katowice 2012; *Statystyczne Vademecum Samorządowca. Zabrze*. Katowice 2012.

Z porównania sytuacji na lokalnym rynku pracy pod względem dwóch wskaźników – stopy bezrobocia oraz liczby osób pracujących na 1000 ludności wynika, iż w czterech miastach GZM występowały wyraźnie większe problemy związane z jego funkcjonowaniem niż w pozostałych. Miastami tymi były: Bytom, Piekary Śląskie, Siemianowice Śląskie i Świętochłowice – każde z nich przynajmniej raz w przedstawionych zestawieniach miast znalazło się w pierwszej trójce. Oznacza to, że kondycja lokalnych rynków pracy tych czterech miast jest gorsza niż pozostałych miast Metropolii. Wniosek ten uprawomocnia prowadzenie badań nad wielkomiejską biedą w oparciu o *casus* Siemianowic Śląskich.

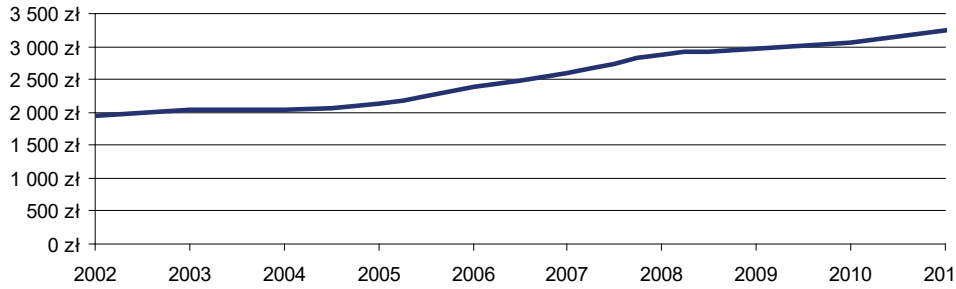
[105] Zastosowanie takiej cezury czasowej wynika z braku danych statystycznych na temat wcześniejszego okresu, czyli lat 1999–2001.

[106] W 2011 roku przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w Siemianowicach Śląskich w relacji do średniej krajowej (100%) wyniosło 89,2%, podczas gdy w województwie śląskim było to 104,7%. Relacja wynagrodzenia do średniej krajowej, którą odnotowały Siemianowice Śląskie była jednocześnie czwartą najniższą dla miast GZM. W gorszej sytuacji pod tym względem znalazły się tylko Świętochłowice, Piekary Śląskie i Ruda Śląska: Świętochłowice – 76,0%, Piekary Śląskie – 81,9%, Ruda Śląska – 87,7%, Siemianowice Śląskie – 89,2%, Chorzów – 89,3%, Sosnowiec – 89,3%, Bytom – 90,1%, Mysłowice – 91,2%, Tychy – 95,0%, Zabrze – 98,5%, Gliwice – 110,9%, Dąbrowa Górnicza – 112,0%, Jaworzno –120,5%, Katowice – 138,3%. Por. http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks/ [data dostępu: 1.07.2013].

T a b e l a 10. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w Siemianowicach Śląskich w latach 2002–2011

Rok	2002	2003	2004	2005	2006
Wynagrodzenie	1 946,03	2 030,95	2 041,54	2 143,24	2 393,50
Rok	2007	2008	2009	2010	2011
Wynagrodzenie	2 584,80	2 875,42	2 960,73	3 070,59	3 234,32

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

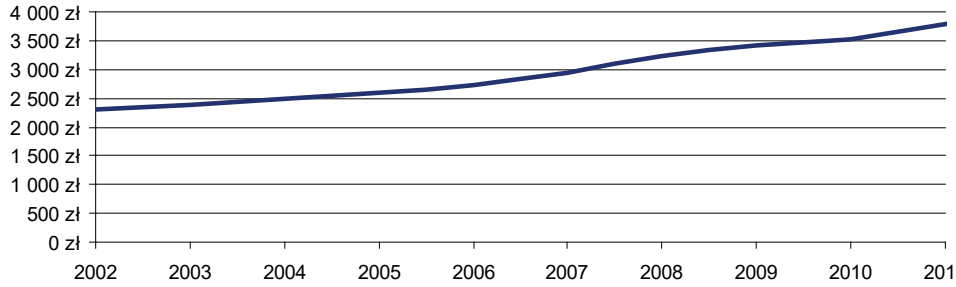
W y k r e s 12. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w Siemianowicach Śląskich w latach 2002–2011

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

T a b e l a 11. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w województwie śląskim w latach 2002–2011

Rok	2002	2003	2004	2005	2006
Wynagrodzenie	2 298,44	2 380,23	2 488,62	2 587,07	2 729,63
Rok	2007	2008	2009	2010	2011
Wynagrodzenie	2 933,32	3 239,09	3 405,18	3 528,19	3 794,62

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

W y k r e s 13. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w województwie śląskim w latach 2002–2011

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

W równie niekorzystnym świetle miasto Siemianowice Śląskie prezentuje się, gdy analizie poddany zostanie współczynnik wyrażający procentowy udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem (tabele 12. i 13.[107]).

T a b e l a 12. Procentowy udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem w Siemianowicach Śląskich w latach 2008–2011

Rok	2008	2009	2010	2011
Wspóczynnik	9,7	8,4	8,4	8,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

T a b e l a 13. Procentowy udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem w województwie śląskim w latach 2008–2011

Rok	2008	2009	2010	2011
Współczynnik	6,7	5,9	5,7	5,2

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

[107] Dostępna statystyka rozpoczyna się w 2008 roku, dlatego też ramy czasowe przyjęte dla tego wskaźnika obejmują lata 2008–2011.

Procentowy udział osób, które w badanym okresie korzystały ze wsparcia w postaci świadczeń środowiskowych udzielanych w ramach pomocy społecznej w Siemianowicach Śląskich znacznie przewyższał średnią wojewódzką dla tego wskaźnika[108].

Poza informatorami Głównego Urzędu Statystycznego danych na temat problemów społecznych występujących w Siemianowicach Śląskich dostarczają również coroczne sprawozdania z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. Dokumenty te zawierają m.in. informację na temat powodów trudnej sytuacji życiowej, która stała się przyczyną udzielenia przez Ośrodek świadczeń. Najczęstszym powodem korzystania z pomocy socjalnej w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku było ubóstwo. Wsparcia z tego tytułu udzielono 2 241 gospodarstwom domowym, gospodarstwa te liczyły łącznie 5 029 osób. Drugi powód udzielania pomocy przez MOPS stanowiło bezrobocie (1 704 gospodarstwa, w których zamieszkiwało 4 426 osób), trzeci – niepełnosprawność (960 gospodarstw, 1 854 osoby), czwarty – bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego (456 gospodarstw, 1 771 osób), piąty – długotrwała lub ciężka choroba (274 gospodarstw, 474 osoby), szósty – potrzeba ochrony macierzyństwa (113 gospodarstw, 586 osób; w tym 68 gospodarstw, a w nich 404 osoby otrzymały pomoc z powodu wielodzietności), siódmy – bezdomność (96 gospodarstw, 111 osób), ósmy – alkoholizm (55 gospodarstw, 104 osoby), dziewiąty – trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego (31 gospodarstw, 49 osób), dziesiąty – zdarzenie losowe (26 gospodarstw, 55 osób), jedenasty – przemoc w rodzinie (18 gospodarstw, 59 osób), dwunasty – sytuacja kryzysowa (7 gospodarstw, 17 osób), trzynasty – brak umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze (6 gospodarstw, 7 osób), czter-

[108] Porównanie sytuacji z uwzględnieniem procentowego udziału osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem w Siemianowicach Śląskich z pozostałymi miastami GZM w 2011 roku prowadzi do konstatacji, iż Siemianowice Śląskie znalazły się na trzecim miejscu w zestawieniu miast od najwyższej do najniższej wartości tego współczynnika. Zatem świadczenia środowiskowe z pomocy społecznej odgrywały bardziej znaczącą rolę dla społeczności miasta niż w większości miast GZM (z wyjątkiem Piekar Śląskich i Chorzowa): Piekary Śląskie – 8,3%, Chorzów – 8,2%, Siemianowice Śląskie – 8,0%, Świętochłowice – 6,6%, Ruda Śląska – 5,9%, Gliwice – 5,8%, Katowice – 5,5%, Sosnowiec – 5,3%, Bytom – 5,2%; Mysłowice – 4,3%; Zabrze – 4,1%, Tychy – 3,9%, Dąbrowa Górnicza – 3,3%, Jaworzno – 3,3%. Por. http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks/ [data dostępu: 1.07.2013].

nasty – narkomania (5 gospodarstw jednoosobowych), piętnasty klęska żywiołowa lub ekologiczna (jedno czteroosobowe gospodarstwo). Struktura najczęstszych powodów świadczenia przez Ośrodek wsparcia na przestrzeni lat nie zmieniła się znacząco i również przed 2011 rokiem główną przyczyną udzielania pomocy były ubóstwo, bezrobocie oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego. Należy jednak odnotować, iż z roku na rok systematycznie wzrastała liczba osób, które otrzymały pomoc z tytułu niepełnosprawności oraz długotrwałej lub ciężkiej choroby[109].

Wśród gospodarstw domowych będących beneficjentami Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w 2011 roku 1 759 pobierało zasiłki okresowe. Łącznie gospodarstwa te liczyły 4 299 osób, a miasto zamieszkiwały 69 992 osoby. Oznacza to, że 6,14% mieszkańców miasta korzystało z formy wsparcia socjalnego skierowanej do osób najmniej zamożnych[110]. Ich dochód nie przekraczał 477 złotych w przypadku osób samotnie gospodarujących lub 351 zł na osobę w rodzinie. Przeciętna wysokość zasiłku okresowego udzielonego przez MOPS w 2011 roku wyniosła 218,45 zł[111]. Łącznie na zasiłki okresowe w 2011 roku wydano 2 844 760 zł, całość tej kwoty pokrył budżet centralny[112]. Cechą charakterystyczną ubóstwa w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku była jego przestrzenna koncentracja na niewielkim obszarze[113]. Większość świadczeniobiorców zasiłków okresowych

[109] *Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich za rok 2011*. Siemianowice Śląskie 2012, s. 36–37.

[110] Informacje uzyskane podczas wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego z Zastępcą Dyrektora Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

[111] *Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej*…, s. 12.

[112] Poza pomocą w formie pieniężnej świadczeniobiorcy MOPS mogą m.in. otrzymać pomoc w postaci ciepłego posiłku. W Siemianowicach Śląskich w 2011 roku oraz w latach wcześniejszych zadanie to było realizowane w ramach współpracy organizacji trzeciego sektora z instytucjami polityki społecznej. Posiłków udzielało Śląskie Stowarzyszenie Charytatywne „Przystań", środki finansowe na ten cel pochodziły z sektora państwowego. Łącznie wydano 389 563 posiłki, a koszt ich świadczenia wyniósł 1 179 433 zł. Informacje zostały uzyskane w drodze wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego z zastępcą dyrektora Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

[113] Problem ten jest przede wszystkim uwarunkowany niewłaściwie prowadzoną polityką mieszkaniową, za której prowadzenie odpowiedzialny jest samorząd gminny. Gmina ma za zadanie m.in. gospodarować gminnym zasobem mieszkaniowym, wypłacać dodatki mieszkaniowe, a także wyznaczać lokale socjalne. Zadania te znacznie przekraczają możliwości finansowe większości gmin w Polsce. Jak już wspomniano, zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt. 5 usta-

zamieszkiwała pewne dające się wyodrębnić części miasta (ulice lub układy ulic). To pozwoliło na wyznaczenie czterech obszarów wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie[114].

---

wy z 21 czerwca 2001 roku o roku o ochronie praw lokatorów…, stawka czynszu za lokal socjalny nie może przekraczać połowy stawki najniższego czynszu obowiązującego w gminnym zasobie mieszkaniowym [art. 23 ust. 4 ustawy z 21 czerwca 2001 roku o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i zmianie Kodeksu cywilnego. Tekst jedn. z 2005 r. Dz.U. Nr 31, poz. 266 z późn. zm.]. Z tego powodu gminy, w tym również gmina Siemianowice Śląskie, nie wyznaczają lokali socjalnych w budownictwie nowym i o wyższym standardzie. W przypadku gmin położonych w tej części województwa śląskiego, w której tradycyjną gałęzią przemysłu był lub jest przemysł górniczy lub inny, określany mianem przemysłu ciężkiego, na lokale socjalne najczęściej przeznaczano i przeznacza się mieszkania budowane na potrzeby tego przemysłu. To budownictwo można określić mianem stosunkowo starego – powstawało przeważnie pod koniec XIX i na początku XX stulecia. Na Górnym Śląsku tego typu bloki mieszkalne nazywa są *familokami*. Cechą charakterystyczną familoków jest to, że były one budowane z czerwonej cegły, a ramy okien malowano w nich czerwoną farbą. Familoki znajdowały się nieopodal zakładów pracy, dla potrzeb których były budowane. Dziś najczęściej znajdują się one w centrach miast lub w niedalekiej odległości od nich, co stanowi efekt procesu powiększania się organizmu miejskiego. Za przykład wzorowo zaplanowanego i wybudowanego osiedla przyzakładowego podawany jest katowicki Nikiszowiec, jednak w większości przypadków osiedla te cechuje brak wizji ładu przestrzennego. Zob. A. Nowak-Lenartowska: *Osiedla przyzakładowe jako problem urbanistyczny regionu. Na przykładzie Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*. Warszawa 1973.

W efekcie dochodzi do przestrzennej koncentracji ubóstwa. Co gorsza, ma to miejsce zazwyczaj w centrach miast, które historycznie powstawały najwcześniej i które poza funkcją mieszkalną pełnią inne ważne funkcje, znajdują się w nich np. urzędy administracji państwowej. W ten sposób powstaje mechanizm pogłębiania się problemów społecznych w niektórych gminach, co wynika z faktu, że zagęszczenie lokali socjalnych w jednej części miasta rodzi zjawisko gettyzacji biedy i wynikające z niego dla mieszkańców konsekwencje.

[114] Występowanie w Siemianowicach Śląskich obszarów wielkomiejskiej biedy potwierdzone zostało również w *Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych miasta Siemianowice Śląskie na lata 2014–2020*. Twórcy dokumentu założyli, że głównym jego celem jest świadczenie systemowego wsparcia mieszkańcom, których dotknęły problemy społeczne, a jednym z celów umożliwiających realizację głównego zamierzenia jest ograniczenie sfery ubóstwa. To z kolei planuje się osiągnąć przez dożywianie, utworzenie noclegowni (50 miejsc) oraz punktu zbierania i wydawania przedmiotów codziennego użytku, gdzie mieszkańcy miasta mogliby oddawać niepotrzebne przedmioty przekazywane następnie potrzebującym. W *Strategii* założono również aktywizację społeczną i zawodową mieszkańców dotkniętych problemami społecznymi. Realizacja celu ma nastąpić dzięki dalszej działalności Klubu Integracji Społecznej, uczestnictwu 200 osób rocznie w projektach społecznych oraz prace społecznie użyteczne. Por. *Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych miasta Siemianowice Śląskie na lata 2014–2020*. Siemianowice Śląskie 2014.

Obszary wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich zostały wyodrębnione na podstawie analizy danych udostępnionych przez Urząd Miasta oraz Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej. W styczniu 2012 roku na potrzeby prowadzonych badań Referat Spraw Obywatelskich sporządził notatkę, która zawierała spis siemianowickich ulic oraz liczbę ich mieszkańców (stan na 31 grudnia 2011 roku). Z informacji tej wynikało, iż w 2011 roku w Siemianowicach Śląskich zlokalizowano 213 zamieszkałych ulic. Następnie MOPS przygotował dokument zawierający wykaz beneficjentów zasiłków okresowych, którzy w 2011 roku skorzystali z tej formy wsparcia z uwzględnieniem nazw ulic, przy których zamieszkiwali. W ten sposób uzyskano wiedzę na temat liczby mieszkańców danej ulicy oraz liczby zasiłkobiorców. Kolejnym krokiem mającym na celu wyznaczenie obszarów wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie było sporządzenie wykazu ulic miasta, który zawierał liczbę mieszkańców, liczbę świadczeniobiorców zasiłków okresowych[115] oraz ich procentowy udział w łącznej liczbie mieszkańców danej ulicy. Za próg, który pozwolił na włączenie ulicy w poczet wielkomiejskiej biedy przyjęto wartość 20% udziału zasiłkobiorców w liczbie mieszkańców. Wytypowany w ten sposób zbiór ulic naniesiono na mapę Siemianowic Śląskich. W efekcie tego działania można było wyraźnie zauważyć, iż w pewnych częściach miasta ulic spełniających kryterium 20% zasiłkobiorców w ogólnej liczbie mieszkańców jest więcej niż w innych, co z kolei pozwoliło na wyodrębnienie czterech obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich. Obszary te wyznaczyły ulice z co najmniej 20% udziałem świadczeniobiorców zasiłków okresowych oraz sąsiednie, nawet jeżeli w ich przypadku udział ten był mniejszy[116]. Obszary wielkomiejskiej biedy zostały nazwane zgodnie z historycznymi nazwami dzielnic lub osiedli w mieście. Warto również zauważyć, iż wszystkie znajdowały się w jednej dzielnicy miasta – w dzielnicy Centrum.

Obszar I – nazwany Nowym Światem (zgodnie z nazwą tego siemianowickiego osiedla) – składał się z czterech ulic: Deji, Kołłątaja, Michałkowickiej oraz Żwirki i Wigury. W przypadku ulicy Michałkowickiej w skład obszaru weszły jedynie kamienice o numerach 37, 39, 41, 43, 45. Pozosta-

[115] Informację tę uzyskano dzięki zsumowaniu liczby osób w gospodarstwach domowych zamieszkujących daną ulicę, czynność tę należało wykonać dla każdej ulicy, przy której w 2011 roku mieszkali zasiłkobiorcy, tj. dla 135 ulic. Wykaz ulic miasta wraz z danymi na temat liczby mieszkańców i liczby zasiłkobiorców zawiera załącznik 9.

[116] Wykonane przez autorkę rozprawy fotografie obszarów wielkomiejskiej biedy stanowią załącznik 10.

łe włączono do obszaru II ze względu na fakt, że położone były poza granicami osiedla Nowy Świat. Ulica Kołłątaja w 2011 roku charakteryzowała się największym ze wszystkich ulic Siemianowic Śląskich udziałem świadczeniobiorców zasiłków okresowych w ogólnej liczbie mieszkańców. Wyniósł on aż 52,16%, co oznacza, że co drugi jej mieszkaniec korzystał ze wsparcia socjalnego świadczonego przez MOPS.

Obszar I – Nowy Świat – w opinii siemianowiczan od lat cieszy się złą sławą. Na ulicy Kołłątaja wybudowano tzw. „baraki", czyli piętrowe kamienice, w których miasto wyznaczyło lokale socjalne, w efekcie czego skoncentrowano osoby wykluczone ekonomicznie, o podobnych życiorysach i podobnym sposobie życia w jednym miejscu, tworząc tym samym getto biedy. Kamienice znajdujące się w obszarze Nowy Świat wybudowano na potrzeby pobliskiej kopalni jeszcze przed II wojną światową, zatem w dniu dzisiejszym to budownictwo należy uznać za stare. Co więcej, warunki bytowe w kamienicach Nowego Światu nie należały w 2011 roku do najlepszych. Przeważały tam mieszkania dwupokojowe, ogrzewane węglowymi piecami, z toaletami na korytarzach. W „barakach" natomiast brakowało toalet, a mieszkające tam osoby w celach higienicznych korzystały z wiaderek, których zawartość była następnie wylewana na pobliskie trawniki[117]. Mieszkańcy Nowego Światu w dużej części nie wnosili opłat za użytkowanie lokalu, dlatego też często byli pozbawiani dostępu do energii elektrycznej[118]. Jedynym źródłem światła stawały się znicze, które przynoszono ze znajdującego się nieopodal miejskiego cmentarza. W takich warunkach w 2011 roku żyły nie tylko osoby dorosłe, lecz również wychowywały się dzieci. Powszechnym procederem, którym trudniono się w Nowym Świecie było zatrzymywanie pociągów z transportem węgla (obok obszaru znajduje się trakcja kolejowa), wysypywanie surowca i jego grabież. W działaniach tych brały udział także dzieci. Poza tym mieszkańcy obszaru zajmowali się zbieraniem złomu oraz surowców wtórnych. W obszarze nie znajdowały się budynki użyteczności publicznej, dominowały te o funkcji mieszkaniowej. Poza lokala-

[117] W „barakach" władze miejskie oddały do użytku zbiorowe łazienki, jednak w niedługim czasie zostały one zniszczone i okradzione, przed kamienicami postawiono więc przenośne toalety typu *toi-toi*. W obliczu powtarzających się aktów wandalizmu zrezygnowano i z tego rozwiązania.

[118] Problem kradzieży prądu wystąpił na ulicach Nowego Światu już w 2005 roku, o czym pisał „Goniec Górnośląski". Zob. W. Kempa: *Na początek Nowy Świat*. „Goniec Górnośląski", 9–15.06.2005.

mi mieszkalnymi znajdowały się plebania, bar oraz kiosk ruchu. Sytuacja ta nie zmieniła się do dziś[119].

Obszar II – Centrum – składał się z 28 ulic położonych w ścisłym centrum Siemianowic Śląskich. W jego obrębie, podobnie jak w przypadku Nowego Światu, znalazła się ulica Michałkowicka – budynki mieszkalne o numerach: 1, 3, 3A, 5, 7, 28, 30. Obszar Centrum był obszarem najbardziej zróżnicowanym wewnętrznie i zarazem największym ze wszystkich obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich – zarówno pod względem liczby ulic, jak i ich mieszkańców oraz beneficjentów zasiłków okresowych. W 2011 roku dziesięć ulic tego obszaru spełniało kryterium 20% udziału świadczeniobiorców MOPS w ogólnej liczbie mieszkańców, cztery ulice nie były natomiast zamieszkiwane przez zasiłkobiorców. Jednak za uznaniem obszaru Centrum za obszar wielkomiejskiej biedy przemawiał fakt znacznej wartości (powyżej 30%) udziału beneficjentów zasiłków okresowych na niektórych z jego ulic. Ulicą o najwyższej wartości tego współczynnika była ulica Poprzeczna, gdzie wyniósł on 47,17%.

Obszar II – Centrum – spełniał ważne dla miasta funkcje. W jego granicach znajdowały się siedziby urzędów, służb miejskich, a także budynki użyteczności publicznej. Na obszarze tym, obok niedawno wybudowanego rynku miejskiego, odrestaurowanego budynku Urzędu Miasta czy Willi Fitznera, można było zaobserwować szerokie *spectrum* problemów społecznych – od drobnych kradzieży poprzez alkoholizm po bezrobocie i ubóstwo. Miejsca stanowiące wizytówkę miasta w obszarze Centrum graniczyły z takimi, którymi włodarze miasta nie chcieliby się chwalić. Obszar ten poza funkcjami mieszkalnymi, administracyjnymi czy konsumpcyjnymi spełniał również funkcje przemysłowe. W jego obrębie znajdowała się „Hanka", obecnie funkcjonują Wojskowe Zakłady Mechaniczne, a granicę obszaru wyznaczały mury dawnej Huty „Jedność".

Zabudowa w obszarze Centrum również nie była jednorodna. Występowały tam przedwojenne kamienice, a także bloki z wielkiej płyty. Świadczeniobiorcy zasiłków okresowych przeważnie mieszkali w tych pierwszych. Oznacza to, że w większości przypadków mieszkańcy wielkiej płyty nie byli

[119] O braku poprawy kondycji Nowego Światu świadczy m.in. fakt, że 25 lipca 2013 roku problemy mieszkańców tego obszaru stały się przedmiotem programu Elżbiety Jaworowicz „Sprawa dla reportera". Można więc stwierdzić, że obecnie ma miejsce dalsza pauperyzacja Nowego Światu. Zob. http://vod.tvp.pl/audycje/publicystyka/sprawa-dla-reportera/wideo/25072013/11667377/ [data dostępu: 30.07.2013].

beneficjentami MOPS. Występowanie bloków z wielkiej płyty na niektórych ulicach obszaru widoczne było w statystykach. Gdyby z procesu badawczego wyłączyć te właśnie budynki, wówczas procentowy udział zasiłkobiorców na poszczególnych ulicach byłby znacznie większy. Warunki mieszkaniowe w obszarze II należy ocenić jako lepsze niż w obszarze I i o wiele lepsze niż przy ulicy Kołłątaja[120].

Obszar III wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich – obszar Huta Laura – składał się z dziewięciu ulic. W przypadku ulicy Kapicy w jego obrębie znalazły się budynki mieszkalne o numerach od 1 do 6. Pięć ulic obszaru III spełniało kryterium 20% udziału zasiłkobiorców w liczbie mieszkańców ogółem. Największą wartość tego współczynnika odnotowano dla ulicy Browarowej – 31,82%, gdzie w przeszłości zlokalizowany był siemianowicki browar.

Huta Laura historycznie stanowiła jedną z gmin Siemianowic Śląskich, która powstała w celu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych robotników podejmujących pracę w pobliskiej hucie. Z tego względu budynki mieszkalne znajdujące się w tym obszarze w 2011 roku stanowiły starą substancję mieszkaniową, bardzo często o cechach substandardowości. To właśnie głównie w obszarze Huty Laura wystąpił problem przejęcia przez syndyka masy upadłościowej Huty „Jedność" mieszkań wraz z ich lokatorami. W Hucie Laura zlokalizowany został Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, jednak w 2011 roku ta część miasta spełniała głównie funkcje mieszkaniowe.

Ostatni obszar wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich (obszar IV – Hugo) wyznaczały cztery ulice – Fabryczna, Głowackiego, Matejki, Piastowska. Wszystkie cztery spełniały przyjęte kryterium wielkomiejskiej biedy, a największą wartość tego współczynnika w 2011 roku odnotowano przy ulicy Matejki, wyniosła ona 34,73%. Podobnie jak to miało miejsce w przypadku obszaru Nowy Świat, w obszarze tym miasto zdecydowało się wyodrębnić lokale socjalne, co wpłynęło na koncentrację osób wykluczonych ekonomicznie na czterech ulicach osiedla Hugo.

[120] Najnowszym pomysłem i zarazem inwestycją władz miasta jest budowa osiedla kontenerów socjalnych, które ma zostać zlokalizowane przy ulicy Śmiłowskiego, która w 2011 roku charakteryzowała się 30% wartością współczynnika wyrażającego udział zasiłkobiorców w liczbie mieszkańców ulicy. Jeżeli inwestycja ta zostanie sfinalizowana, należy spodziewać się intensyfikacji problemów społecznych w tej części obszaru Centrum. Zob. http://siemianowiceslaskie.naszemiasto.pl/tag/mieszkania-socjalne-siemianowice.html/ [data dostępu: 1.07.2013].

Podobnie jak w przypadku obszaru III obszar Hugo powstał w związku z koniecznością zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych hutników. Osiedle to niemal przylegało do murów huty. Cechą charakterystyczną obszaru Hugo jest to, że stanowił on typowy przykład enklawy biedy, która jest oddalona od pozostałych osiedli mieszkalnych w mieście. Dominowały tam budynki powstałe przed II wojną światową. Na terenie obszaru nie znajdowały się budynki użyteczności publicznej, spełniał on jedynie funkcje mieszkalne oraz przemysłowe[121].

Łącznie obszary wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie w 2011 roku składały się z 44 ulic, co stanowiło 21% wszystkich zamieszkałych ulic miasta. Jednocześnie należy zauważyć, że aż 65% świadczeniobiorców zasiłków okresowych mieszkało właśnie w tych częściach miasta. Ogółem w obszarach wielkomiejskiej biedy żyło 22% siemianowiczan. Uprawniony jest zatem wniosek, że zjawisko ubóstwa w 2011 roku w Siemianowicach Śląskich nosiło cechę przestrzennej koncentracji na niewielkim terenie. Na potrzeby niniejszej rozprawy przygotowana została mapa Siemianowic Śląskich w technologii *AdobeFlash*, gdzie zaznaczono obszary wielkomiejskiej biedy oraz zamieszczono informacje na temat miasta i problemów społecznych, w tym gettyzacji biedy w Siemianowicach Śląskich[122].

Tabela 14. zawiera wykaz ulic poszczególnych obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku z uwzględnieniem liczby ich mieszkańców, liczby świadczeniobiorców MOPS pobierających zasiłki okresowe oraz z informacją na temat procentowego udziału zasiłkobiorców w ogólnej liczbie mieszkańców. W tabeli zamieszczono również informację odnoszącą się do całego miasta. Jak już wspomniano, w 2011 roku 6,14% mieszkańców Siemianowic Śląskich pobierało zasiłki okresowe. W przypadku większości ulic, które zostały włączone w poczet obszarów wielkomiejskiej biedy, wartość tego współczynnika była wyższa. Średni udział zasiłkobiorców wyliczony dla wszystkich obszarów wyniósł 18,14%. Jedynie dla ulic: Dworcowej, Jana Pawła II, Moniuszki, Myśliwieckiej, PCK, Wyspiańskiego, Kapicy i Kopernika odnotowano niższą wartość tego współczynnika niż średnia ogólnomiejska.

[121] Warto zaznaczyć, że sytuacja społeczna wszystkich czterech obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich nie zmieniła się do dnia dzisiejszego. Wciąż stanowią one te części miasta, gdzie ma miejsce agregacja zjawiska ubóstwa oraz innych problemów społecznych. Podjęcie działań zaradczych jest więc postulatem aktualnym.

[122] Mapa dostępna jest pod adresem internetowym: http://geopard.pl/siemianowice/.

T a b e l a 14. Wykaz ulic obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku z uwzględnieniem liczby mieszkańców, liczby zasiłkobiorców i udziału zasiłkobiorców

Lp.	Ulica	Liczba mieszkańców	Liczba zasiłkobiorców	Udział zasiłkobiorców (w %)
1	2	3	4	5
Obszar I – Nowy Świat				
1.	Deji	98	29	29,59
2.	Kołłątaja	347	181	52,16
3.	Michałkowicka (a)	47	3	6,38
4.	Żwirki i Wigury	109	14	12,84
Obszar II – Centrum				
5.	1. Maja	252	20	7,94
6.	27. Stycznia	69	28	40,58
7.	Boczna	252	85	33,73
8.	Damrota	221	70	31,67
9.	Dąbrowskiego	282	61	21,63
10.	Dworcowa	20	0	0,00
11.	Świerczewskiego	1 670	210	12,57
12.	Jana Pawła II	484	29	5,99
13.	Komuny Paryskiej	1 501	114	7,59
14.	Kościuszki	525	81	15,43
15.	Krasińskiego	96	9	9,38
16.	Krótka	161	29	18,01
17.	Michałkowicka (b)	81	3	3,70
18.	Mickiewicza	419	147	35,08
19.	Moniuszki	4	0	0,00
20.	Myśliwiecka	1	0	0,00
21.	Parkowa	302	104	34,44
22.	PCK	385	11	2,86
23.	Poprzeczna	53	25	47,17
24.	Powstańców	1 502	202	13,45
25.	Pszczelnicza	172	13	7,56
26.	Pułaskiego	25	3	12,00
27.	Staszica	178	24	13,48
28.	Szeflera	221	45	20,36
29.	Śmiłowskiego	710	213	30,00

cd. tab. 14.

1	2	3	4	5
30.	Śniadeckiego	150	42	28,00
31.	Św. Barbary	617	118	19,12
32.	Wyspiańskiego	109	0	0,00
Obszar III – Huta Laura				
33.	Browarowa	44	14	31,82
34.	Buczka	155	19	12,26
35.	Kapicy (c)	119	5	4,20
36.	Kopernika	476	29	6,09
37.	Ligonia	116	33	28,45
38.	Miarki	294	73	24,83
39.	Sienkiewicza	179	42	23,46
40.	Sobieskiego	1 021	147	14,40
41.	Waryńskiego	221	45	20,36
Obszar IV – Hugo				
42.	Fabryczna	343	98	28,57
43.	Głowackiego	187	57	30,48
44.	Matejki	596	207	34,73
45.	Piastowska	323	96	29,72
Obszary ogółem				
46.	Obszary ogółem	15 317	2 778	18,14
Miasto ogółem				
47.	Siemianowice Śląskie	69 992	4 299	6,14

(a) Dotyczy budynków mieszkalnych o numerach: 37, 39, 41, 43, 45.
(b) Dotyczy budynków mieszkalnych o numerach: 1, 3, 3A, 5, 7, 28, 30.
(c) Dotyczy budynków mieszkalnych o numerach od 1 do 6.

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Urzędu Miasta, Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

W tabeli 15. zamieszczony został wykaz ulic poszczególnych obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku wraz z informacjami dotyczącymi liczby gospodarstw domowych, które korzystały z zasiłków rodzinnych (ze względu na różną wysokość kryterium dochodowego uprawniającego do tej formy pomocy – oddzielnie dla gospodarstw domowych, w których nie wychowywały się niepełnosprawne dzieci oraz dla tych, które takie dzieci zamieszkiwały), dodatków mieszkaniowych, a także liczby interwencji policyjnych. Interwencje policyjne zostały podzielone na domo-

we (dokonywane w miejscu zamieszkania) i publiczne (dokonywane w miejscu publicznym, np. na ulicy)[123].

T a b e l a 15. Wykaz ulic obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku z uwzględnieniem przyznanych zasiłków rodzinnych, dodatków mieszkaniowych i przeprowadzonych interwencji policyjnych

Lp.	Ulica	Zasiłki rodzinne (bez dziecka niepełnosprawnego / dziecko niepełnosprawne)	Dodatki mieszkaniowe	Interwencje policyjne (domowe / publiczne)
1	2	3	4	5
Obszar I – Nowy Świat				
1.	Deji	7/0	12	3/12
2.	Kołłątaja	33/1	32	60/71
3.	Michałkowicka (a)	0/0	6	b.d.
4.	Żwirki i Wigury	8/0	11	b.d
Obszar II – Centrum				
5.	1. Maja	2/1	10	b.d.
6.	27. Stycznia	4/0	4	43/7
7.	Boczna	34/3	36	24/25
8.	Damrota	31/7	18	31/34
9.	Dąbrowskiego	23/1	33	70/12
10.	Dworcowa	1/0	1	b.d.
11.	Świerczewskiego	43/7	66	b.d.
12.	Jana Pawła II	14/0	7	b.d.
13.	Komuny Paryskiej	61/4	73	b.d.
14.	Kościuszki	27/1	39	b.d.
15.	Krasińskiego	2/0	2	b.d.
16.	Krótka	10/1	14	b.d.
17.	Michałkowicka (b)	2/0	2	b.d.
18.	Mickiewicza	39/4	41	90/33
19.	Moniuszki	0/0	0	b.d.
20.	Myśliwiecka	0/0	0	b.d.
21.	Parkowa	27/11	34	51/52

[123] Informacji na temat interwencji policyjnych przeprowadzonych w 2011 roku udzieliła dla 21 ulic, które charakteryzowały się ponad 30% udziałem zasiłkobiorców w ogólnej liczbie mieszkańców, Komenda Miejska Policji w Siemianowicach Śląskich.

cd. tab. 15.

1	2	3	4	5
22.	PCK	8/0	14	b.d.
23.	Poprzeczna	8/0	2	19/12
24.	Powstańców	68/5	73	b.d.
25.	Pszczelnicza	15/3	18	b.d.
26.	Pułaskiego	1/0	2	b.d.
27.	Staszica	11/2	18	b.d.
28.	Szeflera	15/1	21	26/11
29.	Śmiłowskiego	54/4	63	73/62
30.	Śniadeckiego	9/3	14	36/46
31.	Św. Barbary	19/0	24	b.d.
32.	Wyspiańskiego	0/0	0	b.d.
Obszar III – Huta Laura				
33.	Browarowa	1/0	5	17/5
34.	Buczka	9/0	10	b.d.
35.	Kapicy (c)	0/0	0	b.d.
36.	Kopernika	23/1	28	b.d.
37.	Ligonia	14/1	9	26/17
38.	Miarki	15/1	36	62/31
39.	Sienkiewicza	12/1	19	32/19
40.	Sobieskiego	55/3	28	b.d.
41.	Waryńskiego	16/1	34	25/22
Obszar IV – Hugo				
42.	Fabryczna	22/2	9	30/24
43.	Głowackiego	17/1	12	42/27
44.	Matejki	52/3	50	65/64
45.	Piastowska	42/4	39	19/31
Obszary ogółem				
46.	Obszary ogółem	854/67	969	844/617*
Miasto ogółem				
47.	Siemianowice Śląskie	1 274/165	3 753	4 152/2 167

(a) Dotyczy budynków mieszkalnych o numerach: 37, 39, 41, 43, 45.
(b) Dotyczy budynków mieszkalnych o numerach: 1, 3, 3A, 5, 7, 28, 30.
(c) Dotyczy budynków mieszkalnych o numerach od 1 do 6.
* Dotyczy 21 ulic.

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Urzędu Miasta, Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Komendy Miejskiej Policji w Siemianowicach Śląskich.

Z danych zawartych w tabeli można wnioskować, iż zdecydowana większość siemianowiczan pobierających w 2011 roku zasiłki rodzinne mieszkała w obszarach wielkomiejskiej biedy – było to 66,33% gospodarstw domowych, w których nie wychowywały się dzieci niepełnosprawne, i 40,61% gospodarstw domowych, w których takie dzieci się wychowywały. Jeśli gospodarstwa te potraktuje się łącznie, to gospodarstwa domowe z obszarów wielkomiejskiej biedy stanowiły 64% wszystkich gospodarstw zasiłkobiorców świadczeń rodzinnych. Tendencja ta nie potwierdziła się w przypadku dodatków mieszkaniowych – jedynie 25,82% gospodarstw domowych korzystających z tej formy wsparcia socjalnego zamieszkiwało obszary wielkomiejskiej biedy. W przypadku interwencji policyjnych – 20,33% interwencji publicznych i 28,47% interwencji domowych miało miejsce w wybranych ulicach obszarów wielkomiejskiej biedy. Szczególnie niepokojącą informacją płynącą z dokonanej analizy jest wysoka wartość procentowego udziału gospodarstw domowych mieszkających w obszarach wielkomiejskiej biedy w gospodarstwach, które w 2011 roku pobierały zasiłki rodzinne. Świadczy ona bowiem o problemie ubóstwa dzieci i młodzieży do 18 roku życia, który w obszarach ma bardziej intensywny charakter niż w pozostałych częściach Siemianowic Śląskich.

Jak już wspomniano, wpływ na powstanie obszarów wielkomiejskiej biedy miała przede wszystkim polityka mieszkaniowa, a w szczególności wyznaczanie lokali socjalnych na kilku osiedlach Siemianowic Śląskich. Poza koncentracją lokali socjalnych na jednej ulicy lub osiedlu, która generuje problemy społeczne, w mieście wystąpił również problem braku lokali mieszkalnych i związana z tym niemożności wyegzekwowania eksmisji lokatorów z poprzednich mieszkań do lokali socjalnych. Z problemem tym miasto borykało się już przeszłości. W 2000 roku w odpowiedzi na tę kwestię powstały nowe lokale socjalne, a w 2013 roku problem ten ponownie poruszył społeczność miasta. Co gorsza lokale, które oddano do użytku w 2000 roku przyczyniły się do dzisiejszej koncentracji ubóstwa na niewielkim przestrzennie obszarze, wtedy właśnie wyznaczono mieszkania socjalne na osiedlu Nowy Świat przy ulicy Kołłątaja[124]. Kolejne mieszkania o socjalnym charakterze wyodrębniono w 2005 roku. Powstały one na osiedlu Hugo przy ulicy Matejki, a także wyznaczono je w budynku należącym dawniej do Fabryki Elementów Złącznych przy ulicy Fabrycznej[125]. Wydaje się, że włodarze miasta nie

[124] *Socjalne z Nowego Światu*. „Goniec Górnośląski", 16–22.11.2000.

[125] Zob. W. Kempa: *Będą mieszkania socjalne*. „Goniec Górnośląski", 19–25.05.2005; Idem:

wyciągnęli wniosków z popełnionych w zakresie gospodarki lokalowej błędów. W 2013 roku na miejską wokandę ponownie powróciła kwestia braku lokali socjalnych, a pomysłem które zaproponowały władze było utworzenie przy ulicach Śmiłowskiego oraz Fabrycznej osiedli kontenerów, w którym znajdować się będzie kilkadziesiąt lokali socjalnych[126]. Wciąż aktualny problem mieszkaniowy połączony z gettyzacją niektórych części Siemianowic Śląskich jest sporym wyzwaniem dla lokalnej polityki społecznej.

Najubożsi mieszkańcy Siemianowic Śląskich poza wsparciem w postaci zasiłku okresowego czy lokalu socjalnego otrzymywali również dodatki mieszkaniowe. W 2011 roku w Siemianowicach Śląskich to świadczenie otrzymały 3 753 gospodarstwa domowe. Miasto na dodatki wydało łącznie 3 886 804,80 zł, a przeciętna kwota udzielonego świadczenia wyniosła 177,42 zł[127].

Formą pomocy finansowej, która skierowana jest do osób najmniej zamożnych wychowujących dzieci są również świadczenia rodzinne. W 2011 roku z zasiłków rodzinnych skorzystało łącznie 1 439 gospodarstw domowych, spośród których w 165 wychowywały się dzieci niepełnosprawne[128].

Występujące w Siemianowicach Śląskich problemy społeczne stanowią efekt industrialnej przeszłości miasta oraz przeprowadzonej restrukturyzacji przemysłu ciężkiego. Główną kwestią, która zaistniała w mieście po 1989 roku, jest problem wysokiej stopy bezrobocia i wynikające z niego ubóstwo. Siemianowice Śląskie w oficjalnych statystykach wypadają gorzej niż województwo śląskie. Zajmują również niechlubne, czołowe pozycje w przytoczonych zestawieniach miast Górnośląskiego Związku Metropolitalnego. Z tych względów niniejsza praca została oparta o przykład Siemianowic Śląskich, które dla jej autorki stanowią egzemplifikację kwestii społecznej obszarów poprzemysłowych.

Dla tych, co płacą. „Goniec Górnośląski", 28.07–3.08.2005; Idem: *Na półmetku*. „Goniec Górnośląski", 22–28.11.2005.

[126] Por. http://siemianowiceslaskie.naszemiasto.pl/artykul/1804409,siemianowice-powstanie-osiedle-kontenerowe-bedzie-tez,id,t.html/ [data dostępu: 15.06.2013]; http://siemianowiceslaskie.naszemiasto.pl/artykul/1859016,siemianowice-mieszkancy-hugo-nie-chca-osiedla-kontenerow,id,t.html/ [data dostępu: 15.06.2013].

[127] Informacje uzyskane podczas wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego z urzędnikiem Referatu Gospodarki Lokalowej i Dodatków Mieszkaniowych Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.

[128] Informacje uzyskane podczas wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego z urzędnikiem Referatu Spraw Społecznych i Zdrowia Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.

W dniu dzisiejszym władze miasta[129] kreują nowy wizerunek Siemianowic Śląskich, które wcześniej określane były mianem *miasta węgla i stali*. Podejmowane są działania, które mają uczynić Siemianowice Śląskie miastem sportu i rekreacji. Wizytówkę Siemianowic Śląskich stanowić ma Kompleks Sportowy „Siemion" (w skład którego wchodzi boisko ze sztuczną trawą, gdzie rozgrywane są międzynarodowe mecze hokeja na trawie) oraz Kompleks Sportowy „Michał" (z halą sportową, krytym basenem ze zjeżdżalnią, sauną i jacuzzi). Na terenie miasta znajdują się także korty tenisowe, pole golfowe, strzelnica myśliwska, kręgielnia oraz boiska sportowe[130].

W Siemianowicach Śląskich znajdują się liczne parki i zieleńce, wśród których należy wymienić Park Miejski, Pszczelnik, Bażanciarnię oraz Park Górnik[131]. Część z obszarów zielonych Siemianowic Śląskich doczekała się obecnie ochrony prawnej, pod ochroną znajdują się też siemianowickie drzewa – pomniki przyrody[132]. Przemysł ciężki wywarł jednak duży wpływ na krajobraz miasta. Zagrożeniem dla miejskiego budownictwa mieszkaniowego są szkody górnicze. Istotny problem stanowiła również płonąca hałda, która znajdowała się na granicy Siemianowic Śląskich i Piekar Śląskich. W efekcie jej zapłonu do atmosfery uwalniały się niebezpieczne substancje. Ugaszenie hałdy było kosztochłonnym i złożonym procesem[133].

Po latach stagnacji związanej z restrukturyzacją przemysłu ciężkiego w Siemianowicach Śląskich zaczęły powstawać nowe zakłady przemysłowe, a te funkcjonujące już wcześniej stopniowo poszerzały zakres swojej działalności. Dla tego procesu duże znaczenie miało włączenie części terenów miasta do Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Obecnie funkcjonuje tam firma „Johnson Controls Siemianowice" oraz fabryka należąca do kon-

[129] Od 2006 roku prezydentem Siemianowic Śląskich jest Jacek Guzy – polityk Forum Samorządowego Siemianowic Śląskich. W 2010 roku został on wybrany na drugą kadencję. Zob. Ł. Wyrzykowski: *Długość cienia*. Siemianowice Śląskie 2010. Natomiast w Radzie Miasta zawiązana została koalicja Platformy Obywatelskiej i Forum Samorządowego Siemianowic Śląskich. Zob. http://bip.msiemianowicesl.finn.pl/index.jsp?bipkod=/032/ [data dostępu: 30.07.2013].

[130] Por. http://www.siemianowice.pl/miasto/ [data dostępu: 30.07.2013].

[131] Por. http://www.siemianowice.pl/miasto/ [data dostępu: 30.07.2013].

[132] Zob. A. Balon: *Siemianowice Śląskie. Przyrodnicze ścieżki dydaktyczne po przemysłowej części województwa śląskiego*. Kraków–Krzeszowice 2005.

[133] W. Kempa: *Kto ugasi hałdę?* „Goniec Górnośląski", 24–30.06.2004; Idem: *Wciąż się pali!* „Goniec Górnośląski", 29.07–04.08.2004.

cernu „Aperam Stainless Services and Solutions Poland”[134]. Poza tymi zakładami wśród większych siemianowickich przedsiębiorstw należy wskazać: „Kochem” S.A. (zakład zajmujący się produkcją artykułów chemicznych oraz środków ochrony osobistej), P.P.U.H. „Elstan” (firmę z branży elektroenergetycznej i budowlanej), Fabrykę Elementów Złącznych S.A. „FEZ” (produkującą wyroby metalowe), „Fabud” (zakład wytwarzający beton i konstrukcje betonowe), Wojskowe Zakłady Mechaniczne (produkujące wojskowe transportery opancerzone), „Haldex” (zajmujący się przeróbką hałd pogórniczych), „Huhtamaki Polska” Sp. z o.o. (przedsiębiorstwo wytwarzające opakowania z tworzyw sztucznych), „Jan Bauer” (firmę spedycyjną i transportową), Katowickie Zakłady Wyrobów Metalowych (firmę produkującą sprzęt przeciwpożarowy), „Kotłomontaż” (zajmujący się wyrobem zbiorników ciśnieniowych i aparatury chemicznej), „Labor” (przedsiębiorstwo z branży budowlanej), „Puma” (firmę zajmującą się remontami i modernizacjami), „Stena Recycling” (zakład zajmujący się gospodarką odpadami), „Wolf System” (przedsiębiorstwo z branży budowlanej), Walcownię Rur „Silesia” S.A. (zakład działający na terenie byłej Huty „Jedność” i produkujący rury stalowe)[135].

W Siemianowicach Śląskich podejmowane są również przedsięwzięcia mające na celu uczynienie przestrzeni miejskiej bardziej użyteczną. W tym celu przebudowuje się najbardziej kolizyjne skrzyżowania, w ich miejsce powstają ronda. Stopniowo zmieniany jest również ład urbanistyczny miasta. Modernizacji poddano niektóre budynki w dzielnicy Centrum, jak na przykład budynek Ratusza Miejskiego, Centrum Leczenia Oparzeń czy Willę Fitznera (dawną rezydencję siemianowickiego przemysłowca). Zbudowano dwa nowe boiska – „Sporcik” przy ul. Śniadeckiego oraz boisko piłkarskie przy Młodzieżowym Domu Kultury im. dr. H. Jordana. Remontom poddane zostały istniejące już kompleksy sportowe „Michał” i „Siemion”. W 2012 roku oddano do użytku Park Tradycji Górnictwa i Hutnictwa. Znajduje się on na terenie dawnej kopalni „Michał” przy szybie „Krystyn”. W miejscu tym mieści się wystawa upamiętniająca przemysłową przeszłość miasta, a także odbywają się imprezy kulturalne. W Parku Tradycji jest sala konferencyjno-kinowa, gdzie w weekendy najmłodsi siemianowiczanie mogą na dużym ekranie oglądać ulubione bajki[136].

[134] Zob. http://ksse.com.pl/lista/dane_list/lista1.php/ [data dostępu: 30.07.2013].
[135] Zob. http://www.siemianowice.pl/gospodarka/ [data dostępu: 30.07.2013].
[136] Por. http://www.siemianowice.pl/kultura/ [data dostępu: 30.07.2013].

Współczesne Siemianowice Śląskie to miasto wielu kontrastów. Z jednej strony można wskazać zmieniające się oblicze miasta, nowe inwestycje, rewitalizację przestrzeni miejskiej. Z drugiej jednak – wciąż wiele zabytkowych budynków i terenów miasta ulega powolnemu niszczeniu. Wśród nich należy wskazać przede wszystkim siemianowicki pałac wzniesiony przez ród Mieroszewskich[137], który obecnie jest własnością prywatnego inwestora niewywiązującego się z obowiązku remontu zabytku. Kontrasty są również widoczne w zabudowie poszczególnych dzielnic miasta. W Siemianowicach Śląskich znajdują się zarówno osiedla luksusowych willi, wielkopłytowe blokowiska, jak i zaniedbane przedwojenne kamienice.

1.5. Problemy szkolnictwa w mieście

Poza wskazanymi problemami społecznymi, których doświadczają Siemianowice Śląskie, w mieście spore trudności przeżywa sfera oświaty. Wynikają one przede wszystkim ze stale zmniejszającej się liczby uczniów, a także niskich wyników edukacyjnych siemianowiczan mierzonych egzaminami zewnętrznymi.

W roku szkolnym 2011/2012 siemianowickie dzieci mogły odbierać edukację i wychowywanie w dwunastu publicznych przedszkolach (nr 2, nr 6, nr 7, nr 9, nr 10, nr 11, nr 12, nr 15, nr 16, nr 18, nr 19 i nr 20). W Siemianowicach Śląskich funkcjonowało również dwanaście publicznych szkół podstawowych (nr 1, nr 3, nr 4, nr 5, nr 6, nr 8, nr 9, nr 11, nr 13, nr 16, nr 20 i Szkoła Podstawowa dla Dorosłych), w tym jedna szkoła specjalna (SP nr 9), a także jedna z oddziałami integracyjnymi (SP nr 20). Działalność prowadziło również dziesięć publicznych gimnazjów (nr 1, nr 2, nr 3, nr 4, nr 5, nr 6, nr 7, nr 8, Publiczne Gimnazjum Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej, Gimnazjum dla Dorosłych). Gimnazjum nr 6 jest szkołą o charakterze specjalnym, natomiast Gimnazjum nr 8 – gimnazjum integracyjnym. Miasto Siemianowice Śląskie było organem prowadzącym dwunastu szkół ponadgimnazjalnych (I Liceum Ogólnokształcącego, II Liceum Ogólnokształcącego, III Liceum Ogólnokształcącego, V Liceum

[137] Zob. A. Halor: *Wokół dawnej kaplicy siemianowickiego pałacu*. Siemianowice Śląskie 1998.

Ogólnokształcącego, Liceum Ogólnokształcącego dla Dorosłych, Technikum nr 1 im. Zbigniewa Herberta, Technikum nr 2, Zasadniczej Szkoły Zawodowej nr 2, Zasadniczej Szkoły Zawodowej nr 3, Zasadniczej Szkoły Zawodowej przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych „COGITO", Zasadniczej Szkoły Zawodowej dla Dorosłych, Szkoły Przysposabiającej do Pracy). Wykaz siemianowickich publicznych placówek oświatowych, które prowadziły działalność w roku szkolnym 2011/2012 należy uzupełnić także o Młodzieżowy Dom Kultury im. dr. Henryka Jordana, Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną oraz Żłobek Miejski[138].

W Siemianowicach Śląskich w roku szkolnym 2011/2012 funkcjonowały także placówki niepubliczne, takie jak: Przedszkole Waldorfowskie, Gumisiowe Przedszkole, Bajkowe Przedszkole, Dwujęzyczne Przedszkole „Strefa Malucha", Prywatna Szkoła Podstawowa „Arkona", Prywatne Liceum Ogólnokształcące „Arkona", Katolickie Liceum Ogólnokształcące, Prywatne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych „Twoja Szkoła", Prywatna Szkoła Policealna dla Dorosłych „Twoja Szkoła"[139].

W roku szkolnym 2011/2012 (stan na 1 września 2011 roku) w siemianowickich placówkach edukację odbierało 6 183 uczniów, w tym 3 369 uczęszczało do szkół podstawowych, 1 587 – do gimnazjów, a 1 227 – do szkół ponadgimnazjalnych. Należy zauważyć, iż liczba uczniów w wieku odpowiadającym szkole podstawowej, gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej, które zamieszkiwały Siemianowice Śląskie była znacznie wyższa i wyniosła 7 453 osoby, w tym 3 467 uczniów znajdowało się w wieku odpowiadającym szkole podstawowej, 1 966 – szkole gimnazjalnej i 2 020 – szkole ponadgimnazjalnej. Oznacza to, że część siemianowiczan odbierała edukację w innych miastach lub nie realizowała obowiązku szkolnego czy obowiązku nauki. Szczególnie duża dysproporcja pomiędzy liczbą uczniów siemianowickich

[138] Część z siemianowickich publicznych placówek oświatowych działała w ramach zespołów szkół – Zespołu Szkół Integracyjnych (SP 20, Gimnazjum nr 8), Zespołu Szkół nr 1 (SP 16, Gimnazjum nr 5), Zespołu Szkół nr 4 (SP 4, Gimnazjum nr 7), Zespołu Szkół Sportowych (SP 8, Gimnazjum nr 1, V LO), Zespołu Szkół Specjalnych (SP 9, Gimnazjum nr 6, ZSZ, SPP), Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych „COGITO" (Technikum nr 1, ZSZ), Zespołu Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych (SP dla Dorosłych, Gimnazjum dla Dorosłych, ZSZ nr 2, ZSZ dla Dorosłych, LO dla Dorosłych), Zespołu Szkół Technicznych i Ogólnokształcących „Meritum" (III LO, Technikum nr 2). Informacje znajdowały się na nieistniejącej obecnie stronie internetowej Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich. Najnowsza wersja strony siemianowickiego magistratu nie zawiera już tych danych. Por. http://www.um.siemianowice.pl/popup/oswiata_placowki.htm/ [data dostępu: 30.05.2013].

[139] Ibidem.

placówek oświatowych a liczbą osób w wieku odpowiadającym danemu poziomowi kształcenia występowała w przypadku szkół ponadgimnazjalnych. Informacja ta nie jest szczególnie korzystna dla miasta, które w roku szkolnym 2011/2012 stanowiło organ prowadzący dla aż dwunastu szkół ponadgimnazjalnych. Na każdą z tych placówek przypadało statystycznie zaledwie 102,25 ucznia. Przyczyn tego stanu rzeczy należałoby upatrywać w indywidualnych wyborach gimnazjalistów – bardziej uzdolnieni absolwenci gimnazjów wybierali zazwyczaj renomowane licea ogólnokształcące w miastach ościennych, takich jak Katowice czy Chorzów[140]. W efekcie funkcjonowanie w Siemianowicach Śląskich tak dużej liczby szkół ponadgimnazjalnych z ekonomicznego punktu widzenia wydaje się nie mieć racjonalnego uzasadnienia. Warto również zaznaczyć, że od lat następuje w mieście spadek liczby uczniów na wszystkich szczeblach edukacji z wyjątkiem wychowania przedszkolnego i wynosi on od kilkunastu do ponad 20 punktów procentowych (tabela 16.). Co więcej, mimo spadku liczby uczniów od 2006 roku nie zmniejszyła się liczba placówek edukacyjnych.

T a b e l a 16. Liczba uczniów w poszczególnych typach placówek oświatowych w latach 2006–2011

Typ placówki	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Przedszkola	1 377	1 365	1 358	1 589	1 688	1 769
Szkoły podstawowe	3 893	3 724	3 574	3 427	3 347	3 406
Szkoły podstawowe specjalne	48	42	37	33	34	40
Gimnazja	2 335	2 215	2 060	1 917	1 811	1 730
Gimnazja specjalne	57	51	48	44	37	30
Licea ogólnokształcące	848	761	769	775	774	712
Technika	626	650	616	593	582	519
Zasadnicze szkoły zawodowe	88	99	63	70	32	0

Ź r ó d ł o: *Badanie ekonomicznych uwarunkowań i celów alokacji nakładów na edukację realizowanych przed podmioty publiczne i prywatne w Polsce (BECKER). Raport dla powiatu m. Siemianowice Śląskie*. Red. E. Drogosz-Zabłocka. Warszawa 2014, s. 35–36.

Z informacji uzyskanych w Referacie Edukacji Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich wynika również, że w mieście w roku szkolnym 2011/2012 28 uczniów nie realizowało obowiązku szkolnego, w tym 25 nie uczęszczało

[140] Informacje uzyskane w drodze wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego z urzędnikiem Referatu Edukacji Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.

do szkoły podstawowej, a 3 do szkoły ponadgimnazjalnej mimo nieukończenia 18. roku życia. Zatem według wskazań urzędników 0,34% siemianowiczan poniżej 18. roku życia nie realizowało obowiązku nałożonego ustawą z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty[141].

W roku szkolnym 2011/2012 886 uczniów skorzystało ze wsparcia socjalnego w postaci stypendium szkolnego, stanowiło to około 12% wszystkich dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Spośród nich 527 było uczniami szkół podstawowych, 230 – gimnazjów i 129 – szkół ponadgimnazjalnych. Z kolei zasiłek szkolny we wskazanym roku szkolnym został przyznany 134 osobom, czyli 1,8% wszystkich osób objętych obowiązkiem szkolnym lub nauki. 61 uczniów korzystających z zasiłku szkolnego uczęszczało do szkół podstawowych, 32 – do szkół gimnazjalnych i 32 – do szkół ponadgimnazjalnych. Natomiast z rządowego programu „Wyprawka szkolna" w roku szkolnym 2011/2012 skorzystało łącznie 498 uczniów, co stanowiło 6,7% siemianowiczan w wieku szkolnym, spośród których 346 osób było uczniami szkół podstawowych, 106 – gimnazjów i 46 – szkół ponadgimnazjalnych[142].

W 2011 roku miasto Siemianowice Śląskie na oświatę i wychowanie wydało 77 164 524,08 zł, w tym 42 860 557 zł pochodziło z subwencji ogólnej w części oświatowej (20 452 796 zł przyznane miastu na prawach powiatu i 22 407 761 zł – gminie). Zatem 55,5% wydatków związanych z edukacją stanowiły środki o charakterze ogólnokrajowym, natomiast samorząd terytorialny przeznaczył na ten cel 34 303 967,66 zł z lokalnego budżetu. W budżecie miasta wydatki te zostały podzielone na dwie grupy – *Oświata i wychowanie* oraz *Edukacyjna opieka wychowawcza*. W ramach pierwszej z nich na prowadzenie szkół podstawowych wydano 22 424 753,51 zł, na prowadzenie szkoły podstawowej specjalnej – 1 435 509,49 zł, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych – 73 108,74 zł, przedszkoli – 13 622 332,03 zł, gimnazjów – 17 879 057,31 zł, gimnazjum specjalnego – 450 606,82 zł, liceów ogólnokształcących – 5 476 795,60 zł, szkół zawodowych – 6 561 866,83 zł, szkoły zawodowej specjalnej – 1 312 076,84 zł. Na pozostałe wydatki złożyło się dowożenie uczniów do szkół – 457 204,53 zł,

[141] Tekst jedn. z 2004 r. Dz.U. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm. Informacje uzyskane w drodze wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego z urzędnikiem Referatu Edukacji Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.

[142] Informacje uzyskane w drodze wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego z urzędnikiem Referatu Edukacji Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.

dokształcanie i doskonalenie zawodowe nauczycieli – 197 227,48 zł, prowadzenie stołówek szkolnych i przedszkolnych – 1 316 307,64 zł, a także inna działalność – 910 604,20 zł. Wydatki na edukacyjną opiekę wychowawczą objęły z kolei koszty utrzymania świetlic środowiskowych – 1 971 049,98 zł, poradni psychologiczno-pedagogicznej – 1 044 511,94 zł, placówek wychowania pozaszkolnego – 958 990,45 zł. Ponadto, środki finansowe przeznaczano na kolonie i obozy oraz inne formy wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej, a także szkolenia młodzieży – wysokości 253 742,05 zł, pomoc materialną dla uczniów – 869 716,55 zł, a także dokształcanie i doskonalenie nauczycieli – 4 222,00 zł. Należy również zauważyć, iż 76,9% wydatków, które w 2011 roku zostały poniesione na siemianowicką oświatę przeznaczono na wynagrodzenia nauczycieli i innych osób zatrudnionych w siemianowickich placówkach oświatowych – była to kwota 59 359 470,63 zł. Oznacza to, że pozostałe wydatki w zakresie oświaty wyniosły zaledwie 17 805 053,45 zł. Dane te ponownie rodzą pytanie o zasadność utrzymywania w Siemianowicach Śląskich tak dużej liczby szkół.

Analizując problemy szkolnictwa w Siemianowicach Śląskich, zwrócono także uwagę na współczynniki skolaryzacji netto i brutto dla szkół podstawowych i gimnazjalnych[143]. Wartości tych współczynników porównano z danymi ogólnokrajowymi, wojewódzkimi, a także ze współczynnikami dla innych miast Górnośląskiego Związku Metropolitalnego, co miało na celu określenie pozycji Siemianowic Śląskich w porównaniu z innymi miastami poprzemysłowymi, w których mogą występować podobne problemy społeczne.

Najbardziej pożądaną wartością współczynnika skolaryzacji netto jest wartość 100%. Taka wielkość wskaźnika oznacza, że wszystkie dzieci, które znajdują się w wieku odpowiadającym danemu etapowi nauczania pobierają edukację. Analiza danych na temat współczynnika skolaryzacji netto dla szkół podstawowych w 2011 roku pozwala na wyciągnięcie wniosków, iż Siemianowice Śląskie nie odbiegają od średniej jego wartości w Polsce i w województwie śląskim. Zajmują także piątą lokatę w zestawieniu czternastu miast, które utworzyły GZM.

[143] Przedmiotem naukowych dociekań są jedynie wartości współczynników skolaryzacji dla szkół podstawowych i gimnazjów, a zatem dla okresu wspólnej nauki, bez możliwości wyboru typu szkoły i różnicowania się ścieżek edukacyjnych, jak to ma miejsce w przypadku szkół ponadgimnazjalnych.

W przypadku współczynnika skolaryzacji brutto każda jego wartość powyżej 100% oznacza, że na danym poziomie kształcenia znajdują się uczniowie, których wiek nie odpowiada wiekowi przypisanemu temu etapowi. Siemianowice Śląskie notują większą jego wartość niż średnia ogólnokrajowa, a także wojewódzka. Należy również zauważyć, iż w mieście różnica pomiędzy współczynnikami brutto i netto wyniosła 5,63 punktu procentowego, podczas gdy w Polsce średnio było to 4,53 punktu procentowego, natomiast w województwie śląskim – 4,73 punktu procentowego. Dane te nie są korzystne dla Siemianowic Śląskich. Wynika z nich, że część uczniów szkół podstawowych odbierała edukację w placówkach, które znajdują się poza terenem miasta lub nie realizuje obowiązku szkolnego w ogóle.

T a b e l a 17. Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych w 2011 roku

Lp.	Jednostka terytorialna	Współczynnik (w %)
Polska		95,28
Województwo śląskie		95,45
1.	Katowice	97,99
2.	Dąbrowa Górnicza	97,50
3.	Gliwice	96,25
4.	Chorzów	96,14
5.	**Siemianowice Śląskie**	**95,82**
6.	Tychy	95,12
7.	Piekary Śląskie	95,03
8.	Zabrze	94,50
9.	Jaworzno	94,43
10.	Sosnowiec	94,21
11.	Ruda Śląska	94,12
12.	Mysłowice	92,77
13.	Bytom	92,72
14.	Świętochłowice	91,70

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

T a b e l a 18. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych w 2011 roku

Lp.	Jednostka terytorialna	Współczynnik (w %)
Polska		99,81
Województwo śląskie		100,18
1.	Gliwice	102,88
2.	Dąbrowa Górnicza	102,87
3.	Katowice	102,60
4.	Chorzów	102,13
5.	**Siemianowice Śląskie**	**101,44**
6.	Tychy	101,39
7.	Zabrze	100,96
8.	Świętochłowice	99,86
9.	Sosnowiec	99,15
10.	Ruda Śląska	99,05
11.	Bytom	98,80
12.	Piekary Śląskie	98,62
13.	Mysłowice	97,93
14.	Jaworzno	97,44

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Wartości współczynników skolaryzacji netto i brutto dla szkół podstawowych od 2003 roku spadły o ok. 3 punkty procentowe (tabele 19. i 20.) i w przypadku tego pierwszego wskaźnika zawsze były one niższe od wyników w skali kraju i województwa śląskiego[144].

Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół gimnazjalnych w Siemianowicach Śląskich kształtował się na niższym poziomie niż to miało miejsce w przypadku szkół podstawowych. Taka tendencja wystąpiła również w skali ogólnokrajowej, a także wojewódzkiej. Wynika to przede wszystkim z faktu, że część uczniów, którzy powinni uczęszczać do gimnazjum, wciąż nie ukończyła szkoły podstawowej. Jak się okazuje, wartość tego wskaźnika dla siemianowickich placówek oświatowych była niższa niż przeciętna jego wiel-

[144] Dostępna statystyka obejmuje okres od 2003 roku, dlatego też ramy czasowe przyjęte dla tego wskaźnika obejmują lata 2003–2010.

kość w Polsce i w województwie śląskim. Miasto znalazło się na jedenastej pozycji w zestawieniu miast GZM.

Tabela 19. Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych w Siemianowicach Śląskich w latach 2003–2010

Rok	2003	2004	2005	2006
Współczynnik	98,50	97,95	97,83	97,89
Rok	2007	2008	2009	2010
Współczynnik	97,60	97,94	97,00	95,65

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Tabela 20. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych w Siemianowicach Śląskich w latach 2003–2010

Rok	2003	2004	2005	2006
Współczynnik	102,10	101,63	101,15	100,56
Rok	2007	2008	2009	2010
Współczynnik	100,56	101,00	101,40	99,85

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

O nie najlepszej kondycji siemianowickiej oświaty świadczą również dane na temat współczynnika skolaryzacji brutto. W przypadku tego wskaźnika Siemianowice Śląskie w 2011 roku znacznie odbiegały od średniej ogólnokrajowej i wojewódzkiej. Zajmowały również niechlubną pierwszą pozycję spośród miast GZM. Różnica pomiędzy współczynnikiem brutto i netto dla szkół gimnazjalnych w Siemianowicach Śląskich wynosiła aż 29,29 punktu procentowego, podczas gdy w Polsce było to 6,67 punktu procentowego, a w województwie śląskim – 8,12 punktu procentowego. Z danych tych wynika, że zjawisko drugoroczności w siemianowickich szkołach gimnazjalnych jest szczególnie dużym problemem. W gimnazjach edukację pobiera znaczny odsetek uczniów starszych niż wiek odpowiadający temu poziomowi kształcenia. Należy jednak zaznaczyć, że część uczniów w wieku, który nie jest przypisany temu poziomowi nauczania, mogą stanowić uczniowie młodsi, którzy nie powtarzają klasy.

T a b e l a 21. Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół gimnazjalnych w 2011 roku

Lp.	Jednostka terytorialna	Współczynnik (w %)
Polska		93,33
Województwo śląskie		92,72
1.	Chorzów	101,84
2.	Tychy	95,63
3.	Dąbrowa Górnicza	95,46
4.	Sosnowiec	95,38
5.	Gliwice	92,84
6.	Świętochłowice	92,49
7.	Jaworzno	91,83
8.	Zabrze	91,61
9.	Mysłowice	91,61
10.	Katowice	89,95
11.	**Siemianowice Śląskie**	**89,39**
12.	Piekary Śląskie	88,96
13.	Ruda Śląska	87,58
14.	Bytom	83,62

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

W przypadku szkół gimnazjalnych, podobnie jak to miało miejsce w szkołach podstawowych, wartości współczynników skolaryzacji netto i brutto dla szkół gimnazjalnych od 2003 roku spadły (tabele 23. i 24.). Ponadto wartości współczynnika skolaryzacji netto były niższe niż średnia ogólnopolska oraz średnia dla województwa śląskiego, a skolaryzacji brutto – wyższe[145].

[145] Dostępne statystyki obejmują okres od 2003 roku, dlatego też ramy czasowe przyjęte dla tego wskaźnika obejmują lata 2003–2010.

T a b e l a 22. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół gimnazjalnych w 2011 roku

Lp.	Jednostka terytorialna	Współczynnik (w %)
Polska		100,00
Województwo śląskie		100,84
1.	**Siemianowice Śląskie**	**118,68**
2.	Świętochłowice	110,10
3.	Chorzów	109,69
4.	Zabrze	108,14
5.	Sosnowiec	108,14
6.	Dąbrowa Górnicza	107,81
7.	Tychy	107,07
8.	Gliwice	106,09
9.	Ruda Śląska	101,10
10.	Jaworzno	101,09
11.	Katowice	97,85
12.	Mysłowice	97,56
13.	Bytom	97,21
14.	Piekary Śląskie	96,79

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

T a b e l a 23. Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół gimnazjalnych w Siemianowicach Śląskich w latach 2003–2010

Rok	2003	2004	2005	2006
Współczynnik	90,78	91,35	92,88	93,18
Rok	2007	2008	2009	2010
Współczynnik	94,07	91,40	86,92	89,93

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Dla omówienia problemów oświaty istotne znaczenie mają również wyniki egzaminów zewnętrznych. Pierwszym tego typu egzaminem, do którego przystępowali uczniowie jest sprawdzian po szóstej klasie szkoły podstawowej. W 2011 roku do sprawdzianu przystąpiło 367 158 uczniów. W siemianowickich publicznych placówkach (z wyłączeniem szkoły dla dorosłych)

egzamin zdawały 534 osoby. Średni wynik, jaki w 2011 roku uzyskano podczas sprawdzianu to 25,27 punktu (na 40 możliwych do uzyskania). Natomiast średni wynik w Siemianowicach Śląskich wyniósł 23,79[146]. Zatem rezultaty szkolne siemianowickich szóstoklasistów były gorsze od rezultatów ich rówieśników w Polsce.

T a b e l a 24. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół gimnazjalnych w Siemianowicach Śląskich w latach 2003–2010

Rok	2003	2004	2005	2006
Współczynnik	114,26	117,38	120,16	121,62
Rok	2007	2008	2009	2010
Współczynnik	120,47	117,72	120,86	119,18

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

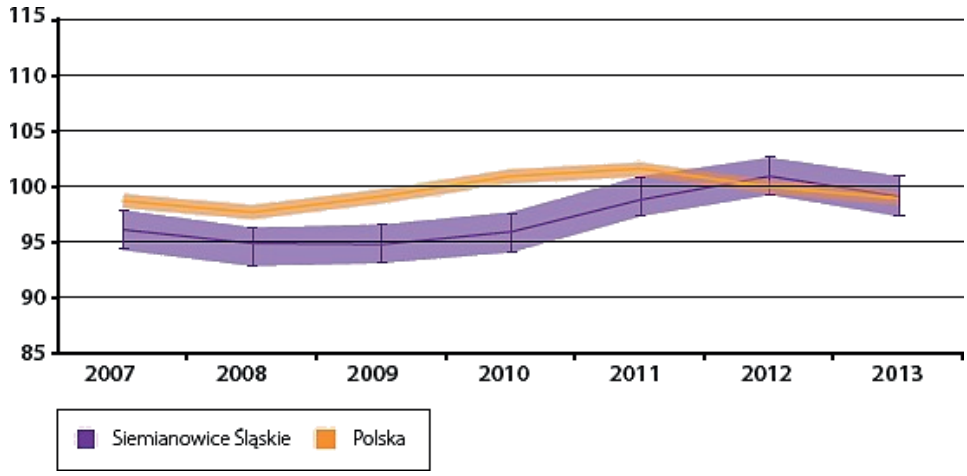
Kolejnym zdawanym przez wszystkich uczniów w Polsce egzaminem jest egzamin gimnazjalny. W 2011 roku egzamin ten składał się z trzech części: humanistycznej, matematyczno-przyrodniczej i językowej, czyli nowożytnego języka obcego, który uczniowie sami wybierali. Podczas egzaminu gimnazjalnego maksymalnie można było uzyskać 150 punktów – po 50 w każdej części. Do części humanistycznej egzaminu w 2011 roku przystąpiło 409 079 uczniów, do części matematyczno-przyrodniczej – 408 795, z kolei do części językowej – 408 831. W siemianowickich publicznych placówkach (z wyłączeniem szkoły dla dorosłych) egzamin w części humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej pisało 558 osób[147]. Średni wynik (średnia arytmetyczna), jaki w skali kraju uzyskali gimnazjaliści z części humanistycznej wyniósł 25,31 punktu, natomiast z części matematyczno-przyrodniczej – 23,63 punktu. W Siemianowicach Śląskich średni uzyskany w części humanistycznej wynik wyniósł 24,21 punktu, a w części matematyczno-przy-

[146] Opracowanie własne na podstawie: *Sprawozdanie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z wyników sprawdzianu w 2011 roku*. Warszawa 2011; *Sprawozdanie Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie z wyników sprawdzianu w 2011 roku*. Jaworzno 2011.

[147] Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Jaworznie nie udostępniła informacji na temat liczby osób piszących i wyników uzyskanych przez gimnazjalistów w części językowej egzaminu.

rodniczej – 22,44 punktu[148]. Uzyskane przez siemianowickich uczniów rezultaty są więc gorsze niż te ogólnokrajowe.

Negatywną informację stanowi także fakt, że młodzież odbierająca edukację w Siemianowicach Śląskich od lat osiąga niższe od średniej krajowej wyniki podczas egzaminów zewnętrznych (z wyjątkiem sprawdzianu szóstoklasisty, którego miejskie wyniki zrównały się w ostatnich latach z ogólnokrajowymi), dotyczy to w szczególności części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego (rysunki 1., 2., 3.)[149].

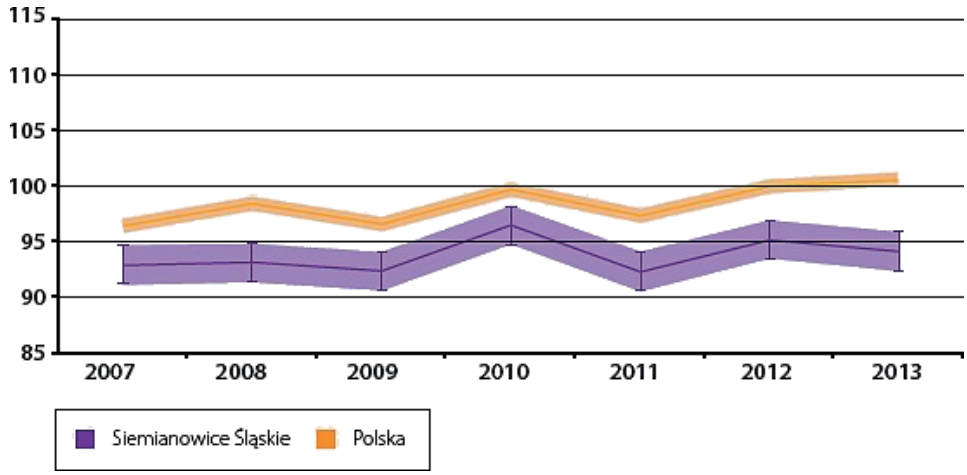

R y s. 1. Wyniki egzaminacyjne sprawdzianu szóstoklasisty

Ź r ó d ł o: *Badanie ekonomicznych uwarunkowań i celów alokacji nakładów na edukację realizowanych przed podmioty publiczne i prywatne w Polsce (BECKER). Raport dla powiatu m. Siemianowice Śląskie*. Red. E. Drogosz-Zabłocka. Warszawa 2014, s. 46.

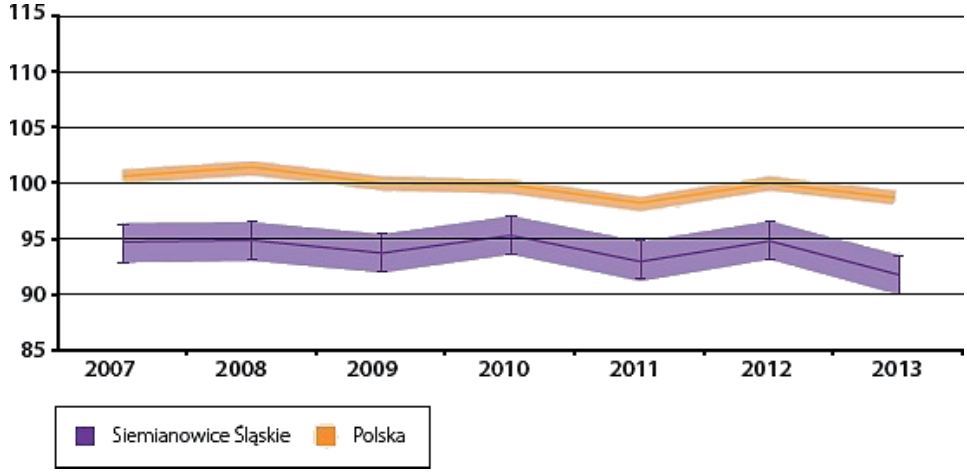
[148] Opracowanie własne na podstawie: *Sprawozdanie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z wyników egzaminu gimnazjalnego w 2011 roku*. Warszawa 2011; *Sprawozdanie Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie z wyników egzaminu gimnazjalnego w 2011 roku*. Jaworzno 2011.

[149] Włodarze miasta zaczęli dostrzegać problemy oświaty występujące w mieście, o czym świadczy fakt, że wśród strategicznych kierunków rozwoju Siemianowic Śląskich na lata 2014–2018 z perspektywą na lata 2018–2022 wymieniono m.in. poprawę jakości usług edukacyjnych. Ponadto, zapowiedziano reformę siemianowickich placówek oświatowych – ograniczenie ich liczby. Zob. http://www.siemianowice.pl/.file/mf0yqa8q5a5bimevr.pdf/ [data dostępu: 1.12.2014].

R y s. 2. Zrównane wyniki części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego

Ź r ó d ł o: *Badanie ekonomicznych uwarunkowań…*, s. 47.

R y s. 3. Zrównane wyniki części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego

Ź r ó d ł o: *Badanie ekonomicznych uwarunkowań…*, s. 48.

Analiza problemów szkolnictwa Siemianowic Śląskich prowadzi do negatywnych konstatacji. W jej ramach zidentyfikowano szereg problemów występujących w siemianowickiej oświacie. Pierwszym z nich jest zbyt duża liczba placówek oświatowych w stosunku do liczby uczniów. Kwestia ta implikuje kolejny problem, jakim jest relatywnie duży udział wydatków na wynagro-

dzenia personelu zatrudnionego w siemianowickich placówkach w stosunku do wydatków ogółem. Znaczącym problemem występującym w mieście jest również stosunkowo duży odsetek uczniów, którzy korzystają ze wsparcia socjalnego, w tym przede wszystkim ze stypendiów szkolnych, ale również z pomocy w ramach programu „Wyprawka szkolna". Niekorzystne dla siemianowickiej oświaty są także dane na temat współczynników skolaryzacji. Niepokoją zwłaszcza różnice pomiędzy współczynnikami brutto i netto, zwłaszcza w przypadku szkół gimnazjalnych. Porównanie tych danych z danymi ogólnokrajowymi, wojewódzkimi czy też z informacjami na temat pozostałych miast Górnośląskiego Związku Metropolitalnego uwidacznia fatalną kondycję siemianowickich gimnazjów. Diagnozę potwierdzają wyniki egzaminów zewnętrznych przeprowadzanych w ramach wspólnej obowiązkowej oświaty, czyli w szkołach podstawowych i gimnazjalnych. Siemianowiccy uczniowie osiągają gorsze rezultaty podczas egzaminów zewnętrznych od swoich rówieśników.

Siemianowice Śląskie stanowią przykład poindustrialnej przestrzeni miejskiej, która nie jest wolna od problemów społecznych wynikających przede wszystkim z przemysłowej przeszłości. Miasto boleśnie odczuło skutki transformacji systemowej i restrukturyzacji przemysłu ciężkiego, gdzie zatrudnienie znajdowała znaczna część jego mieszkańców. Dziś Siemianowice Śląskie są miastem pełnym kontrastów, gdzie bezpośrednio graniczą ze sobą nowoczesne osiedla domów jednorodzinnych i stare, zaniedbane przedwojenne kamienice. Stopa bezrobocia w mieście jest wyższa niż wartość tego współczynnika notowana w skali województwa i kraju, a przeciętne zarobki – niższe. Ponad 6% mieszkańców Siemianowic utrzymuje się z zasiłków okresowych z pomocy społecznej, a w pewnych jego częściach świadczeniobiorców tej formy wsparcia socjalnego zamieszkuje więcej niż w innych, tworząc tym samym obszary wielkomiejskiej biedy. W mieście notuje się także duże problemy w zakresie oświaty. Siemianowickie placówki notują gorsze rezultaty mierzone przede wszystkim wynikami egzaminów zewnętrznych niż szkoły w województwie czy kraju.

2. Metodologiczne podstawy zastosowanych badań

2.1. Badania o charakterze praktycznym

Analizując kwestie związane z badaniami praktycznymi należy zwrócić szczególną uwagę na cele, którym mają one służyć, a także na sposób ich prowadzenia, czyli metody, za pomocą których cele te są osiągane.

Prowadzenie badań praktycznych w naukach społecznych, zatem również badań praktycznych o charakterze politologicznym, służy trzem podstawowym celom. Pierwszym z nich jest cel eksploracyjny, a więc zdobycie wiedzy na temat przedmiotu badań, który jest dla badacza stosunkowo nowy. Realizacja celu eksploracyjnego umożliwia dokonanie wstępnego rozeznania w temacie badań, dlatego też cel jest kluczowy w procesie badawczym. Drugi z celów badań społecznych to cel deskryptywny (opisowy). Umożliwia on uzyskanie opisu danej sytuacji lub wydarzenia bez wyjaśniania przyczyn pewnych prawidłowości ani też ich konsekwencji. Taka wiedza jest dostępna dzięki osiągnięciu trzeciego z celów badań społecznych, którym jest eksplanacja, czyli wyjaśnianie. Dzięki realizacji tego celu badacz uzyskuje odpowiedź na pytanie: dlaczego?[1].

Politologia, jak każda dyscyplina naukowa, wypracowała metody oraz techniki badań praktycznych, które służą jej do analizowania zjawisk politycznych i diagnozowania polityki. Kwestią sporną pozostaje jednak pytanie, czy są one właściwe tylko tej dyscyplinie naukowej, czy też stanowią efekt zapożyczenia i dostosowania metod badawczych stosowanych w innych na-

[1] E. Babbie: *Podstawy badań społecznych*. Warszawa 2009, s. 107–110.

ukach, w tym przede wszystkim w pozostałych naukach społecznych[2]. Wydaje się, że bardziej uprawnionym stanowiskiem jest to, zgodnie z którym nauka o polityce czerpie swoje metody z innych nauk społecznych, dokonując w nich zmian w zależności od swoich potrzeb. Również sam termin *metoda badawcza* jest w nauce różnie definiowany. Według Stefana Nowaka metoda badawcza jest pewnym typowym i powtarzalnym sposobem zbierania, analizy i interpretacji danych empirycznych. Ma ona na celu uzyskanie jak najbardziej zasadnych odpowiedzi na sformułowane uprzednio problemy badawcze[3]. Pogląd ten został przyjęty na potrzeby niniejszej pracy.

Amerykańscy socjolodzy Chava Frankfort-Nachmias i David Nachmias wymieniają następujące praktyczne metody badawcze: metody obserwacyjne, metody badań sondażowych (np. wywiady bezpośrednie i badania kwestionariuszowe), wtórna analiza danych (np. analiza dokumentów), badania jakościowe[4]. Takie ujęcie problemu wydaje się być najbardziej ogólnym i godzić ze sobą odmienne stanowiska. Zarzutem wobec zaproponowanego przez naukowców podziału może być to, że analizę danych zaliczają oni w poczet metod, podczas gdy część metodologów traktuje ją jako technikę badawczą. Z kolei w ramach nauki o polityce w Polsce typologię metod badawczych skonstruował m.in. Andrzej Chodubski. Zdaniem uczonego badania politologiczne prowadzone są za pomocą następujących metod: analizy systemowej, ujęć ilościowych i jakościowych, metody porównawczej, analizy instytucjonalno-prawnej, metody historycznej, metody behawioralnej, metody symulacyjnej i pozostałych metod, wśród których wymienia w szczególności metodę: leksykalną, geograficzną, genealogiczną, ekstrapolacji, refleksji[5]. Konstatując, niniejsza praca powstała w oparciu o metody badań sondażowych, wtórną analizę danych, badania jakościowe (zgodnie z typologią amerykańskich socjologów), a także w oparciu o ujęcia ilościowe i jakościowe (według polskiego politologa)[6].

---

[2] A. Łuszczyński: *Podstawy metodologiczne badań politologicznych*. Rzeszów 2005, s. 34.

[3] S. Nowak: *Metodologia badań społecznych*. Warszawa 2007, s. 46.

[4] Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias: *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań 2001, s. 222.

[5] A.J. Chodubski: *Wstęp do badań politologicznych*. Gdańsk 2004, s. 170.

[6] Warto także przywołać podział metod badawczych stosowanych w naukach społecznych, który zaproponowała Luba Sołoma. Zdaniem autorki wśród metod badawczych należy wskazać w szczególności: metodę badań terenowych, metodę reprezentacyjną, metodę eksperymentalną, metodę badań na materiałach historycznych, metodę socjometryczną, metodę panelową, metodę analizy treści, metody projekcyjne. Zob. L. Sołoma: *Metody i techniki*

Odrębnym problemem, który związany jest z prowadzeniem badań praktycznych jest dobór techniki badawczej. Pod tym pojęciem kryje się sposób, w jaki uzyskiwane są dane (informacje, materiały). Jest to więc procedura zbierania, zdobywania informacji. W ramach technik badawczych wskazać należy m.in.: techniki obserwacyjne, techniki wywiadu, techniki ankietowe, analizę dokumentów[7]. Dla uzyskania wiedzy o charakterze empirycznym w pracy zastosowano techniki wywiadu, techniki ankietowe, a także analizę dokumentów.

Badacz zajmujący się analizowaniem określonego problemu dostrzeganego w rzeczywistości społecznej powinien przede wszystkim dokonać wyboru metody badawczej, przy użyciu której zamierza zdobyć wiedzę na temat interesujących go zjawisk. Jeżeli już wybierze metodę, to następnym etapem jego pracy jest dobór odpowiednich technik badawczych, a także narzędzi, które zostaną zastosowane w procesie badawczym[8].

Poza doborem metody i techniki badawczej prowadząc badania politologiczne należy zastanowić się nad strategią badań, a mianowicie nad tym, czy mają one mieć charakter ilościowy, czy też jakościowy. Zwolennicy badań ilościowych próbują opisać zjawiska społeczne przy użyciu wzorów matematycznych, tabel i liczb. Stosują oni te same pojęcia, które są używane w naukach przyrodniczych, jak na przykład eksperyment, zmienne, mierzenie. Stosowanie reguł charakterystycznych dla dyscyplin przyrodniczych przyczyniło się do krytyki metod ilościowych, która rozpoczęła się w latach 60.

---

badań socjologicznych. Wybrane zagadnienia. Olsztyn 2002, s. 73–102. Ponadto należałoby zauważyć, iż prace nad stworzeniem typologii metod badawczych w naukach społecznych podejmował również Janusz Sztumski, jednak – jak sam zwrócił uwagę – uczonym do tej pory nie udało się stworzyć takiej typologii metod, która odpowiadałaby wymogom, jakie są stawiane podziałowi logicznemu, a tworzone klasyfikacje charakteryzują się dowolnie przyjętymi podstawami. J. Sztumski w zaproponowanej przez siebie typologii podzielił metody badawcze ze względu na stopień ogólności, cel, strukturę oraz przedmiot poznania. Te ostatnie kryterium podziału uznał on za najbardziej jednoznaczne i w jego ramach wymienił metody empiryczne i teoretyczne. Do metod empirycznych grupy J. Sztumski zaliczył obserwację, porównanie, pomiar, eksperyment, z kolei do drugiej grupy metod: konkretyzację, idealizację, formalizację, metodę aksjomatyczną. Zob. J. Sztumski: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Katowice 2010, s. 83–88.

[7] L. Sołoma: *Metody i techniki badań socjologicznych*…, s. 103–107.

[8] Narzędzie badawcze jest to instrument, za pomocą którego naukowiec przeprowadza proces badawczy. Zgodnie z definicją zaproponowaną przez Tadeusza Pilcha i Teresę Bauman narzędzie badawcze jest przedmiotem służącym do realizacji wybranej techniki badań. Za przykład narzędzia badawczego może służyć kwestionariusz ankiety lub wywiadu. Zob. T. Pilch, T. Bauman: *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa 2001, s. 71.

XX wieku. Metodom tym zaczęto zarzucać pozytywizm[9] i traktowanie świata społecznego w taki sam sposób, jak traktuje się świat przyrody. W odpowiedzi na te zarzuty w naukach społecznych powstał nurt metod jakościowych. Badacz, wybierając strategie jakościowe, zakłada, że jego wiedza ma jedynie subiektywny charakter, podobnie jak subiektywne jest postrzeganie świata społecznego. Dlatego też zwolennicy tego podejścia uważają, że nie należy analizować rzeczywistości społecznej przy użyciu metod właściwych naukom przyrodniczym. Celem prowadzenia badań jakościowych jest głębsze zrozumienie zjawisk społecznych, niż byłoby to możliwe w efekcie analizy danych otrzymanych na podstawie badań ilościowych. W ten sposób badacz uzyskuje dane, które nie są policzalne, nie można ich przedstawić w formie liczb, a także niemożliwe jest odnalezienie występujących pomiędzy nimi korelacji[10].

Strategie ilościowe i jakościowe mogą być traktowane albo jako dwa przeciwstawne podejścia do badania rzeczywistości społecznej, albo też można założyć, że są one komplementarne. Wybór stanowiska, zgodnie z którym podejścia ilościowe i jakościowe wzajemnie się uzupełniają wiąże się z przyjęciem tezy, iż rzeczywistość społeczną można poznawać na różne sposoby. Każdy z tych sposobów ma zarówno wady, jak i zalety, lecz przede wszystkim każdy z nich umożliwia analizę tego, czego nie można analizować, wybierając tylko jeden spośród nich[11]. Takie założenie zostało przyjęte w procesie badania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy. Z tego względu praca powstała w oparciu o informacje uzyskane w efekcie badań zarówno o charakterze ilościowym, jak i jakościowym.

Na potrzeby niniejszej pracy zastosowana została metoda analizy dokumentów, w efekcie której uzyskano dane o charakterze ilościowym oraz jakościowym. Analizie poddane zostały dokumenty urzędowe (sporządzane przez Urząd Miasta, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Komendę Miejską Policji, Zespół Szkół Specjalnych), co umożliwiło scharakteryzowanie problemów społecznych w mieście Siemianowice Śląskie. Co więcej, przeprowadzone badania praktyczne miały charakter badań ilościowych, a także jakościowych. W ramach badań ilościowych zastosowano technikę wywiadu kwestionariuszowego, którym objęto beneficjentów zasiłków okresowych świadczonych przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w 2011 roku, którzy

[9] W tym kontekście pozytywizm wiąże się z przyjęciem założenia o istnieniu obiektywnego świata, który może zostać poznany poprzez użycie obiektywnych narzędzi.

[10] D. Silverman: *Interpretacja danych jakościowych*. Warszawa 2007, s. 52–64.

[11] T. Pilch, T. Bauman: *Zasady badań pedagogicznych*…, s. 267–269.

zamieszkiwali w obszarach wielkomiejskiej biedy oraz wychowywali niepełnoletnie dzieci[12]. W związku z wyborem tej techniki badawczej niezbędne jest scharakteryzowanie w dalszej części pracy zagadnień dotyczących budowy kwestionariusza wywiadu, metod doboru próby badawczej, roli pilotażu, a także omówienie sposobu realizacji badania właściwego. Ponadto w procesie badawczym przeprowadzono ankietę, której respondentami byli dyrektorzy szkół podstawowych i gimnazjów obejmujących swoim rejonem ulice znajdujące się w obszarach wielkomiejskiej biedy. Kolejną zastosowaną techniką badawczą była ankieta audytoryjna, którą wypełniali uczniowie trzecich klas szkół gimnazjalnych w Siemianowicach Śląskich. W pracy zastosowano również strategię jakościową w formie wywiadów eksperckich przeprowadzonych z przedstawicielami wybranych instytucji lokalnej polityki społecznej w Siemianowicach Śląskich (Urzędu Miasta i Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej). Techniką, którą posłużono się podczas realizacji tej części badań, był wywiad częściowo skategoryzowany.

W ramach przeprowadzonych podczas opracowania niniejszej rozprawy studiów nad problemem szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy zastosowano różne metody i techniki badawcze oraz połączono strategie ilościowe z jakościowymi. W związku z tym pracę cechuje pluralizm metodologiczny. Za przyjęciem takiej filozofii badania przemawiał fakt, że zastosowanie jednej metody, techniki i strategii nie pozwoliłoby na rzetelną analizę wszystkich aspektów problemu badawczego. Co więcej, pluralizm metodologiczny umożliwił zwiększenie wiarygodności badań, gdyż wyniki uzyskane za pomocą jednej metody można było zweryfikować za pomocą rezultatów uzyskanych przy pomocy innej[13].

2.2. Analiza dokumentów urzędowych

Analiza dokumentów jest metodą prowadzenia badań społecznych, która polega na opisie i interpretacji dokumentów. Umożliwia ona zdobycie wie-

[12] W rozdziale 1.4. zawarto informacje na temat obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich.

[13] Por. M. Read, D. Marsh: *Łączenie metod ilościowych z jakościowymi*. W: *Teorie i metody w naukach politycznych*. Red. D. Marsh, G. Stoker. Kraków 2006, s. 238–239.

dzy na temat interesujących badacza zjawisk, którą trudno byłoby uzyskać przy zastosowaniu innych metod badawczych. Przedmiotem dociekań prowadzonych w ramach analizy są dokumenty, czyli dowody na to, że pewne fakty lub wydarzenia społeczne miały miejsce. Dokument może zostać sporządzony w formie pisemnej, może być nim również narzędzie, przedmiot codziennego użytku, obraz, film, nagranie audio[14]. W związku z tym dokumenty można podzielić na dokumenty graficzne (inaczej pisemne), oglądowe (filmy, obrazy) i słuchowe (nagrania dźwiękowe)[15].

Dokumenty pisemne[16] poddawane analizie dzielą się na dwie kategorie. Pierwszą z nich stanowią dokumenty osobiste (nieformalne), drugą zaś – dokumenty urzędowe (formalne)[17]. Dokumenty osobiste to zapisy, które zawierają przeżycia, opinie lub oceny autora na temat faktów bądź zdarzeń, które miały miejsce podczas jego życia. Dokumentem osobistym jest zatem dziennik, list, pamiętnik, autobiografia, wspomnienie, a także literalny zapis zeznań, wywiadów, relacji[18]. Norman K. Denzin podzielił dokumenty osobiste na trzy grupy: autobiografie, notatki osobiste (pamiętniki, dzienniki, zapiski), listy[19]. Z kolei drugi rodzaj dokumentów pisemnych to dokumenty urzędowe[20]. Dokumentami urzędowymi są „sprawozdania, protokoły, zestawienia liczbowe, wykazy, zapisy, opisy, spisy, przepisy, pisma i inne materiały pisane wytwarzane przez urzędy, instytucje, organizacje"[21]. Są one nazywane również dokumentami instytucjonalnymi lub organizacyjnymi. Kategoria dokumentów urzędowych jest wewnętrznie zróżnicowana i trudno jest wskazać wszystkie rodzaje dokumentów, które wchodzą w jej skład. Najważniejszą cechą wspólną tej grupy jest to, że dokumenty urzędo-

[14] J. Sztumski: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*…, s. 203.

[15] Zob. T. Wujek: *Wykorzystanie dokumentów w pedagogicznych badaniach środowiskowych*. W: *Metodologia pedagogiki społecznej*. Red. R. Wroczyński, T. Pilch. Wrocław 1974, s. 223.

[16] Analiza dokumentów opracowanych w sposób pisemny jest najczęściej stosowaną w naukach społecznych formą analizy dokumentów. W niniejszej rozprawie analizie poddano jedynie dokumenty pisemne.

[17] H. Ogryzko-Wiewiórowski: *Wprowadzenie do metod badawczych socjologii*. Lublin 1986, s. 224.

[18] Ibidem, s. 221.

[19] Ibidem, s. 225.

[20] W niniejszej pracy posłużono się metodą analizy dokumentów urzędowych, dlatego też dalsze rozważania dotyczyć będą tylko tego sposobu zdobywania wiedzy o rzeczywistości społecznej.

[21] A. Sułek: *Ogród metodologii socjologicznej*. Warszawa 2002, s. 103.

we stanowią wytwór instytucji i z tego względu mają charakter obiektywny. Dokumentację sporządzaną przez organizacje można podzielić na pewne klasy[22]:

— dokumenty sporządzane przez specjalne instytucje rejestracyjne, takie jak na przykład Urząd Stanu Cywilnego lub Komisja Wyborcza, a także dokumenty produkowane przez organizacje powstałe dla innych celów niż ewidencja,
— dokumenty pierwotne, czyli stanowiące bezpośredni zapis faktów lub zdarzeń i opracowane przez ich uczestników oraz dokumenty wtórne sporządzane na podstawie zeznań lub relacji świadków, a także na podstawie analizy dokumentów pierwotnych,
— dokumenty, które stanowią efekt ciągłej rejestracji pewnych zdarzeń (np. dane na temat ruchu naturalnego ludności), dokumenty będące zapisem wydarzeń, które pojawiają się w pewnym czasie (np. wyniki wyborów parlamentarnych),
— dokumenty odnoszące się do poziomu jednostkowego (np. dokumenty jednej szkoły podstawowej w badaniu wszystkich szkół podstawowych – z takim typem dokumentów mamy do czynienia w badaniach monograficznych) oraz dokumenty, które dotyczą zbiorowości (np. ogółu szkół podstawowych w Polsce),
— akty normatywne tworzone w instytucjach (regulaminy, statuty, reguły, wytyczne) oraz tworzone w szerszym środowisku (akty prawne wyższego rzędu)[23].

Analiza dokumentów urzędowych przebiega na trzech płaszczyznach. Pierwszą i zarazem najbardziej oczywistą jest ta, która dotyczy treści wypowiedzianych w sposób bezpośredni, czyli tego, o czym dokument stanowi. Druga z kolei obejmuje analizę treści przemilczanych. W tym przypadku brak zapisów pozwala wnioskować, że pewne zjawiska nie mają miejsca. Ten sposób wnioskowania może być zawodny, gdyż brak zapisu nie zawsze musi oznaczać, że dane zjawisko nie wystąpiło. Trzecia płaszczyzna to analiza formy wypowiedzi oraz elementów pozatreściowych, przede wszystkim

[22] Henryk Ogryzko-Wiewiórowski dzieli dokumenty urzędowe na trzy grupy: materiały o charakterze publicznym (dokumenty sporządzane przez urzędy państwowe), materiały o charakterze politycznym i sądowym (dokumenty sądowe, policyjne, a także redagowane przez instytucje polityczne np. partie polityczne), materiały pochodzące ze środków masowego przekazu (dokumenty medialne). Por. H. Ogryzko-Wiewiórowski: *Wprowadzenie do metod badawczych socjologii*…, s. 224–225.

[23] A. Sułek: *Ogród metodologii socjologicznej*…, s. 104–107.

języka dokumentu (terminologii, stylu pisania), ale także kategorii opisu statystycznego, staranności przygotowania dokumentu[24].

W naukach społecznych analiza danych urzędowych może się przyczynić do stawiania hipotez i formułowania problemów badawczych, dane te są również wykorzystywane w celu dokonania pośredniej obserwacji zjawisk. Jest to istotne szczególnie wtedy, gdy nie ma możliwości obserwacji zdarzeń w sposób bezpośredni lub gdy zastosowanie innych metod przysparza duże trudności. Dane urzędowe umożliwiają także dokonanie deskrypcji procesów społecznych. W tym celu wykorzystuje się przede wszystkim dane statystyczne (np. roczniki i informatory Głównego Urzędu Statystycznego). Źródła informacji w postaci dokumentu sporządzonego przez instytucje mogą również służyć do opisu normatywnych ram życia społecznego. Za ich pomocą możliwe jest zrozumienie zasad funkcjonowania instytucji oraz zachowań w nich występujących[25].

Szczególnym rodzajem dokumentów urzędowych poddawanych analizie są dane statystyczne. Dostarczają one wiedzy na temat przedmiotu badań w ujęciu ilościowym. Pozwalają zobrazować dynamikę rozwoju instytucji, a także umożliwiają określenie rozmiarów badanych kwestii (np. wysokości stopy bezrobocia)[26].

W celu scharakteryzowania problemu szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy zastosowano metodę analizy dokumentów urzędowych. Analizie poddano takie dokumenty jak: notatki służbowe, sprawozdania, dokumenty strategiczne wydawane przez instytucje sektora publicznego działające na polu polityki społecznej w Siemianowicach Śląskich – Urząd Miasta, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej. Przeanalizowano również sporządzone przez Komendę Miejską Policji dokumenty dotyczące interwencji policyjnych publicznych i domowych, które miały miejsce w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku, a także dokumenty opracowane przez Dyrekcję Zespołu Szkół Specjalnych. Ostatnim rodzajem źródeł urzędowych, które poddano analizie podczas przygotowania niniejszej rozprawy, były dane statystyczne zawarte w wydawanych przez Główny Urząd Statystyczny Rocznikach Statystycznych oraz informacje publikowa-

[24] Ibidem, s. 107–108.

[25] Ibidem, s. 108–118.

[26] Por. T. Wujek: *Wykorzystanie dokumentów w pedagogicznych badaniach środowiskowych…*, s. 226–227.

ne w Banku Danych Lokalnych[27]. Zastosowana w pracy metoda analizy dokumentów umożliwiła opracowanie diagnozy problemów społecznych występujących w mieście Siemianowice Śląskie.

2.3. Wywiad kwestionariuszowy

Jak już zasygnalizowano, wywiad kwestionariuszowy należy do grupy technik badawczych o charakterze ilościowym[28]. Zgodnie z definicją A. Chodubskiego wywiad „jest rozmową badacza z respondentem lub respondentami według opracowanych wcześniej dyspozycji (bądź na podstawie specjalnego kwestionariusza)”[29]. Stanowi on proces, podczas którego badacz próbuje oddziaływać na badanego poprzez zadawanie pytań i skłonić go do udzielenia odpowiedzi. Jest to więc rozmowa kierowana, w której udział biorą prowadzący wywiad oraz respondent[30]. Jeżeli rozmowa ta przebiega według opracowanego wcześniej kwestionariusza mamy do czynienia z wywiadem kwestionariuszowym.

Wywiad kwestionariuszowy to rozmowa szczególnego rodzaju. Jej celem jest uzyskanie od respondenta ważnych z punktu widzenia procesu badawczego informacji. Wywiad kwestionariuszowy przeprowadza się w sposób bezpośredni, czyli podczas stosowania tej techniki badacz pozostaje w bezpośrednim kontakcie z respondentem i widzi jego reakcje niewerbalne. Rozmowa ta ma indywidualny charakter, co oznacza, że w wywiadzie nie powinny uczestniczyć osoby trzecie, a jedynie zadający pytania ankieter i odpowiadający na nie respondent[31].

---

[27] Por. http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks/ [data dostępu: 15.02.2013].

[28] Badania ilościowe nazywane są również badaniami surveyowymi. Henryk Ogryzko-Wiewiórowski definiuje badania surveyowe jako „systematyczne studium życia zbiorowego oparte na ilościowej charakterystyce zjawisk społecznych oraz na interrogatywnym (poprzez zadawanie pytań) zbieraniu informacji od wytypowanych w tym celu jednostek (respondentów)”. Zob. H. Ogryzko-Wiewiórowski: *Wprowadzenie do metod badawczych socjologii*…, s. 89.

[29] Por. A.J. Chodubski: *Wstęp do badań*…, s. 139.

[30] J. Sztumski: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*…, s. 176.

[31] Zob. F. Sztabiński: *Wywiad kwestionariuszowy jako technika badawcza*. W: *Podręcznik socjologicznych badań ankietowych*. Red. Z. Sawiński. Warszawa 1992, s. 49–50.

Cechą charakterystyczną wywiadu kwestionariuszowego, nazywanego również wywiadem standaryzowanym lub skategoryzowanym, jest to, że ankieter posługuje się narzędziem w postaci kwestionariusza, czyli formularza zawierającego wykaz pytań, dlatego też zadaje respondentowi określoną z góry ich liczbę, a same pytania są takie same dla wszystkich osób biorących udział w badaniu. Co więcej, są to zazwyczaj pytania zamknięte, czyli takie, które zawierają przygotowane warianty odpowiedzi[32]. Zatem wywiad kwestionariuszowy jest rozmową regulowaną kwestionariuszem i w związku z tym niemającą swobodnego ani dowolnego charakteru.

Wywiad kwestionariuszowy jest techniką otrzymywania danych, która charakteryzuje się wysokim stopniem standaryzacji. Co więcej, opiera się on na bezpośrednim kontakcie ankietera z osobą badaną. Jak pokazuje praktyka stosowania wywiadu kwestionariuszowego, na jakość uzyskiwanych w wywiadzie informacji wpływa nie tylko kwestionariusz, lecz również czynniki, które towarzyszą rozmowie, takie jak: osobowość ankietera oraz respondenta, miejsce przeprowadzania wywiadu, ewentualna obecność podczas badania osób trzecich[33]. Warto również podkreślić, że komunikowanie się ankietera z respondentem ma charakter pośredni, gdyż następuje ono poprzez pytania, które zostały uprzednio zredagowane i dokładnie odczytane[34].

Wywiad kwestionariuszowy najczęściej przybiera formę wywiadu domowego, co oznacza, że jest on realizowany w miejscu zamieszkania respondenta. Zastosowanie takiego modelu wywiadu umożliwia zaobserwowanie lub zweryfikowanie interesujących badacza kwestii w środowisku badanego, co z kolei pozwala ankietowanemu czuć się swobodnie[35].

W technice wywiadu kwestionariuszowego narzędzie badawcze stanowią: kwestionariusz, informatory (instrukcje dla ankietera), materiały pomocnicze (np. listy zapowiadające wywiad, karty respondenta)[36]. Na potrzeby niniejszej pracy charakterystyce poddane zostało narzędzie w posta-

---

[32] L. Sołoma: *Metody i techniki badań socjologicznych*…, s. 129.

[33] Zob. A. Krzewińska: *O socjologicznym wywiadzie kwestionariuszowym: psychologia poznawcza Norberta Schwarza i jej badawcze zastosowanie w warunkach polskich. Analizy i Próby Technik Badawczych w Socjologii*. Tom 9. Łódź 2006, s. 37–38.

[34] K. Lutyńska: *Surveye w Polsce. Spojrzenie socjologiczno-antropologiczne*. Warszawa 1993, s. 10.

[35] Por. B. Dudziak: *Wprowadzenie do metod i technik badań społecznych*. Bielsko-Biała 2010, s. 81.

[36] A. Krzewińska: *O socjologicznym wywiadzie kwestionariuszowym*…, s. 38.

ci kwestionariusza wywiadu, choć należy również zaznaczyć, że w procesie badawczym posłużono się także zgodą na udział w badaniu oraz kartami respondenta[37].

2.3.1. Kwestionariusz wywiadu

Kwestionariusz wywiadu to formularz z wydrukowanymi pytaniami, które ankieter odczytuje respondentowi w określonej kolejności. Zatem przez kwestionariusz ustalona zostaje kolejność i brzmienie zadawanych respondentowi pytań. Dzięki temu zabiegowi możliwa jest standaryzacja techniki wywiadu[38]. Standaryzację zapewnia także przestrzeganie instrukcji, w której zapisane zostać powinny dopuszczalne sposoby zachowania ankietera, a także jednolita metoda wykorzystywania materiałów pomocniczych[39].

Podczas stosowania techniki wywiadu kwestionariuszowego formularz (kwestionariusz) odgrywa podwójną rolę. Po pierwsze, używa się go w celu przełożenia problematyki badań na pytania, które powinny być tak zbudowane, żeby udzielone na nie odpowiedzi dostarczały badaczowi danych potrzebnych do zweryfikowania postawionych hipotez lub do analizy obszaru badawczego. Drugą funkcją kwestionariusza jest pomoc ankieterowi w skłonieniu respondenta do przekazania niezbędnych w procesie badawczym informacji. Warto także zaznaczyć, że kwestionariusz jest konstruowany na podstawie szczegółowej problematyki badań, dlatego też jego przygotowanie nie może stanowić pierwszego etapu stosowania techniki wywiadu. Prace nad kwestionariuszem powinny być poprzedzone określeniem przedmiotu i tematyki badawczej. Co więcej, przed przystąpieniem do budowy tego narzędzia należy ustalić, jakie dane uzyskane od respondentów będą potrzebne do realizacji celów badania[40].

---

[37] Franciszek Sztabiński uważa, że w wywiadzie kwestionariuszowym mamy do czynienia z jednym narzędziem badawczym, które obejmuje kwestionariusz wywiadu, instrukcje do niego, materiały pomocnicze oraz materiały towarzyszące. Zob. F. Sztabiński: *Wywiad jako*…, s. 49–50.

[38] Ibidem, s. 50.

[39] Zob. B. Dudziak: *Wprowadzenie do metod i technik badań społecznych*…, s. 76.

[40] C.F. Cannes, R.L. Kahn: *Budowa kwestionariusza*. W: *Metody badań socjologicznych*. Red. S. Nowak. Warszawa 1965, s. 99.

Kwestionariusz wywiadu składa się zazwyczaj z trzech części: wstępu, pytań właściwych, metryczki[41]. We wstępie należy umieścić nazwę instytucji, która przeprowadza badania, informację na temat celu badań, a także zapewnienie o poufności lub anonimowości. Dobrze jest zamieścić w części wstępnej prośbę o wzięcie udziału w badaniu[42].

Najważniejszą częścią kwestionariusza wywiadu są pytania, które ankieter odczytuje respondentom. Pytanie to „zamieszczona w kwestionariuszu wywiadu lub ankiety wypowiedź badacza, najczęściej w formie zdania pytającego, skierowana do respondenta i żądająca od niego wypowiedzi określonej treściowo bardziej lub mniej dokładnie. Pytaniu towarzyszy zawsze dyrektywa zapisu reakcji (odpowiedzi) respondenta we wskazanym miejscu"[43]. Zatem pytanie jest żądaniem wygłoszenia odpowiedzi, które jest skierowane do respondenta i stanowi dla badacza źródło informacji[44].

Przystępując do formułowania pytań, badacz powinien znać podstawowe zasady związane z ich konstruowaniem. Wśród nich należy w szczególności wskazać następujące wytyczne:

— w kwestionariuszu powinny znaleźć się jedynie te pytania, które są związane z podejmowaną tematyką badawczą,
— język, który jest używany w pytaniach, powinien zapewniać odpowiednią komunikatywność pomiędzy badaczem a respondentem, zatem badane osoby muszą rozumieć zwroty i terminy używane w kwestionariuszu,
— pytania powinny być podane w tej samej formie gramatycznej, przy użyciu jednej osoby i jednego czasu, należy unikać formułowania pytań w formie bezosobowej,
— pytania nie powinny przybierać formy wywoławczego hasła (np. płeć, wiek), lecz należy je zapisywać w postaci rzeczywistych pytań, które zakończone są znakiem zapytania,

---

[41] Podczas układania kwestionariusza wywiadu szczególną uwagę należy zwrócić na stosowane słownictwo i składnię. W kwestionariuszu należy stosować wyrazy zrozumiałe dla respondentów, a użyty w nim język powinien być zbliżony do języka, którym się oni posługują. Zob. C.F. Cannes, R.L. Kahn: *Budowa kwestionariusza*…, s. 99.

[42] A. Lipski: *Metody badań społecznych*. Katowice 2012, s. 76–77.

[43] Zob. J. Lutyński: *Pytanie kwestionariuszowe i jego różne koncepcje*. W: *Wywiad kwestionariuszowy. Analizy teoretyczne i empiryczne*. Red. K. Lutyńska, A.P. Welland. Wrocław 1983, s. 112.

[44] L.A. Gruszczyński: *Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*. Katowice 2001, s. 26.

— pytania nie mogą przewyższać kompetencji intelektualnych respondentów, a także nie powinny wykraczać poza stopnień ich poinformowania czy zdolności pamięciowych,
— pożądane jest unikanie pytań, na które udzielone przez respondenta odpowiedzi są nieakceptowane społecznie, gdyż istnieje duże prawdopodobieństwo, iż w takiej sytuacji nie odpowie on zgodnie z prawdą,
— poszczególne pytania powinny dotyczyć tylko jednego zagadnienia po to, by badany był świadomy, o co jest pytany,
— pytania nie mogą być sformułowane w sposób sugerujący odpowiedź[45].

Pytania zawarte w kwestionariuszu wywiadu można podzielić ze względu na cel oraz ze względu na sposób ich budowy[46]. W ramach pytań wyodrębnionych pod kątem realizowanego przez nie celu wyróżnia się: pytania wprowadzające (umożliwiają przygotowanie respondenta do kwestii poruszanych w całym wywiadzie), pytania o opinie (dotyczą sposobu, w jaki ankietowani postrzegają fakty, zjawiska i procesy, a także odnoszą się do ich oceny oraz oceny potencjalnego zachowania respondentów wobec nich), pytania o fakty (mają na celu uzyskiwanie informacji na temat zjawisk i faktów, nie zaś opinii czy postaw; do tej kategorii zaliczają się pytania metryczkowe), pytania o wiedzę (ich celem jest zidentyfikowanie, czy respondenci posiadają w danym temacie wiedzę; ten typ najrzadziej występuje w kwestionariuszach wywiadu), pytania o źródła informacji (zmierzają do rozpoznania, z jakich źródeł respondenci uzyskują informacje w określonym temacie), pytania o motywy (mają doprowadzić do wykrycia pobudek podejmowania działań czy wyrażania przez ankietowanych sądów), pytania o sugestie (przez tę kategorię pytań badacz chce poznać konstruowane przez respondenta rekomendacje, wskazówki dotyczące badanych problemów), pytania sondujące (mają na celu skłonienie badanych do odpowiedzi w sytuacji, gdy się od nich uchylają lub gdy odpowiedzi te mają zbyt lakoniczny charakter;

[45] Ibidem, s. 103–104.

[46] Franciszek Sztabiński także wyróżnił dwie kategorie pytań, choć przyjął odmienne ich nazewnictwo. Autor wskazał podział pytań ze względu na przedmiot i strukturę. W ramach pierwszej grupy wymienił: pytania o opinie, postawy, przekonania; pytania o fakty, zachowania, cechy; pytania o wiedzę. Druga grupa objęła: pytania otwarte, pytania prekategoryzowane, pytania zamknięte. Pytanie prekategoryzowane zawiera listę przewidywanych odpowiedzi, która nie jest odczytywana respondentowi. Ankieter sam musi wybierać kategorię, do której jego zdaniem należy zaszeregować odpowiedź udzieloną przez osobę badaną, wybierając jedną ze wskazanej listy. W ten sposób unika się możliwości sugerowania badanemu odpowiedzi. Zob. F. Sztabiński: *Wywiad jako*…, s. 50–53.

z tego powodu niezwykle rzadko występują w kwestionariuszach), pytania uzupełniające (celem zadawania pytań tego typu jest otrzymanie od rozmówcy dodatkowych informacji, które mogą dotyczyć np. interpretacji poprzednio udzielonych odpowiedzi).

Z kolei drugą grupę pytań kwestionariuszowych wyznaczają pytania wyodrębnione ze względu na budowę. W ramach tej kategorii wyróżnia się: pytania zamknięte logicznie (to pytania, na które istnieje skończona liczba odpowiedzi), pytania otwarte logicznie (w przypadku tej kategorii nie formułuje się listy istotnych odpowiedzi, gdyż ich liczba jest w zasadzie nieograniczona lub też ograniczona jedynie wyobraźnią respondenta), pytania otwarte technicznie (nie zawierają listy sugerowanych odpowiedzi, respondent ma odpowiedzieć na pytanie sam; tak skonstruowane pytanie jest zazwyczaj trudniejsze dla respondenta i wymaga od niego większego wysiłku intelektualnego), pytania zamknięte – technicznie, pragmatycznie, gramatycznie (to pytania zawierające listę przygotowanych wcześniej odpowiedzi, które respondent ma do wyboru, lista ta nazywana jest kafeterią)[47].

Wskazany podział pytań, które zawarte są w kwestionariuszu wywiadu, nie zawiera takich pytań technicznych, jak na przykład pytania filtrujące i kontrolne. Te pierwsze zadawane są w celu uzyskania informacji, czy ankietowany posiada w określonej dziedzinie doświadczenie, które umożliwiłoby mu udzielenie odpowiedzi na dalsze pytania[48]. Często stosowane są pytania filtrujące z regułami przejścia. Reguły przejścia stanowią instrukcje dla ankietera dotyczące tego, które z pytań powinno być następnie zadane respondentowi. W ten sposób pytania, które nie dotyczą ankietowanego są pomijane. Natomiast pytania kontrolne mają na celu sprawdzenie, czy udzielane przez ankietowanego odpowiedzi są zgodne z prawdą[49].

Odrębną, lecz związaną z konstruowaniem pytań kwestię, stanowi budowa kafeterii. Kafeteria występuje w pytaniach zamkniętych i jest to rejestr wszystkich przewidzianych przez badacza odpowiedzi. Kafeterię można podzielić na zamkniętą (nie zawiera ona miejsca na dodanie odpowiedzi, której badacz nie zapisał w rejestrze) i otwartą (poza wykazem odpowiedzi w kafeterii otwartej badacz zostawia miejsce na dodatkową odpowiedź i oznacza ją terminem „inna" lub „inna, jaka?"). Co więcej, kafeteria dzieli się na ko-

[47] Por. L.A. Gruszczyński: *Kwestionariusze w socjologii*…, s. 23–38.
[48] Por. B. Dudziak: *Wprowadzenie do metod i technik badań społecznych*…, s. 77.
[49] F. Sztabiński: *Wywiad jako*…, s. 52.

niunktywną (która zakłada możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi) i dysjunktywną (dopuszczającą wskazanie jednej możliwości)[50].

Poza skonstruowaniem listy pytań, badacz powinien zastanowić się nad ich kolejnością, a zatem nad strukturą narzędzia badawczego. Jeżeli kwestionariusz jest wielotematyczny, pytania należy pogrupować w pewne bloki, czyli moduły. Poszczególne pytania i moduły muszą z siebie logicznie wynikać. W tym celu można zastosować krótkie wprowadzenia do poszczególnych modułów, czyli tekst, dzięki któremu respondent jest informowany, że jeden temat rozmowy został właśnie zakończony i w dalszym jej ciągu będą następowały pytania dotyczące zupełnie innego problemu[51]. Oprócz ułożenia pytań i modułów w logicznej kolejności ważne jest, by najpierw zadać pytania, które są bliższe respondentowi i dopiero potem pytać o kwestie mniej mu znane. Przykładowo, podczas badań dotyczących potrzeb zdrowotnych w pierwszej kolejności powinno paść pytanie o potrzeby respondenta, a dopiero potem o potrzeby społeczności lokalnej i na koniec – odnoszące się do potrzeb zdrowotnych występujących w całym kraju. Należy również zwrócić uwagę na to, że odpowiedź udzielona na jedno pytanie może wpływać na odpowiedź na kolejne, takiej sytuacji badacz powinien się wystrzegać. Co więcej, pytania, na które relatywnie łatwiej jest udzielić odpowiedzi, powinny zostać zamieszczone na końcu kwestionariusza. Natomiast te trudniejsze dobrze jest umieścić na początku, gdy uwaga i skupienie respondenta są wyższe. Z kolei pytania o kwestie wrażliwe (np. pytania o poglądy religijne czy polityczne) dobrze jest postawić na koniec wywiadu[52].

Ostatnią częścią kwestionariusza wywiadu jest zwykle metryczka, czyli zestaw pytań o te cechy społeczno-demograficzne respondenta lub jego gospodarstwa domowego, które pozwolą badaczowi zweryfikować reprezentatywność próby lub są istotne z punktu widzenia postawionego problemu badawczego. Wiedza na temat cech badanych za pomocą metryczki pozwala na dociekanie korelacji, jakie występują pomiędzy nimi a odpowiedziami udzielonymi na pozostałe pytania[53]. Zestaw pytań metryczkowych obejmuje cechy indywidualne (przypisywane ankietowanemu) i kontekstualne (dotyczące gospodarstwa domowego). Podstawowe cechy indywidualne to:

---

[50] Zob. T. Pilch, T. Bauman: *Zasady badań pedagogicznych*…, s. 151.

[51] F. Sztabiński: *Wywiad jako*…, s. 53.

[52] A. Fink, J. Kosecoff: *How to conduct surveys. A step-by-step guide*. New Delhi–London–Thousand Oak 1998, s. 28–30.

[53] A. Lipski: *Metody badań społecznych*…, s. 79.

płeć, wiek, wykształcenie, wyuczony i wykonywany zawód (lub fakt pozostawania bez zatrudnienia), dochody jednostkowe, miejscowość zamieszkania. Natomiast podstawowymi cechami kontekstualnymi są: liczba osób w gospodarstwie domowym, dochody całego gospodarstwa, warunki mieszkaniowe, wyposażenie mieszkania[54].

Umiejscowienie metryczki na końcu kwestionariusza stoi w sprzeczności z jej rolą i znaczeniem w procesie badawczym. Biorąc pod uwagę kryterium, jakim jest rola metryczki, powinno się ją zamieszczać przed częścią zawierającą pytania właściwe. Z drugiej jednak strony warto zauważyć, iż pytania zawarte w metryczce mogą być przez respondentów traktowane jako osobiste i identyfikujące, co z kolei może być przez nich uznane za naruszenie zasady poufności badania. W związku z tym umiejscowienie metryczki na początku kwestionariusza może mieć negatywny wpływ na udzielane w dalszej części badania odpowiedzi i jednocześnie może powodować przybranie przez wywiad bardziej oficjalnego charakteru[55].

* * *

W ramach prac nad kwestionariuszem wywiadu przeznaczonego dla gospodarstw domowych zamieszkujących obszary wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie, pobierających zasiłki okresowe oraz wychowujących niepełnoletnie dzieci i młodzież, w pierwszej kolejności przygotowano wykaz problemów badawczych, które powinny zostać poruszone w kwestionariuszu (załącznik 1.)[56]. Problemy badawcze podzielono na sześć kategorii: kompetencje i aspiracje edukacyjne, system edukacji w opinii rodziców, szanse edukacyjne, wpływ rodziny, wpływ środowiska lokalnego, wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej. W każdej kategorii znalazło się kilka szczegółowych problemów badawczych, które następnie zostały przełożone na konkretne pytania.

Sporządzony kwestionariusz wywiadu składał się z trzech części: wstępu, pytań problemowych, pytań metryczkowych. We wstępie zamieszczono temat badań, logo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz tabelkę,

[54] F. Sztabiński: *Metryczka respondenta*. W: *Podręcznik ankietera*. Red. Z. Sawiński, P.B. Sztabiński, F. Sztabiński. Warszawa 2000, s. 188.

[55] Ibidem, s. 190.

[56] Wywiad kwestionariuszowy stanowi konstytutywne dla niniejszego raportu narzędzie badawcze. Co więcej, jego organizacja była procesem wieloetapowym i czasochłonnym. Z tego względu dokonano szczegółowego opisu wywiadu i podzielono go na części składowe.

w której należało wpisać kod kwestionariusza. Nie zostały w nim zawarte informacje na temat celu badań, a także zapewnienie o poufności i anonimowości, gdyż każdy respondent był o tych kwestiach informowany w sposób ustny.

Zasadnicza część kwestionariusza wywiadu, czyli pytania problemowe, została podzielona na siedem modułów oraz pytania wymagające samodzielnego wypełnienia przez respondenta. W tej części zamieszczono głównie pytania zamknięte technicznie, pragmatycznie i gramatycznie, co wynikało z próby dostosowania narzędzia do przewidywanych kompetencji intelektualnych respondentów (udzielenie odpowiedzi przez wskazanie jednej lub kilku zaproponowanych przez badacza jest dla ankietowanego łatwiejsze niż wymyślenie własnej). Pytania te zawierały kafeterię (zarówno koniunktywną, jak i dysjunktywną). Ponadto z obawy przed zbyt częstym wybieraniem odpowiedzi „nie wiem" nie zdecydowano się na jej zastosowanie (zwłaszcza, że wybór ten mógłby być spowodowany chęcią ucieczki przed rzetelną analizą problemu). Jednak w kafeterii do poszczególnych pytań zaproponowano odpowiedzi: „trudno powiedzieć", „odmowa odpowiedzi" i „inny, jaki?". W kwestionariuszu zostały one zapisane kursywą i podczas wywiadu nie były odczytywane, jednak zawsze istniała możliwość zaznaczenia którejś z nich w sytuacji, gdy wskazane możliwości nie były zgodne z tym, co respondent miał na myśli lub po prostu nie wiedział, jak odpowiedzieć. Pytania zamieszczone w zasadniczej części kwestionariusza miały charakter pytań o fakty i opinie.

Pierwszy moduł (Moduł A) został zatytułowany został *Dzieci w gospodarstwie domowym*[57] i zawierał 2 pytania – o liczbę wychowywanych w gospodarstwie domowym dzieci oraz o rok ich urodzenia (ewentualnie o to, ile miały lat w 2012 roku). Zadanie pytania o wiek dzieci było konieczne, gdyż w pozostałych pytaniach wywiadu, w których należało udzielić odrębnych odpowiedzi dla każdego dziecka, stosowano kolejność od najstarszego do najmłodszego dziecka. Pytania zawarte w Module A były otwartymi pytaniami o cechy społeczno-demograficzne, co oznacza, że były to pytania o charakterze metryczkowym. Konieczne było umieszczenie ich na samym początku, a nie na końcu kwestionariusza, właśnie ze względu na to, że do ustanowionej w nich kolejności odwoływano się w dalszej części wywiadu (należało ją zachować we wszystkich pytaniach zwierających tabel-

[57] Nazw modułów, a także tekstu, który w kwestionariuszu został zapisany kursywą, nie odczytywano respondentom.

kę, do której wpisywano odpowiedzi na temat poszczególnych dzieci). Drugi moduł (Moduł B) nosił tytuł *Aspiracje edukacyjne* i składał się z 6 pytań. Moduł trzeci (Moduł C) *Szanse edukacyjne* zawierał 9 pytań, których celem było określenie szans edukacyjnych dziecka. Moduł czwarty (Moduł D) – *System edukacji w opinii rodziców* składał się z 19 pytań. Niektóre pytania zamieszczone w tej części kwestionariusza miały charakter pytań filtrujących. Następny moduł (Moduł E) został zatytułowany *Wpływ rodziny*. W module tym znajdowało się 14 pytań. Kolejny moduł (Moduł F) – *Wpływ środowiska lokalnego* – liczył 10 pytań, przy czym pierwsze pytanie Modułu F składało się z 6 części. Ostatni moduł (Moduł G) nosił tytuł *Wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej* i zawierał 10 pytań. Jedno z nich było pytaniem sondującym i otwartym – respondent został poproszony o wskazanie nazw znanych mu organizacji pozarządowych. Miało to na celu sprawdzenie, czy ankietowany wie, czym są organizacje *non-profit*. Przedmiotem tego pytania nie było zatem wskazanie nazw tych podmiotów, lecz ich identyfikacja. Dlatego też w procesie kodowania odpowiedzi na pytanie o trzeci sektor wzięto pod uwagę liczbę wymienionych organizacji (np. 0, 1, 2), bez analizowania, które respondent wskazał i czy podał ich dobre nazwy. Ostatnie pytanie modułu G składało się z dwóch części. Łącznie kwestionariusz wywiadu zawierał 70 pytań problemowych. Udzielone przez ankietowanych odpowiedzi były zaznaczane przez osobę przeprowadzającą wywiad.

Poza pytaniami zawartymi w modułach 6 pytań problemowych zamieszczono w dodatkowej części, którą respondent wypełniał samodzielnie (*Część do wypełnienia*). Pytania te dotyczyły opinii respondenta na temat działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich i świadczonego przez Ośrodek wsparcia. W związku z tym, że w procesie badawczym uczestniczyli pracownicy Ośrodka (m.in. przez uzyskiwanie zgody na przeprowadzenie badania), osoba ankietowana mogła obawiać się, że nie zostanie zachowana zasada poufności i anonimowości, a o udzielonych odpowiedziach zostaną poinformowane osoby związane z MOPS. Dlatego też na 6 pytań ankietowany odpowiadał samodzielnie i wkładał kartę wywiadu do koperty, która była przy nim zaklejana i kodowana (tym samym kodem, co kwestionariusz). W kafeterii do pytań, na które respondent odpowiadał samodzielnie nie zostały zamieszczone odpowiedzi: „trudno powiedzieć", „odmowa odpowiedzi" i „inny, jaki?".

Ostatnią część kwestionariusza wywiadu stanowiła metryczka. Liczyła ona 9 pytań o cechy społeczno-demograficzne respondenta i jego gospodarstwa domowego. Metryczkę zamieszczono na samym końcu kwestionariu-

sza, żeby nie wzbudzić u respondentów obaw o brak anonimowości badania. Kwestionariusz wraz z metryczką liczył 85 pytań (załącznik 2.).

Skonstruowanie kwestionariusza wywiadu było skomplikowanym i czasochłonnym zadaniem. Podczas prac nad kwestionariuszem należało sformułować problemy badawcze i zapisać je w formie pytań. Konieczne było również ułożenie pytań i modułów w logicznej kolejności – tak, by wzajemnie z siebie wynikały. Duży wysiłek intelektualny został włożony również w sporządzenie dla każdego z pytań wyczerpującej kafeterii. Zadanie to wymagało sporej dozy empatii i umiejętności zrozumienia sposobu myślenia potencjalnego respondenta. Jednocześnie należało zadbać o to, żeby przez zaproponowaną kafeterię nie sugerować ankietowanemu odpowiedzi. Odrębnym problemem związanym z budową kwestionariusza wywiadu był jego techniczny wymiar, czyli odpowiedni układ modułów i pytań na stronie. Należało również zadbać o usunięcie z kwestionariusza drobnych błędów i literówek. Rangę procesu opracowania tego narzędzia dodatkowo podnosił fakt, iż od dobrze skonstruowanego kwestionariusza zależało powodzenie całego przedsięwzięcia badawczego. Dlatego też tej fazie techniki wywiadu kwestionariuszowego przypisano szczególne znaczenie.

2.3.2. Metody doboru próby badawczej

Ważnym problemem, który musi rozstrzygnąć osoba prowadząca badania społeczne jest dobór próby, czyli wyznaczenie zbioru jednostek biorących udział w badaniu. Niezwykle rzadko badacz decyduje się na przebadanie całej populacji i przeprowadzenie tym samym badania całościowego. Wynika to z faktu, że populacja generalna (czyli zbiór wszystkich jednostek zbiorowości) jest przeważnie dość liczna i w związku z tym należy ograniczyć jej liczebność. W efekcie zastosowania takiej procedury postępowanie badawcze przyjmuje charakter badania reprezentatywnego[58].

Badanie reprezentatywne prowadzi się w celu uzyskania ilościowych i porównywalnych danych[59]. Jego niewątpliwą zaletą jest to, że generuje ono mniejsze koszty niż badanie całościowe, a także pozwala na zebranie materiału badawczego w znacznie krótszym czasie[60].

[58] Zob. J. Sztumski: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*…, s. 155.
[59] Ibidem.
[60] L.A. Gruszczyński: *Elementy metod i technik badań socjologicznych*. Tychy 2002, s. 83.

Badacz decydujący się na badanie reprezentatywne przyjmuje założenie, zgodnie z którym rozkład cech w tej części zbiorowości, która zostanie zbadana będzie taki sam, jak dla całej zbiorowości[61]. Tym samym wnioski, jakie zostaną wysunięte na podstawie badań przeprowadzonych na reprezentatywnej próbce będą ważne dla całej badanej populacji. Dlatego też kluczowym dylematem, przed którym staje osoba prowadząca badania społeczne jest wyznaczenie reprezentatywnej próby badawczej.

Podczas wyboru próby reprezentatywnej należy zastanowić się nad jej liczebnością oraz nad sposobem doboru jednostek do próby. Liczebność próby badawczej zależy od kilku czynników. Leszek Gruszczyński wymienia wśród nich:

— problematykę badawczą, zwłaszcza stopień jej zawiłości oraz liczbę zmiennych – im bardziej skomplikowana problematyka badawcza, a także im więcej zmiennych, tym próba powinna być większa,
— metody i techniki badawcze zastosowane w przeprowadzonym badaniu – dla różnych metod i technik powinna być wyznaczana odmienna wielkość próby,
— wielkość całej zbiorowości – ta determinanta jest szczególnie ważna, gdy mamy do czynienia z małymi zbiorowościami, jej znaczenie spada w przypadku dużych grup,
— poziom zróżnicowania zbiorowości ze względu na badany problem oraz cechy społeczno-demograficzne – z im bardziej heterogeniczną zbiorowością badacz ma do czynienia, tym większa powinna być próba badawcza,
— dopuszczalny przez badacza błąd pomiaru i błąd szacowania uzyskanych danych[62].

Jeżeli badacz założy, że jego badania mają być obarczone małym ryzykiem popełnienia błędu, to przyjęta przez niego próba powinna być odpowiednio duża. Stopień pewności rośnie w postępie geometrycznym, czyli w celu dwukrotnego zwiększenia pewności należy czterokrotnie powiększyć próbę badawczą[63].

Jak wynika z dotychczasowych rozważań, kwestia wielkości próbki badawczej jest problemem złożonym i szeroko uwarunkowanym. Badacz prowadzący badania społeczne musi sam określić liczbę jednostek wchodzących w jej zakres, biorąc pod uwagę swoistą specyfikę prowadzonych przez niego prac.

[61] Ibidem.
[62] Ibidem, s. 84–85.
[63] Por. A. Łuszczyński: *Podstawy metodologiczne badań politologicznych*…, s. 60.

Drugi problem związany z próbą badawczą, który osoba realizująca badania społeczne musi rozstrzygnąć to metoda doboru próby. Badacz ma do wyboru sposób losowy (probabilistyczny) oraz nielosowy (nieprobabilistyczny). Tylko dobór losowy daje gwarancję uzyskania próby reprezentatywnej[64].

Probabilistyczny sposób doboru próby badawczej opiera się na procesie losowania. Podczas losowania każdy element z takim samym prawdopodobieństwem może zostać wybrany do próby, nie jest dokonywana żadna selekcja jednostek, co niewątpliwie stanowi mocną stronę tej metody. Kolejną zaletą losowej strategii wyznaczania próby badawczej jest uniknięcie zagrożenia świadomego lub nieświadomego obciążenia próby przez badacza. Obciążenie w związku z doborem próby to sytuacja, w której wybrane elementy nie są reprezentatywne, co może przyczyniać się do nieuprawnionych wniosków płynących z badań[65].

Wybór losowy stanowi podstawową metodę doboru próby badawczej, nie oznacza to jednak, że metoda ta jest właściwa w każdej sytuacji i powinna być stosowana we wszystkich prowadzonych badaniach społecznych. Próba dobrana w sposób losowy może mieć również pewne wady. Co więcej, stosowanie tej strategii może się okazać niezwykle trudne. Podstawowy problem, który występuje przy posługiwaniu się losowym doborem próby jest związany z tym, że przy jego implementacji zbiorowość generalna musi być dostępna – fizycznie lub symbolicznie, czyli w postaci wykazu osób, które ją tworzą. Jeżeli populację generalną wyznaczają wszyscy mieszkańcy danego kraju, to sporządzenie ich listy jest zadaniem karkołomnym. Podobne trudności badacz może napotkać, gdy badana przez niego grupa jest rozproszona przestrzennie (za przykład mogą tu służyć przedstawiciele rzadkich zawodów)[66].

Dla podsumowania losowego doboru próby należałoby przytoczyć definicję doboru zaproponowaną przez Mirosława Szredera. Autor wskazuje w niej omówione uprzednio cechy i tym samym również niewątpliwe przymioty tej techniki doboru. Zgodnie z definicją M. Szredera przez „losowy dobór próby rozumie się taki sposób pobierania próby z badanej populacji, który spełnia dwa następujące warunki:

1. Każda jednostka populacji ma dodatnie i znane prawdopodobieństwo dostania się do próby.

[64] R. Szwed: *Metody statystyczne w naukach społecznych*. Lublin 2008, s. 128.
[65] Zob. E. Babbie: *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa 2007, s. 204–212.
[66] L. Sołoma: *Metody i techniki badań socjologicznych*…, s. 55.

2. Dla każdego zespołu jednostek populacji można ustalić prawdopodobieństwo tego, że w całości znajdzie się on w próbie"[67].

Podczas losowego doboru próby badacz ma możliwość wyboru różnych strategii losowania[68], takich jak:

— zastosowanie generatorów liczb losowych np. monety, kostki do gry, urny z kulami. Wymienione przykłady stanowią generatory fizyczne, dokonanie przy ich użyciu losowania jest niezwykle pracochłonne, dlatego też częściej używa się komputerowych generatorów liczb losowych lub też gotowych tablic liczb losowych;
— losowanie proste indywidualne, które jest najbardziej fundamentalną strategią losowego doboru próby. Polega na losowym wyborze indywidualnych jednostek, które będą brały udział w badaniu, przy jednakowym dla wszystkich elementów populacji prawdopodobieństwie dostania się do próby. W losowaniu prostym indywidualnym populacji nie dzieli się na mniejsze grupy. W ten sposób nie zostają wykorzystane żadne informacje na temat zbiorowości generalnej i jej cech. Strategia ta jest jedną z najrzadziej stosowanych ze względu na fakt, iż w sytuacji zróżnicowania populacji pewne cechy mogą nie znaleźć się w wylosowanej próbie, a przez to uzyskane wnioski mogą być błędne;
— losowanie systematyczne jest sposobem doboru próby składającym się z trzech etapów. Pierwszy z nich polega na ustaleniu interwału losowania, który stanowi iloraz liczebności populacji i przyjętej przez badacza liczebności próby. W drugim etapie następuje losowy wybór jednego elementu z pierwszego interwału losowania. Wszystkie jednostki z przedziału, jakim jest interwał, mają takie samo prawdopodobieństwo znalezienia się w próbie, co przybliża etap drugi do omawianej uprzednio strategii losowania prostego indywidualnego. Trzecia faza losowania systematycznego polega na wytypowaniu pozostałych elementów włączo-

[67] M. Szreder: *Metody i techniki sondażowych badań opinii publicznych*. Warszawa 2004, s. 62.

[68] Robert Szwed wskazuje następujące schematy losowania: losowanie systematyczne (które polega na wyborze co *n*-tego elementu), losowanie warstwowe (podczas którego populację generalną dzieli się na określoną liczbę niezachodzących na siebie warstw, a następnie dokonywane jest losowanie w warstwach, poszczególne warstwy są badane oddzielnie i niezależnie), losowanie grupowe (w toku którego – podobnie jak w losowaniu warstwowym – zbiorowość jest dzielona na niezachodzące na siebie grupy, niewielkie podpopulacje, a następnie losowane zostają te spośród nich, które biorą udział w badaniu). Zob. R. Szwed: *Metody statystyczne w naukach społecznych*…, s. 128.

nych do próby. Będą je stanowiły wszystkie jednostki, które są odległe od wylosowanego elementu o wielkość interwału losowania;
— losowanie warstwowe, zgodnie z którego procedurą populacja jest dzielona na subpopulacje, czyli warstwy, z których następnie losuje się elementy próby (odrębnie z każdej warstwy). Przy wyborze strategii losowania warstwowego należy pamiętać o tym, że utworzone warstwy muszą być rozłączne. W losowaniu warstwowym następuje alokacja próby, czyli rozmieszczenie tworzących ją jednostek w poszczególnych warstwach. Stosuje się różne sposoby alokacji próby, jednak najbardziej trafnym jest alokacja proporcjonalna. Podczas tej strategii każda warstwa ma w próbie reprezentację proporcjonalną do swojego udziału w zbiorowości generalnej;
— losowanie zespołowe i wielostopniowe – w ramach tej techniki próba dzielona jest na zespoły. Następnie przyjmuje się założenie, że jednostki, które należą do danego zespołu, mają wspólne cechy, które są jednocześnie odmienne od cech elementów pozostałych zespołów. W wytypowanej zgodnie z tą strategią próbie znajdą się jednostki tylko z niektórych zespołów – tych, które zostały wylosowane. Losowanie zespołowe może przybrać formę jednostopniowego lub wielostopniowego. Z losowaniem jednostopniowym mamy do czynienia, gdy w próbie znajdą się wszystkie jednostki wchodzące w skład wylosowanych zespołów. Najczęściej jednak z zespołów losuje się podzespoły, a z nich jeszcze mniejsze grupy – wówczas ma miejsce losowanie zespołowe wielostopniowe[69].

Drugim sposobem doboru próby badawczej jest dobór nieprobabilistyczny. Dobór ten może przebiegać według następujących strategii:
— dobór celowy lub arbitralny, który polega na wyznaczeniu jednostek wchodzących w skład próby, w oparciu o własną wiedzę o badanej populacji;
— metoda kuli śnieżnej – podczas jej stosowania badacz zbiera informacje na temat kilku członków badanej populacji (tych, których potrafi odszukać), a następnie prosi ich o wskazanie znanych osób tworzących zbiorowość generalną. Metoda ta opiera się na procesie akumulacji, ponieważ każda odszukana w ten sposób jednostka podaje dane następnych. Jest ona najczęściej stosowana w badaniu osób bezdomnych, robotników napływowych czy nielegalnych emigrantów, gdyż w tych przypadkach nie jest możliwe całkowite desygnowanie populacji generalnej;
— dobór kwotowy, polegający na wyborze istotnych dla badanej populacji cech (może być to płeć, wiek, poziom wykształcenia), a następnie po-

[69] Por M. Szreder: *Metody i techniki sondażowych badań opinii publicznych*…, s. 65–86.

dziale populacji według nich. Wszystkim jednostkom, które charakteryzują się wybraną cechą przypisuje się odpowiedni udział procentowy w całości zbiorowości generalnej. Następnie obliczony uprzednio udział poszczególnych cech zostaje odzwierciedlony w próbce badawczej przez losowanie odpowiedniej dla każdej z cech liczby elementów[70];

— wybór informatorów – stosowanie tej metody najczęściej ma miejsce podczas badań terenowych, gdy badacz próbuje zrozumieć cechy danego układu społecznego, np. grupy młodzieżowej, sąsiedzkiej. W tak zorganizowanym badaniu informator jest członkiem grupy i dostarcza o niej wiedzy badaczowi[71].

* * *

Wyznaczenie próby badawczej (*n*) w procesie badania gospodarstw domowych, które w 2011 roku zamieszkiwały obszary wielkomiejskiej biedy, pobierały zasiłki okresowe z pomocy społecznej oraz wychowywały niepełnoletnie dzieci i młodzież stanowiło wieloetapowy proces. W jego pierwszej fazie należało skonstruować wykaz jednostek, które tworzyły populację generalną (*N*). W tym celu posłużono się informacją udzieloną przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich na temat gospodarstw domowych, które w 2011 roku korzystały z zasiłków okresowych (bez względu na czas pobierania tej formy wsparcia socjalnego)[72]. Skonstru-

[70] Różnicy pomiędzy doborem warstwowym i kwotowym należy upatrywać w tym, że w przypadku doboru warstwowego badacz dysponuje enumeratywnym i zamkniętym wykazem jednostek, które tworzą zbiorowość generalną. Zatem, jak już wspomniano, może on określić prawdopodobieństwo wytypowania do próby każdego jej elementu. W przypadku doboru kwotowego badacz zazwyczaj nie ma dostępu do zamkniętej listy jednostek populacji. Wówczas na podstawie dostępnych danych statystycznych dzieli on populację na kwoty. W takim przypadku informacja dla ankietera na temat respondenta może wyglądać w następujący sposób: Proszę przebadać pięciu mężczyzn zamieszkujących miasto na prawach powiatu do 100 000 mieszkańców. Tego typu dobór próby zastosował George Gallup podczas sporządzania sondaży wyborczych. Jak się okazało, w 1948 roku nie udało się mu przewidzieć zwycięstwa Harry'ego Trumana w wyborach prezydenckich w USA. Por. M. Szreder: *Metody i techniki sondażowych badań opinii publicznych*…, s. 53–60; E. Babbie: *Badania społeczne w praktyce*…, s. 206–207.

[71] Zob. E. Babbie: *Badania społeczne w praktyce*…, s. 204–212.

[72] W badaniu udział wzięli beneficjenci zasiłków okresowych – zgodnie z ustawowym założeniem ta forma pomocy ma mieć charakter czasowy i powinna prowadzić do aktywizacji, a w konsekwencji przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej i ekonomicznego usamodzielnienia świadczeniobiorcy. Jednocześnie pobierający to świadczenie należą do kategorii

owany w ten sposób rejestr zawierał następujące dane: numer MOPS (numer nadawany gospodarstwu domowemu przez Ośrodek, umożliwił on identyfikację jednostek, które objęto procesem badawczym), liczbę osób w gospodarstwie domowym oraz adres zamieszkania (w postaci ulicy, bez podania numeru klatki i mieszkania, dzięki czemu nie zostały naruszone dane osobowe osób pobierających zasiłki). W rejestrze znalazło się 1 759 jednostek. Następnym etapem procesu desygnowania próby było wybranie ze zbiorowości zasiłkobiorców jedynie tych gospodarstw domowych, które są zlokalizowane przy ulicach wchodzących w skład obszarów wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie oraz wychowują dzieci poniżej 18. roku życia (informacje dotyczące gospodarstw zamieszkujących ulice wielkomiejskiej biedy uzyskano z MOPS-u[73]). Kolejną fazę procedury wyznaczania próby badawczej stanowił podział populacji zasiłkobiorców zamieszkujących ulice wielkomiejskiej biedy i wychowujących dzieci na cztery obszary (wyodrębnione ze względu na ich przestrzenne rozmieszczenie na mapie Siemianowic Śląskich[74]). Działanie to było konieczne ze względu na występujące pomiędzy poszczególnymi obszarami różnice pod względem liczby mieszkańców, liczby beneficjentów zasiłków okresowych, liczby ulic, powierzchni obszaru, a także intensywności występowania problemów społecznych. Dlatego też wskazane było wyznaczenie próbek badawczych dla każdego obszaru oddzielnie. Umożliwiło to analizowanie wyników badań na dwóch poziomach – na poziomie obszaru i na poziomie wszystkich obszarów łącznie. Dzięki tym czynnościom otrzymano cztery tablice (po jednej dla każdego obszaru), w których zawarte zostały następujące dane: numer MOPS, liczba osób w gospodarstwie domowym, a także ulica. Tablice te to kolejno: tablica N_1 dla obszaru I – Nowy Świat, tablica N_2 dla obszaru II – Centrum, tablica N_3 dla obszaru III – Huta Laura, tablica N_4 dla obszaru IV – Hugo.

Po wyznaczeniu zbiorowości generalnej (N_1, N_2, N_3, N_4) kolejną fazę procesu wyznaczania próby badawczej (n_1, n_2, n_3, n_4) stanowiło obliczenie

osób ubogich. Z kolei od beneficjentów zasiłku stałego (ubogich seniorów czy osób niepełnosprawnych) aktywizacji się nie oczekuje. Zatem założono, że respondentami w badaniu powinny być osoby, które mają szansę zmienić status społeczno-ekonomiczny swój oraz swoich dzieci.

[73] Wykaz wszystkich gospodarstw domowych, które w 2011 roku pobierały zasiłki okresowe, a także tych spośród nich, w których wychowywały się dzieci (wraz ze wskazaniem ich liczby) i które zamieszkiwały obszary wielkomiejskiej biedy znajduje się w prywatnym archiwum autorki.

[74] Zob. http://geopard.pl/siemianowice/ [data dostępu: 1.03.2013].

jej minimalnej wielkości (dla każdego obszaru oddzielnie). Następnie miał miejsce wybór takiej wielkości próbek w taki sposób, by były one większe niż próby minimalne i jednocześnie by wnioski o całości populacji na podstawie badań gospodarstw wchodzących w ich skład były jak najbardziej pewne. W dalszej części rozważań na temat doboru próby opisano zasady wyznaczania próbek we wszystkich czterech obszarach.

Pierwszy obszar wielkomiejskiej biedy, Nowy Świat, liczył 34 gospodarstwa domowe (N_1)[75]. Procentowy udział gospodarstw obszaru I w łącznej liczbie gospodarstw znajdujących się we wszystkich obszarach wynosił zaledwie 7%. Nowy Świat był najmniejszym ze wszystkich czterech obszarów wielkomiejskiej biedy.

T a b e l a 25. Gospodarstwa domowe wchodzące w skład obszaru I – Nowy Świat

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Ulica	Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Ulica
1.	6142	2	Kołłątaja	18.	6471	3	Kołłątaja
2.	6165	2	Kołłątaja	19.	6060	4	Deji
3.	825	2	Kołłątaja	20.	4425	4	Kołłątaja
4.	908	2	Kołłątaja	21.	6371	4	Kołłątaja
5.	1557	2	Kołłątaja	22.	67	4	Kołłątaja
6.	5055	2	Kołłątaja	23.	505	4	Kołłątaja
7.	1497	3	Kołłątaja	24.	1655	5	Kołłątaja
8.	2119	3	Kołłątaja	25.	3008	5	Deji
9.	4431	3	Kołłątaja	26.	515	5	Żwirki i Wigury
10.	2857	3	Kołłątaja	27.	1584	5	Kołłątaja
11.	1795	3	Kołłątaja	28.	2231	6	Kołłątaja
12.	4606	3	Kołłątaja	29.	1770	6	Kołłątaja
13.	998	3	Deji	30.	1302	6	Deji
14.	1076	3	Deji	31.	2856	6	Kołłątaja
15.	3006	3	Kołłątaja	32.	648	7	Kołłątaja
16.	608	3	Kołłątaja	33.	1042	8	Kołłątaja
17.	2165	3	Kołłątaja	34.	1471	8	Kołłątaja

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

[75] Dotyczy to gospodarstw domowych, które w 2011 roku pobierały zasiłki okresowe z pomocy społecznej.

W celu wyliczenia minimalnej liczebności próby losowej[76] w obszarze I – Nowy Świat[77] należało najpierw skonstruować tabelę zawierającą następujące informacje:

— liczbę osób w gospodarstwie domowym (X_i),
— liczbę gospodarstw domowych, które składają się z X_i osób (n_i),
— $X_i \times n_i$,
— $X_i - X_{śr}$, gdzie $X_{śr}$ to X średnie wyliczane za pomocą wzoru:

$$x_{śr} = \frac{\sum x_i \cdot n_i}{N},$$

— $(X_i - X_{śr})^2$,
— $(X_i - X_{śr})^2 \times n_i$.

T a b e l a 26. Tabela pomocnicza przy obliczeniach minimalnej liczebności próby badawczej w obszarze I – Nowy Świat

X_1	n_i	$X_i \times n_i$	$X_i - X_{śr}$	$(X_i - X_{śr})^2$	$(X_i - X_{śr})^2 \times n_i$
2	6	12	–1,97	3,88	23,30
3	12	36	–0,97	0,94	11,30
4	5	20	0,03	0,00	0,00
5	4	20	1,03	1,06	4,24
6	4	24	2,03	4,12	16,47
7	1	7	3,03	9,18	9,18
8	2	16	4,03	16,24	32,47
Suma	**34**	**135**			**96,97**

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

Dane zawarte w tabeli posłużyły do wyliczenia wariancji (σ_1^2), która z kolei była niezbędna do obliczenia minimalnej liczebności próby. Zastosowano następujący wzór na wariancję:

$$\sigma^2 = \frac{\sum (x_i - x_{śr})^2 \cdot n_i}{N}.$$

[76] Sposób wyliczenia minimalnej wielkości próby oraz wzory statystyczne zaczerpnięto z: M. Balcerowicz-Szkutnik, W. Szkutnik: *Podstawy wnioskowania statystycznego w przykładach i zadaniach*. Katowice 2010, s. 70–72.

[77] Tę samą procedurę zastosowano w pozostałych obszarach.

Po podstawieniu do wzoru na wariancję danych zawartych w tabeli 26. otrzymano przybliżony wynik – 2,85 ($\sigma_1^2 \approx 2{,}85$). Obliczenie wariancji umożliwiło wskazanie minimalnej liczebności próby losowej, gdyż wzór na minimalną liczebność próby to:

$$n = \frac{\sigma^2 \cdot t^2}{d},$$

gdzie:
σ^2 – wariancja,
t^2 – wartość dystrybuanty odczytana z tablic rozkładu *t*-Studenta,
d – żądana dokładność szacunków.

Przy wyborze z tablic *t*-Studenta wartości dystrybuanty (t) należało wcześniej określić poziom istotności (α), czyli prawdopodobieństwo popełnienia błędu[78]. W badaniu przyjęto $\alpha_1 = 0{,}01$, co oznacza, że założono niewielkie ryzyko popełnienia pomyłki. Wartość t_1 przy $\alpha_1 = 0{,}01$ i $N_1 = 34$ wyniosła 2,728 ($t_1 = 2{,}728$), zatem odczytane z tablic $t_1^2 = 7{,}441984$. Ostatnią niewiadomą we wzorze na n_1 była żądana wartość d_1. W badaniu przyjęto dokładność szacunków do jednej osoby w gospodarstwie domowym ($d_1 = 1$). Po podstawieniu danych do wzoru otrzymano wynik $n_1 = 21{,}22510489$. Wynik ten zaokrąglono w górę do jedności i w ten sposób uzyskano informację, że należy badaniem objąć 22 gospodarstwa domowe ($n_1 = 22$). Jednak w celu uzyskania informacji na temat rozkładu całkowitej liczby jednostek wytypowanych do badania na poszczególne typy gospodarstw domowych należało dokonać jeszcze jednej operacji matematycznej, a mianowicie:

— obliczyć (w_i) – wynik ilorazu n_i oraz N_1, który dostarczył informacji na temat udziału poszczególnych typów gospodarstw domowych w całości gospodarstw obszaru,
— pomnożyć w_i przez n_1 i następnie otrzymany wynik zaokrąglić w górę do jedności, dzięki czemu uzyskano rozkład N_1 na poszczególne typy gospodarstw domowych.

Z danych zawartych w tabeli 27. wynika, iż minimalna liczebność próby badawczej w obszarze I – Nowy Świat (n_1) powinna wynieść 23 gospodarstwa domowe. W związku z faktem, że obszar ten liczył 34 gospodarstwa, aż 67% N_1 należało wytypować do przeprowadzenia badania, co potwierdza słowa L. Gruszczyńskiego, że determinanta liczebności próby badaw-

[78] Dzięki wskazaniu poziomu istotności badacz określa ryzyko błędu, jakie jest w stanie zaakceptować.

czej, jaką jest wielkość populacji generalnej, ma duże znaczenie w przypadku populacji stosunkowo niewielkich, a taką właśnie była populacja obszaru I.

T a b e l a 27. Tabela pomocnicza przy obliczaniu rozkładu próby badawczej na poszczególne typy gospodarstw domowych w obszarze I – Nowy Świat

X_i	n_i	w_i	$w_i \times n_1$	zaokrąglone $w_i \times n_1$
2	6	0,1765	3,88	4
3	12	0,3529	7,76	8
4	5	0,1471	3,24	3
5	4	0,1176	2,59	3
6	4	0,1176	2,59	3
7	1	0,0294	0,65	1
8	2	0,0588	1,29	1
Suma	**34**	**1,0000**	**22,00**	**23**

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

W celu wyznaczenia jednostek, które weszły w skład próby badawczej, zastosowano dobór warstwowy. Warstwy w przypadku badania stanowiły poszczególne typy gospodarstw domowych (gospodarstwa podzielono ze względu na liczbę osób, które w 2011 roku wchodziły w ich skład)[79]. Losowanie w warstwach przeprowadzono przy zastosowaniu generatora liczb losowych w postaci sześciennej kostki do gry[80]. Taki zabieg pozwolił na ułożenie gospodarstw w hierarchiczny sposób (od największej wyrzuconej na kostce liczby oczek do najmniejszej). Za wylosowane uznano te gospodar-

[79] Podczas desygnowania jednostek wchodzących w skład próbki badawczej zdecydowano się na podział na warstwy utworzone ze względu na liczbę osób w gospodarstwie domowych. Decyzja ta wynikała ze znacznych różnic w warunkach i sposobie życia gospodarstw wieloosobowych (w tym wielodzietnych) i takich, w skład których wchodzą jedynie dwie lub trzy osoby. W momencie wyboru metody desygnowania próby badawczej istniało uzasadnione przekonanie, że liczba osób w gospodarstwie domowym może wpływać na szanse edukacyjne wychowujących się w nim dzieci i młodzieży. W obszarach II, III, IV warstwy desygnowano w oparciu o jeszcze jedno kryterium – ulicy. Jednak nie zawsze było możliwie, by gospodarstwa zasadnicze i zapasowe tworzyły jednostki zamieszkujące tę samą ulicę, dlatego kierowano się również faktem bliskiego sąsiedztwa ulic.

[80] Wybór tego typu generatora liczb losowych był uzasadniony ze względu na stosunkowo niewielką liczbę gospodarstw domowych, które znajdowały się w poszczególnych warstwach.

stwa domowe, w stosunku do których wylosowane wartości były najwyższe, aż do wypełnienia liczby jednostek, które w danej warstwie powinny zostać zbadane. W przypadku, gdy wyrzucono tę samą liczbę oczek dla kilku gospodarstw domowych i jednocześnie przekroczono limit gospodarstw dla danej warstwy, przeprowadzano losowanie dodatkowe spośród tych kilku jednostek. Gospodarstwa, które nie zostały wylosowane, weszły w skład próby zapasowej (wykazu jednostek, które należy objąć badaniem w sytuacji odmowy wzięcia udziału w procesie badawczym przez gospodarstwa domowe z zasadniczej próby). Pierwszeństwo na liście gospodarstw zapasowych otrzymały te, w stosunku do których wyrzucono największą liczbę oczek na kostce[81]. Ze względu na konieczność przeprowadzenia wywiadu w 67% gospodarstw domowych obszaru I nie we wszystkich warstwach możliwe było wytypowanie jednostek zapasowych. Omówioną procedurę zastosowano jedynie w obszarze I – Nowy Świat, gdyż pozostałe obszary liczyły więcej gospodarstw domowych i w związku z tym w ich przypadku procentowy udział próby badawczej (n) w populacji generalnej (N) był znacznie mniejszy.

Drugi obszar wielkomiejskiej biedy, czyli obszar II – Centrum składał się z największej liczby gospodarstw domowych, było ich aż z 304 (N_2). Procentowy udział gospodarstw tego obszaru w łącznej liczbie gospodarstw domowych ze wszystkich obszarów wielkomiejskiej biedy wynosił 62%. Był to zatem największy obszar spośród wszystkich czterech.

T a b e l a 28. Gospodarstwa domowe wchodzące w skład obszaru II – Centrum

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Ulica	Lp.	Nr MOPS	Liczba Osób	Ulica
1	2	3	4	1	2	3	4
1.	5794	2	1. Maja	10.	6187	2	Komuny Paryskiej
2.	3242	2	1. Maja	11.	5537	2	Komuny Paryskiej
3.	2233	2	1. Maja	12.	2784	2	Komuny Paryskiej
4.	6384	2	Boczna	13.	6543	2	Komuny Paryskiej
5.	3127	2	Boczna	14.	1402	2	Komuny Paryskiej
6.	54	2	Boczna	15.	570	2	Komuny Paryskiej
7.	5116	2	Damrota	16.	6323	2	Kościuszki
8.	6746	2	Dąbrowskiego	17.	732	2	Krótka
9.	5536	2	Komuny Paryskiej	18.	5002	2	Krótka

[81] Zarówno w obszarze I, jak i we wszystkich pozostałych w losowaniu nie brały udziału te gospodarstwa domowe, które wzięły udział w badaniu pilotażowym. Zob. rozdział 2.3.3.

cd. tab. 28.

1	2	3	4
19.	3572	2	Krótka
20.	4367	2	Mickiewicza
21.	2819	2	Mickiewicza
22.	1902	2	Mickiewicza
23.	676	2	Mickiewicza
24.	4113	2	Mickiewicza
25.	1484	2	Mickiewicza
26.	3816	2	Mickiewicza
27.	1117	2	Mickiewicza
28.	618	2	Mickiewicza
29.	4814	2	Parkowa
30.	1518	2	Parkowa
31.	1482	2	Parkowa
32.	751	2	Poprzeczna
33.	5003	2	Powstańców
34.	1385	2	Powstańców
35.	2601	2	Powstańców
36.	720	2	Pszczelnicza
37.	2217	2	Staszica
38.	321	2	Śmiłowskiego
39.	6830	2	Śmiłowskiego
40.	947	2	Śmiłowskiego
41.	6161	2	Śmiłowskiego
42.	2619	2	Śniadeckiego
43.	4259	2	Św. Barbary
44.	6817	2	Świerczewskiego
45.	3929	2	Świerczewskiego
46.	3492	2	Świerczewskiego
47.	153	2	Świerczewskiego
48.	5427	2	Świerczewskiego
49.	1726	2	Świerczewskiego
50.	2616	2	Świerczewskiego
51.	4169	3	1. Maja
52.	1741	3	27. Stycznia
53.	634	3	27. Stycznia
54.	5448	3	Dąbrowskiego
55.	1101	3	Dąbrowskiego
56.	6094	3	Dąbrowskiego
57.	1035	3	Dąbrowskiego
58.	5080	3	Dąbrowskiego
59.	4806	3	Komuny Paryskiej
60.	3439	3	Komuny Paryskiej
61.	6455	3	Kościuszki
62.	1408	3	Kościuszki
63.	5725	3	Kościuszki
64.	204	3	Kościuszki
65.	5144	3	Komuny Paryskiej
66.	6013	3	Komuny Paryskiej
67.	2919	3	Komuny Paryskiej
68.	5962	3	Kościuszki
69.	1342	3	Kościuszki
70.	3665	3	Krótka
71.	3823	3	Mickiewicza
72.	2562	3	Mickiewicza
73.	4146	3	Mickiewicza
74.	1936	3	Mickiewicza
75.	6085	3	Mickiewicza
76.	1790	3	Mickiewicza
77.	6299	3	Mickiewicza
78.	584	3	Krótka
79.	4823	3	Mickiewicza
80.	6317	3	Mickiewicza
81.	2748	3	Parkowa
82.	2999	3	Parkowa
83.	3417	3	Parkowa
84.	158	3	Parkowa
85.	866	3	Parkowa
86.	5184	3	Parkowa
87.	5257	3	PCK
88.	1205	3	Poprzeczna

cd. tab. 28.

1	2	3	4
89.	807	3	Powstańców
90.	5091	3	Powstańców
91.	703	3	Powstańców
92.	6615	3	Powstańców
93.	6787	3	Powstańców
94.	5079	3	Powstańców
95.	5285	3	Powstańców
96.	1702	3	Powstańców
97.	5676	3	Powstańców
98.	2085	3	Powstańców
99.	1059	3	Poprzeczna
100.	395	3	Powstańców
101.	1163	3	Pszczelnicza
102.	3703	3	Szeflera
103.	1363	3	Szeflera
104.	197	3	Śmiłowskiego
105.	831	3	Śmiłowskiego
106.	1194	3	Śmiłowskiego
107.	5370	3	Śmiłowskiego
108.	1159	3	Śmiłowskiego
109.	955	3	Śmiłowskiego
110.	2618	3	Śniadeckiego
111.	5485	3	Śniadeckiego
112.	377	3	Śniadeckiego
113.	6760	3	Świerczewskiego
114.	6019	3	Świerczewskiego
115.	5711	3	Świerczewskiego
116.	1869	3	Świerczewskiego
117.	6687	3	Świerczewskiego
118.	5458	3	Świerczewskiego
119.	1853	3	Świerczewskiego
120.	4812	3	Świerczewskiego
121.	5335	3	Śmiłowskiego
122.	2205	3	Śmiłowskiego
123.	4325	3	Śmiłowskiego
124.	1999	3	Św. Barbary
125.	3803	3	Św. Barbary
126.	2586	3	Świerczewskiego
127.	2874	3	Świerczewskiego
128.	1871	3	Świerczewskiego
129.	3924	3	Michałkowicka
130.	4703	4	27. Stycznia
131.	2551	4	27. Stycznia
132.	5374	4	27. Stycznia
133.	2450	4	27. Stycznia
134.	6537	4	Boczna
135.	2436	4	Boczna
136.	2407	4	Boczna
137.	1210	4	Boczna
138.	6229	4	Boczna
139.	2722	4	Boczna
140.	1225	4	Damrota
141.	5657	4	Damrota
142.	6781	4	Damrota
143.	3446	4	Damrota
144.	5392	4	Dąbrowskiego
145.	1306	4	Dąbrowskiego
146.	2086	4	Dąbrowskiego
147.	1204	4	Dąbrowskiego
148.	2084	4	Dąbrowskiego
149.	778	4	Jana Pawła II
150.	2629	4	Jana Pawła II
151.	1885	4	Komuny Paryskiej
152.	1865	4	Komuny Paryskiej
153.	1549	4	Kościuszki
154.	5853	4	Komuny Paryskiej
155.	4255	4	Komuny Paryskiej
156.	677	4	Komuny Paryskiej
157.	1711	4	Komuny Paryskiej
158.	1588	4	Komuny Paryskiej

cd. tab. 28.

1	2	3	4
159.	5016	4	Komuny Paryskiej
160.	2442	4	Komuny Paryskiej
161.	1212	4	Kościuszki
162.	2529	4	Kościuszki
163.	4021	4	Kościuszki
164.	5452	4	Kościuszki
165.	2984	4	Kościuszki
166.	5762	4	Kościuszki
167.	2674	4	Mickiewicza
168.	3695	4	Krasińskiego
169.	5643	4	Krótka
170.	5486	4	Mickiewicza
171.	527	4	Mickiewicza
172.	2162	4	Mickiewicza
173.	1221	4	Mickiewicza
174.	1479	4	Mickiewicza
175.	2636	4	Parkowa
176.	2501	4	Parkowa
177.	4002	4	Parkowa
178.	4783	4	Poprzeczna
179.	6546	4	Powstańców
180.	311	4	Powstańców
181.	6333	4	Powstańców
182.	2859	4	Powstańców
183.	2373	4	Powstańców
184.	639	4	Powstańców
185.	4743	4	Powstańców
186.	5301	4	Powstańców
187.	4229	4	Powstańców
188.	6853	4	Powstańców
189.	6723	4	Staszica
190.	1327	4	Szeflera
191.	822	4	Szeflera
192.	4791	4	Śmiłowskiego
193.	324	4	Św. Barbary
194.	2479	4	Świerczewskiego
195.	1867	4	Świerczewskiego
196.	2838	4	Świerczewskiego
197.	2664	4	Świerczewskiego
198.	1001	4	Śmiłowskiego
199.	799	4	Śmiłowskiego
200.	2192	4	Śmiłowskiego
201.	1132	4	Śmiłowskiego
202.	172	4	Śmiłowskiego
203.	2581	4	Śmiłowskiego
204.	2496	4	Śmiłowskiego
205.	3506	4	Śmiłowskiego
206.	4024	4	Śniadeckiego
207.	1605	4	Św. Barbary
208.	6282	4	Św. Barbary
209.	3597	4	Św. Barbary
210.	3552	4	Św. Barbary
211.	803	4	Św. Barbary
212.	5142	4	Św. Barbary
213.	1859	4	Świerczewskiego
214.	5934	4	Świerczewskiego
215.	5574	4	Świerczewskiego
216.	510	4	Świerczewskiego
217.	3100	4	Świerczewskiego
218.	663	4	Świerczewskiego
219.	1447	4	Świerczewskiego
220.	1811	4	Świerczewskiego
221.	2159	4	Świerczewskiego
222.	3428	4	Świerczewskiego
223.	2567	4	Świerczewskiego
224.	888	4	Śmiłowskiego
225.	1316	4	Śmiłowskiego
226.	1200	4	Śmiłowskiego
227.	3981	4	Św. Barbary
228.	5382	4	Św. Barbary

cd. tab. 28.

1	2	3	4
229.	6654	4	Św. Barbary
230.	5768	4	Świerczewskiego
231.	2067	4	Świerczewskiego
232.	6412	4	Świerczewskiego
233.	6580	4	Świerczewskiego
234.	2977	5	Damrota
235.	1631	5	Damrota
236.	1665	5	Damrota
237.	3381	5	Damrota
238.	1868	5	Komuny Paryskiej
239.	977	5	Komuny Paryskiej
240.	6385	5	Komuny Paryskiej
241.	3607	5	Kościuszki
242.	2781	5	Kościuszki
243.	4291	5	Kościuszki
244.	1798	5	Krótka
245.	2069	5	Krasińskiego
246.	5544	5	Mickiewicza
247.	413	5	Mickiewicza
248.	2758	5	Mickiewicza
249.	1949	5	PCK
250.	4516	5	Parkowa
251.	736	5	Parkowa
252.	930	5	Parkowa
253.	1914	5	Powstańców
254.	6796	5	Powstańców
255.	5888	5	Powstańców
256.	5561	5	Powstańców
257.	1512	5	Powstańców
258.	641	5	Powstańców
259.	1704	5	Powstańców
260.	1842	5	Szeflera
261.	1882	5	Śniadeckiego
262.	3575	5	Śmiłowskiego
263.	856	5	Śmiłowskiego
264.	2309	5	Śmiłowskiego
265.	905	5	Śmiłowskiego
266.	1532	5	Śmiłowskiego
267.	5897	5	Śmiłowskiego
268.	791	5	Śmiłowskiego
269.	1263	5	Śmiłowskiego
270.	2454	5	Św. Barbary
271.	595	5	Śmiłowskiego
272.	4296	6	27. Stycznia
273.	1960	6	Boczna
274.	1251	6	Boczna
275.	1602	6	Komuny Paryskiej
276.	5004	6	Mickiewicza
277.	770	6	Mickiewicza
278.	819	6	Mickiewicza
279.	2118	6	Parkowa
280.	2632	6	Parkowa
281.	2341	6	Parkowa
282.	753	6	Parkowa
283.	1932	6	Powstańców
284.	5371	6	Powstańców
285.	892	6	Powstańców
286.	2799	6	Powstańców
287.	4641	6	Szeflera
288.	850	6	Śmiłowskiego
289.	1877	6	Świerczewskiego
290.	2960	6	Śniadeckiego
291.	1554	6	Św. Barbary
292.	6248	6	Świerczewskiego
293.	873	6	Św. Barbary
294.	1547	7	Damrota
295.	2	7	Damrota
296.	2525	7	Parkowa
297.	2790	7	Poprzeczna
298.	785	7	Powstańców

cd. tab. 28.

1	2	3	4
299.	1934	8	Św. Barbary
300.	815	8	Śmiłowskiego
301.	2514	8	Świerczewskiego

1	2	3	4
302.	559	9	Powstańców
303.	915	9	Szeflera
304.	4085	11	Śmiłowskiego

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

W celu wyliczenia minimalnej liczebności próby losowej w obszarze II – Centrum skonstruowano tabelę 29.

T a b e l a 29. Tabela pomocnicza przy obliczeniach minimalnej liczebności próby badawczej w obszarze II – Centrum

X_i	n_i	$X_i \times n_i$	$X_i - X_{śr}$	$(X_i - X_{śr})^2$	$(X_i - X_{śr})^2 \times n_i$
2	50	100	–1,83	3,33	166,65
3	79	237	–0,83	0,68	53,86
4	104	416	0,17	0,03	3,16
5	38	190	1,17	1,38	52,41
6	22	132	2,17	4,73	104,01
7	5	35	3,17	10,08	50,38
8	3	24	4,17	17,43	52,28
9	2	18	5,17	26,77	53,55
11	1	11	7,17	51,47	51,47
Suma	**304**	**1163**			**587,76**

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

Następnie obliczono wariancję, która dla obszaru II Centrum wyniosła 26,77 (σ_2^2), a także określono – podobnie jak to miało miejsce w przypadku obszaru Nowy Świat – poziom istotności ($\alpha_2 = 0{,}01$). Przy wskazanym poziomie istotności oraz $N_2 = 304$ z tablic *t*-Studenta wybrano wartość dystrybuanty $t_2 = 2{,}592$. W dalszym etapie postępowania, ze względu na dużą liczbę gospodarstw domowych wchodzących w skład obszaru II, przyjęto dokładność szacunków do dwóch osób w gospodarstwie domowym ($d_2 = 2$). Przeprowadzone operacje matematyczne umożliwiły określenie minimalnej liczebności próby, która wyniosła 44,96973011 (n_2). W związku z tym wystarczyłoby, żeby badaniem objęto zostało 45 gospodarstw domowych. Jednak ze względ-

du na to, że w obszarze tym znalazło się 62% wszystkich jednostek wchodzących w skład obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich, zdecydowano o przeprowadzeniu go w więcej niż połowie gospodarstw domowych obszaru, zatem przyjęte n_2 wyniosło co najmniej 153 jednostki. Co więcej, argumentem przemawiającym za taką wielkością próby badawczej było również doniosłe znaczenie procesu badawczego. W celu uzyskania informacji na temat rozkładu n_2 na poszczególne typy gospodarstw domowych przygotowano tabelę 30.

T a b e l a 30. Tabela pomocnicza przy obliczaniu rozkładu próby badawczej na poszczególne typy gospodarstw domowych w obszarze II – Centrum

X_i	n_i	w_i	$w_i \times n_2$	zaokrąglone $w_i \times n_2$
2	50	0,1645	25,16	25
3	79	0,2599	39,76	40
4	104	0,3421	52,34	52
5	38	0,1250	19,13	19
6	22	0,0724	11,07	11
7	5	0,0164	2,52	3
8	3	0,0099	1,51	2
9	2	0,0066	1,01	1
11	1	0,0033	0,50	1
Suma	**304**	**1,0000**	**153,00**	**154**

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

Z tabeli 30. wynika, iż minimalna liczebność próby badawczej w obszarze II – Centrum (n_2) powinna wynieść 154 gospodarstwa domowe.

Kolejnym etapem procedury doboru próby było wytypowanie wchodzących w jej skład jednostek. Postępowanie to przebiegało zgodnie z zasadami losowania warstwowego. Ze względu na dużą liczbę ulic znajdujących się w obszarze II – Centrum i występujące pomiędzy nimi różnice pod względem procentowego udziału świadczeniobiorców zasiłków okresowych w ogólnej liczbie mieszkańców danej ulicy, a także z powodu przestrzennego zróżnicowania obszaru (wyraźnie dających się wyodrębnić bardziej i mniej zagrożonych ubóstwem części obszaru)[82], zdecydowano się na po-

[82] Zob. http://geopard.pl/siemianowice/ [data dostępu: 1.03.2013].

dział na warstwy, które wyznaczono na podstawie dwóch kryteriów – liczby osób w gospodarstwie domowym oraz ulicy, przy której gospodarstwo było zlokalizowane w 2011 roku. Dla przykładu, jedną z warstw stanowiły gospodarstwa 2-osobowe z ulicy 1 Maja. Gospodarstwa domowe znajdujące się w poszczególnych warstwach losowano do próby badawczej (n_2) przy zastosowaniu operatu losowania w postaci kostki do gry, analogicznie jak to miało miejsce w przypadku obszaru I. W podobny sposób desygnowano również próbę zapasową. Procedurę zastosowaną w obszarze II powtórzono w dwóch pozostałych obszarach.

Trzeci obszar wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie, obszar III – Huta Laura, składał się z 66 gospodarstw domowych (N_3). Procentowy udział gospodarstw tego obszaru w łącznej liczbie gospodarstw domowych ze wszystkich obszarów wielkomiejskiej biedy wynosił 14%.

T a b e l a 31. Gospodarstwa domowe wchodzące w skład obszaru III – Huta Laura

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Ulica	Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Ulica
1	2	3	4	1	2	3	4
1.	3571	2	Buczka	20.	3729	3	Waryńskiego
2.	2166	2	Waryńskiego	21.	2833	3	Waryńskiego
3.	2163	2	Waryńskiego	22.	1563	3	Waryńskiego
4.	6753	2	Waryńskiego	23.	986	3	Kopernika
5.	6179	2	Waryńskiego	24.	3011	3	Ligonia
6.	1807	2	Sobieskiego	25.	3949	3	Karola Miarki
7.	1814	2	Ligonia	26.	3266	3	Karola Miarki
8.	4209	2	Ligonia	27.	1477	3	Sobieskiego
9.	2777	2	Sienkiewicza	28.	2417	3	Sobieskiego
10.	6854	3	Kopernika	29.	5805	3	Sobieskiego
11.	5928	3	Kopernika	30.	3563	3	Sobieskiego
12.	2896	3	Ligonia	31.	2169	4	Sienkiewicza
13.	975	3	Karola Miarki	32.	5654	4	Browarowa
14.	4826	3	Karola Miarki	33.	2767	4	Buczka
15.	5978	3	Sobieskiego	34.	4245	4	Buczka
16.	6383	3	Sobieskiego	35.	1912	4	Buczka
17.	1993	3	Sobieskiego	36.	3369	4	Karola Miarki
18.	5958	3	Sobieskiego	37.	2280	4	Karola Miarki
19.	5220	3	Waryńskiego	38.	6145	4	Kopernika

cd. tab. 31.

1	2	3	4
39.	1961	4	Kopernika
40.	2881	4	Sobieskiego
41.	1925	4	Sobieskiego
42.	1143	4	Sobieskiego
43.	2839	4	Sobieskiego
44.	549	4	Sobieskiego
45.	1455	4	Karola Miarki
46.	1777	4	Karola Miarki
47.	2249	4	Ligonia
48.	5280	5	Karola Miarki
49.	881	5	Ligonia
50.	1033	5	Sobieskiego
51.	2000	5	Waryńskiego
52.	1970	5	Buczka

1	2	3	4
53.	5135	5	Kapicy
54.	3034	5	Karola Miarki
55.	1687	5	Sienkiewicza
56.	585	5	Sienkiewicza
57.	883	5	Sobieskiego
58.	2283	5	Sobieskiego
59.	3656	5	Sobieskiego
60.	1892	5	Ligonia
61.	2109	6	Sobieskiego
62.	2181	6	Sobieskiego
63.	555	6	Sobieskiego
64.	2102	7	Sobieskiego
65.	2062	8	Sobieskiego
66.	1772	8	Karola Miarki

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

W celu wyliczenia minimalnej liczebności próby losowej w obszarze III – Huta Laura skonstruowano tabelę 32.

T a b e l a 32. Tabela pomocnicza przy obliczeniach minimalnej liczebności próby badawczej w obszarze III – Huta Laura

X_i	n_i	$X_i \times n_i$	$X_i - X_{śr}$	$(X_i - X_{śr})^2$	$(X_i - X_{śr})^2 \times n_i$
2	9	18	–1,86	3,47	31,26
3	21	63	–0,86	0,75	15,66
4	17	68	0,14	0,02	0,32
5	13	65	1,14	1,29	16,79
6	3	18	2,14	4,56	13,69
7	1	7	3,14	9,84	9,84
8	2	16	4,14	17,11	34,22
Suma	**66**	**255**			**121,77**

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

Wariancja dla obszaru trzeciego wyniosła 1,85 (σ_3^2), ponadto wskazano poziom istotności, który wyniósł $\alpha_3 = 0{,}01$. Przy tym poziomie istotności oraz liczebności populacji generalnej ($N_3 = 66$) z tablic *t*-Studenta odczytana została wartość dystrybuanty ($t_3 = 2{,}652$). Dokładność szacunków, jaką wybrano dla tego obszaru wyniosła 1 (dla jednej osoby w gospodarstwie domowym, $d_3 = 1$). Po przeprowadzonych wyliczeniach minimalna liczebność próby dla obszaru III – Huta Laura wyniosła 12,9763675, co oznacza, że zbadać należało co najmniej 13 gospodarstw domowych tego obszaru. Jednak ze względu na znaczenie przeprowadzanego badania i jego rezultatów zdecydowano o przebadaniu więcej niż połowy gospodarstw obszaru, czyli 34. W celu uzyskania informacji na temat rozkładu n_3 na poszczególne typy gospodarstw domowych przygotowano tabelę 33.

T a b e l a 33. Tabela pomocnicza przy obliczaniu rozkładu próby badawczej na poszczególne typy gospodarstw domowych w obszarze III – Huta Laura

X_i	n_i	w_i	$w_i \times n_3$	zaokrąglone $w_i \times n_3$
2	9	0,1364	4,64	5
3	21	0,3182	10,82	11
4	17	0,2576	8,76	9
5	13	0,1970	6,70	7
6	3	0,0455	1,55	2
7	1	0,0152	0,52	1
8	2	0,0303	1,03	1
Suma	**66**	**1,0000**	**34,00**	**36**

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

Z danych zawartych w tabeli 33. wynika, iż minimalna liczebność próby badawczej w obszarze Huta Laura (n_3) powinna wynieść 36 gospodarstw domowych.

Czwartym obszarem wielkomiejskiej biedy był obszar IV – Hugo, który w 2011 roku liczył 83 gospodarstwa domowe, czyli 17% wszystkich gospodarstw z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich[83].

Aby obliczyć minimalną liczebność próby losowej w obszarze Hugo, zbudowano tabelę 35.

[83] Łączna liczba gospodarstw domowych we wszystkich obszarach (N) wyniosła 487.

T a b e l a 34. Gospodarstwa domowe wchodzące w skład obszaru IV – Hugo

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Ulica
1	2	3	4
1.	6004	2	Fabryczna
2.	5105	2	Fabryczna
3.	3269	2	Fabryczna
4.	2376	2	Fabryczna
5.	1863	2	Głowackiego
6.	3873	2	Głowackiego
7.	3561	2	Matejki
8.	4294	2	Matejki
9.	523	2	Matejki
10.	6348	2	Piastowska
11.	5592	2	Piastowska
12.	2862	2	Piastowska
13.	6324	2	Piastowska
14.	931	3	Fabryczna
15.	1428	3	Fabryczna
16.	5402	3	Głowackiego
17.	2564	3	Głowackiego
18.	3841	3	Piastowska
19.	2773	3	Piastowska
20.	2349	3	Piastowska
21.	1619	3	Fabryczna
22.	660	3	Fabryczna
23.	4244	3	Fabryczna
24.	4078	3	Fabryczna
25.	1630	3	Matejki
26.	3464	3	Matejki
27.	6530	3	Matejki
28.	3024	3	Matejki
29.	3623	3	Matejki
30.	525	3	Piastowska
31.	690	4	Fabryczna
32.	387	4	Piastowska
33.	613	4	Głowackiego
34.	6249	4	Matejki
35.	710	4	Matejki
36.	411	4	Matejki
37.	4285	4	Matejki
38.	4405	4	Matejki
39.	1529	4	Piastowska
40.	2385	4	Piastowska
41.	4268	4	Piastowska
42.	5857	4	Piastowska
43.	1551	4	Piastowska
44.	4632	4	Fabryczna
45.	1237	4	Fabryczna
46.	1806	4	Matejki
47.	2817	4	Matejki
48.	1381	4	Matejki
49.	5234	4	Matejki
50.	3941	4	Matejki
51.	3687	5	Piastowska
52.	4539	5	Fabryczna
53.	3003	5	Głowackiego
54.	1822	5	Piastowska
55.	2219	5	Matejki
56.	758	5	Fabryczna
57.	552	5	Głowackiego
58.	2731	5	Głowackiego
59.	885	5	Matejki
60.	1469	5	Matejki
61.	1371	5	Matejki
62.	2589	5	Matejki
63.	6044	5	Matejki
64.	662	5	Matejki
65.	2669	5	Piastowska
66.	1502	5	Piastowska

cd. tab. 34.

1	2	3	4
67.	1394	5	Matejki
68.	2667	6	Głowackiego
69.	5808	6	Matejki
70.	2763	6	Fabryczna
71.	1955	6	Fabryczna
72.	1432	6	Fabryczna
73.	2209	6	Matejki
74.	1434	6	Matejki
75.	621	6	Matejki
76.	2811	6	Piastowska
77.	713	6	Matejki
78.	2815	7	Matejki
79.	1685	7	Głowackiego
80.	698	8	Matejki
81.	667	8	Matejki
82.	669	9	Matejki
83.	655	11	Fabryczna

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

T a b e l a 35. Tabela pomocnicza przy obliczeniach minimalnej liczebności próby badawczej w obszarze IV – Hugo

X_i	n_i	$X_i \times n_i$	$X_i - X_{śr}$	$(X_i - X_{śr})^2$	$(X_i - X_{śr})^2 \times n_i$
2	13	26	–2,24	5,02	65,28
3	17	51	–1,24	1,54	26,18
4	20	80	–0,24	0,06	1,16
5	17	85	0,76	0,58	9,79
6	10	60	1,76	3,09	30,94
7	2	14	2,76	7,61	15,22
8	2	16	3,76	14,13	28,26
9	1	9	4,76	22,65	22,65
11	1	11	6,76	45,68	45,68
Suma	**83**	**352**			**121,77**

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

Dla obszaru Hugo wyliczono wariancję, która wyniosła 2,75 (σ_4^2), natomiast wybrany poziom istotności był równy 0,01 (α_4). Przy tak określonym α_4 i $N_4 = 83$ wartość t_4 odczytana z tablic t-Studenta wyniosła 2,636. Co więcej, przyjęto $d_4 = 1$. W efekcie operacji matematycznych minimalną liczebność próby losowej wyznaczono na poziomie 20,52575027, czyli badanie powinno zostać przeprowadzone w co najmniej 21 gospodarstwach domowych. Jednak – podobnie jak w przypadku obszaru II i III – podjęto decy-

zję o przebadaniu więcej niż połowy gospodarstw domowych obszaru IV – Hugo, czyli co najmniej 42.

W celu uzyskania informacji na temat rozkładu n_3 na poszczególne typy gospodarstw domowych przygotowano tabelę 36.

T a b e l a 36. Tabela pomocnicza przy obliczaniu rozkładu próby badawczej na poszczególne typy gospodarstw domowych w obszarze IV – Hugo

X_i	n_i	w_i	$w_i \times n_4$	zaokrąglone $w_i \times n_4$
2	13	0,1566	6,58	7
3	17	0,2048	8,60	9
4	20	0,2410	10,12	10
5	17	0,2048	8,60	9
6	10	0,1205	5,06	5
7	2	0,0241	1,01	1
8	2	0,0241	1,01	1
9	1	0,0120	0,51	1
11	1	0,0120	0,51	1
Suma	**83**	**1,0000**	**42,00**	**44**

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

Z danych, które zostały zamieszczone w tabeli 36., wynika, iż minimalna liczebność próby badawczej w obszarze Hugo (n_4) powinna wynieść 44 gospodarstwa domowe. Z kolei minimalna liczebność próby dla wszystkich czterech obszarów łącznie ($n_1 + n_2 + n_3 + n_4$) wyniosła 257 gospodarstw. Załącznik 3. zawiera tabelę powstałą w efekcie procesu losowania – tabelę jednostek wylosowanych do próby zasadniczej oraz zapasowej[84].

2.3.3. Badanie pilotażowe

Jak już wcześniej zasygnalizowano, skonstruowanie poprawnego kwestionariusza wywiadu nie jest łatwym zadaniem. Podobnie rzecz ma się w wypadku wypracowania sposobu docierania do respondentów, nawiązywania z nimi kontaktu czy wreszcie zadawania im pytań oraz rejestrowania udzie-

[84] Robocze notatki z procesu losowania znajdują się w prywatnym archiwum autorki.

lonych odpowiedzi. Dlatego też przed badaniem pożądane jest przeprowadzenie badania pilotażowego, w trakcie którego wszystkie procedury, a także samo narzędzie, mogą zostać przetestowane.

Badanie pilotażowe ma dwa zasadnicze cele[85]. Pierwszym z nich jest weryfikacja wstępnej wiedzy badacza o środowisku, jego charakterze, procesach, które w nim zachodzą, a także o jego wewnętrznym zróżnicowaniu. Z kolei drugi cel to możliwość sprawdzenia narzędzia badawczego oraz procedur związanych ze sposobem zbierania danych[86].

W badaniu o charakterze pilotażowym sprawdzone powinny zostać wszystkie elementy właściwej procedury badawczej: począwszy od sposobu losowania próby przez rodzaj papieru, na którym drukowane są kwestionariusze, a także rodzaj długopisu, którym zaznaczane są odpowiedzi, aż po sam układ kwestionariusza. Pilotować należy wszystkie pytania, sekwencje pytań, zestawy odpowiedzi. Zatem niemal każdy aspekt techniki kwestionariuszowej powinien stać się przedmiotem pilotażu[87].

Proces badawczy stanowi przedsięwzięcie kosztowne i pracochłonne, które jest obarczone dużym ryzykiem niepowodzenia. Przez zły dobór próby, nietrafione procedury czy nieprawidłowe narzędzie wyniki badania mogą być niezgodne ze stanem faktycznym, dlatego też badacz powinien wyeliminować wszystkie okoliczności, które mogłyby spowodować, że jego badania okazałyby się nieudane i niewiarygodne[88].

Przeprowadzenie badania pilotażowego stanowi niezbędny wymóg formalny zwłaszcza w sytuacji, gdy:

— osoby, które planują badanie nie mają jeszcze doświadczenia badawczego związanego z tematyką badań, a także badaną populacją,
— w badaniu mają zostać zastosowane nowatorskie metody i techniki badawcze,

[85] L.A. Gruszczyński wyróżnia cztery cele badania pilotażowego: weryfikacja problemu badawczego, sprawdzenie narzędzia badawczego, kontrola założeń organizacyjnych i technicznych (sprawdzenie, ile czasu potrzeba na badanie, przetestowanie listy osób wylosowanych, czyli tzw. operatu losowania, oszacowanie liczby jednostek niedostępnych, sprawdzenie sposobów dotarcia do respondentów i miejsca, w których przeprowadza się wywiady; wypróbowanie umiejętności ankieterów), sprawdzenie metod opracowania zebranego materiału empirycznego (reguł kodowania, budowy tabel z wynikami lub współczynników). Zob. L.A. Gruszczyński: *Kwestionariusze w socjologii*…, s. 120–121.

[86] Por. T. Pilch, T. Bauman: *Zasady badań pedagogicznych*…, s. 206.

[87] A.N. Oppenheim: *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*. Poznań 2004, s. 62–63.

[88] Zob. T. Pilch, T. Bauman: *Zasady badań pedagogicznych*…, s. 206–207.

— występują uzasadnione obawy, że założenia przyjęte w dotychczasowych badaniach należy zweryfikować i nie mogą być one zachowane[89].

Badanie pilotażowe należy przeprowadzić w tej samej zbiorowości, w której zrealizowane zostaną później badania właściwe, jednak w badaniu właściwym nie powinni brać udziału respondenci pilotażu. Zazwyczaj przyjmuje się zasadę, że badaniem pilotażowym obejmuje się nie więcej niż 5% badanej populacji[90].

* * *

Jak już zauważono, pilotaż ma szczególne znaczenie w procesie badawczym, pozwala on bowiem wystrzec się błędów, które w przyszłości mogłyby zaważyć na całym badaniu i na wyciągniętych wnioskach. Co więcej, przeprowadzenie pilotażu jest niemal konieczne w sytuacji, gdy badacz nie ma jeszcze doświadczenia w tego typu przedsięwzięciach. Dlatego podczas realizacji badania kwestionariuszowego beneficjentów zasiłków okresowych z pomocy społecznej w Siemianowicach Śląskich zostało przeprowadzone badanie pilotażowe.

Pilotaż odbył się w dniach 16–28 stycznia 2012 roku. Do badania wylosowano 8 gospodarstw domowych, czyli po dwa z każdego obszaru wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie, co stanowiło 1,6% populacji generalnej dla wszystkich obszarów łącznie ($N = 487$). Ze względu na konieczność uniknięcia wytypowania do badania pilotażowego tych gospodarstw, które mogłyby później wejść w skład zasadniczej próby badawczej, nie zdecydowano się na objęcie pilotażem większej liczby gospodarstw – każde przebadane w pilotażu gospodarstwo zmniejszało próbę zastosowaną podczas właściwej procedury, w tym przede wszystkim próbę zapasową[91].

W celu sprawdzenia reguł losowania, które następnie miały zostać zastosowane przy typowaniu zasadniczej próby badawczej przeprowadzono

---

[89] Zob. M. Balcerowicz-Szkutnik, E. Sojka: *Metody jakościowe i ilościowe w badaniu problemów społecznych. Wybrane zagadnienia*. Katowice 2011, s. 28.

[90] L.A. Gruszczyński: *Kwestionariusze w socjologii*…, s. 123–124.

[91] Wynikało to z faktu, że w pierwszej kolejności zdecydowano się na wylosowanie odpowiedniej liczby jednostek do próby, wszystkie pozostałe gospodarstwa weszły w skład próby zapasowej. Jednak z powodu objęcia badaniem w każdym z obszarów więcej niż 50% gospodarstw domowych nie wszystkie jednostki posiadały gospodarstwa zapasowe, a dodatkowe podmioty zbadane w pilotażu zmniejszały liczbę elementów desygnujących próbę zapasową.

cztery losowania – dla każdego obszaru oddzielnie. Obszar I został podzielony na warstwy, kryterium podziału stanowiła liczba osób w gospodarstwie domowym. Warstwy w pozostałych obszarach wyznaczono przez uwzględnienie zarówno liczby osób, jak i ulic (sposób ten został opisany w rozdziale 2.3.2.). Następnie przy użyciu generatora liczb losowych w postaci kostki do gry wylosowano po jednym gospodarstwie zasadniczym (czyli takim, w którym w pierwszej kolejności powinno zostać przeprowadzone badanie) oraz po jednym zapasowym dla warstw, w których przeprowadzono badanie pilotażowe. Dobór warstw, spośród których wylosowano jednostki do pilotażu był celowy. Należy to uzasadnić chęcią wyboru takich warstw, w których znajdowało się na tyle dużo jednostek, żeby ich udział w pilotażu w jak najmniejszym stopniu ograniczał późniejszą procedurę (wybór próby zasadniczej i zapasowej, a także przeprowadzenie badania).

Po wylosowaniu gospodarstw domowych do badania pilotażowego zwrócono się z prośbą do pracowników socjalnych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich, żeby odnaleźli w bazie danych Ośrodka dokładne adresy zamieszkania wskazanych jednostek (na podstawie numeru, który MOPS nadał każdemu gospodarstwu), a następnie udali się do wytypowanych gospodarstw w celu uzyskania zgody na udział w badaniu. W przypadku, gdy taka zgoda nie została udzielona lub gdy pracownikowi socjalnemu dwukrotnie nie udało się skontaktować z pełnoletnim członkiem gospodarstwa, udawał się on do jednostki wskazanej jako zapasowa. Jeżeli również ona odmówiła lub niemożliwy okazał się z nią kontakt, badanie nie odbywało się. W przeciwnym wypadku, po uzyskaniu przez pracownika socjalnego zgody na wywiad w gospodarstwie domowym, przeprowadzano badanie pilotażowe. Taką procedurę zastosowano również w badaniu właściwym.

W obszarze I – Nowy Świat do pilotażu wylosowano dwa gospodarstwa trzyosobowe z ulicy Kołłątaja (zasadnicze o numerze MOPS 6471 i zapasowe o numerze MOPS 998) oraz dwa gospodarstwa czteroosobowe również zamieszkujące ulicę Kołłątaja[92] (zasadnicze o numerze MOPS 67 i zapasowe o numerze 4425). W żadnym ze wskazanych gospodarstw nie udało się przeprowadzić badania pilotażowego ze względu na niemożność nawiązania kontaktu ze wskazanymi jednostkami. W przypadku obszaru II – Centrum zdecydowano się na wybór gospodarstw domowych zamieszkujących

[92] 28 z 34 gospodarstw domowych, które wchodziły w skład obszaru I zamieszkiwało właśnie tę ulicę.

ulicę Śmiłowskiego oraz ulicę Świerczewskiego. Pierwsza z nich był ulicą o znacznym udziale zasiłkobiorców w liczbie mieszkańców ogółem (30%), druga natomiast stanowiła jedną z głównych arterii miasta, co spowodowało ich wybór do badania pilotażowego. Z ulicy Śmiłowskiego wylosowano dwa gospodarstwa pięcioosobowe (zasadnicze o numerze MOPS 856 i zapasowe o numerze 791). Natomiast z ulicy Świerczewskiego wytypowano dwa gospodarstwa czteroosobowe (zasadnicze o numerze MOPS 3428 i zapasowe – 1200). W obszarze II – Centrum udało się przeprowadzić badanie w gospodarstwach zasadniczych (nr 856, nr 3248). W obszarze III – Huta Laura badanie przeprowadzono dla ulicy Sobieskiego (głównej ulicy obszaru) oraz dla ulicy Waryńskiego (która pod względem procentowego udziału zasiłkobiorców w liczbie mieszkańców ogółem zasadniczo nie różniła się od większości ulic tego obszaru). Z ulicy Sobieskiego wyznaczono dwa gospodarstwa sześcioosobowe (zasadnicze o numerze MOPS 555 i zapasowe – 2109), natomiast w przypadku ulicy Waryńskiego w badaniu udział wzięły dwa gospodarstwa dwuosobowe (zasadnicze o numerze MOPS 1814 i zapasowe – 6179). Wywiad kwestionariuszowy w przypadku obszaru III przeprowadzony został w gospodarstwach nr 555 (zasadniczym) i nr 6179 (zapasowym). Natomiast w przypadku obszaru IV – Hugo do pilotażu desygnowana została ulica Matejki (główna ulica obszaru) i Fabryczna (obszar ten składał się z czterech ulic, w związku z czym badanie pilotażowe odbyło się w połowie z nich). Z ulicy Matejki wybrano gospodarstwa dwuosobowe (zasadnicze numerze MOPS 710 i zapasowe o numerze 3941), z kolei z ulicy Fabrycznej wytypowane zostały gospodarstwa trzyosobowe (zasadnicze o numerze MOPS 4078 i zapasowe – 1619). Badanie pilotażowe odbyło się w gospodarstwie nr 710 (zasadniczym) i 1619 (zapasowym).

Przeprowadzone badanie pilotażowe pozwoliło na wyciągnięcie kilku bardzo ważnych w procesie badawczym wniosków. Po pierwsze zdecydowano się na skrócenie czasu potrzebnego na przeprowadzenie wywiadu przez rezygnację z części pytań. Kwestionariusz zastosowany w pilotażu liczył 80 pytań problemowych (załącznik 4.) i 9 pytań metryczkowych Po dokonanych redukcjach z kwestionariusza wywiadu usunięto 9 pytań (załącznik 5.), ponadto pytania 79 i 80 znajdujące się w kwestionariuszu pilotażowym zostały połączone w jedno – pytanie 70 w kwestionariuszu właściwym. Po drugie zdecydowano się na przygotowanie kart respondenta, czyli wykazu odpowiedzi na poszczególne pytania. Dzięki temu zabiegowi respondent w badaniu właściwym mógł nie tylko słuchać odpowiedzi, które były mu odczytywane przez ankietera, lecz również śledzić wzrokiem kafeterię poszczególnych

pytań. Efektem zastosowania tego instrumentu w badaniu właściwym było szybsze udzielanie odpowiedzi, a zatem również skrócenie czasu badania. Po trzecie wprowadzono zmiany w postaci formy wydruku kwestionariusza. W badaniu pilotażowym kwestionariusze wydrukowano dwustronnie na kartkach formatu A4, a całość zszyto w lewym górnym rogu. W efekcie podczas wywiadu konieczne było przewracanie i zaginanie kolejnych kart, przez co kwestionariusz stawał się nieporęczny. Dlatego też zdecydowano się na jego wydruk w formie książeczki (na kartkach formatu A3 – na jednej takiej karcie drukowano cztery strony kwestionariusza), która była zszywana dwoma zszywkami (powyżej i poniżej połowy długości zgięcia). Ten zabieg znacznie ułatwił operowanie narzędziem badawczym w trakcie wywiadu. Należy również wspomnieć, iż efektem przeprowadzenia pilotażu było dokonanie korekty drobnych błędów i literówek, których nie dostrzeżono w niektórych pytaniach, pomimo wielokrotnego sprawdzania ich treści.

Przeprowadzone badanie pilotażowe przyczyniło się do usprawnienia właściwej procedury badawczej. Głównym wymiernym efektem pilotażu było ograniczenie czasu trwania jednego wywiadu. Co więcej, techniczna modernizacja sposobu wydruku kwestionariusza umożliwiła sprawniejsze operowanie tym narzędziem podczas rozmowy z respondentem. Badanie pilotażowe przyczyniło się również do pozytywnej weryfikacji metody doboru próby losowej oraz sposobu kodowania kwestionariusza (kod składał się z dwóch części – numeru MOPS i numeru przeprowadzonego wywiadu). Warto także zaznaczyć, że pilotaż umożliwił sprawdzenie wszystkich czynności związanych z nawiązaniem kontaktu z respondentem i przeprowadzeniem wywiadu. Czynności te zostały opisane w dalszej części pracy.

2.3.4. Badanie właściwe i analiza danych

Niezwłocznie po przeprowadzeniu badania pilotażowego należy przystąpić do badania zasadniczego, które powinno przebiegać w możliwie jak najkrótszym czasie. Wynika to przede wszystkim z dynamiki przeobrażeń społecznych, jest spowodowane tym, że zadaniem badacza jest rejestracja pewnych stanów usytuowanych w konkretnym czasie i przestrzeni. Zatem wraz z upływem kolejnych dni badania zwiększa się prawdopodobieństwo zaistnienia zdarzeń, które mogą wpływać na analizowane układy społeczne[93].

[93] Por. T. Pilch, T. Bauman: *Zasady badań pedagogicznych*…, s. 210.

Wiele problemów rodzi pytanie, jak długo powinna trwać realizacja jednego wywiadu. Na czas jego trwania wpływa wiele czynników, jak np. temat badań, liczba pytań otwartych, a także cechy respondentów (ich kompetencje intelektualne, stopień zainteresowania tematem badań, również nastrój). Pewne jest natomiast, że im dłuższa jest rozmowa ankietera z respondentem, tym bardziej spada jakość prowadzonego badania. Jest to spowodowane tym, że zarówno ankieter, jak i respondent z każdą kolejną minutą wywiadu mają mniejszą zdolności koncentracji, a także stają się mniej dokładni[94].

Po zakończonym badaniu właściwym badacz powinien przystąpić do analizy danych, które uzyskał w efekcie procesu badawczego. Zgromadzone informacje muszą zostać przetworzone po to, by mogły stać się przyczynkiem do rozstrzygania sporów teoretycznych czy też by w przyszłości umożliwiły one usprawnienie sfery praktyki. Informacje uzyskiwane drogą wywiadu kwestionariuszowego mają przeważnie charakter danych ilościowych, oznacza to, że mogą one zostać poddane analizie za pomocą metod statystycznych[95]. W dzisiejszym skomputeryzowanym świecie technologia wydaje się być sprzymierzeńcem osoby, która prowadzi badania społeczne. Statystyczna analiza danych nie musi być już tak żmudna i monotonna, jak to bywało w przeszłości. Jednym z narzędzi, które ułatwia pracę nad uzyskiwaniem informacji z kwestionariuszy jest program komputerowy o nazwie *IBM SPSS Statistic V21.0*. Jego zastosowanie przy opracowaniu materiału badawczego znacznie skraca czas, jaki badacz musi przeznaczyć na pozyskanie zbiorczych informacji na temat badanej populacji, a także ogranicza możliwość popełnienia przez niego błędu podczas obliczeń[96].

* * *

Właściwe badanie gospodarstw domowych zamieszkujących obszary wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie, pobierających w 2011 roku

---

[94] A. Lipski: *Metody badań społecznych*…, s. 79.

[95] Zob. K. Konarzewski: *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna*. Warszawa 2000 s. 166–214.

[96] Wyczerpującą wiedzę na temat obsługi programu SPSS można znaleźć w: Ch. Dewberry: *Statistical Methods for Organizational Research. Theory and practice*. London–New York 2004. Również opracowania przetłumaczone na język polski zawierają skrócone instrukcje obsługi tego programu. Zob. E. Babbie: *Podstawy badań społecznych*…, s. 513–543; Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias: *Metody badawcze w naukach społecznych*…, s. 515–567.

zasiłki okresowe świadczone przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej i wychowujących niepełnoletnie dzieci odbyło się w dniach 30 stycznia–30 marca 2012 roku, zatem trwało ono 10 tygodni. Długość okresu, w którym odbywało się badanie, wynikała z konieczności przeprowadzenia wywiadu kwestionariuszowego w 257 gospodarstwach domowych. Realizacja jednego wywiadu przeciętnie zajmowała godzinę – wraz z dojazdem prywatnym samochodem do miejsca zamieszkania respondenta, czynnościami organizacyjnymi (takimi jak: przedstawienie się, zajęcie miejsca, w którym badanie miało zostać przeprowadzone, wyjaśnienie celu wywiadu, zapewnienie respondenta o anonimowości i poufności, wręczenie karty respondenta, wyciągnięcie kwestionariusza), wywiadem przeprowadzonym zgodnie z kwestionariuszem oraz wraz z zakończeniem badania i pożegnaniem się z respondentem. Z powodu występowania w kwestionariuszu pytań, w stosunku do których należało udzielić oddzielnych odpowiedzi dla każdego dziecka dłużej trwały wywiady prowadzone w gospodarstwach domowych wielodzietnych, a krócej w tych, w których wychowywało się tylko jedno czy dwoje dzieci. Pytania z oddzielnymi odpowiedziami dla każdego dziecka dotyczyły jedynie tych dzieci, które uczęszczały do szkoły lub były w 2011 roku objęte obowiązkową edukacją w klasie zerowej. Dlatego też znacznie krócej trwała procedura badawcza w gospodarstwach, które nie wychowywały dzieci w wieku odpowiadającym klasie zerowej oraz dzieci w wieku szkolnym[97].

Proces badawczy składał się z dwóch etapów. Pierwszy z nich polegał na uzyskaniu zgody na przeprowadzenie badania. W procedurze tej uczestniczyli pracownicy socjalni MOPS, którzy najpierw poprzez wpisanie w bazie danych Ośrodka numeru gospodarstwa domowego identyfikowali je – zdobywali informację na temat dokładnego adresu zamieszkania. Następnie udawali się pod wskazane adresy i uzyskiwali zgodę na badanie. Takie postępowanie wynikało z konieczności ochrony danych osobowych (w postaci dokładnego adresu) beneficjentów pomocy społecznej. Dopiero po otrzymaniu od pełnoletniego członka gospodarstwa zgody na udział w badaniu mógł mieć miejsce drugi etap, czyli wywiad kwestionariuszowy.

[97] W bazie danych Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich nie znajdowały się informacje na temat wieku dzieci oraz realizacji obowiązku nauki lub obowiązku szkolnego przez dziecko (obowiązek szkolny może zostać odroczony, stąd informacja na temat wieku mogłaby być niewystarczającą). Dlatego też w próbie zasadniczej (N) znalazły się gospodarstwa domowe, w których wychowywały się dzieci nieuczęszczające jeszcze do klasy zerowej lub szkoły. W momencie losowania próbki badawczej (n) nie dysponowano wiedzą, w których jednostkach znajdują się dzieci, o których mowa.

W procesie badawczym udało się uzyskać:

— w obszarze I – Nowy Świat – 23 kwestionariusze wywiadu (z 23 wskazanych jako minimalna liczebność próby), w tym 5 wywiadów przeprowadzono w gospodarstwach domowych, których nie zamieszkiwały dzieci uczące się w klasie zerowej lub w szkole;
— w obszarze II – Centrum – 143 kwestionariusze wywiadu (ze 154 wskazanych jako minimalna liczebność próby), w tym 27 wywiadów przeprowadzono w gospodarstwach domowych, których nie zamieszkiwały dzieci uczące się w klasie zerowej lub w szkole. 5 gospodarstw domowych, które wylosowano do próby badawczej (nr 197, 377, 618, 1869, 6323) nie wychowywało już dzieci i z tego względu niemożliwe okazało się zrealizowanie w tych środowiskach badania. Co więcej, z 6 jednostkami nie udało się przeprowadzić badania z powodu nieuzyskania zgody na udział w nim lub niemożności nawiązania kontaktu z tymi gospodarstwami;
— w obszarze III – Huta Laura – 36 kwestionariuszy wywiadu (z 36 wskazanych jako minimalna liczebność próby), w tym 2 wywiady przeprowadzono w gospodarstwach domowych, których nie zamieszkiwały dzieci uczące się w klasie zerowej lub w szkole;
— w obszarze IV – Hugo – 40 kwestionariuszy wywiadu (z 44 wskazanych jako minimalna liczebność próby), w tym 4 wywiady przeprowadzono w gospodarstwach domowych, których nie zamieszkiwały dzieci uczące się w klasie zerowej lub w szkole. Z 4 jednostkami nie udało się przeprowadzić wywiadu z powodu braku zgody na udział w nim lub niemożności nawiązania kontaktu z tymi gospodarstwami.

Łącznie zrealizowano zatem 242 wywiady kwestionariuszowe (z 257 zaplanowanych) w gospodarstwach domowych, które w 2011 roku zamieszkiwały obszary wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie i korzystały z pomocy społecznej w postaci zasiłków okresowych oraz w momencie przeprowadzenia badania wychowywały niepełnoletnie dzieci lub młodzież[98]. 38 wywiadów odbyło się w gospodarstwach wychowujących dzieci, które nie zostały jeszcze objęte obowiązkiem nauki lub obowiązkiem szkolnym.

Ze względu na specyfikę badanych gospodarstw zrealizowany proces badawczy nie należał do najłatwiejszych. W obszarach niewielkich pod względem przestrzennym (w szczególności w obszarze I i IV) każda obca osoba była natychmiast obserwowana i budziła poczucie zagrożenia, co niejedno-

[98] Wszystkie kwestionariusze wywiadu znajdują się w prywatnym archiwum autorki.

krotnie skutkowało wypowiadanymi głośno przez mieszkańców inwektywami. Dodatkowym problemem okazały się wałęsające się przy podwórzach domostw psy (zazwyczaj niewielkich rozmiarów kundle). Wypuszczane bez nadzoru właścicieli ujadały i niejednokrotnie próbowały gryźć. Dobrym sposobem na wyeliminowanie tego zagrożenia okazało się zabieranie ze sobą kiełbasy – czworonogi zajęte pochłanianiem pożywienia zdawały się zapominać o obecności na ich terytorium osób trzecich. Często także stan techniczny i sanitarny budynków, klatek schodowych, a także mieszkań pozostawiał wiele do życzenia. Poza wieloletnimi zaniedbaniami remontowymi w budynkach niejednokrotnie panował nieporządek (w postaci np. sprzętów gospodarstwa domowego stojących w nieładzie na klatce schodowej, która w związku z tym pełniła także rolę pomieszczenia gospodarczego), podobnie było w lokalach mieszkalnych. Również obserwacja środowiska sąsiedzkiego nie napawała optymizmem. Podczas poszukiwań miejsc, w których respondenci zamieszkiwali można było zauważyć osoby pod wpływem alkoholu (głównie mężczyzn) stojące w pobliżu sklepów monopolowych, w bramach czy w podwórzach. Wygląd tych osób często świadczył o problemie w postaci choroby alkoholowej. Powszechnym widokiem były również bawiące się na ulicy bez nadzoru rodziców dzieci, a także młodzież, której zewnętrzną cechą charakterystyczną były emblematy wspieranego przez nią klubu piłki nożnej. Z kolei sam proces komunikacji z respondentem zależał od osoby, która zdecydowała się odpowiadać na pytania zawarte w kwestionariuszu. Trudno jest tutaj poczynić jakiekolwiek generalizacje. Zdarzały się zarówno osoby otwarte i komunikatywne, jak również skryte i nieufne. Takie, które zaangażowały się w badanie oraz takie, które traktowały je jako przykrą konieczność.

Po zakończonym procesie zbierania danych, czyli po przeprowadzeniu wywiadów kwestionariuszowych w gospodarstwach z obszarów wielkomiejskiej biedy, przystąpiono do prac związanych z opracowaniem informacji zawartych w wypełnionych kwestionariuszach. W celu skrócenia czasu potrzebnego na obliczenie cech statystycznych badanej populacji, a także występujących pomiędzy nimi korelacji zdecydowano się na zastosowanie programu *IBM SPSS Statistic* (wersja 21), na użytkowanie którego Uniwersytet Śląski w Katowicach posiada licencję. Wiązało się to z koniecznością poznania sposobu użytkowania tego narzędzia. Prace nad kwestionariuszami przy użyciu IBM SPSS zapoczątkowało stworzenie bazy danych, w której zamieszczono wszystkie pytania zawarte w kwestionariuszu wraz z kafeterią. Baza ta liczyła 365 elementów, co oznacza, że zakodowanie każ-

dego wywiadu było równoznaczne z wpisaniem w programie odpowiedniego kodu w każdej z 365 kolumn. Dlatego też sam proces kodowania ankiet trwał dwa kolejne miesiące. Dodatkowy czas był również potrzebny dla uzyskania z programu interesujących w procesie badawczym informacji w postaci tabel. Jednak zastosowanie w trakcie opracowania danych zawartych w kwestionariuszach wywiadu programu *IBM SPSS* pozwoliło na znaczne skrócenie czasu potrzebnego na te działania w stosunku do tradycyjnych metod. Wyeliminowało również prawdopodobieństwo popełnienia błędów w obliczeniach.

2.4. Wywiad częściowo skategoryzowany

Jeden z prekursorów polityki społecznej w Polsce, wybitny uczony okresu dwudziestolecia międzywojennego, Stanisław Rychliński, zaproponował podział techniki wywiadu na dwie kategorie. Po pierwsze wyróżnił on wywiad właściwy, czyli rozmowę z jedną osobą lub też większą liczbą osób, podczas której badacz uzyskuje informacje w drodze wymiany zdań. Rozmowa ta jest przez niego w mniejszym lub większym stopniu kierowana. Drugi rodzaj wywiadu zdaniem S. Rychlińskiego to ankieta ustna, czyli zadawanie pytań według kwestionariusza wywiadu. Podczas ankiety ustnej badacz sam zaznacza odpowiedzi, których udzielił mu respondent[99]. Podział ten jest nadal aktualny, choć celowe wydaje się zastosowanie odmiennego, bardziej adekwatnego nazewnictwa. Wywiad właściwy to, zgodnie ze współczesną terminologią, wywiad nieskategoryzowany lub skategoryzowany częściowo, natomiast ankieta ustna to typowy wywiad kwestionariuszowy.

Zastosowanie wywiadu właściwego musi być szczególnie dobrze przemyślane i zaprojektowane, w przeciwnym razie badaczowi może nie udać się zebrać tych informacji, które ma zamiar uzyskać, lecz podda się on rozmówcy i przebiegowi rozmowy. Dobrze jest sporządzić spis zagadnień, które powinny zostać poruszone w trakcie takiej rozmowy i tym samym wybrać technikę wywiadu częściowo skategoryzowanego. Zagadnienia te należy jasno i dokładnie zapisać, by podczas rozmowy nie pominąć żadnej interesującej badacza kwestii. Spis problemów, które powinny zostać poruszone

[99] Zob. S. Rychliński: *Lustracje społeczne*. Warszawa 2001, s. 60.

podczas wywiadu nie stanowi jeszcze kwestionariusza, stąd nie należy tej techniki utożsamiać z wywiadem kwestionariuszowym, pozwala on jedynie na uporządkowanie rozmowy[100].

Szczególną uwagę należy zwrócić na przebieg wywiadu częściowo skategoryzowanego. Nie powinien on bowiem budzić obaw, że informacje, których respondent udziela, mogą obrócić się na jego niekorzyść. Dobrze jest, gdy badacz wzbudza u respondenta zaufanie. Rozmowa powinna być utrzymana w tonie szczerości, należy wystrzegać się podejrzeń o próbę podstępnego wydobycia informacji, którymi rozmówca niekoniecznie chciałby się podzielić z badaczem. Osoba przeprowadzająca wywiad musi wystrzegać się również przyspieszania tempa badania i okazywania niecierpliwości. Powinno się pozwolić mówić badanemu, bez zadawania zbyt wielu zbędnych pytań. Rola badacza w takim procesie polega na słuchaniu i ewentualnym pomaganiu w mówieniu. W przypadku, gdy badacz zauważy nieścisłości w tym, co powiedział mu respondent, na końcu rozmowy może jeszcze raz zapytać o kwestie, które wydają mu się niespójne. Naczelną zasadą takiej rozmowy jest poczynienie wszelkich starań, żeby wywiad przebiegał jak najbardziej swobodnie[101].

Wywiad częściowo skategoryzowany należy zaliczyć do badań społecznych o charakterze jakościowym[102]. Oznacza to, że dane uzyskane za jego pomocą nie dają się przedstawić za pomocą liczb i wykresów, lecz można dokonać ich słownej interpretacji. Co więcej, liczba osób, które uczestniczą w badaniu jakościowym jest niewielka w porównaniu z badaniami ilościowymi. Podobnie jak w badaniach o charakterze ilościowym, celem badań jakościowych jest zdobycie wiedzy o rzeczywistości społecznej oraz sposobach jej postrzegania z punktu widzenia jednostek. Jednak badacze wybierający metody jakościowe wierzą, że jest to możliwe dzięki zastosowaniu szczegółowego wywiadu i obserwacji, podczas gdy w ilościowym podejściu wiedza ta uzyskiwana jest za pomocą zmiennych i występujących pomiędzy nimi korelacji[103].

---

[100] Ibidem, s. 67–68.

[101] Ibidem, s. 78–82.

[102] Badania jakościowe obejmują cały szereg różnych metod, wśród których wskazać można m.in.: wywiady narracyjne, badania fokusowe, badania etnograficzne, obserwację uczestniczącą, nagrywanie interakcji, analizę konwersacyjną, analizę dyskursu, analizę dokumentów, a także wspomniany wywiad częściowo skategoryzowany. Zob. U. Flick: *Projektowanie badania jakościowego. Metodologia*. Warszawa 2011, s. 35.

[103] D. Silverman: *Prowadzenie badań jakościowych*. Warszawa 2008, s. 31–33.

* * *

W ramach badań nad szansami edukacyjnymi dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy zastosowano wywiady częściowo skategoryzowane w postaci wywiadów eksperckich przeprowadzonych w instytucjach lokalnej polityki społecznej w mieście Siemianowice Śląskie. Przez wywiad ekspercki rozumie się wywiad przeprowadzony z osobą, która pełni rolę eksperta w danej dziedzinie. W tym przypadku ekspertami byli pracownicy administracji samorządowej. Urzędu Miasta oraz Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich[104]. Wywiady miały charakter badania jakościowego.

Pierwszą instytucją, w której przeprowadzono wywiad częściowo skategoryzowany był Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich, czyli podmiot, na którym spoczywa główny ciężar odpowiedzialności za działalność na rzecz najuboższych mieszkańców miasta. Osobą, która w ramach MOPS odpowiadała na zadane podczas rozmowy pytania była zastępczyni dyrektora Ośrodka. Wywiad został przeprowadzony w maju 2012 roku i trwał około godziny. Pozostałe rozmowy z ekspertami (przedstawicielami Urzędu Miasta) odbyły się w ostatnim kwartale 2012 roku w: Referacie Edukacji, Referacie Spraw Społecznych i Zdrowia, Referacie Gospodarki Lokalowej i Dodatków Mieszkaniowych. Największe znaczenie dla całościowego poznania problemu wyrównywania szans edukacyjnych odgrywał wywiad przeprowadzony w pierwszym ze wskazanych referatów. Realizacja wywiadów eksperckich we wszystkich wymienionych instytucjach była możliwa dzięki przychylności osób odpowiedzialnych za ich funkcjonowanie. Konieczne było ustalenie wspólnych zasad badania, w tym w szczególności terminów, w których odbywały się wywiady. Załącznik 8. zawiera wykaz kwestii, które przed przystąpieniem do rozmów wskazano jako kluczowe dla omawianego problemu. Dzięki skonstruowaniu wykazu zagadnień wy-

[104] Wywiad częściowo skategoryzowany przeprowadzono w instytucjach odpowiedzialnych za prowadzenie polityki społecznej w mieście. Oznacza to, że w badaniu tym udział wzięli pracownicy siemianowickiego magistratu oraz MOPS, który jest odpowiedzialny przede wszystkim za bezpieczeństwo socjalne mieszkańców. W Urzędzie Miasta wybrano jedynie te komórki organizacyjne, których działalność wiąże się ze wskazanym w pracy problemem badawczym, a więc Referat Edukacji, Referat Spraw Społecznych i Zdrowia, Referat Gospodarki Lokalowej i Dodatków Mieszkaniowych. Ze względu na charakter badania (rozmowa z urzędnikiem) nie zdecydowano się na przeprowadzenie badania pilotażowego.

wiady przeprowadzone w instytucjach lokalnej polityki społecznej nabrały charakteru wywiadów częściowo skategoryzowanych.

2.5. Ankieta

Ankieta to ilościowa technika zbierania informacji polegająca na udzielaniu przez respondenta odpowiedzi na pytania zawarte w specjalnym kwestionariuszu[105], który charakteryzuje się wysokim stopniem standaryzacji. Podczas wypełniania kwestionariusza ankiety ankieter najczęściej jest nieobecny, choć nie stanowi to reguły[106].

Ankietę od wywiadu kwestionariuszowego odróżnia odmiennie definiowana rola badacza-ankietera. Podczas wywiadu ankieter jest osobą, która inicjuje i przeprowadza proces zadawania pytań oraz zaznaczania wypowiedzianych przez respondentów odpowiedzi. W przypadku ankiety osoba badana sama odpowiada na pytania zapisane w kwestionariuszu ankiety – czyta je oraz zaznacza stosowne odpowiedzi. Rola osoby przeprowadzającej badanie zostaje wyraźnie zawężona do przekazania ankiet badanym, zebrania ich oraz analizy danych w nich zawartych. Co więcej, technika ankietowa polega na pośrednim komunikowaniu się badacza z badanym, czyli porozumiewaniu się poprzez pisemny przekaz, podczas gdy w trakcie wywiadu dochodzi do bezpośredniej rozmowy[107].

Ze względu na sposób komunikowania się badacza z respondentem można wyróżnić następujące rodzaje ankiety:

— pocztową, której wysyłka oraz zwrot następują za pośrednictwem poczty,
— prasową, która polega na publikowaniu w prasie kwestionariusza zwracanego następnie pocztą,
— dołączoną do kupowanych produktów konsumpcyjnych i zwracaną drogą pocztową;

---

[105] Poczynione wcześniej ustalenia na temat kwestionariusza wywiadu odnoszą się również do kwestionariusza ankiety, dlatego też w tej części pracy zdecydowano się nie poruszać ponownie tego problemu.

[106] Zob. T. Pilch, T. Bauman: *Zasady badań pedagogicznych*…, s. 96.

[107] Por. J. Lutyński: *Metody badań społecznych. Wybrane zagadnienia*. Łódź 2000, s. 136–138.

— rozdawaną, podczas której badacz lub jego przedstawiciel rozdaje kwestionariusze, a po wypełnieniu są one zbierane lub wysyłane pocztą przez respondentów pocztą,
— telefoniczną, w trakcie trwania której pytania kwestionariuszowe zostają przedyktowane, a odpowiedzi respondent wysyła drogą pocztową[108].

Luba Sołoma rozszerza powyższy podział o ankietę radiową (której treść jest odczytywana i dyktowana w radiu lub telewizji i odsyłana przez respondenta pocztą), ankietę ogólnie dostępną (położoną w miejscu publicznym i zbieraną w wyznaczonym miejscu), a także ankietę audytoryjną (jest ona rozdawana zbiorowości, która stanowi pewne audytorium, respondenci wypełniają ją i oddają kwestionariusze podczas obecności badacza). Ankieta audytoryjna jest jednocześnie ankietą nadzorowaną przez badacza, wszystkie pozostałe typy ankiet to ankiety nienadzorowane[109].

Niewątpliwą zaletą techniki ankietowej jest towarzyszące respondentom o wiele większe poczucie anonimowości niż to ma miejsce w pozostałych technikach. Zatem wybór tego sposobu uzyskiwania informacji zwiększa prawdopodobieństwo, iż udzielą oni odpowiedzi zgodnych ze stanem faktycznym[110]. Ponadto badania ankietowe stwarzają możliwość szybkiego zbadania dużych zbiorowości przy stosunkowo niewielkim koszcie tego typu procedury[111]. Natomiast podstawową wadą techniki ankietowej jest brak pewności, czy respondent prawidłowo zrozumiał treść pytania, gdyż podczas stosowania badania ankietowego zazwyczaj nie ma możliwości doprecyzowania lub wyjaśnienia niezrozumiałych kwestii[112].

Pytania zawarte w ankiecie[113] powinny być jednoznaczne oraz sformułowane w sposób zrozumiały dla respondentów. Zatem należy dostosować język używany w kwestionariuszu ankiety do kompetencji intelektualnych osób ankietowanych. Zazwyczaj stosuje się pytania zamknięte, które zawierają kafeterię.

Warto również zauważyć, iż w technice ankietowej, podobnie jak to miało miejsce w przypadku wywiadu kwestionariuszowego, niezwykle waż-

[108] Ibidem, s. 140–141.
[109] Zob. L. Sołoma: *Metody i techniki badań socjologicznych*…, s. 152–153.
[110] J. Lutyński: *Metody badań społecznych*…, s. 144.
[111] Por. A. Łuszczyński: *Podstawy metodologiczne badań politologicznych*…, s. 69.
[112] Ibidem.
[113] Rodzaje pytań, które zostały wymienione podczas charakteryzowania wywiadu kwestionariuszowego, odnoszą się również do kwestionariusza ankiety. W związku z tym w nie stanowią już one przedmiotu analizy w tej części pracy.

ną kwestią jest sama konstrukcja kwestionariusza. W technice ankietowej, gdzie rola badacza sprowadza się jedynie do rozprowadzenia i następnie zebrania kwestionariuszy, należy szczególnie duży wysiłek intelektualny poczynić podczas jego opracowania. Kwestionariusz ankiety musi być tak skonstruowany, żeby respondent mógł go samodzielnie uzupełnić[114]. Powinien on zawierać następujące elementy:

— informacje o instytucji, która przeprowadza badania,
— instrukcję dotyczącą wypełniania ankiety,
— pytania,
— metryczkę.

Kwestionariusz ankiety powinien być tak sporządzony, by był krótki, przejrzysty oraz żeby nie zniechęcał respondentów do wypełnienia go. Osoba badana nie powinna zostać narażona na dodatkowe koszty związane z udziałem w procesie badawczym, ponieważ może to spowodować, że nie wypełni lub nie zwróci badaczowi ankiety[115].

Technika ankietowa jest zbliżona do techniki wywiadu kwestionariuszowego. Należy jednak pamiętać, że wybór tej techniki jest możliwy jedynie wówczas, gdy badacz ma pewność, że osoby badane potrafią czytać, pisać i rozumieją instrukcje, które są w niej zawarte. Można wskazać pewne zalety ankiet, które dają tej technice przewagę nad wywiadem. Należy również przedstawić jej wady, które z kolei mogą skłaniać do wyboru innego sposobu zbierania danych. Wśród pozytywnych cech techniki ankietowej wymienia się m.in.: szybkie i tanie uzyskanie danych na temat dużych i rozproszonych terytorialnie zbiorowości, wyeliminowanie wpływu badacza na udzielone odpowiedzi, duże poczucie anonimowości, wykluczenie możliwości popełnienia błędu przez ankietera, jednolitość materiału uzyskaną poprzez duży stopień standaryzacji techniki. Natomiast wadami stosowania ankiet będą w szczególności: brak możliwości dogłębnego zbadania tematu (przede wszystkim dlatego, że zbyt długa ankieta mogłaby odstraszyć respondenta), brak możliwości uzyskania próby reprezentatywnej (ze względu na małe prawdopodobieństwo uzyskania zwrotu wszystkich ankiet, uwaga ta nie dotyczy ankiety audytoryjnej), niemożność przeprowadzenia badania wśród osób, które nie potrafią czytać i pisać, a także niechętnych do bezinteresownego wzięcia udziału w badaniu, większe prawdopodobieństwo uzyskania nieprawdziwych informacji (wynikające z niezrozumienia instrukcji do ankiety lub py-

[114] Zob. L. Sołoma: *Metody i techniki badań socjologicznych*…, s. 150.
[115] A. Łuszczyński: *Podstawy metodologiczne badań politologicznych*…, s. 70.

tania), brak celowości zamieszczania pytań kontrolnych, za pomocą których weryfikowane są udzielone uprzednio odpowiedzi (respondent przed przystąpieniem do odpowiadania może przeczytać całość ankiety)[116].

* * *

Jedną z technik wdrożonych w ramach studiów badawczych nad szansami edukacyjnymi dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy była technika ankietowa w formie ankiety rozdawanej. Ankieta ta miała charakter ekspercki, gdyż była skierowana do dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjalnych, których rejon[117] wyznaczały ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich[118].

Ankietę przeprowadzono wśród dyrektorów dwóch typów szkół, czyli w szkołach podstawowych i gimnazjalnych. Nie zdecydowano się na przeprowadzenie badania w placówkach ponadgimnazjalnych ze względu na fakt, iż nie podlegają one rejonizacji i ich uczniowie niekoniecznie muszą zamieszkiwać w jednym z czterech obszarów wielkomiejskiej biedy. Łącznie kwestionariusz ankiety skierowano do 6 szkół (4 podstawowych i 2 gimnazjalnych): Szkoły Podstawowej nr 3 (obszar III – Huta Laura), Szkoły Podstawowej nr 5 (obszar I – Nowy Świat, obszar – II Centrum), Szkoły Podstawowej nr 6 (obszar II – Centrum), Szkoły Podstawowej nr 11 (obszar II – Centrum, obszar IV – Hugo), Gimnazjum nr 3 (obszar III – Huta Laura, obszar IV – Hugo), Gimnazjum nr 4 (obszar I – Nowy Świat, obszar II – Centrum). W celu zwiększenia prawdopodobieństwa zwrotu wypełnionej ankiety przeprowadzono rozmowy z dyrektorami każdej z 6 placówek, w trakcie których wyjaśnione zostały cel i znaczenie badań, wręczono im także kwestionariusz. Podczas tych spotkań ustalono również termin odbioru ankiety. W efekcie tych działań udało się uzyskać 5 uzupełnionych kwestionariuszy. Pomimo wielokrotnego kontaktu oraz wskazania przez dyrekcję kilku nowych terminów zwrotu ankiety, Szkoła Podstawowa nr 5 nie wzięła udziału w badaniu, co oznacza, że nie udało się otrzymać wypełnionego przez dyrektora tej placówki kwestionariusza. Z punktu widzenia procesu badawcze-

[116] L. Sołoma: *Metody i techniki badań socjologicznych*…, s. 151–152.

[117] Informację na temat rejonizacji siemianowickich szkół uzyskano z Referatu Edukacji Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.

[118] W przypadku ankiety rozdawanej o charakterze eksperckim nie było możliwe przeprowadzenie badania pilotażowego.

go jest to sytuacja negatywna, gdyż szkoła ta swoim rejonem obejmuje ulice dwóch obszarów wielkomiejskiej biedy, w tym wszystkie cztery ulice obszaru I – Nowy Świat[119]. Badanie ankietowe przeprowadzone wśród dyrektorów szkół, które w swoich rejonach zawierały ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy miało miejsce w miesiącach czerwiec–wrzesień 2012 roku. W ten sposób zagwarantowano swobodę wyboru terminu udzielenia odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie w zależności od indywidualnych preferencji osób zarządzających placówkami.

Kwestionariusz ankiety skierowanej do Dyrektorów Szkół liczył 24 pytania. Z uwagi na ekspercki charakter badania większość z nich była pytaniami otwartymi. Pytania te miały głównie charakter pytań o fakty, choć w kwestionariuszu znalazły się również pytania o opinie. Na pierwszej stronie kwestionariusza zamieszczony został temat badań oraz logo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Do narzędzia nie dołączono instrukcji, gdyż sposób wypełnienia ankiety był omawiany podczas spotkań z Dyrektorami placówek (załącznik 6.).

2.5.1. Ankieta audytoryjna

Jak już wspomniano, ankieta audytoryjna jest formą ankiety nadzorowanej. Podczas stosowania tej techniki osoba, która przeprowadza badania wchodzi w kontakt z grupą respondentów, którzy są zgromadzeni w jednym miejscu. Jest to możliwe dzięki instytucjonalnym powiązaniom respondentów, mogą być oni uczniami, studentami, uczestnikami kursu czy pracownikami danego zakładu pracy. Jeżeli ankieta audytoryjna jest stosunkowo krótka, badacz nie musi sporządzać do niej kwestionariusza, wystarczy, że zada respondentom pytania, a oni zanotują odpowiedzi na kartkach papieru, które następnie zostaną przez niego zebrane. Cechą charakterystyczną ankiety audytoryjnej jest to, że badacz, decydując się na tę technikę badawczą, ma możliwość ustnego formułowania instrukcji wypełniania ankiety, ponadto proces powstawania odpowiedzi na postawione w niej pytania jest przez niego nadzorowany. Ankieta uzupełniana pod nadzorem badacza daje także możliwość uzyskania jednolitej sytuacji wypełniania kwestionariusza,

[119] Warto również zauważyć, iż obszar I – Nowy Świat w 2011 roku charakteryzował się największym udziałem zasiłkobiorców w liczbie mieszkańców ogółem. Kwestie te zostały szerzej scharakteryzowane w rozdziale 1.4.

podczas gdy w przypadku ankiet samozwrotnych badacz nie wie, w jakich okolicznościach zostały one uzupełnione i czy na pewno wypełniła je właściwa osoba[120].

Podczas przeprowadzania ankiety audytoryjnej badacz ma możliwość wyjaśnienia respondentom niezrozumiałych kwestii, dzięki czemu ograniczona zostaje liczba błędów wynikających z niezrozumienia instrukcji lub pytania. Kolejną jej zaletą jest to, że respondenci przed przystąpieniem do uzupełniania kwestionariusza nie mają zazwyczaj sposobności do zapoznania się z wszystkimi postawionymi pytaniami, dzięki czemu możliwe staje się zastosowanie pytań kontrolnych. Co więcej, taka forma ankietowania respondentów jest stosunkowo łatwa i tania[121].

* * *

W celu eksploracji problemu szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy przeprowadzono wśród uczniów trzecich klas gimnazjów w Siemianowicach Śląskich badanie ankietowe. Wybór audytorium złożonego z uczniów trzecich klas gimnazjów wynikał z faktu, że to właśnie po tym etapie edukacyjnym różnicują się ścieżki edukacyjne (wybierane są różne typy szkół ponadgimnazjalnych – licea ogólnokształcące, technika, zasadnicze szkoły zawodowe). Podobnie jak to miało miejsce w przypadku ankiety rozdawanej o charakterze eksperckim, badanie to wymagało nawiązania kontaktu z dyrekcją poszczególnych placówek. Konieczne było uzyskanie zgody dyrektora na przeprowadzenie ankiety oraz wyznaczenie dokładnego terminu badania. Z tego też względu nie było możliwe przeprowadzenie badania pilotażowego.

W ankiecie audytoryjnej udział wzięli uczniowie wszystkich publicznych gimnazjów w Siemianowicach Śląskich (w tym również Publicznego Gimnazjum – Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Archidiecezji Katowickiej[122]) z wyjątkiem Gimnazjum nr 5 znajdującego się w dzielnicy Bańgów. Dyrekcja tej szkoły nie wyraziła zgody na przeprowadzenie ankiety. Zdecydowano się na objęcie procesem badawczym uczniów wszystkich gimnazjów w mieście

[120] Por. J. Lutyński: *Metody badań społecznych*…, s. 142–145.

[121] L. Sołoma: *Metody i techniki badań socjologicznych*…, s. 153–154.

[122] Publiczne Gimnazjum SRKAK jest szkołą o charakterze wyznaniowym. Rodzice oraz uczniowie Szkoły są zobowiązani do akceptowania zasad katolickiego wychowania. Szkoła należy do Federacji Szkół Katolickich. Zob. https://sites.google.com/site/kloipgsrkak/ [data dostępu: 15.03.2013].

(pomimo, że tylko dwa z nich w swoim rejonie zawierały ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy), by w ten sposób mieć możliwość porównania odpowiedzi udzielanych w obszarach z tymi udzielonymi przez uczniów pozostałych szkół[123]. W związku z tym ankietę audytoryjną przeprowadzono w Gimnazjum nr 1, Gimnazjum nr 2, Gimnazjum nr 3, Gimnazjum nr 4, Gimnazjum nr 7, Gimnazjum nr 8, Publicznym Gimnazjum – SRKAK. Badanie odbyło się w dniach 2–20 kwietnia 2012 roku.

W 7 gimnazjach, w których przeprowadzono badanie uczyło się 527 uczniów klas trzecich (stan na 1 kwietnia 2012 roku, podany przez dyrekcje szkół), w wyniku procesu badawczego uzyskano 437 wypełnionych ankiet. Świadczy to o tym, że 90 uczniów nie było obecnych w szkole w dniu, w którym przeprowadzano ankietę. Do Gimnazjum nr 1 uczęszczało 127 uczniów, w badaniu ankietowym wzięło udział 110 uczniów. W Gimnazjum nr 2 uczyło się 135 gimnazjalistów – 102 uzupełniło ankietę. W Gimnazjum nr 3 naukę pobierało 66 trzecioklasistów, w badaniu uczestniczyło 49. Do Gimnazjum nr 4 uczęszczało 60 uczniów i 47 z nich odpowiedziało na pytania zawarte w ankiecie. W Gimnazjum nr 7 uczyło się 59 uczniów, ankietę uzupełniło 57. W Gimnazjum nr 8 uczyło się 34 trzecioklasistów i 32 z nich uczestniczyło w procesie badawczym. Do Publicznego Gimnazjum SRKAK uczęszczało 46 uczniów, w badaniu ankietowym udział wzięło 40 spośród nich.

Aby przeprowadzić ankietę audytoryjną wśród uczniów trzecich klas szkół gimnazjalnych w Siemianowicach Śląskich, należało udać się do wszystkich oddziałów trzeciej klasy w każdej ze szkół podczas zajęć lekcyjnych. Po wejściu do klasopracowni i przedstawieniu się informowano gimnazjalistów, w jaki sposób wypełniać ankietę. Zaznaczano również, że badanie to ma charakter anonimowy. Całość procedury badawczej w jednym oddziale zajmowała około 15 minut, co oznacza, że w trakcie jednej godziny lekcyjnej (45 minut) ankietę uzupełniali uczniowie trzech oddziałów.

[123] Decydując się na zastosowanie ankiety audytoryjnej, wzięto pod uwagę, iż uczniowie z ulic obszarów wielkomiejskiej biedy niekoniecznie musieli uczęszczać do swojego gimnazjum rejonowego, czyli wraz z rodzicami mogli wybrać każdą inną placówkę. Co więcej, nie wszyscy uczniowie szkół, które w swoich rejonach zawierały ulice wchodzące w skład wielkomiejskiej biedy, zamieszkiwali właśnie te obszary. Jednak segregacja uczniów ze względu na ulicę, która musiałaby się odbywać każdorazowo po wejściu do klasopracowni, wydłużyłaby czas przeprowadzenia badania i mogłaby wpłynąć negatywnie na samych uczniów i udzielane przez nich odpowiedzi. Zwłaszcza w gimnazjach, które nie znajdowały się w obszarach wielkomiejskiej biedy, mogłaby ona mieć charakter stygmatyzujący.

Kwestionariusz ankiety składał się z 13 pytań (załącznik 7). Wszystkie były pytaniami zamkniętymi, zatem zawierały kafeterię odpowiedzi. Co więcej, w dwóch pytaniach zastosowano reguły przejścia. Na pierwszej stronie kwestionariusza zamieszczone zostało logo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W przypadku kwestionariusza ankiety audytoryjnej nie zdecydowano się na zamieszczenie tematu badań (w zastępstwie, na pierwszej stronie zamieszczono słowo: *Ankieta*), żeby nie implikować w ten sposób jakichkolwiek skojarzeń, które mogłyby wpływać na udzielane przez uczniów odpowiedzi.

W niniejszej części pracy scharakteryzowane zostało prowadzenie praktycznych badań o charakterze politologicznym. Omówiono zastosowane w procesie badawczym metody i techniki badawcze. Pracę cechuje pluralizm metodologiczny, gdyż w ramach zdobywania wiedzy na temat zdefiniowanego w niej problemu badawczego posłużono się analizą dokumentów, wywiadem kwestionariuszowym, wywiadem częściowo skategoryzowanym, ankietą rozdawaną, a także ankietą ekspercką. Zastosowanie kilku metod badawczych wynikało z chęci przeprowadzenia rzetelnych studiów nad podjętymi kwestiami. Przy tak zdefiniowanym problemie badawczym koniecznym było poznanie różnych aspektów omawianej działalności. Należało zatem poznać jej efekty (dzięki poznaniu sądów i opinii gospodarstw domowych, do których była ona kierowana), ale również sposoby działania instytucji lokalnej polityki społecznej. Dlatego też posłużenie się jedną metodą mogłoby okazać się niewystarczające i tym samym nie przyczyniłoby się do kompleksowej analizy problemu.

3. Analiza działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy na przykładzie miasta Siemianowice Śląskie

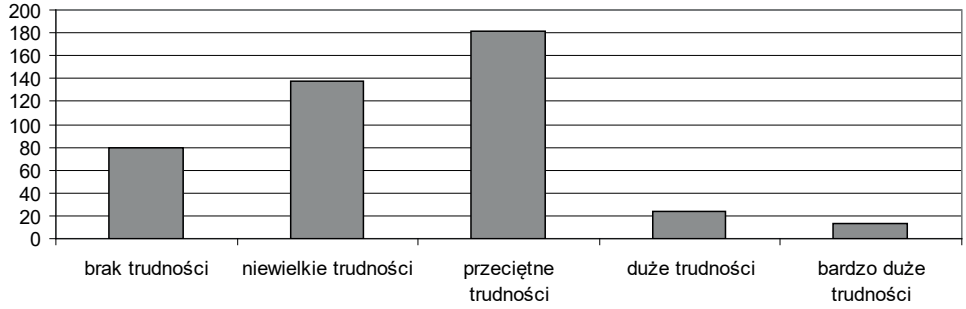
3.1. Szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich

W celu zbadania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich w pierwszej kolejności analizie poddano szanse edukacyjne dzieci i młodzieży pobierających edukację w tym mieście. Ich określenie umożliwiło przeprowadzenie badania ankietowego (ankiety audytoryjnej) wśród uczniów trzecich klas szkół gimnazjalnych. Badanie to miało miejsce w roku szkolnym 2011/2012. Dobór grupy uczniów wynikał z faktu, iż to właśnie po trzecim etapie edukacyjnym, który stanowi trzyletnia szkoła gimnazjalna, różnicują się edukacyjne losy młodzieży[1]. Dokonują oni wyboru typu szkoły ponadgimnazjalnej, w której będą kontynuować naukę. W 2011 roku uczniowie, którzy ukończyli szkołę gimnazjalną mogli zdecydować się na dalsze kształcenie w szkołach

[1] Pierwszym etapem edukacyjnym w polskim systemie oświaty jest nauczanie zintegrowane w klasach I–III szkoły podstawowej, drugi stanowi nauczanie przedmiotowe w klasach IV–VI szkoły podstawowej, natomiast czwartym etapem edukacyjnym jest nauczanie przedmiotowe w szkole ponadgimnazjalnej.

następującego typu: licea ogólnokształcące, licea profilowane, technika, zasadnicze szkoły zawodowe[2]. Przeprowadzona ankieta audytoryjna składała się z 13 zamkniętych pytań jednokrotnego wyboru.

Pierwsze postawione w ankiecie pytanie dotyczyło oceny zdolności uczenia. Na pytanie poprawnie, zaznaczając jedną odpowiedź, odpowiedziało 437 uczniów. 80 z nich wskazało, że nauka nie sprawia im żadnych trudności, 138 ankietowanych odpowiedziało, że uczenie się przysparza im niewielkich trudności, 182 uznało, że trudności te są przeciętne, 24 osobom nauka sprawia duże trudności, a 13 – bardzo duże trudności. Gimnazjaliści zatem stosunkowo dobrze ocenili swoją zdolność uczenia się. Zaledwie 37 z nich wskazało, że uczenie przysparza im dużych lub bardzo dużych trudności. Najczęściej zaznaczaną odpowiedzią były przeciętne trudności (wykres 14.).

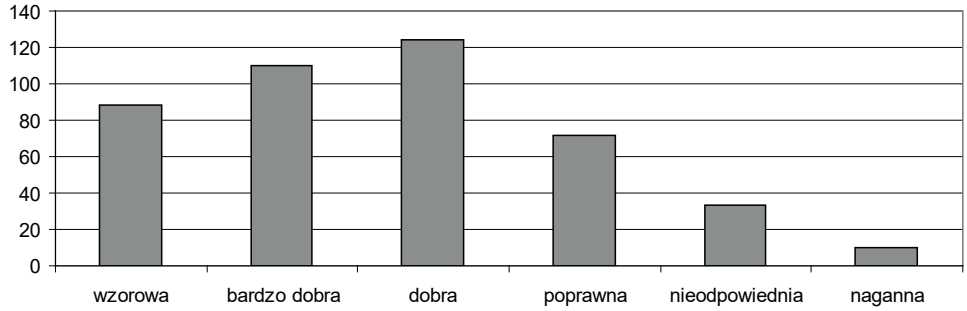
W y k r e s 14. Ocena zdolności uczenia się

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Drugie pytanie zawarte w ankiecie miało na celu sprawdzenie, jaką ocenę z zachowania uczniowie otrzymali w roku szkolnym 2010/2011. Zatem jego przedmiotem była ocena uzyskana w zakończonym już roku szkolnym. Udzielono na nie 437 poprawnych odpowiedzi. 88 uczniów wskaza-

[2] Obecnie trwa reforma szkolnictwa zawodowego, którą zapoczątkowała ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 205, poz. 1206). Zgodnie z art. 7 ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw z dniem 1 września 2012 roku zlikwidowana została klasa pierwsza, a w następnych latach kolejne klasy liceum profilowanego dla młodzieży, uzupełniającego liceum ogólnokształcącego dla młodzieży, technikum uzupełniającego dla młodzieży, a także liceum profilowanego dla dorosłych, technikum dla dorosłych, zasadniczej szkoły zawodowej, uzupełniającego liceum dla dorosłych. Od 1 września 2013 roku zlikwidowana zostanie pierwsza klasa technikum uzupełniającego dla dorosłych, a w latach kolejnych – kolejne klasy szkół tego typu.

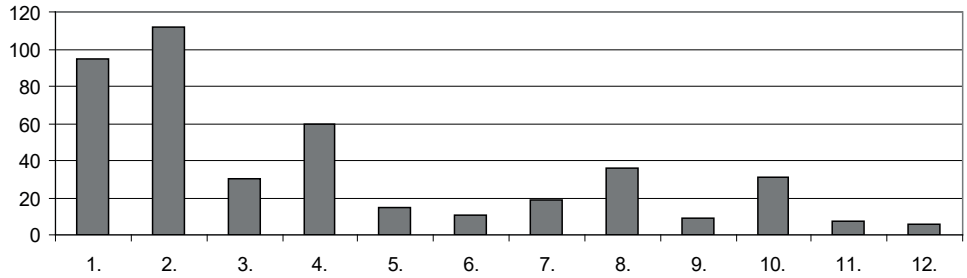
ło, że w roku szkolnym 2010/2011 otrzymało wzorową ocenę z zachowania, 110 – bardzo dobrą, 124 – dobrą, 72 – poprawną, 33 – nieodpowiednią i 10 – naganną. Najczęściej wskazywaną przez uczniów oceną z zachowania była ocena dobra. 43 osoby odpowiedziały, iż ich zachowanie było naganne lub nieodpowiednie. Uczniów tych można określić mianem sprawiających problemy wychowawcze (wykres 15.).

W y k r e s 15. Ocena z zachowania uzyskana w roku szkolnym 2010/2011

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W odpowiedzi na kolejne pytanie gimnazjaliści zaznaczali główny – ich zdaniem – powód otrzymania wskazanej w poprzednim pytaniu oceny z zachowania. Poprawnie udzielono 431 odpowiedzi, w tym 95 osób za główny powód uznało angażowanie się w życie szkoły i klasy, 112 osób wskazało uznanie ich przez nauczycieli za osobę uprzejmą, bycie uprzejmą osobą, 30 osób – uznanie przez nauczycieli za ucznia sprawiającego problemy, sprawianie problemów, 60 osób – uznanie przez nauczycieli za dobrego ucznia, bycie dobrym uczniem, 15 osób – uznanie przez nauczycieli za słabego ucznia, bycie słabym uczniem, 11 osób – wagarowanie, 19 – osób nieuczęszczanie do szkoły z przyczyn innych niż wagary, 36 osób – zachowanie podobne do zachowania kolegów lub koleżanek, 9 – osób bycie lubianym przez nauczycieli, 31 – osób bycie nielubianym przez nauczycieli, 7 – osób zachowania o charakterze przestępczym, natomiast 6 osób uznało, że uzyskaną przez nich ocenę determinował w największym stopniu inny powód. Wśród wskazanych odpowiedzi najbardziej niepokoją: uznanie za ucznia sprawiającego problemy, sprawianie problemów, wagarowanie, zachowania o charakterze przestępczym. Te trzy propozycje zaznaczyło łącznie 48 osób. Rozkład udzielonych przez uczniów odpowiedzi został zobrazowany na wykresie 16.

W y k r e s 16. Główny powód otrzymania wskazanej oceny z zachowania w roku szkolnym 2010/2011

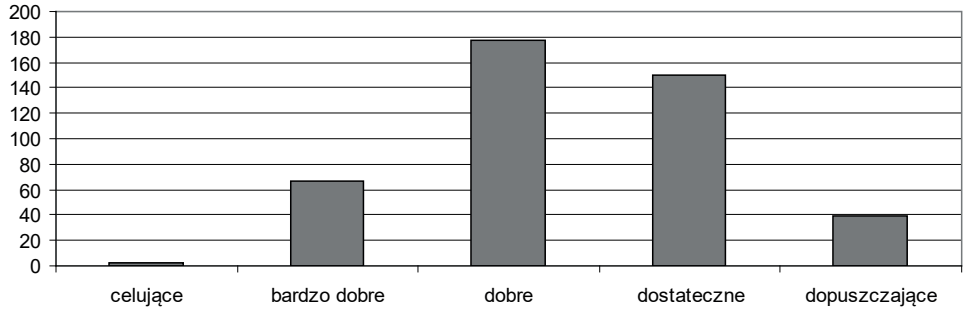
L e g e n d a: 1. – angażowanie się w życie szkoły i klasy, 2. – uznanie przez nauczycieli za osobę uprzejmą, bycie uprzejmą osobą, 3. – uznanie przez nauczycieli za ucznia sprawiającego problemy, sprawianie problemów, 4. – uznanie przez nauczycieli za dobrego ucznia, bycie dobrym uczniem, 5. – uznanie przez nauczycieli za słabego ucznia, bycie słabym uczniem, 6. – wagarowanie, 7. – nieuczęszczanie do szkoły z przyczyn innych niż wagary, 8. – zachowanie podobne do zachowania kolegów lub koleżanek, 9. – bycie lubianym przez nauczycieli, 10. – bycie nielubianym przez nauczycieli, 11. – zachowania o charakterze przestępczym, 12. – inne.

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Następnym problemem, który sformułowano w ankiecie, była kwestia uzyskiwanych w gimnazjum ocen. Uczniowie zostali zapytani o to, jakie oceny otrzymywali w ciągu trzech lat nauki w gimnazjum. W pytaniu tym wskazano 435 poprawnych odpowiedzi, w przypadku dwóch ankiet nie została zaznaczona żadna odpowiedź. 2 respondentów wskazało, że w szkole gimnazjalnej otrzymywali oceny celujące, 67 – respondentów bardzo dobre, 177 respondentów – dobre, 150 – respondentów dostateczne, 39 – respondentów dopuszczające. Żaden z ankietowanych uczniów nie wskazał, że jego oceny były niedostateczne. Taka odpowiedź byłaby niezgodna ze stanem faktycznym ze względu na grupę respondentów – uczniów, którzy otrzymali promocję w klasie pierwszej, drugiej i podczas uzupełniania kwestionariusza ankiety byli uczniami klasy trzeciej. Rozkład poszczególnych odpowiedzi prezentuje wykres 17.

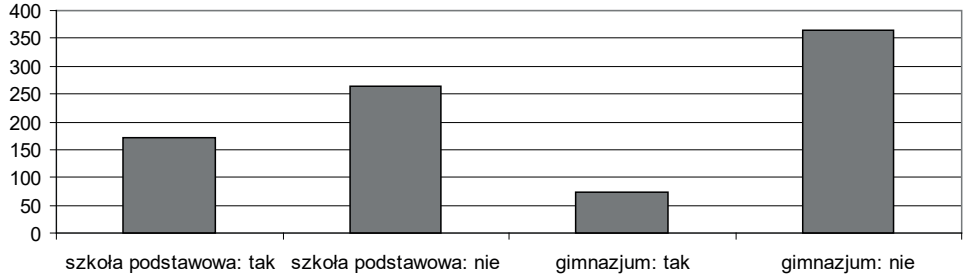
W odpowiedzi na piąte pytanie gimnazjaliści wskazywali, czy w szkole podstawowej i gimnazjum otrzymali świadectwo z wyróżnieniem. Udzielono 437 poprawnych odpowiedzi, w tym 172 osoby otrzymały świadectwo z wyróżnieniem w szkole podstawowej i 73 w szkole gimnazjalnej. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, iż siemianowiccy uczniowie w gimnazjach uzyskiwali gorsze rezultaty szkolne, niż to miało miejsce na wcześniejszym etapie edu-

kacyjnym – liczba osób, które otrzymały świadectwo z wyróżnieniem w gimnazjum była mniejsza niż w przypadku szkoły podstawowej (wykres 18.).

W y k r e s 17. Oceny uzyskiwane w trakcie trzech lat nauki w szkole gimnazjalnej

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

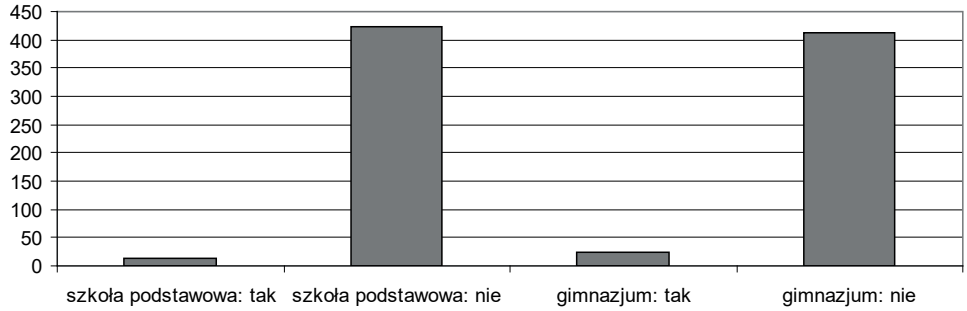
W y k r e s 18. Uzyskanie świadectwa z wyróżnieniem w szkole podstawowej lub gimnazjalnej

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Poza zidentyfikowaniem dla zbadania szans edukacyjnych liczby uczniów wyróżniających się należało również określić, ilu gimnazjalistów miało problemy edukacyjne i powtarzało w szkole podstawowej lub gimnazjalnej klasę. Na pytanie to zostało udzielonych 437 poprawnych odpowiedzi. Negatywna tendencja zaobserwowana również w poprzednim pytaniu potwierdziła się – w szkole podstawowej klasę powtarzało 14 uczniów, w gimnazjalnej natomiast – 25, w tym 10 respondentów zaznaczyło, iż klasę powtarzało w dwóch typach szkół. Rozkład odpowiedzi na pytanie o powtarzanie klasy zobrazowano na wykresie 19.

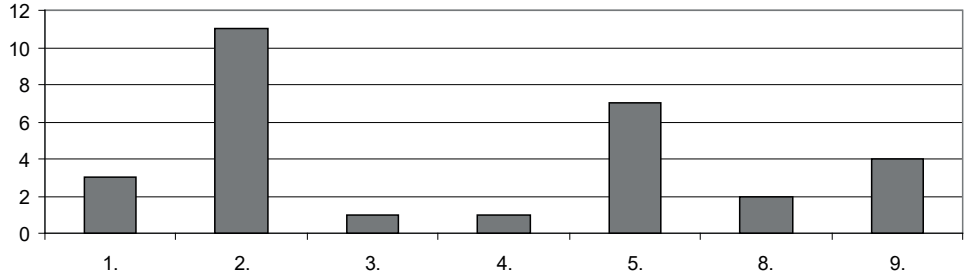
Uczniowie, którzy udzielili pozytywnej odpowiedzi na pytanie o powtarzanie klasy zostali poproszeni o wskazanie głównego powodu tego stanu. Na pytanie to udzielono 29 odpowiedzi, w tym 3 uczniów wskazało brak zdolności

uczenia się, zdobywania nowej wiedzy, 11 uczniów – brak chęci uczenia się, zdobywania nowej wiedzy, 1 uczeń – długotrwałą chorobę, 1 uczeń – chęć zaimponowania kolegom, 7 uczniów – wagarowanie, 2 uczniów – niechęć nauczycieli do ucznia, 4 uczniów – brak możliwości przygotowania się do lekcji, uczenia, ze względu na sytuację rodzinną, domową. Na pytanie nie udzielono następujących odpowiedzi: problemy z alkoholem lub narkotykami, zachowania o charakterze przestępczym, inne (wykres 20.).

W y k r e s 19. Powtarzanie klasy w szkole podstawowej lub gimnazjalnej

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

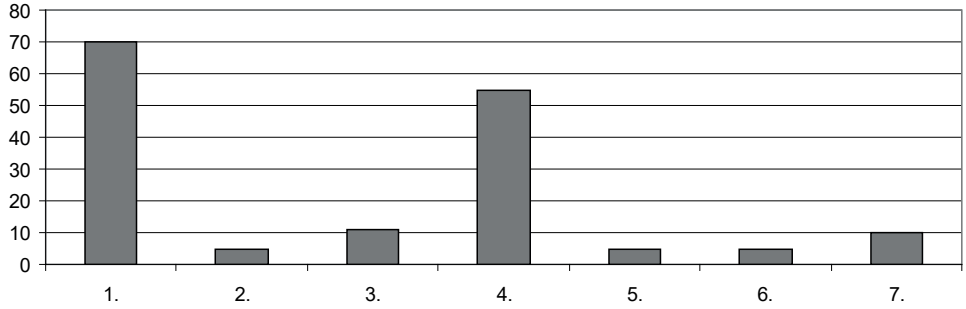
W y k r e s 20. Główny powód powtarzania klasy w szkole podstawowej lub gimnazjalnej

L e g e n d a: 1. – brak zdolności uczenia się, zdobywania nowej wiedzy, 2. – brak chęci uczenia się, zdobywania nowej wiedzy, 3. – długotrwała choroba, 4. – chęć zaimponowania kolegom, 5. – wagarowanie, 6. – problemy z alkoholem lub narkotykami, 7. – zachowania o charakterze przestępczym, 8. – niechęć nauczycieli do ucznia, 9. – brak możliwości przygotowania się do lekcji, uczenia, ze względu na sytuacje rodzinną, domową, 10. – inne.

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Następną zidentyfikowaną w ankiecie kwestią był problem wagarowania. Spośród 437 respondentów 163 przyznało, że w gimnazjum wagaro-

wało, 247 natomiast odpowiedziało, że ten problem ich nie dotyczył. Oznacza to, że około 37% uczniów klas trzecich klas szkół gimnazjalnych w roku szkolnym chodziło na wagary. Wagarujący uczniowie udzielili również odpowiedzi na pytanie o główną przyczynę takiego zachowania, co zostało zilustrowane na wykresie 21. Łącznie uzyskano 161 poprawnie udzielonych odpowiedzi, w tym 70 respondentów wskazało niechęć do szkoły i nauczycieli, 5 respondentów – chęć zaimponowania kolegom, 11 respondentów – namowę kolegów i obawę przed napiętnowaniem z ich strony, 55 respondentów – lenistwo, 5 – wykonywanie drobnych prac (np. porządki) w czasie, który powinni spędzać w szkole, 5 – wykonywanie pracy zarobkowej w czasie, który powinni spędzać w szkole, z kolei 10 respondentów uznało, że wagarują z innego powodu.

W y k r e s 21. Główny powód wagarowania w szkole gimnazjalnej

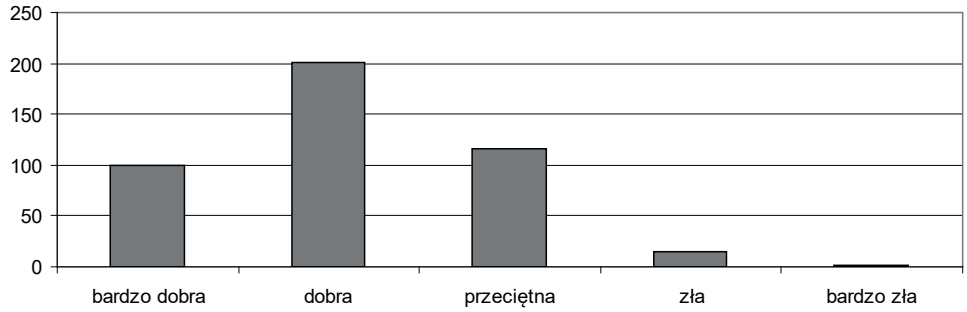
L e g e n d a: 1. – niechęć do szkoły i nauczycieli, 2. – chęć zaimponowania kolegom, 3. – namowa kolegów i obawa przed napiętnowaniem z ich strony, 4. – lenistwo, 5. – wykonywanie drobnych prac (np. porządki) w czasie, który uczeń powinien spędzać w szkole, 6. – wykonywanie pracy zarobkowej w czasie, który uczeń powinien spędzać w szkole, 7. – inne.

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Kolejna grupa pytań zadanych gimnazjalistom dotyczyła statusu finansowego rodzin respondentów. W pytaniu 10 uczniowie oceniali sytuację materialną swojej rodziny. Na pytanie to udzielono 434 odpowiedzi, w tym 100 uczniów oceniło sytuację materialną rodziny jako bardzo dobrą, 201 uczniów – jako dobrą, 116 uczniów – jako przeciętną, 15 – jako złą i 2 uczniów – jako bardzo złą (wykres 22.).

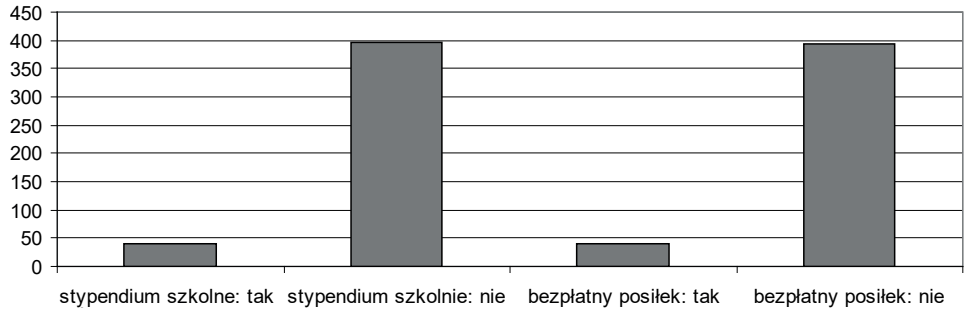
Pytanie 11 dotyczyło kwestii pobierania stypendium szkolnego, natomiast pytanie 12 – korzystania w szkole z bezpłatnych posiłków w roku szkolnym 2011/2012. Jeżeli uczeń korzysta z tej formy wsparcia, dochód na członka gospodarstwa domowego, w którym się wychowywał wyniósł nie wię-

cej niż 351 zł. Na pytania te poprawnie udzielono 436 odpowiedzi, z czego 40 uczniów przyznało, że korzysta ze stypendium szkolnego, a 41 – z bezpłatnego posiłku. Porównując te dane z subiektywnym odczuciem statusu finansowego rodziny ucznia, należy stwierdzić, iż gimnazjaliści lepiej ocenili status finansowy niż wyglądał on w rzeczywistości. Tylko 17 respondentów wskazało, że sytuacja finansowa ich rodzin jest zła lub bardzo zła, podczas gdy ponad dwukrotnie tylu korzystało z pomocy socjalnej skierowanej do najmniej majętnych uczniów. Odpowiedzi na pytania 11. i 12. o korzystanie z form wsparcia obrazuje wykres 23.

W y k r e s 22. Ocena sytuacji materialnej rodziny ucznia

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

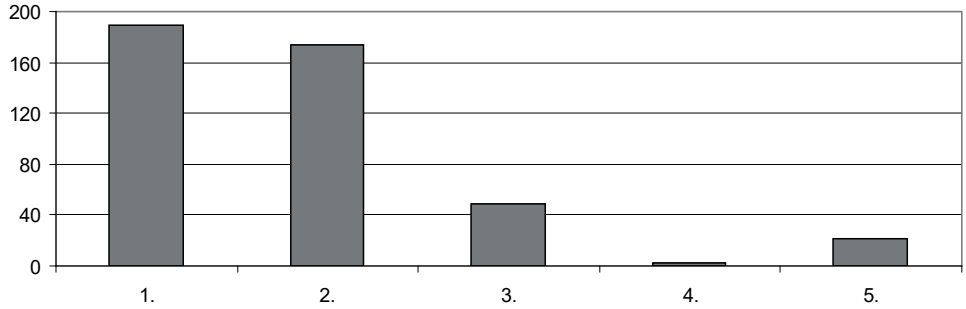

W y k r e s 23. Korzystanie z form wsparcia w roku szkolnym 2011/2012

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ostatnie z pytań postawionych w ankiecie miało na celu sprawdzenie, jakie dalsze plany związane z edukacją mieli respondenci. Na to pytanie poprawnie udzielono 436 odpowiedzi. 189 uczniów planowało ukończyć szkołę gimnazjalną i rozpocząć naukę w liceum ogólnokształcącym, 174 uczniów zamierzało ukończyć szkołę gimnazjalną i rozpocząć naukę w technikum,

49 uczniów chciało ukończyć szkołę gimnazjalną i rozpocząć naukę w zasadniczej szkole zawodowej, 2 uczniów wskazało, że nie chce ukończyć szkoły gimnazjalnej, 22 natomiast zdeklarowało, że nie ma żadnych planów związanych z edukacją. Największą zatem popularnością wśród uczniów cieszyły się szkoły kończące się egzaminem maturalnym, czyli licea ogólnokształcące i technika. Rozkład odpowiedzi na ostatnie z ankietowych pytań przedstawia wykres 24.

W y k r e s 24. Plany na przyszłość związane z edukacją

L e g e n d a: 1. – ukończenie szkoły gimnazjalnej i rozpoczęcie nauki w liceum ogólnokształcącym, 2. – ukończenie szkoły gimnazjalnej i rozpoczęcie nauki w technikum, 3. – ukończenie szkoły gimnazjalnej i rozpoczęcie nauki w zasadniczej szkole zawodowej, 4. – brak chęci ukończenia szkoły gimnazjalnej, 5. – brak planów.

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Udzielone przez ankietowanych uczniów trzecich klas szkół gimnazjalnych odpowiedzi negatywnie świadczą o oświacie w Siemianowicach Śląskich. Biorąc pod uwagę zarówno wyniki przeprowadzonego badania, jak również przeprowadzoną uprzednio analizę problemów szkolnictwa w mieście, należy skonstatować, że szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z Siemianowic Śląskich wydają się być niższe od szans ich rówieśników – zarówno w skali kraju, jak i województwa czy też poprzemysłowych miast, które utworzyły GZM.

Do negatywnych wniosków prowadzą również badania mające na celu określenie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży zamieszkujących i wychowujących się w obszarach wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich. Oszacowanie tych szans było możliwe m.in. dzięki badaniu w postaci ankiety eksperckiej, której respondentami byli dyrektorzy szkół podstawowych i gimnazjalnych, z rejonów wyznaczonych przez ulice wchodzące

w skład obszarów wielkomiejskiej biedy[3]. Dzięki temu działaniu uzyskano wiedzę na temat problemów, które występują w przebadanych placówkach, a także podejmowanych przez szkołę działań mających na celu ich rozwiązanie[4].

W roku szkolnym 2011/2012 w trzech z czterech szkół podstawowych (w Szkole Podstawowej nr 3, w Szkole Podstawowej nr 6, w Szkole Podstawowej nr 11), których rejon obejmował ulice wielkomiejskiej biedy, uczyło się 986 uczniów, co trzeci z nich (291) korzystał z darmowych posiłków w szkole, a 150 uczniów otrzymało pomoc w ramach programu „Wyprawka szkolna"[5]. Stypendium szkolne pobierało z kolei 313 uczniów wskazanych szkół, co stanowiło 59% uczniów szkół podstawowych (527), którzy w roku szkolnym 2011/2012 korzystali z tej formy wsparcia[6].

Zgodnie z udzielonymi przez dyrekcję odpowiedziami w roku szkolnym 2011/2012 w Szkole Podstawowej nr 11 wystąpił problem wagarowania, któremu placówka próbowała przeciwdziałać przez stałe monitorowanie obecności uczniów, kontakty z rodzicami i kuratorami uczniów, pogadanki prowadzone podczas lekcji oraz indywidualne rozmowy z podopiecznymi. W Szkole Podstawowej nr 3 problem ten nie miał miejsca, natomiast Szkoła Podstawowa nr 6 nie uznawała wagarowania za problem ze względu na fakt, iż niewielu uczniów tej placówki chodziło w roku szkolnym 2011/2012 na wagary. Poza kwestią wagarowania respondenci wskazali następujące problemy wychowawcze lub dydaktyczne, które wystąpiły w ich placówkach: agresywne i wulgarne zachowanie, niszczenie mienia, wymuszenia, zastraszenia, konflikty rówieśnicze i bójki, używanie wulgaryzmów, palenie papierosów oraz stosowanie innych używek, nieprawidłowości w kontaktach uczniów z osobami dorosłymi, niska motywacja do nauki i brak systematyczności, trudności w wypełnianiu obowiązków, brak wymaganych podręczników, a także

[3] Informację na temat rejonizacji siemianowickich szkół uzyskano w drodze wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego urzędnikiem Referatu Edukacji Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.

[4] Kwestia szans edukacyjnych jest przedmiotem działania instytucji lokalnej polityki społecznej, wśród których najistotniejszą rolę odgrywają placówki edukacyjne, takie jak szkoły i przedszkola. Z tego względu respondentami w ankiecie eksperckiej byli dyrektorzy tych instytucji.

[5] Informacje uzyskane w drodze ankiety eksperckiej skierowanej do dyrektorów wskazanych szkół.

[6] Informacje uzyskane w drodze wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego z urzędnikiem Referatu Edukacji Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.

nieadekwatna i zaniżona samoocena uczniów i wynikające z niej wycofanie oraz brak wiary w siebie. W ramach przedsięwzięć podejmowanych przez zbadane placówki, które miały na celu przeciwdziałanie tym zjawiskom, należy wskazać rozmowy wychowawcze, spotkania z pedagogiem i psychologiem, a w ostateczności – zgłaszanie spraw Policji. Ponadto podejmowano się szkolnych mediacji, stosowano pozytywne wzmocnienia (system nagród), zapoznawano uczniów ze sposobami uczenia się, informowano rodziców o możliwościach otrzymania wsparcia finansowego rekompensującego koszty edukacji, organizowano kiermasz podręczników i wdrażano program profilaktyki uzależnień[7].

W roku szkolnym 2011/2012 ulice obszarów wielkomiejskiej biedy znajdowały się w rejonie dwóch szkół gimnazjalnych – było to Gimnazjum nr 3 oraz Gimnazjum nr 4. W placówkach tych uczyło się łącznie 393 osób, a 55 z nich korzystało z darmowych posiłków w szkole. Natomiast pomoc w ramach programu „Wyprawka szkolna" otrzymało 15 uczniów[8]. Stypendium socjalne pobierało 109 uczniów uczęszczających do wskazanych szkół, podczas gdy łącznie w Siemianowicach Śląskich w roku szkolnym 2011/2012 tego typu pomoc otrzymało 129 uczniów szkół gimnazjalnych. Zatem 84% wszystkich gimnazjalistów korzystających z tej formy wsparcia odbierało edukację w dwóch siemianowickich placówkach[9].

Dyrektorzy objętych badaniem szkół gimnazjalnych wskazali, iż w placówkach tych w roku szkolnym 2011/2012 wystąpił problem wagarowania. Jednocześnie podjęto następujące środki, których celem było zapobieganie temu zjawisku: stałą kontrolę frekwencji, rozmowy z uczniami i ich rodzicami, kontrolowanie obecności uczniów uczęszczających na wagary poprzez specjalne karty obecności, nagradzanie uczniów z wysoką frekwencją, obniżanie uczniom wagarującym ocen z zachowania, pogadanki wychowawcze, organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także wizyty domowe w celu wyjaśnienia absencji uczniów. Ponadto Gimnazjum nr 3 opracowało dokumenty pt. „Procedury Realizacji Obowiązku Szkolnego" oraz „Karta Monitoringu Realizacji Obowiązku Szkolnego". Poza problemem absencji uczniów spowodowanej wagarami we wskazanych gimnazjach wystąpiły

[7] Informacje uzyskane w drodze ankiety eksperckiej skierowanej do dyrektorów wskazanych szkół.

[8] Informacje uzyskane w drodze wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego z urzędnikiem Referatu Edukacji Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.

[9] Informacje uzyskane w drodze ankiety eksperckiej skierowanej do dyrektorów wskazanych szkół.

również inne problemy wychowawcze, takie jak konflikty rówieśnicze, agresja słowna względem rówieśników, używanie wulgaryzmów, nieodpowiednie zachowanie podczas zajęć lekcyjnych, arogancki i lekceważący stosunek do nauczycieli, brak motywacji do nauki i poprawy swojej sytuacji szkolnej, nieodrabianie zadań domowych, niski stopień zainteresowania rodziców problemami swoich dzieci oraz niska frekwencja rodziców podczas szkolnych wywiadówek, palenie papierosów, brak podręczników, zeszytów, przyborów szkolnych. Wśród podejmowanych przez szkoły działań, których celem było przeciwdziałanie tym zjawiskom, wymienić należy rozmowy wychowawcze z uczniami i rodzicami, zajęcia wychowawcze, pomoc psychologiczno-pedagogiczną, przekazywanie spraw Policji, a także dyżury nauczycieli podczas przerw[10].

Wskazane przez dyrekcje szkół problemy i ich przełożenie na rezultaty szkolne uczniów znajdują również potwierdzenie w analizach wyników egzaminów zewnętrznych – w wynikach sprawdzianu po szkole podstawowej i egzaminu gimnazjalnego. Uczniowie Szkoły Podstawowej nr 3 w 2011 roku uzyskali podczas sprawdzianu średnio 23,51 punktów, Szkoły Podstawowej nr 5 – 20,41 punktów, Szkoły Podstawowej nr 6 – 24,74 punktów, a Szkoły Podstawowej nr 11 – 18,89 punktów. Oznacza to, że wszystkie szkoły z wyjątkiem SP 6 uzyskały podczas tego testu gorsze rezultaty niż średni wynik w Siemianowicach Śląskich (23,79 punktów). W przypadku egzaminu gimnazjalnego w Gimnazjum nr 3 i Gimnazjum nr 4 również odnotowano rezultaty gorsze niż miejska średnia. W Gimnazjum nr 3 średni wynik uzyskany w części humanistycznej wyniósł 24,04 punktów, a w części matematyczno-przyrodniczej – 18,51 punktów. Natomiast rezultaty egzaminu w Gimnazjum nr 4 to 16,64 punktów w części humanistycznej i 16,57 w matematyczno-przyrodniczej.

Poza analizą rezultatów edukacyjnych uczniów w postaci wyników egzaminów zewnętrznych warto się również przyjrzeć wskaźnikowi, jakim jest Edukacyjna Wartość Dodana[11]. Wskaźnik ten – co jest jego zaletą – pozwala zmierzyć wkład szkoły w wyniki, jakie osiągają jej uczniowie. By móc uzyskać taką informację przy wyliczeniach EWD, brane są pod uwagę informacje na temat osiągnięć szkolnych na początku nauki w danej placów-

[10] Informacje uzyskane w drodze ankiety eksperckiej skierowanej do dyrektorów wskazanych szkół.

[11] Edukacyjna Wartość Dodana to wskaźnik obliczany przez Instytut Badań Edukacyjnych.

ce oraz na jej zakończenie. W Polsce wskaźnik ten jest obliczany dla szkół gimnazjalnych oraz ponadgminazjalnych. W przypadku tych pierwszych, za rezultaty szkolne na początku nauki w danej placówce przyjmuje się wyniki sprawdzianu szóstoklasisty, te końcowe stanowią natomiast wyniki testu gimnazjalnego[12].

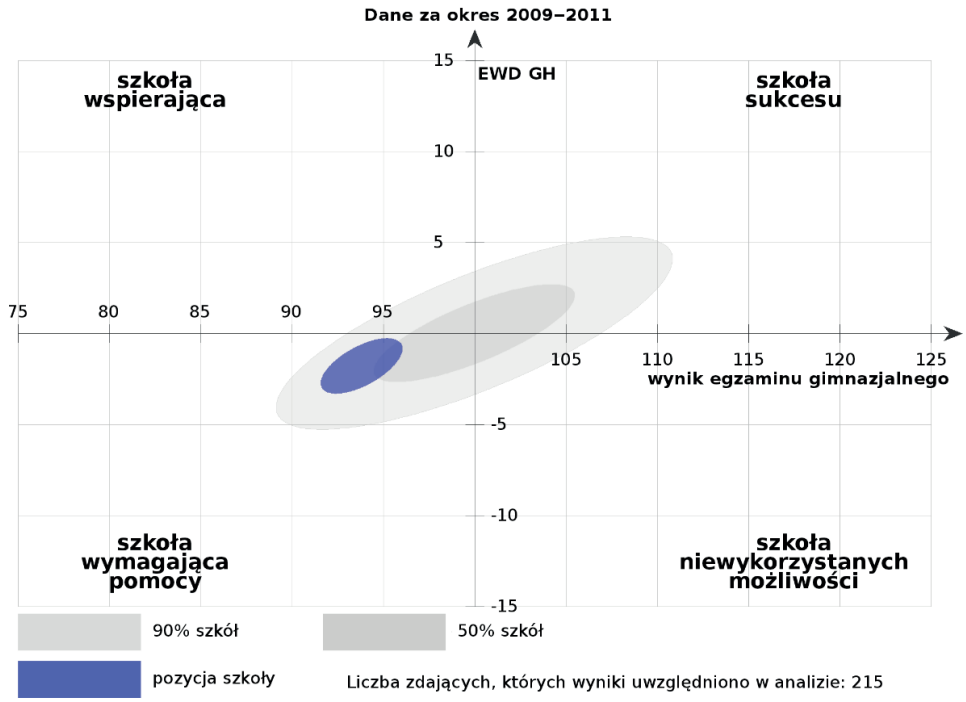
Wyliczenie EWD pozwala na wskazanie pozycji szkoły. Instytut Badań Edukacyjnych ukazuje ją w układzie współrzędnych, gdzie oś poziomą stanowi trzyletni wynik egzaminacyjny szkoły, natomiast oś pionową – trzyletni wskaźnik EWD. Pozycja szkoły na wykresie jest prezentowana jako eliptyczny obszar, co ma na celu uwzględnienie statystycznej niepewności szacowania wskaźników. Natomiast wielkość elipsy zależy od liczby informacji na temat wyników egzaminacyjnych, którą dysponują autorzy wskaźnika. Ze względu na miejsce szkół w układzie współrzędnych wyróżniono: szkoły neutralne (gdzie odnotowano przeciętne wyniki egzaminów oraz przeciętną efektywność nauczania, na wykresach znajdują się one w punkcie przecięcia się osi), szkoły sukcesu (o wysokich wynikach i wysokiej efektywności nauczania), szkoły wspierające (o niskich wynikach, lecz wysokiej efektywności), szkoły wymagające pomocy (które notowały niskie wyniki egzaminacyjne i niską efektywność) oraz szkoły niewykorzystanych możliwości (gdzie były wysokie wyniki, ale niska efektywność nauczania). Punkt przecięcia się osi (100; 0) stanowi punkt średniego wyniku w skali kraju. Wykresy EWD poza elipsą danej szkoły zawierają elipsę stanowiącą obszar, w którym mieści się 50% wszystkich gimnazjów w kraju oraz elipsę, w której znajduje się 90% tych szkół[13].

Biorąc pod uwagę wyniki egzaminów oraz wskaźnika EWD w zakresie przedmiotów humanistycznych oraz matematyczno-przyrodniczych uzyskanych przez uczniów Gimnazjum nr 3 w latach 2009–2011, placówkę należałoby uznać za szkołę wymagającą pomocy. Ponadto należy zauważyć, iż szkoła ta odnotowała gorsze rezultaty z przedmiotów ścisłych, niemal wykraczając poza pole 90% wszystkich polskich gimnazjów. Wykresy zawierające pozycję Gimnazjum nr 3 zawierają rysunki 4. i 5.

W przypadku Gimnazjum nr 4 pozycja pod względem wyników egzaminów zewnętrznych oraz EWD w zakresie przedmiotów humanistycznych oraz matematyczno-przyrodniczych w latach 2009–2011 również określana jest mianem szkoły wymagającej pomocy. Ponadto pole tej szkoły wskazuje, iż osiągane przez jej uczniów rezultaty, a także efektywność nauczania

[12] Zob. http://ewd.edu.pl/ [data dostępu: 1.08.2013].
[13] Ibidem.

w latach 2009–2011, były gorsze niż w przypadku Gimnazjum nr 3[14]. Gimnazjum nr 4 na wykresach znalazło się poza polem 50% gimnazjów i na granicy pola 90% gimnazjów. Oznacza to, że uczniowie w tej szkole w latach 2009–2011 mieli duże problemy z nauką, a działania placówki w zakresie ich edukacji nie przynosiły pożądanych skutków. Wykresy zawierające pozycję Gimnazjum nr 4 zawarto na rysunkach 6. i 7.

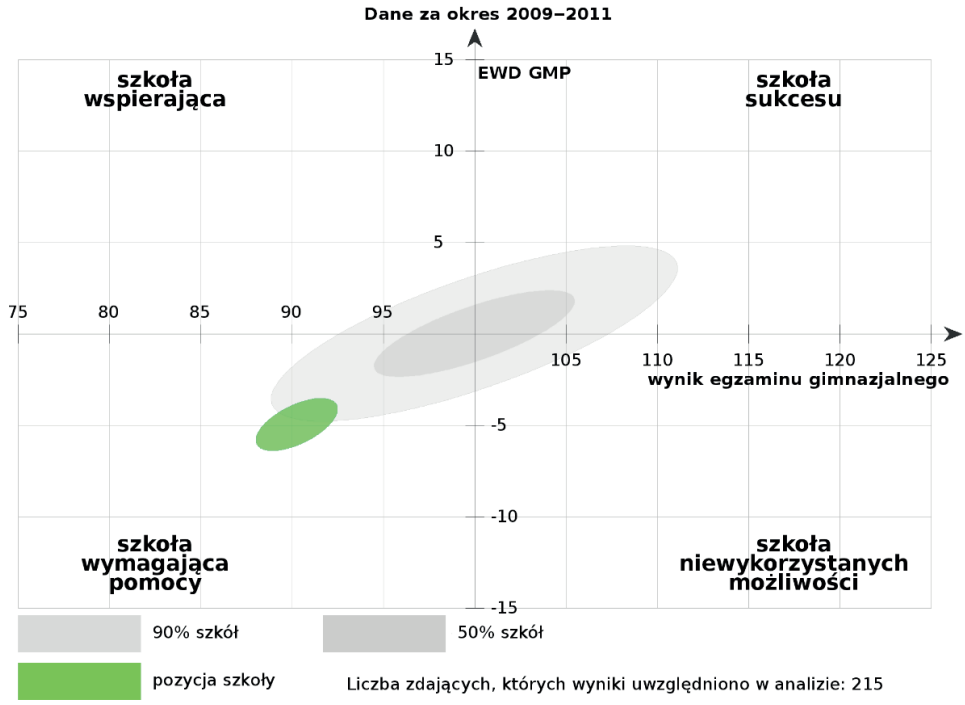
R y s. 4. Pozycja Gimnazjum nr 3 pod względem wyników egzaminów i EWD w części humanistycznej w latach 2009–2011

Ź r ó d ł o: http://ewd.edu.pl/.

Analiza wyników ankiety audytoryjnej przeprowadzonej wśród uczniów trzecich klas szkół gimnazjalnych nie dostarcza również pozytywnych informacji na temat szans edukacyjnych gimnazjalistów uczących się w roku

[14] Zajmowane przez Gimnazja nr 3 i 4 pozycje na wykresach wyników egzaminów i EWD w latach 2009–2011 można określić mianem najmniej korzystnych spośród pozycji, które zajmowały pozostałe uwzględnione przez Instytut Badań Edukacyjnych siemianowickie placówki (Gimnazjum nr 1, Gimnazjum nr 2, Gimnazjum nr 5, Gimnazjum nr 7, Gimnazjum nr 8).

szkolnym 2011/2012 w Gimnazjum nr 3 i Gimnazjum nr 4. W badaniu tym wzięło udział 49 trzecioklasistów z Gimnazjum nr 3 i 47 uczących się w Gimnazjum nr 4, zatem łącznie 96 respondentów. W momencie przeprowadzania badania w szkole było nieobecnych 17 uczniów pierwszej z placówek i 13 drugiej.

R y s. 5. Pozycja Gimnazjum nr 3 pod względem wyników egzaminów i EWD w części matematyczno-przyrodniczej w latach 2009–2011

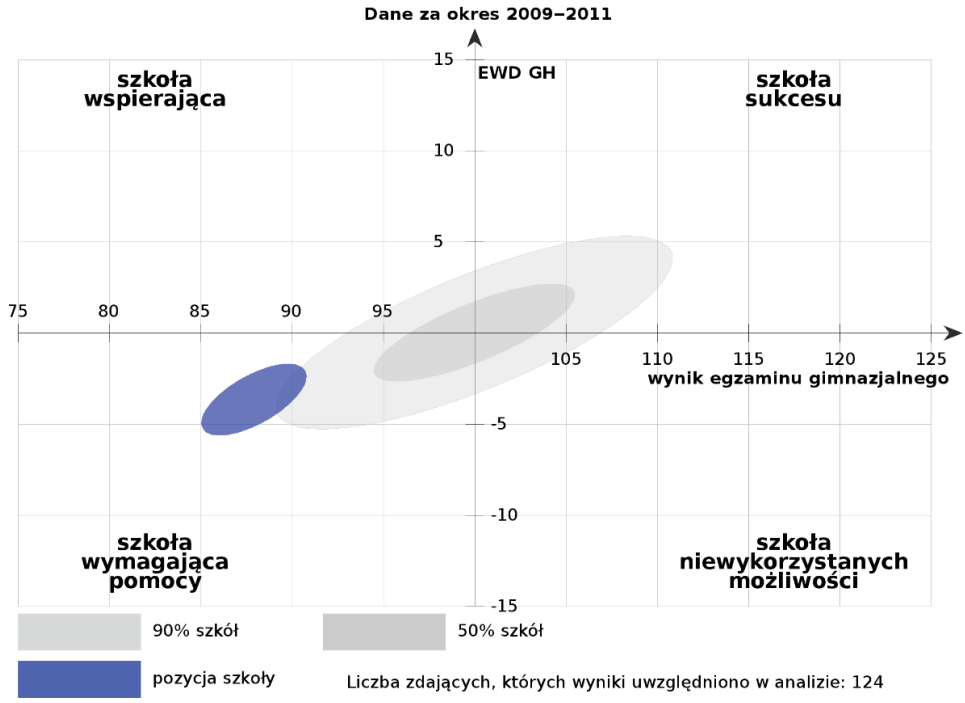
Ź r ó d ł o: http://ewd.edu.pl/.

W odpowiedzi na pierwsze z pytań 15 uczniów Gimnazjum nr 3 i Gimnazjum nr 4 wskazało, że nauka sprawia im duże lub bardzo duże trudności, co stanowiło 15,62% ogółu respondentów z tych szkół, podczas gdy odpowiedzi te zaznaczyło jedynie 8,47% uczniów ze wszystkich przebadanych gimnazjów. Większy był również odsetek uczniów z dwóch szkół mających w swoim rejonie ulice obszarów wielkomiejskiej biedy, który wskazał ocenę poprawną, nieodpowiednią lub naganną jako tą, którą uzyskał w roku szkolnym 2010/2012 – było to 31,25% respondentów, natomiast dla wszystkich objętych szkół odsetek ten wyniósł 26,31%. W gimnazjach nr 3 i nr 4 odnoto-

wano także niekorzystną tendencję dotyczącą udziału najsłabszych uczniów (którzy wskazali, że uzyskiwane przez nich oceny były dopuszczające) w ogóle respondentów – dla wymienionych szkół wyniósł on 17,71%, podczas gdy dla wszystkich gimnazjów kształtował się on na poziomie 8,96%. Również mniejszy odsetek uczniów z gimnazjum nr 4 uzyskał świadectwa z wyróżnieniem w szkole podstawowej i gimnazjalnej. W przypadku szkoły podstawowej było to 27,66% uczniów tej szkoły, podczas gdy średnia dla wszystkich przebadanych placówek łącznie wyniosła 39,36%. Natomiast świadectwo z wyróżnieniem w gimnazjum uzyskało 12,76% respondentów tej placówki się oraz 16,70% ankietowanych uczęszczających do wszystkich gimnazjów objętych badaniem. O wiele lepsze wyniki odnotowano natomiast w Gimnazjum nr 3 – 42,86% jego uczniów uzyskało świadectwo z wyróżnieniem w szkole podstawowej, a 18,37% w szkole gimnazjalnej. Większy odsetek respondentów z gimnazjów nr 3 i 4 powtarzał klasę – w szkole podstawowej było to 6,25% ankietowanych w tych szkołach i 3,22% we wszystkich objętych badaniem placówkach, natomiast w gimnazjum wyniósł on 12,5%, podczas gdy dla wszystkich szkół było to tylko 5,74%. Zdecydowanie więcej uczniów ze wskazanych gimnazjów przyznało się także do wagarowania. Niemal co drugi uczeń w odpowiedzi na to pytanie zaznaczył, że wagaruje (48,96%), tymczasem we wszystkich przebadanych szkołach wagarujący uczniowie stanowili 37,47% respondentów. Również większy odsetek uczniów z Gimnazjum nr 3 i Gimnazjum nr 4 ocenił sytuację materialną swojej rodziny jako złą lub bardzo złą. Odpowiedzi takie wskazało 5,26% respondentów, natomiast we wszystkich szkołach ankietowani ci stanowili 3,9%. Wartości te są niższe niż informacja udzielona na temat korzystania z form wsparcia w postaci stypendium szkolnego oraz bezpłatnego posiłku. Z tych dwóch form w gimnazjach znajdujących się w obszarach wielkomiejskiej biedy skorzystało 11,45% uczniów, z kolei we wszystkich przebadanych szkołach korzystanie z tej formy wsparcia zadeklarowało 9,30% respondentów.

Omawiając problem szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy należy zwrócić uwagę na kwestię związaną ze szkolnictwem specjalnym. Z notatki sporządzonej przez dyrekcję Zespołu Szkół Specjalnych w Siemianowicach Śląskich wynika, iż uczniowie zamieszkujący obszary wielkomiejskiej biedy stanowili większą część uczniów Szkoły Podstawowej nr 9 i Gimnazjum nr 6 wchodzących w skład ZSS. W Szkole Podstawowej nr 9 w roku szkolnym 2011/2012 uczyło się 46 uczniów, z czego 45 mieszkało w Siemianowicach Śląskich, a 26 wywodziło się z obszarów wielkomiejskiej biedy. Natomiast w Gimnazjum nr 6 w roku szkolnym

2011/2012 uczyło się 29 uczniów, w tym 28 z Siemianowic Śląskich i 21 z obszarów wielkomiejskiej biedy. Zatem prawdopodobieństwo odbierania nauki w placówce specjalnej przez uczniów zamieszkujących obszary wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich jest większe niż w wypadku ich rówieśników mieszkających w innych częściach miasta.

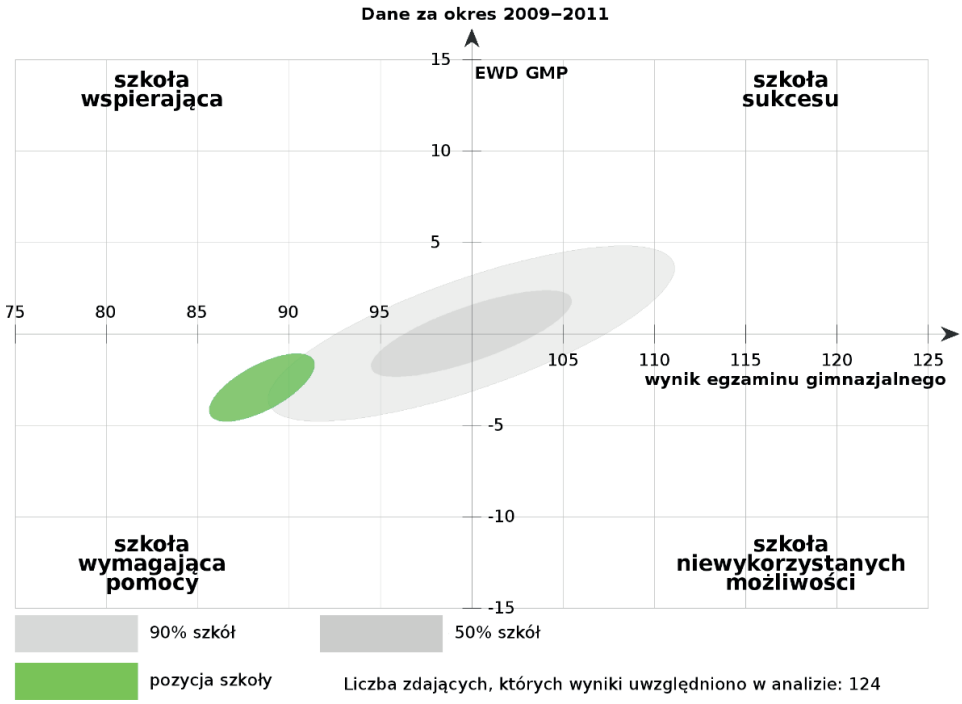

R y s. 6. Pozycja Gimnazjum nr 4 pod względem wyników egzaminów i EWD w części humanistycznej w latach 2009–2011

Ź r ó d ł o: http://ewd.edu.pl/.

Analiza zarówno ankiet eksperckich przeprowadzonych w szkołach podstawowych i gimnazjalnych, których rejon obejmował ulice wielkomiejskiej biedy, jak i wyników egzaminów zewnętrznych w tych placówkach, pozycji szkół gimnazjalnych oszacowanej według wyników egzaminów oraz Edukacyjnej Wartości Dodanej, a także ankiety audytoryjnej przeprowadzonej wśród uczniów trzecich klas gimnazjów w Siemianowicach Śląskich oraz notatki sporządzonej przez dyrekcję Zespołu Szkół Specjalnych pozwala wysunąć wniosek, iż szanse edukacyjne dzieci i młodzieży ze szkół z obszarów wielkomiejskiej biedy są mniejsze niż ich rówieśników uczących się w innych

częściach miasta Siemianowice Śląskie. Zjawisko to wydaje się być szczególnie niepokojące, gdy zestawi się je z szansami edukacyjnymi uczniów odbierających edukację w Siemianowicach Śląskich, które zostały ocenione jako niższe od szans ich rówieśników w skali kraju, województwa, a także niższe od szans edukacyjnych dzieci i młodzieży uczących się w pozostałych miastach tworzących Górnośląski Związek Metropolitalny. Stąd też uzasadnione jest podjęcie w Siemianowicach Śląskich kroków mających na celu ich zwiększenie, co stanowi domenę polityki społecznej.

R y s. 7. Pozycja Gimnazjum nr 4 pod względem wyników egzaminów i EWD w części matematyczno-przyrodniczej w latach 2009–2011

Ź r ó d ł o: http://ewd.edu.pl/.

3.2. Analiza wyników badań przeprowadzonych wśród beneficjentów zasiłków okresowych zamieszkujących obszary wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich

3.2.1. Obszar I – Nowy Świat

Obszar I – Nowy Świat stanowił najmniejszy spośród poddanych badaniu obszarów. Na jego terenie znajdowały się 34 gospodarstwa domowe, które w 2011 roku korzystały z zasiłków okresowych i wychowywały dzieci, 23 z nich wzięły udział w wywiadzie kwestionariuszowym. Wszystkie wchodziły w skład próby zasadniczej, a zatem w przypadku tego obszaru nie przeprowadzono wywiadu w gospodarstwach zapasowych. Ponadto gospodarstwa te zamieszkiwały starą, przedwojenną substancję mieszkaniową. Dwa gospodarstwa domowe stanowiły rodziny wywodzące się z romskiej mniejszości etnicznej. Wychowywało się w nich po pięcioro niepełnoletnich dzieci, podczas gdy dominanta (wartość najczęstsza) dla obszaru I w zakresie liczby dzieci wyniosła 1, natomiast mediana (wartość środkowa) – 2. Łącznie w objętych badaniem gospodarstwach domowych wychowywało się 55 dzieci. W tabeli 37. przedstawiono dane dotyczące liczby dzieci poniżej 18. roku życia wychowujących się w gospodarstwach domowych respondentów. Informację na temat liczby dzieci należy doprecyzować, określając, ile z nich znajdowało się w wieku szkolnym, a zatem urodziło się pomiędzy 1994 a 2006 rokiem – było ich 29.

Zdecydowaną większość respondentów (21 osób) stanowiły kobiety. 19 ankietowanych określiło siebie jako głowę gospodarstwa domowego, pozostali respondenci wskazali, że głową gospodarstwa jest mąż/partner lub żona/partnerka. 15 respondentów zadeklarowało cywilny stan faktyczny jako kawaler/panna, 4 wskazało, że pozostaje w związku małżeńskim, a 4 określiło siebie jako rozwodników. Z kolei wśród typów gospodarstwa domowego dominowały gospodarstwa jednorodzinne – 20 wskazań, natomiast 3 stanowiły gospodarstwa dwurodzinne. Analizując cechy społeczno-demograficzne respondentów warto zwrócić uwagę na poziom ich wykształcenia skorelowany wiekiem (tabela 38.).

W tabelach zawartych w rozdziałach: 3.2.1., 3.2.2., 3.2.3., 3.2.4. nie uwzględniono odpowiedzi, których respondenci nie wskazali.

T a b e l a 37. Obszar I. Liczba dzieci w gospodarstwie domowym

Liczba dzieci	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
1	9	39,1	39,1	39,1
2	6	26,1	26,1	65,2
3	2	8,7	8,7	73,9
4	3	13,0	13,0	87,0
5	2	8,7	8,7	95,7
6	1	4,3	4,3	100,0
Ogółem	23	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 38. Obszar I. Grupa wiekowa, wykształcenie respondentów

Grupa wiekowa	Wykształcenie				Ogółem
	średnie zawodowe	zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone, bez wykształcenia	
18–24 lat	0	1	1	2	4
25–34 lat	1	0	5	1	7
35–44 lat	0	3	3	1	7
45–54 lat	1	2	1	0	4
55–64 lat	0	1	0	0	1
Ogółem	2	7	10	4	23

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani nie wykazali posiadania wykształcenia wyższego, policealnego oraz średniego ogólnokształcącego. Najczęściej pojawiającą się odpowiedzią było wykształcenie podstawowe ukończone (10 wskazań). Ponad połowa, czyli 14 respondentów, przyznała, że albo zdobyła wykształcenie podstawowe, albo też nie posiada żadnego wykształcenia. Szczególnie niepokojącą informacją jest fakt, że niski poziom lub też brak wykształcenia dominował w gospodarstwach domowych osób młodych – w grupach wiekowych 18–24 i 25–34. Na 4 gospodarstwa osób w wieku 18–24 te dwie odpowiedzi wskazano 3 razy, a na 7 gospodarstw osób w wieku 25–34 – 6 razy.

Zdecydowana większość, czyli 20 respondentów, zadeklarowała, iż główne źródło dochodów ich gospodarstwa domowego stanowią formy niezarobkowe, a więc przede wszystkim pomoc socjalna państwa. Tylko dwóch an-

kietowanych wskazało, że głównym źródłem dochodu ich gospodarstw są dochody z pracy, natomiast jeden – dochody pochodzące z własności. Równie niekorzystne jest to, że respondenci po raz pierwszy skorzystali z zasiłku okresowego na długo przed przeprowadzeniem badania. W związku z tym należy domniemywać, iż cel pomocy społecznej, jakim jest aktywizacja świadczeniobiorcy i przywrócenie go do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie, w przypadku ankietowanych nie został osiągnięty. Co więcej, ubóstwo gospodarstw domowych respondentów miało charakter permanentny. Tabela 39. zawiera dane na temat okresu poprzedzającego badanie, w którym respondenci po raz pierwszy otrzymali zasiłek okresowy.

T a b e l a 39. Obszar I. Pierwszy przyznany gospodarstwu domowemu zasiłek okresowy

Pierwszy zasiłek okresowy	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Do 1. roku	0	0,00	0,00	0,00
Powyżej 1. roku do 5 lat	7	30,4	30,4	30,4
Powyżej 5 do 10 lat	9	39,1	39,1	69,6
Powyżej 10 do 15 lat	4	17,4	17,4	87,0
Powyżej 15 do 20 lat	3	13,0	13,0	100,0
Ogółem	23	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Analiza cech społeczno-demograficznych respondentów i ich gospodarstw domowych pozwala na wyciągnięcie wniosków, iż typowym gospodarstwem domowym z obszaru I wielkomiejskiej biedy jest gospodarstwo jednorodzinne, w którym wychowuje się jedno dziecko. Większość spośród dzieci ankietowanych była w wieku szkolnym (odpowiadającym wiekowi obowiązkowego wychowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki). Głowy gospodarstw domowych respondentów stanowią kobiety, przeważnie to one odpowiadały na pytania kwestionariuszowe. Ponadto statystyczni respondenci charakteryzują się niskim poziomem wykształcenia lub nie posiadają go w ogóle. Ich podstawowe źródło utrzymania stanowią niezarobkowe formy, w tym korzystanie z zasiłków okresowych (większość korzystała z nich już w przeszłości).

Aspiracje edukacyjne

Jednym z problemów badawczych sformułowanych w trakcie badania były aspiracje edukacyjne – zarówno rodziców (prawnych opiekunów), jak i dzieci w wieku szkolnym[15]. Problem ten stał się przedmiotem Modułu B: *Aspiracje edukacyjne kwestionariusza wywiadu*. Respondentom zadano m.in. pytanie o to, jaki stopień trudności sprawiała im nauka w szkole, a także jakie były ich plany związane z edukacją w momencie, gdy uczęszczali do szkoły podstawowej (tabele 40. i 41.).

T a b e l a 40. Obszar I. Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole

Stopień trudności	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Nie sprawiała żadnych trudności	7	30,4	31,8	31,8
Sprawiała niewielkie trudności	4	17,4	18,2	50,0
Sprawiała przeciętne trudności	8	34,8	36,4	86,4
Sprawiała duże trudności	3	13,0	13,6	100,0
Ogółem	22	95,7	100,0	
Brak danych	1	4,3		
Ogółem	23	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W pytaniach jednokrotnego wyboru program *IBM SPSS Statistic* umożliwiał uzyskanie informacji na temat braków danych. W pytaniach wielokrotnego wyboru (a więc m.in. tych, które dotyczyły dzieci wychowujących się w gospodarstwach domowych respondentów) takiej możliwości

[15] Ze względu na szerokie *spectrum* poruszanych w wywiadzie kwestii w pracy scharakteryzowano jedynie niektóre z nich, a mianowicie te, które zdaniem autorki mają kluczowe znaczenie dla tematu rozprawy. Pozostała informacja statystyczna została przez autorkę opracowana i znajduje się w jej prywatnych zasobach. Być może w przyszłości będzie ona służyła jako materiał badawczy w innych publikacjach naukowych. W pracy wykorzystano odpowiedzi respondentów na następujące pytania zawarte w zasadniczej części kwestionariusza wywiadu: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 29, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 51, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70; a także odpowiedzi na wszystkie pytania metryczkowe oraz notatki na temat ewentualnej przynależności do romskiej mniejszości etnicznej i faktu zamieszkiwania w starym lub nowym budownictwie. Nie wykorzystano natomiast odpowiedzi na pytania, na które respondent odpowiadał samodzielnie.

nie było. Uwaga ta dotyczy wszystkich tabel zawartych w rozdziałach 3.2.1., 3.2.2., 3.2.3., 3.2.4.

T a b e l a 41. Obszar I. Plany na przyszłość związane z edukacją, które zgłaszał respondent

Plany na przyszłość związane z edukacją	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Chciałem(-am) ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie	4	17,4	17,4	17,4
Chciałem(-am) ukończyć szkołę maturalną (LO, LZ/LP, T) i/lub zdać maturę	1	4,3	4,3	21,7
Chciałem(-am) ukończyć technikum i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	4	17,4	17,4	39,1
Chciałem(-am) ukończyć SZ/ZSZ i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	12	52,2	52,2	91,3
Chciałem (-am) ukończyć 8. letnią szkołę podstawową lub gimnazjum	1	4,3	4,3	95,7
Nie chciałem(-am) ukończyć żadnej szkoły	1	4,3	4,3	100,0
Ogółem	23	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W przypadku oceny trudności, jakie w szkole sprawiała respondentom nauka, rozkład odpowiedzi był równomierny – 11 ankietowanych uznało, że nauka nie sprawiała im trudności lub były one niewielkie, 11 stwierdziło, że nauka przysparzała im przeciętnych lub dużych trudności, jeden respondent nie udzielił odpowiedzi na to pytanie. Najczęściej udzielaną odpowiedzią dotyczącą planów na przyszłość było ukończenie szkoły zawodowej. Te same pytania zadano ankietowanym, odnosząc się do wychowywanych przez nich dzieci w wieku szkolnym (tabele 42. i 43.).

Większości spośród ankietowanych dzieci (14) nauka nie przysparza żadnych trudności. W stosunku do 5 z nich wskazano, że uczenie się sprawia im trudności bardzo duże lub duże. W odniesieniu do poziomu wykształcenia, który respondenci deklarowali jako pożądany dla swoich dzieci, udzie-

lono 28 odpowiedzi (w stosunku do 28 dzieci). Ankietowani chcieliby, żeby 10 z nich zdobyło wykształcenie wyższe, a 12 – średnie, co świadczy o wysokich aspiracjach edukacyjnych rodziców względem dzieci.

Liczba dzieci, w stosunku do których udzielono odpowiedzi jest większa niż zbadanych gospodarstw. Wynika to z faktu, że niektórzy respondenci mieli więcej niż jedno dziecko w wieku szkolnym. Zatem udzielonych odpowiedzi na pytania na temat dzieci było więcej niż na pytania, które ich nie dotyczyły (dotyczyły ankietowanego lub gospodarstwa domowego). W obszarze I respondenci odpowiadali łącznie na temat 29 dzieci. Niemniej jednak w przypadku niektórych pytań odnotowano braki danych, co oznacza, że ankietowani nie udzielili na nie odpowiedzi.

T a b e l a 42. Obszar I. Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta

Ocena zdolności uczenia się dziecka	Odpowiedzi	
	N	procent
Uczenie się nie sprawia mu żadnych trudności	14	51,9
Uczenie się sprawia mu niewielkie trudności	5	18,5
Uczenie się sprawia mu przeciętne trudności	3	11,1
Uczenie się sprawia mu duże trudności	3	11,1
Uczenie się sprawia mu bardzo duże trudności	2	7,4
Ogółem	27	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 43. Obszar I. Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci

Pożądany poziom wykształcenia	Odpowiedzi	
	N	procent
Chcę, żeby ukończyło szkołę wyższą i/lub zdobyło wyższe wykształcenie	10	35,7
Chcę, żeby ukończyło szkołę maturalną (LO, LP lub T) i/lub zdało egzamin maturalny	12	42,9
Chcę, żeby ukończyło ZSZ i/lub zdało egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	4	14,3
Chcę, żeby ukończyło gimnazjum i/lub zdało egzamin gimnazjalny	2	7,1
Ogółem	28	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W przypadku obszaru I – Nowy Świat tabele: 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 55, 58, 59 zawierają analizę odpowiedzi respondentów w stosunku do dzieci znajdujących się w wieku szkolnym, dlatego też liczba udzielonych odpowiedzi w tych pytaniach jest większa niż liczba badanych gospodarstw domowych (23) i maksymalnie wynosi 29.

Szanse edukacyjne

Druga grupa pytań (Moduł C: *Szanse edukacyjne*) zawartych w kwestionariuszu wywiadu miała na celu określenie szans dzieci respondentów na sukces edukacyjny. Wśród nich znalazły się m.in. pytania o edukację przedszkolną oraz funkcjonowanie dziecka w szkole. Pierwsze z postawionych pytań dotyczyło typu placówki, do której uczęszcza dziecko (tabela 44.).

T a b e l a 44. Obszar I. Placówka, do której uczęszcza dziecko

Placówka	Odpowiedzi	
	N	procent
Klasa zerowa	7	17,5
Szkoła podstawowa	17	42,5
Szkoła podstawowa specjalna	1	2,5
Gimnazjum	3	7,5
Szkoła ponadgimnazjalna	1	2,5
Ogółem	29	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Najczęściej wskazywaną przez ankietowanych odpowiedzią na pytanie o placówkę były szkoła podstawowa (17 dzieci) oraz klasa zerowa (7 dzieci). Zestawiając tę informację z faktem, że 26 dzieci z obszaru I nie osiągnęło jeszcze wieku szkolnego, należy wyciągnąć wniosek, iż w Nowym Świecie wychowują się głównie dzieci poniżej 13 roku życia. Respondentów zapytano również o to, czy ich dzieci uczęszczały do placówki przedszkolnej oprócz klasy zerowej. Na pytanie to uzyskano 29 odpowiedzi, z czego 15 było negatywnych, a 14 pozytywnych. Tabela 45. zawiera zestawienie udzielonych przez ankietowanych odpowiedzi z uwzględnieniem wieku, w którym dziecko rozpoczęło edukację przedszkolną.

Następna grupa pytań wiązała się z problemami funkcjonowania dziecka w szkole – wagarowaniem i powtarzaniem klasy (tabela 46.).

Z wypowiedzi ankietowanych wynika, że wagaruje 5 dzieci. Główny powód ucieczek z lekcji stanowi niechęć wobec szkoły i nauczycieli. Natomiast 10 dzieci respondentów co najmniej jeden raz powtarza lub powtarzało klasę. Jako główną przyczynę drugoroczności ankietowani wskazali brak zdolności uczenia się, co stoi w sprzeczności z wcześniejszym wskazaniem, iż nauka nie sprawia dzieciom z obszaru I większych trudności. Respondenci uważali także, iż oceny uzyskiwane przez ich dzieci w szkole są celujące, bardzo dobre lub dobre (tabela 47.).

T a b e l a 45. Obszar I. Uczęszczanie dziecka do przedszkola

Uczęszczanie dziecka do przedszkola	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: w wieku 3–4 lat	3	10,3
Tak: w wieku 4–5 lat	6	20,7
Tak: w wieku 5 lat	5	17,2
Nie	15	51,7
Ogółem	29	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 46. Obszar I. Problemy związane z funkcjonowaniem dziecka w szkole

Wagarowanie	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: niechęć do szkoły i nauczycieli	5	17,2
Nie	24	82,8
Ogółem	29	100,0

Powtarzanie klasy	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: zła praca nauczyciela z dzieckiem	1	3,4
Tak: brak zdolności uczenia się	6	20,7
Tak: długotrwała choroba	1	3,4
Tak: wagarowanie	1	3,4
Tak: inny powód	1	3,4
Nie	19	65,5
Ogółem	29	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 47. Obszar I. Oceny uzyskiwane przez dziecko

Oceny uzyskiwane przez dziecko	Odpowiedzi	
	N	procent
Celujące	1	3,4
Bardzo dobre	4	13,8
Dobre	18	62,1
Dostateczne	1	3,4
Dopuszczające	5	17,2
Ogółem	29	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

System edukacji w opinii rodziców

W Module D: *System edukacyjny w opinii rodziców* postawiono szereg pytań, których celem było poznanie stosunku rodziców (prawnych opiekunów) do instytucji szkoły, nauczycieli oraz systemu edukacji w Polsce, który obejmuje zarówno placówki szkolne, jak i pozaformalne źródła edukacji (np. instytucje szkoleniowe, korepetycje). Ankietowani zaprezentowali pozytywną opinię na temat szans na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu, jakie stwarza uczniom polska szkoła (tabela 48.).

T a b e l a 48. Obszar I. Stopień, w jakim zdaniem respondenta polska szkoła gwarantuje uczniom szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu

Stopień	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duży	3	13,0	15,8	15,8
Duży	7	30,4	36,8	52,6
Przeciętny	9	39,1	47,4	100,0
Ogółem	19	82,6	100,0	
Brak danych	4	17,4		
Ogółem	23	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Również w przypadku oceny nauczycieli respondenci wyrazili pozytywny stosunek do ich kompetencji oraz przygotowania do pracy z trudnym uczniem (tabela 49.). Żaden z respondentów nie ocenił kompetencji pedagogicznych nauczycieli jako złe lub bardzo złe, natomiast jeden ankietowany

uznał za złe przygotowanie do pracy z uczniem trudym. W wypowiedziach respondentów nie pojawiła się odpowiedź *bardzo złe*.

T a b e l a 49. Obszar I. Ocena nauczycieli

Ocena kompetencji pedagogicznych nauczycieli	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	1	4,3	5,6	5,6
Duże	10	43,5	55,6	61,1
Przeciętne	7	30,4	38,9	100,0
Ogółem	18	78,3	100,0	
Brak danych	5	21,7		
Ogółem	23	100,0		

Ocena przygotowania nauczycieli do pracy z uczniem trudnym, sprawiającym problemy wychowawcze lub edukacyjne	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo dobrze	1	4,3	5,6	5,6
Dobrze	10	43,5	55,6	61,1
Przeciętnie	6	26,1	33,3	94,4
Źle	1	4,3	5,6	100,0
Ogółem	18	78,3	100,0	
Brak danych	5	21,7		
Ogółem	23	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podobnie respondenci ocenili współpracę z nauczycielami placówek, do których uczęszczają ich dzieci, z rodzicami. W stosunku do 13 dzieci ankietowani ocenili ją jako bardzo dobrą, a do – 11 jako dobrą. Co ważne nie wskazano odpowiedzi *bardzo zła* (tabela 50.).

Jednocześnie respondenci deklarowali, iż angażują się w życie szkoły lub klasy swoich dzieci. Jedynie w stosunku do 4 dzieci udzielono odpowiedzi świadczących o niskim zaangażowaniu lub jego braku, za przyczynę wskazując brak czasu ze względu na obowiązki rodzinne lub zawodowe (tabela 51.).

Pozytywnie ocenione zostały wsparcie pedagogiczne i opieka, której udzielają dziecku nauczyciele, a także stosunek dzieci do nich (tabela 52.).

T a b e l a 50. Obszar I. Ocena współpracy nauczycieli placówki z rodzicami

Ocena współpracy nauczycieli placówki	Odpowiedzi	
	N	procent
Bardzo dobra	13	46,4
Dobra	11	39,3
Przeciętna	3	10,7
Zła	1	3,6
Ogółem	28	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 51. Obszar I. Ocena stopnia zaangażowania respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka

Angażowanie się respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka	Odpowiedzi	
	N	procent
W bardzo dużym stopniu	6	20,7
W dużym stopniu	8	27,6
W przeciętnym stopniu	11	37,9
W małym stopniu	1	3,4
Brak zaangażowania w życie szkoły i klasy	3	10,3
Ogółem	29	100,0

Przyczyny angażowania się w małym stopniu lub w ogóle	Odpowiedzi	
	N	procent
Brak czasu ze względu na obowiązki zawodowe	1	25,0
Brak czasu ze względu na obowiązki rodzinne	3	75,0
Ogółem	4	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 52. Obszar I. Ocena relacji dziecko – nauczyciel

Ocena wsparcia pedagogicznego i opieki udzielanej dziecku przez nauczycieli	Odpowiedzi	
	N	procent
Bardzo duże znaczenie dla dziecka	18	62,1
Duże znaczenie dla dziecka	9	31,0
Przeciętne znaczenie dla dziecka	2	6,9
Ogółem	29	100,0

cd. tab. 52.

Ocena stosunku dziecka do nauczyciela	Odpowiedzi	
	N	procent
Nauczyciel jest dla dziecka autorytetem i wychowawcą	23	79,3
Nauczyciel jest dla dziecka skarbnicą wiedzy	3	10,3
Nauczyciel jest dla dziecka partnerem, przyjacielem	2	6,9
Nauczyciel jest dla dziecka wrogiem	1	3,4
Ogółem	29	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci przyznali także, iż zdecydowana większość ich dzieci w wieku szkolnym (20) uczestniczy w zajęciach dodatkowych. Najczęściej są one organizowane przez szkołę lub przedszkole w sposób nieodpłatny (tabela 53.). Dane te w pozytywnym świetle stawiają siemianowickie placówki oświatowe.

T a b e l a 53. Obszar I. Zajęcia dodatkowe, w których uczestniczy dziecko

Uczestnictwo dziecka w zajęciach dodatkowych	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	20	69,0
Nie	9	31,0
Ogółem	29	100,0

Instytucja organizująca zajęcia i zasady ich finansowania	Odpowiedzi	
	N	procent
Szkoła/przedszkole, nieodpłatnie	18	94,7
Inna niż szkoła/przedszkole instytucja, odpłatnie	1	5,3
Ogółem	19	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z kolei negatywną informację na temat szkół w Siemianowicach Śląskich stanowi fakt, iż w stosunku do niemal połowy dzieci (14) ankietowani uznali, że potrzebują one wsparcia w nauce w postaci korepetycji, ale tylko 4 z nich uczestniczy w tego typu zajęciach organizowanych przede wszystkim w sposób nieodpłatny (tabela 54.).

T a b e l a 54. Obszar I. Uczestnictwo dziecka w korepetycjach

Potrzeba uczestnictwa dziecka w korepetycjach	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	14	48,3
Nie	15	51,7
Ogółem	29	100,0

Uczestnictwo dziecka w korepetycjach	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak, nieodpłatnych	4	13,8
Nie	25	86,2
Ogółem	29	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wpływ rodziny

Celem następnej grupy pytań (Moduł E: *Wpływ rodziny*) było zdiagnozowanie wpływu środowiska rodzinnego na szanse edukacyjne dziecka. W jej ramach zapytano m.in. o to, czy w mieszkaniu znajduje się specjalnie wyodrębnione miejsce, gdzie dziecko może odrabiać zadanie domowe lub przygotowywać się do lekcji. Większość respondentów (12) wskazała, że takie miejsce znajduje się w ich mieszkaniach, 6 ankietowanych odpowiedziało negatywnie, jako powód jego braku wskazując fakt zamieszkiwania w zbyt małym lokalu (tabela 55.).

T a b e l a 55. Obszar I. Specjalnie wyodrębnione miejsce w mieszkaniu respondenta, gdzie dziecko może się uczyć

Czy jest wyodrębnione miejsce, gdzie dziecko może się uczyć	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	12	52,2	66,7	66,7
Nie	6	26,1	33,3	100,0
Ogółem	18	78,3	100,0	
Brak danych	5	21,7		
Ogółem	23	100,0		

cd. tab. 55.

Główna przyczyna braku takiego miejsca	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Miejsce nie jest potrzebne	1	4,3	16,7	16,7
Lokal jest za mały	5	21,7	83,3	100,0
Ogółem	6	26,1	100,0	
Brak danych	5	21,7		
Nie dotyczy	12	52,2		
Ogółem	17	73,9		
Ogółem	23	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowanych zapytano również o liczbę posiadanych książek (oprócz podręczników szkolnych dziecka), a także o posiadanie komputera z dostępem do Internetu. Uzyskane informacje nie napawają optymizmem. Niemal połowa (9) udzielonych na pytanie o liczbę książek odpowiedzi zawierała się w przedziale od 0 do 10. Żaden respondent nie wskazał, że posiada w domu większą ich liczbę niż 40. Znaczna część respondentów nie posiada komputera lub posiada go, ale bez dostępu do Internetu (tabela 56.).

Respondenci zostali także poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy i jak często pomagają swoim dzieciom w nauce. Zdecydowana większość (22) zadeklarowała, iż robi to codziennie, a tylko 3 uznało, że nie pomaga w ogóle (tabela 57.).

T a b e l a 56. Obszar I. Liczba książek, posiadanie komputera

Liczba książek, które znajdują się w miejscu zamieszkania respondenta	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
0–10	9	39,1	47,4	47,4
11–20	5	21,7	26,3	73,7
21–30	3	13,0	15,8	89,5
31–40	2	8,7	10,5	100,0
Ogółem	19	82,6	100,0	
Brak danych	4	17,4		
Ogółem	23	100,0		

cd. tab. 56.

Czy w mieszkaniu znajduje się komputer	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak, z dostępem do Internetu	6	26,1	35,3	35,3
Tak, bez dostępu do Internetu	4	17,4	23,5	58,8
Nie	7	30,4	41,2	100,0
Ogółem	17	73,9	100,0	
Brak danych	6	26,1		
Ogółem	23	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 57. Obszar I. Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta

Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta	Odpowiedzi	
	N	procent
Codziennie	22	78,6
Kilka razy w tygodniu	3	10,7
Nie pomagam w ogóle	3	10,7
Ogółem	28	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podobnie pozytywny charakter mają wskazania respondentów na pytanie o organizację dzieciom czasu wolnego. 17 ankietowanych wskazało, że organizuje czas wolny. Jednak formy organizacji tego czasu skłaniają do mniej optymistycznych wniosków. Przeważnie polegają one na wspólnym odrabianiu lekcji lub na oglądaniu telewizji i słuchaniu radia (tabela 58.).

T a b e l a 58. Obszar I. Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów

Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	17	73,9	94,4	94,4
Nie	1	4,3	5,6	100,0
Ogółem	18	78,3	100,0	
Brak danych	5	21,7		
Ogółem	23	100,0		

cd. tab. 58.

Sposób, w jaki respondent organizuje czas wolny dziecku	Odpowiedzi	
	N	procent
Wspólne czytanie książek lub prasy	3	12,0
Wspólne odrabianie lekcji	11	44,0
Wspólna zabawa	1	4,0
Wspólne oglądanie TV lub słuchanie radia	7	28,0
Wspólne granie w gry komputerowe lub gry na konsoli gier wideo	2	8,0
Wspólne uprawianie sportu	1	4,0
Ogółem	25	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wpływ środowiska lokalnego

Następny moduł kwestionariusza wywiadu (Moduł F: *Wpływ środowiska lokalnego*) dotyczył oddziaływania środowiska na rezultaty szkolne zamieszkujących w nim dzieci. Ta grupa pytań zawierała m.in. pytanie o opinię respondenta na temat miejsca zamieszkania. Podsumowując udzielone odpowiedzi, można stwierdzić, że zdaniem ankietowanych budynek i ulica przy której mieszkają, są niebezpieczne. Rozkład opinii respondentów prezentuje tabela 59.

Tabela 59. Obszar I. Opinia respondenta na temat miejsca zamieszkania

Opinia respondenta na temat miejsca zamieszkania (budynku, ulicy)	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo bezpieczne	1	4,3	4,3	4,3
Bezpieczne	7	30,4	30,4	34,8
Raczej bezpieczne	2	8,7	8,7	43,5
Niebezpieczne	11	47,8	47,8	91,3
Bardzo niebezpieczne	2	8,7	8,7	100,0
Ogółem	23	100,0	100,0	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani pozytywnie wypowiedzieli się na temat ewentualnych zachowań kolegów lub koleżanek dziecka, które noszą znamiona patologii społecznych (jak np. picie napojów alkoholowych, zażywanie narkotyków,

przemoc, przestępczość, prostytucja, próby samobójcze). Jedynie dwa razy wskazano picie napojów alkoholowych (tabela 60.). Respondenci uznali, iż zachowanie kolegów lub koleżanek dziecka wpływa w sposób pozytywny na jego rezultaty szkolne (10 wskazań), częściej jednak wskazywali, że pozostaje ono bez wpływu (14 wskazań). Dane te zawiera tabela 61.

T a b e l a 60. Obszar I. Zachowania, które zdaniem respondenta przejawiają koledzy lub koleżanki dziecka

Zachowania, które – zdaniem respondenta – przejawiają koledzy lub koleżanki dziecka	Odpowiedzi	
	N	procent
Picie napojów alkoholowych	2	6,9
Nie przejawiają żadnego ze wskazanych rodzajów zachowań	27	93,1
Ogółem	29	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 61. Obszar I. Wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne

Wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne	Odpowiedzi	
	N	procent
Zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w pozytywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	10	34,5
Zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w negatywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	5	17,2
Zachowanie kolegów/koleżanek nie wpływa w żaden sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	14	48,3
Ogółem	29	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej

Celem pytań postawionych w ostatnim module kwestionariusza wywiadu było dokonanie oceny działalności podmiotów lokalnej polityki społecznej na rzecz gospodarstwa domowego respondenta (Moduł G: *Wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej*). Pierwszym pytaniem zadanym w ramach tej części badania było pytanie o wsparcie organizacji pozarządowych – czy jest udzielane oraz – ewentualnie – jakiego rodzaju jest to pomoc. Zaledwie 4 respondentów odpowiedziało, że otrzymuje tego typu wsparcie, wskazu-

jąc jednocześnie trzy jego formy, co ilustruje tabela 62. Ankietowani uznali także, że pomoc ta ma dla nich bardzo duże i duże znaczenie.

Kolejne pytanie dotyczyło wsparcia organizacji pozarządowych, które jest świadczone na rzecz dziecka respondenta. Zdaniem ankietowanych tylko jedno dziecko korzysta z pomocy podmiotów trzeciego sektora. Dane te ilustruje tabela 63. Zawarte w tabelach 62. i 63. informacje mogą świadczyć o niskim zaangażowaniu organizacji pozarządowych w niesienie pomocy najuboższym mieszkańcom Siemianowic Śląskich.

Tabela 62. Obszar I. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta

Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	4	17,4	17,4	17,4
Nie	19	82,6	82,6	100,0
Ogółem	23	100,0	100,0	

Rodzaj pomocy	Odpowiedzi	
	N	procent
Pomoc materialna	3	50,0
Wsparcie psychologiczne	1	16,7
Pomoc w opiece i wychowaniu dziecka	1	16,7
Inny	1	16,7
Ogółem	6	100,0

Znaczenie pomocy	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	2	8,7	50,0	50,0
Duże	2	8,7	50,0	100,0
Ogółem	4	17,4	100,0	
Nie dotyczy	19	82,6		
Ogółem	23	100,0		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 63. Obszar I. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz dziecka respondenta

Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz dziecka respondenta	Odpowiedzi	
	N	procent
Zapewnienie stosownej do pory roku odzieży	1	3,4
Brak pomocy	28	96,6
Ogółem	29	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani w zdecydowanej większości wskazali, że ich dzieci korzystają z bezpłatnych posiłków w szkole lub przedszkolu (26 dzieci), a także, że pobierają na nie stypendium szkolne (23 przypadki). Jednocześnie w stosunku do większości korzystających ze stypendium dzieci (14) respondenci uznali, iż jego zakres (wartość), jak również forma wystarczają na zaspokojenie potrzeb edukacyjnych dziecka (tabela 64.).

Tabela 64. Obszar I. Bezpłatny posiłek, stypendium szkolne

Korzystanie przez dziecko z bezpłatnego posiłku w szkole/przedszkolu	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	26	89,7
Nie	3	10,3
Ogółem	29	100,0

Pobieranie na dziecko stypendium szkolnego	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	23	79,3
Nie	6	20,7
Ogółem	29	100,0

Opinia na temat tego, czy zakres i forma stypendium wystarcza na zaspokojenie potrzeb edukacyjnych	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	14	63,6
Nie	8	36,4
Ogółem	22	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani zostali również zapytani, czy są osobami bezrobotnymi i jak oceniają szanse na znalezienie im pracy przez Powiatowy Urząd Pracy w Siemianowicach Śląskich (tabela 65.).

T a b e l a 65. Obszar I. Bezrobocie i ocena działalności Powiatowego Urzędu Pracy

Osoba bezrobotna	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	17	73,9	73,9	73,9
Nie	6	26,1	26,1	100,0
Ogółem	23	100,0	100,0	

Ocena szans na znalezienie respondentowi pracy przez PUP	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	1	4,3	5,9	5,9
Przeciętne	7	30,4	41,2	47,1
Małe	6	26,1	35,3	82,4
Bardzo małe	3	13,0	17,6	100,0
Ogółem	17	73,9	100,0	
Nie dotyczy	6	26,1		
Ogółem	23	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 66. Obszar I. Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych

Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Są wystarczające	2	8,7	8,7	8,7
Nie są wystarczające	21	91,3	91,3	100,0
Ogółem	23	100,0	100,0	

Ocena wsparcia w postaci dodatków mieszkaniowych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Są wystarczające	1	4,3	7,7	7,7
Nie są wystarczające	12	52,2	92,3	100,0
Ogółem	13	56,5	100,0	
Trudno powiedzieć	10	43,5		
Ogółem	23	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ostatnie dwa pytania Modułu G dotyczyły oceny wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych. W przypadku tej pierwszej formy zdecydowana większość ankietowanych (21) odpowiedziała, że nie jest ona wystarczająca, a zatem wartość zasiłków powinna zostać zwiększona. Natomiast ocena dodatków mieszkaniowych nie była już tak jednoznaczna. Respondenci mieli trudności w ich ocenie lub wskazywali, że nie są one wystarczające (tabela 66.).

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy zauważyć, iż respondenci zamieszkujący obszar I – Nowy Świat wypowiadali się w sposób pozytywny na temat szans edukacyjnych swoich dzieci. Wskazywali, że nauka nie sprawia im trudności, a rodzice codziennie w niej pomagają. Jednocześnie środowisko koleżeńskie dzieci, zdaniem ankietowanych, wpływa na nie pozytywnie. Wydaje się jednak, że opinie te są bezpodstawne, o czym może świadczyć fakt powtarzania klasy przez 10 z 29 dzieci, a także organizowanie dzieciom czasu wolnego w postaci oglądania telewizji oraz posiadanie niewielkiej liczby książek, co może się wiązać z niskim poziomem czytelnictwa. Respondenci pozytywnie ocenili szkołę i nauczycieli oraz stosunek dzieci do nich. Przejawiali także wysokie aspiracje edukacyjne wobec dzieci, mimo że sami posiadają niski poziom wykształcenia. Krytycznie ocenione zostało wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej – zarówno organizacji pozarządowych, jak i podmiotów sektora państwowego.

3.2.2. Obszar II – Centrum

Obszar II – Centrum był największym (zarówno pod względem liczby ulic, a więc przestrzennie, jak i pod względem liczby gospodarstw domowych korzystających w 2011 roku z zasiłków okresowych z pomocy społecznej) z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich. Składał się on z 304 gospodarstw domowych, w badaniu udział wzięły 143 z nich. 85 stanowiły gospodarstwa wchodzące w skład próby zasadniczej, a 58 – w skład próby zapasowej. 141 gospodarstw zamieszkiwało stare budownictwo i tylko dwa nowe, powojenne. 4 gospodarstwa domowe stanowiły rodziny wywodzące się z romskiej mniejszości etnicznej. Nie były to jednak gospodarstwa tak liczne, jak w przypadku obszaru I – Nowy Świat. Wychowywało się w nich jedno lub dwoje dzieci. Zarówno mediana, jak i dominanta liczby dzieci wychowujących się w poddanych badaniu gospodarstwach domowych w obszarze II wyniosła 2, zatem wartość dominanty była wyż-

sza niż w przypadku obszaru I. Wszystkie gospodarstwa, w których przeprowadzono badanie, zamieszkiwało łącznie 292 dzieci, w tym 188 dzieci w wieku szkolnym. Tabela 67. zawiera dane dotyczące liczby dzieci poniżej 18. roku życia wychowujących się w gospodarstwach domowych objętych badaniem.

T a b e l a 67. Obszar II. Liczba dzieci w gospodarstwie domowym

Liczba dzieci	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
1	49	34,3	34,3	34,3
2	56	39,2	39,2	73,4
3	28	19,6	19,6	93,0
4	7	4,9	4,9	97,9
5	1	0,7	0,7	98,6
7	2	1,4	1,4	100,0
Ogółem	143	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Spośród respondentów z obszaru II 127 stanowiły kobiety, a tylko 15 – mężczyźni. 111 ankietowanych zadeklarowało bycie głową gospodarstwa domowego, 30 uznało, że głową gospodarstwa jest inna osoba, dwie osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Ankietowani, którzy nie wskazali siebie jako głowę gospodarstwa domowego zostali zapytani o stopień pokrewieństwa z głową gospodarstwa. 25 osób wskazało odpowiedź *mąż/żona* lub *partner/partnerka*, dwie osoby *ojciec/matka*, po jednej osobie: *syn/córka*, *teść/teściowa*, *osoba niespokrewniona*. 60 respondentów zadeklarowało stan cywilny faktyczny jako *żonaty/zamężna*, 47 – *kawaler/panna*, 14 – *rozwiedziony/rozwiedziona*, 7 – *w separacji*, 5 – *partner/partnerka*, jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie. Natomiast wśród typów gospodarstw domowych dominowały gospodarstwa trzyosobowe i większe (63 wskazania), co może świadczyć o przeludnieniu mieszkań ankietowanych. Ponadto 58 gospodarstw domowych to gospodarstwa jednorodzinne, a 19 – dwurodzinne, jeden respondent nie udzielił odpowiedzi na to pytanie.

Dokonując analizy cech społeczno-demograficznych respondentów, uwagę należy zwrócić na poziom wykształcenia respondentów skorelowany z ich wiekiem (tabela 68.).

T a b e l a 68. Obszar II. Grupa wiekowa, wykształcenie respondentów

Grupa wiekowa	Wykształcenie							Ogółem
	wyższe	policealne	średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone, bez wykształcenia	
18–24 lat	1	0	1	2	1	6	1	12
25–34 lat	0	1	5	4	22	35	3	70
35–44 lat	0	0	3	2	19	11	2	37
45–54 lat	0	0	1	0	10	5	1	17
55–64 lat	0	0	0	0	1	3	0	4
Ogółem	1	1	10	8	53	60	7	140

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z danych zawartych w tabeli 68. wynika, iż 70 ankietowanych było reprezentantami grupy wiekowej 25–34 lat, w tej grupie aż połowa zdobyła zaledwie wykształcenie podstawowe. Odpowiedź ta dominowała we wszystkich grupach wiekowych (60 wskazań), drugą najczęściej deklarowaną odpowiedzią było *wykształcenie zasadnicze zawodowe* (53 wskazania). Negatywną informację stanowi również fakt, iż 7 respondentów nie ukończyło nawet szkoły podstawowej i w związku z tym nie posiada wykształcenia. Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy zauważyć, iż respondenci z obszaru II to przeważnie osoby młode, legitymujące się niskim poziomem wykształcenia, co z kolei może im utrudniać znalezienie pracy.

Zdecydowania większość respondentów (98) zadeklarowała, iż główne źródło dochodów ich gospodarstwa domowego stanowią formy niezarobkowe, 37 wskazało dochody z pracy, 4 odpowiedziało, że pozostaje na utrzymaniu osób trzecich, 4 ankietowanych nie udzieliło na to pytanie odpowiedzi. Podobnie jak to miało miejsce w przypadku obszaru I, w obszarze II spora część respondentów przyznała, że po raz pierwszy z zasiłku okresowego skorzystała na długo przed badaniem, dwoje z nich pobierało zasiłek już od ponad 20 lat, dlatego również w ich przypadku nie udało się zrealizować celu związanego z aktywizacją świadczeniobiorcy. Należy jednak zauważyć, iż 14 gospodarstw domowych pobierało zasiłki okresowe do 1 roku, co świadczy o tym, że ich ubóstwo nie stało się jeszcze zjawiskiem perma-

nentnym. W tabeli 69. zawarte zostały dane na temat okresu poprzedzającego badanie, w którym respondenci po raz pierwszy skorzystali ze wsparcia socjalnego w postaci zasiłku okresowego.

T a b e l a 69. Obszar II. Pierwszy przyznany gospodarstwu domowemu zasiłek okresowy

Pierwszy zasiłek okresowy	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Do 1 roku	14	9,8	10,4	10,4
Powyżej 1 roku do 5 lat	38	26,6	28,4	38,8
Powyżej 5 do 10 lat	41	28,7	30,6	69,4
Powyżej 10 do 15 lat	31	21,7	23,1	92,5
Powyżej 15 do 20 lat	8	5,6	6,0	98,5
Powyżej 20 lat	2	1,4	1,5	100,0
Ogółem	134	93,7	100,0	
Brak danych	9	6,3		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Po dokonaniu analizy cech społeczno-demograficznych respondentów zamieszkujących obszar II oraz ich gospodarstw domowych należy wysnuć wniosek, iż typowe gospodarstwo tego obszaru to gospodarstwo jednorodzinne, w którym wychowuje się dwoje dzieci (przeważnie w wieku szkolnym). Głową takiego gospodarstwa jest kobieta reprezentująca grupę wiekową 25–34 lat i posiadająca zaledwie wykształcenie podstawowe. Głównym źródłem dochodu typowego gospodarstwa są niezarobkowe formy, a więc przede wszystkim pomoc socjalna państwa. Co więcej, zdecydowana większość gospodarstw domowych respondentów korzystała już w przeszłości z zasiłków okresowych. Z analizy tej wynika, iż wskazane cechy respondentów są podobne do cech zaobserwowanych w obszarze I – Nowy Świat. Jedyną różnicę stanowi fakt, że w gospodarstwach obszaru II – Centrum wychowuje się statystycznie średnio o jedno dziecko więcej.

Aspiracje edukacyjne

W odpowiedzi na pytanie o stopień trudności, jaki przysparzała respondentom nauka w szkole więcej niż połowa ankietowanych (68) uznała,

iż nauka nie sprawiała im żadnych trudności lub były one niewielkie. Najczęściej zaznaczaną odpowiedź (62) stanowiły przeciętne trudności, a jedynie 12 respondentów przyznało, iż trudności te były duże lub bardzo duże. Co więcej, ankietowani zadeklarowali stosunkowo wysokie aspiracje edukacyjne, które zgłaszali w szkole podstawowej. Ponad połowa (77) chciała ukończyć szkołę maturalną lub wyższą, 52 respondentów zamierzało ukończyć szkołę zawodową, jeden szkołę podstawową lub gimnazjalną, jeden nie chciał ukończyć żadnej szkoły, a 9 przyznało, że nie miało planów (tabele 70. i 71.).

T a b e l a 70. Obszar II. Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole

Stopień trudności	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Żadnych trudności	33	23,1	23,2	23,2
Niewielkie trudności	35	24,5	24,6	47,9
Przeciętne trudności	62	43,4	43,7	91,5
Duże trudności	8	5,6	5,6	97,2
Bardzo duże trudności	4	2,8	2,8	100,0
Ogółem	142	99,3	100,0	
Odmowa odpowiedzi	1	0,7		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 71. Obszar II. Plany na przyszłość związane z edukacją, które respondent zgłaszał w szkole podstawowej

Plany na przyszłość związane z edukacją	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
1	2	3	4	5
Chciałem(am) ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie	24	16,8	17,1	17,1
Chciałem(am) ukończyć szkołę maturalną (LO, LZ/LP, T) i/lub zdać maturę	40	28,0	28,6	45,7
Chciałem(am) ukończyć technikum i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	13	9,1	9,3	55,0

cd. tab. 71.

1	2	3	4	5
Chciałem(am) ukończyć SZ/ZSZ i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	52	36,4	37,1	92,1
Chciałem(am) ukończyć 8-letnią szkołę podstawową lub gimnazjum	1	0,7	0,7	92,9
Nie chciałem(am) ukończyć żadnej szkoły	1	0,7	0,7	93,6
Nie miałem(am) planów	9	6,3	6,4	100,0
Ogółem	140	97,9	100,0	
Trudno powiedzieć	2	1,4		
Odmowa odpowiedzi	1	0,7		
Ogółem	3	2,1		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani wysoko ocenili zdolności uczenia się swoich dzieci (pytanie to dotyczyło dzieci w wieku szkolnym) oraz prezentowali względem nich wysokie aspiracje edukacyjne. Niemal połowa dzieci (91) zdaniem respondentów nie ma żadnych trudności z nauką, a co piąte dziecko doświadcza jedynie niewielkich problemów. Ponadto w stosunku do więcej niż połowy dzieci (155) respondenci wskazywali, że chcieliby, żeby zdobyły one wykształcenie wyższe (tabele 72. i 73.).

T a b e l a 72. Obszar II. Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta

Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta	Odpowiedzi	
	N	procent
Żadnych trudności	91	49,2
Niewielkie trudności	40	21,6
Przeciętne trudności	40	21,6
Duże trudności	10	5,4
Bardzo duże trudności	4	2,2
Ogółem	185	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W przypadku obszaru II – Centrum tabele: 67, 68, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 77, 80, 81, 82, 85, 88, 89 zawierają analizę odpowiedzi respondentów w stosunku do dzieci w wieku szkolnym. Z tego względu liczba udzielonych odpowiedzi w tych pytaniach jest większa niż liczba badanych gospodarstw domowych (143), maksymalnie wynosi 188.

T a b e l a 73. Obszar II. Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci

Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci	Odpowiedzi	
	N	procent
Chcę, żeby ukończyło szkołę wyższą i/lub zdobyło wyższe wykształcenie	102	55,1
Chcę, żeby ukończyło szkołę maturalną (LO, LP lub T) i/lub zdało egzamin maturalny	41	22,2
Chcę, żeby ukończyło ZSZ i/lub zdało egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	37	20,0
Chcę, żeby ukończyło gimnazjum i/lub zdało egzamin gimnazjalny	2	1,1
Nie chcę, żeby ukończyło jakąkolwiek szkołę	1	0,5
Nie mam żadnych planów wobec niego	2	1,1
Ogółem	185	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Szanse edukacyjne

Na pytanie o placówkę, do której uczęszcza dziecko, najczęściej wskazywaną odpowiedzią (85) była szkoła podstawowa, następnie gimnazjum (41) oraz klasa zerowa zorganizowana albo w placówce przedszkolnej, albo szkolnej (40). Wśród zaznaczanych możliwości pojawiły się placówki specjalne, których w obszarze I nie wybrano (tabela 74.).

Kolejna poruszona w kwestionariuszu wywiadu kwestia wiązała się z uczęszczaniem dziecka do przedszkola (z wyjątkiem klasy zerowej). Niestety większość dzieci respondentów (106) nie uczęszczała do placówki przedszkolnej, co niewątpliwe zmniejsza ich szanse na edukacyjny sukces. Tabela 75. zawiera zestawienie udzielonych odpowiedzi wraz z uwzględnieniem wieku rozpoczęcia edukacji przedszkolnej.

W obszarze II zaobserwowano mniejszy udział dzieci sprawiających problemy związane z funkcjonowaniem w szkole (wagarujących i powtarzających klasę) niż w przypadku obszaru I. Za główną przyczynę wagarowania respondenci uznali niechęć do szkoły i nauczycieli, natomiast głównym powodem drugoroczności był lub jest brak chęci uczenia się (tabela 76.).

Ankietowani zadeklarowali również, iż oceny uzyskiwane przez ich dzieci w szkole są celujące – 10 wskazań, bardzo dobre – 55, dobre – 81. Tylko 21 dzieci, zdaniem respondentów, uzyskuje oceny dostateczne, 11 – dopuszczające, a 1 – niedostateczne. W stosunku do jednego dziecka ankietowany przyznał, że nie ma wiedzy na temat jego ocen (tabela 77.).

Tabela 74. Obszar II. Placówka, do której uczęszcza dziecko

Placówka, do której uczęszcza dziecko	Odpowiedzi	
	N	procent
Klasa zerowa	40	21,3
Szkoła podstawowa	85	45,2
Szkoła podstawowa specjalna	3	1,6
Gimnazjum	41	21,8
Gimnazjum specjalne	1	0,5
Szkoła ponadgimnazjalna	16	8,5
Szkoła ponadgimnazjalna specjalna	2	1,1
Ogółem	188	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Tabela 75. Obszar II. Uczęszczanie dziecka do przedszkola

Uczęszczanie dziecka do przedszkola	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: w wieku 2–3 lat	4	2,1
Tak: w wieku 3–4 lat	25	13,4
Tak: w wieku 4–5 lat	21	11,2
Tak: w wieku 5 lat	31	16,6
Nie	106	56,7
Ogółem	187	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 76. Obszar II. Problemy związane z funkcjonowaniem dziecka w szkole

Wagarowanie	Odpowiedzi		Procent obserwacji
	N	procent	
Tak: zła praca nauczyciela z dzieckiem	3	1,6	2,6
Tak: niechęć do szkoły i nauczycieli	8	4,3	7,0
Tak: chęć zaimponowania kolegom	3	1,6	2,6
Tak: lenistwo	4	2,1	3,5
Nie	170	90,4	149,1
Ogółem	188	100,0	164,9

Powtarzanie klasy	Odpowiedzi		Procent obserwacji
	N	procent	
Tak: zła praca nauczyciela z dzieckiem	4	2,1	3,5
Tak: brak zdolności uczenia się, zdobywania nowej wiedzy	7	3,7	6,1
Tak: brak chęci uczenia się, zdobywania nowej wiedzy	13	6,9	11,4
Tak: długotrwała choroba	5	2,7	4,4
Tak: wagarowanie	4	2,1	3,5
Tak: inny powód	3	1,6	2,6
Nie	152	80,9	133,3
Ogółem	188	100,0	164,9

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 77. Obszar II. Oceny uzyskiwane przez dziecko

Oceny uzyskiwane przez dziecko	Odpowiedzi	
	N	procent
Celujące	10	5,6
Bardzo dobre	55	30,6
Dobre	81	45,0
Dostateczne	21	11,7
Dopuszczające	11	6,1
Niedostateczne	1	0,6
Nie mam wiedzy na temat ocen dziecka	1	0,6
Ogółem	180	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

System edukacji w opinii rodziców

Na pytanie o stopień, w jakim zdaniem respondentów polska szkoła zapewnia szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu, prawie połowa (81) respondentów określiła go jako bardzo duży lub duży, a 12 odpowiedziało, że jest on mały lub bardzo mały (tabela 78.).

T a b e l a 78. Obszar II. Stopień, w jakim – zdaniem respondenta – polska szkoła gwarantuje uczniom szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu

Stopień	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duży	14	9,8	10,5	10,5
Duży	67	46,9	50,4	60,9
Przeciętny	40	28,0	30,1	91,0
Mały	8	5,6	6,0	97,0
Bardzo mały	4	2,8	3,0	100,0
Ogółem	133	93,0	100,0	
Brak danych	2	1,4		
Trudno powiedzieć	8	5,6		
Ogółem	10	7,0		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 79. Obszar II. Ocena nauczycieli

Ocena kompetencji pedagogicznych nauczycieli	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	19	13,3	14,3	14,3
Duże	61	42,7	45,9	60,2
Przeciętne	50	35,0	37,6	97,7
Małe	3	2,1	2,3	100,0
Ogółem	133	93,0	100,0	
Brak dużych	2	1,4		
Trudno powiedzieć	7	4,9		
Odmowa odpowiedzi	1	0,7		
Ogółem	10	7,0		
Ogółem	143	100,0		

cd. tab. 79.

Ocena przygotowania nauczycieli do pracy z uczniem trudnym, sprawiającym problemy wychowawcze lub edukacyjne	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo dobrze	16	11,2	11,9	11,9
Dobrze	53	37,1	39,3	51,1
Przeciętnie	56	39,2	41,5	92,6
Źle	8	5,6	5,9	98,5
Bardzo źle	2	1,4	1,5	100,0
Ogółem	135	94,4	100,0	
Brak danych	2	1,4		
Trudno powiedzieć	5	3,5		
Odmowa odpowiedzi	1	0,7		
Ogółem	8	5,6		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani pozytywnie wypowiadali się na temat nauczycieli – ich kompetencji pedagogicznych, a także przygotowania do pracy z uczniem trudnym, który sprawia problemy wychowawcze (tabela 79.).

W podobny sposób respondenci ocenili współpracę nauczycieli placówki, do której uczęszcza ich dziecko, z rodzicami. W stosunku do 54 dzieci wskazali, iż jest ona bardzo dobra, 111 – dobra, 22 – przeciętna. Nie zaznaczono odpowiedzi *zła* lub *bardzo zła* (tabela 80.).

T a b e l a 80. Obszar II. Ocena współpracy nauczycieli placówki z rodzicami

Ocena współpracy nauczycieli placówki, do której uczęszcza dziecko respondenta, z rodzicami	Odpowiedzi	
	N	procent
Bardzo dobra	54	28,9
Dobra	111	59,4
Przeciętna	22	11,8
Ogółem	187	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W stosunku do połowy dzieci (95) ankietowani zadeklarowali, iż angażują się w życie ich szkoły lub klasy. 90 respondentów oceniło swoje zaan-

gażowanie jako małe lub bardzo małe lub też przyznało, że się nie angażuje w ogóle. Za główny powód niskiego zaangażowania ankietowani wskazali obowiązki rodzinne. Drugą najczęściej padającą odpowiedzią było nieodczuwanie potrzeby angażowania się (tabela 81.).

T a b e l a 81. Obszar II. Ocena stopnia zaangażowania respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka

Angażowanie się respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka	Odpowiedzi	
	N	procent
W bardzo dużym stopniu	22	11,9
W dużym stopniu	32	17,3
W przeciętnym stopniu	41	22,2
W małym stopniu	15	8,1
W bardzo małym stopniu	13	7,0
Nie angażuje się	62	33,5
Ogółem	185	100,0

Przyczyny angażowania się w małym stopniu lub w ogóle	Odpowiedzi	
	N	procent
Nie mam czasu ze względu na obowiązki zawodowe	4	4,5
Nie mam czasu ze względu na obowiązki rodzinne	44	50,0
Nie mam czasu ze względu na inny powód	2	2,3
Nie odczuwam potrzeby angażowania się	25	28,4
Nie angażuję się ze względu na zły stan zdrowia	6	6,8
Nie potrafię porozumieć się z nauczycielami, dyrekcją szkoły/przedszkola	3	3,4
Mam za dużo własnych problemów, żeby angażować się w dodatkową działalność	3	3,4
Inne	1	1,1
Ogółem	88	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Pozytywnie oceniono zarówno wsparcie pedagogiczne oraz opiekę udzielaną dzieciom respondentów przez nauczycieli, jak i stosunek kadry pedagogicznej do nich. Rozkład odpowiedzi ankietowanych na pytania z tym związane zawiera tabela 82.

T a b e l a 82. Obszar II. Ocena relacji dziecko – nauczyciel

Ocena wsparcia pedagogicznego i opieki udzielanej dziecku przez nauczycieli	Odpowiedzi	
	N	procent
Bardzo duże znaczenie dla dziecka	48	25,8
Duże znaczenie dla dziecka	70	37,6
Przeciętne znaczenie dla dziecka	52	28,0
Małe znaczenie dla dziecka	8	4,3
Bardzo małe znaczenie dla dziecka	3	1,6
Nauczyciel nie wspiera w żadnym stopniu dziecka	5	2,7
Ogółem	186	100,0

Ocena stosunku dziecka do nauczyciela	Odpowiedzi	
	N	procent
Nauczyciel jest autorytetem i wychowawcą	123	66,5
Nauczyciel jest skarbnicą wiedzy	39	21,1
Nauczyciel jest partnerem, przyjacielem	4	2,2
Nauczyciel jest wrogiem	4	2,2
Nauczyciel jest dziecku obojętny	15	8,1
Ogółem	185	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Według wskazań respondentów – połowa ich dzieci uczestniczy w dodatkowych zajęciach, które są przeważnie organizowane w sposób nieodpłatny przez szkołę lub przedszkole (tabela 83.).

W przeciwieństwie do dzieci z obszaru I większość (132) spośród wychowujących się w obszarze II zdaniem ankietowanych nie potrzebuje pomocy w nauce w postaci korepetycji. Co więcej, jedynie 20 z nich uczestniczy w tego typu zajęciach organizowanych głównie w sposób nieodpłatny (tabela 84.).

T a b e l a 83. Obszar II. Zajęcia dodatkowe, w których uczestniczy dziecko

Uczestnictwo dziecka w zajęciach dodatkowych	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	95	50,5
Nie	93	49,5
Ogółem	188	100,0

cd. tab. 83.

Instytucja organizująca zajęcia i zasady ich finansowania	Odpowiedzi	
	N	procent
Szkoła/przedszkole, odpłatnie	86	90,5
Inna niż szkoła/przedszkole instytucja, odpłatnie	4	4,2
Szkoła/przedszkole, nieodpłatnie	1	1,1
Inna niż szkoła/przedszkole instytucja, nieodpłatnie	4	4,2
Ogółem	95	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 84. Obszar II. Uczestnictwo dziecka w korepetycjach

Potrzeba uczestnictwa dziecka w korepetycjach	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	54	29,0
Nie	132	71,0
Ogółem	186	100,0

Uczestnictwo dziecka w korepetycjach	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak, odpłatnych	2	1,1
Tak, nieodpłatnych	16	8,6
Tak, odpłatnych i nieodpłatnych	1	0,5
Nie	168	89,8
Ogółem	187	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wpływ rodziny

W odpowiedzi na pytanie o specjalnie wyodrębnione miejsce w mieszkaniu, gdzie dziecko może się uczyć lub odrabiać lekcje większość respondentów (108) odpowiedziała, że takie miejsce w mieszkaniu posiada, jedynie 19 ankietowanych stwierdziło jego brak, wskazując za główną przyczynę tego stanu (12 odpowiedzi) zbyt mały lokal. Z kolei 5 respondentów odpowiedziało, że miejsce do nauki dziecka nie jest potrzebne. Rozkład udzielonych odpowiedzi jest zbliżony do rozkładu odpowiedzi uzyskanych w obszarze I –Nowy Świat (tabela 85.).

T a b e l a 85. Obszar II. Specjalnie wyodrębnione miejsce w mieszkaniu respondenta, gdzie dziecko może się uczyć

Czy jest wyodrębnione miejsce, gdzie dziecko może się uczyć	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	108	75,5	85,0	85,0
Nie	19	13,3	15,0	100,0
Ogółem	127	88,8	100,0	
Brak danych	15	10,5		
Odmowa odpowiedzi	1	0,7		
Ogółem	16	11,2		
Ogółem	143	100,0		

Główna przyczyna braku takiego miejsca	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Nie jest ono potrzebne	5	3,5	25,0	25,0
Mieszkam w za małym lokalu	12	8,4	60,0	85,0
Nie mam pieniędzy na urządzenie takiego miejsca	1	0,7	5,0	90,0
Inna	2	1,4	10,0	100,0
Ogółem	20	14,0	100,0	
Brak danych	15	10,5		
Nie dotyczy	108	75,5		
Ogółem	123	86,0		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani udzielili także odpowiedzi na pytanie o liczbę książek i posiadanie komputera z dostępem do Internetu. W przeciwieństwie do obszaru I, gdzie taka odpowiedź nie padła, 22 osoby wskazały, że mają więcej niż 40 książek. Ponadto większość respondentów (102) posiada komputer (tabela 86.).

T a b e l a 86. Obszar II. Liczba książek, posiadanie komputera

Liczba książek, które znajdują się w miejscu zamieszkania respondenta	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
1	2	3	4	5
0–10	48	33,6	35,6	35,6
11–20	20	14,0	14,8	50,4

cd. tab. 86.

1	2	3	4	5
21–30	27	18,9	20,0	70,4
31–40	18	12,6	13,3	83,7
Więcej niż 40	22	15,4	16,3	100,0
Ogółem	135	94,4	100,0	
Brak danych	6	4,2		
Odmowa odpowiedzi	2	1,4		
Ogółem	8	5,6		
Ogółem	143	100,0		

Czy w mieszkaniu znajduje się komputer	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak, z dostępem do Internetu	76	53,1	54,7	54,7
Tak, bez dostępu do Internetu	26	18,2	18,7	73,4
Nie	37	25,9	26,6	100,0
Ogółem	139	97,2	100,0	
Brak danych	4	2,8		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W nieco gorszym świetle stawia respondentów z obszaru II pytanie o pomoc dziecku w nauce. Co czwarte dziecko nie może liczyć na pomoc osób ankietowanych w nauce. Ankietowani przyznali zatem, że nie pomagają dzieciom w ogóle (tabela 87.).

T a b e l a 87. Obszar II. Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta

Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta	Odpowiedzi	
	N	procent
Codziennie	68	37,2
Kilka razy w tygodniu	43	23,5
Kilka razy w miesiącu	12	6,6
Kilka razy w semestrze	5	2,7
Nie pomagam w ogóle	55	30,1
Ogółem	183	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Większość respondentów (87) deklarowała, iż organizuje swojemu dziecku czas wolny, a najczęściej wskazywaną odpowiedzią na pytanie o sposób organizacji tego czasu była odpowiedź wskazująca na wspólną zabawę, co należy ocenić pozytywnie (tabela 88.).

T a b e l a 88. Obszar II. Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów

Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	87	60,8	76,3	76,3
Nie	27	18,9	23,7	100,0
Ogółem	114	79,7	100,0	
Brak danych	29	20,3		
Ogółem	143	100,0		

Sposób, w jaki respondent organizuje czas wolny dziecku	Odpowiedzi	
	N	procent
Wspólne czytanie książek lub prasy	12	8,9
Wspólne odrabianie lekcji	35	25,9
Wspólna zabawa	47	34,8
Wspólne oglądanie TV lub słuchanie radia	14	10,4
Wspólne granie w gry komputerowe lub na konsoli gier wideo	4	3,0
Wspólne odwiedziny pozostałych członków rodziny lub znajomych	3	2,2
Zlecanie prac domowych	1	0,7
Wspólne uprawianie sportu	5	3,7
Wspólne wyjścia na świeże powietrze, np. do parku, na plac zabaw	10	7,4
Organizacja wyjazdów za miasto	1	0,7
Inny sposób	3	2,2
Ogółem	135	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wpływ środowiska lokalnego

Znaczna część ankietowanych (103) uznała, że ich miejsce zamieszkania jest bardzo bezpieczne, bezpieczne lub raczej bezpieczne. Najczęściej wskazywaną odpowiedzią (51 wskazań) była odpowiedź *raczej bezpieczne* (tabela 89.).

T a b e l a 89. Obszar II. Opinia respondenta na temat miejsca zamieszkania (budynku, ulicy)

Opinia	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo bezpieczne	9	6,3	6,5	6,5
Bezpieczne	43	30,1	31,2	37,7
Raczej bezpieczne	51	35,7	37,0	74,6
Niebezpieczne	26	18,2	18,8	93,5
Bardzo niebezpieczne	9	6,3	6,5	100,0
Ogółem	138	96,5	100,0	
Brak danych	1	0,7		
Trudno powiedzieć	4	2,8		
Ogółem	5	3,5		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci pozytywnie wypowiedzieli się na temat ewentualnych zachowań kolegów lub koleżanek dziecka noszących znamiona patologii społecznych. W stosunku do 149 dzieci ankietowani uznali, że ich koledzy lub koleżanki nie przejawiają takich zachowań (tabela 90.).

T a b e l a 90. Obszar II. Zachowania, które zdaniem respondenta przejawiają koledzy lub koleżanki dziecka

Zachowania	Odpowiedzi	
	N	procent
Picie napojów alkoholowych	8	4,9
Przemoc	3	1,9
Zachowania o charakterze przestępczym (inne niż zażywanie narkotyków i przemoc)	2	1,2
Nie przejawiają żadnego ze wskazanych rodzajów zachowań	149	92,0
Ogółem	162	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani ocenili także wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne, co ilustruje tabela 91.

T a b e l a 91. Obszar II. Wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne

Wpływ zachowania	Odpowiedzi	
	N	procent
Zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w pozytywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	49	29,0
Zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w negatywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	19	11,2
Zachowanie kolegów/koleżanek nie wpływa w żaden sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	101	59,8
Ogółem	169	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej

Respondenci zostali również poproszeni o udzielnie odpowiedzi na pytanie o pomoc organizacji trzeciego sektora świadczoną na rzecz ich gospodarstw domowych. 54 z nich przyznało, że otrzymuje tego typu wsparcie (podobnie jak w obszarze I – głównie w postaci pomocy materialnej), dla większości (46) pomoc ta ma duże lub bardzo duże znaczenie (tabela 92.).

T a b e l a 92. Obszar II. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta

Pomoc	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	54	37,8	37,8	37,8
Nie	89	62,2	62,2	100,0
Ogółem	143	100,0	100,0	

Rodzaj pomocy	Odpowiedzi	
	N	procent
Pomoc finansowa	10	16,7
Pomoc materialna	47	78,3
Wsparcie psychologiczne	2	3,3
Pomoc w aktywizacji zawodowej	1	1,7
Ogółem	60	100,0

cd. tab. 92.

Znaczenie pomocy	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	21	14,7	38,9	38,9
Duże	26	18,2	48,1	87,0
Przeciętne	6	4,2	11,1	98,1
Małe	1	0,7	1,9	100,0
Ogółem	54	37,8	100,0	
Nie dotyczy	89	62,2		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Jednocześnie ankietowani deklarowali, iż organizacje pozarządowe nie udzielają pomocy ich dzieciom (163 wskazania), co świadczy o niskim zaangażowaniu sektora obywatelskiego (tabela 93.).

T a b e l a 93. Obszar II. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz dziecka respondenta

Rodzaj pomocy	Odpowiedzi	
	N	procent
Organizacja czasu wolnego (zajęcia dodatkowe)	2	1,1
Pomoc w odrabianiu lekcji i przygotowaniu się do nich	2	1,1
Zapewnienie posiłku/posiłków	11	5,9
Zapewnienie stosownej do pory roku odzieży	5	2,7
Pomoc psychologiczno-pedagogiczna	3	1,6
Brak pomocy	163	87,6
Ogółem	186	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdecydowana większość dzieci respondentów (142) korzysta z bezpłatnych posiłków świadczonych w placówce szkolnej lub przedszkolnej. W celu zaspokojenia potrzeb edukacyjnych większości z nich (109) ankietowani pobierają stypendium szkolne. Formę i zakres wsparcia socjalnego w postaci stypendium szkolnego w stosunku do większości korzystających z niego dzieci (76) oceniono pozytywnie (tabela 94.).

T a b e l a 94. Obszar II. Bezpłatny posiłek, stypendium szkolne

Korzystanie przez dziecko z bezpłatnego posiłku w szkole/przedszkolu	Odpowiedzi		Procent obserwacji
	N	procent	
Tak	142	76,3	126,8
Nie	44	23,7	39,3
Ogółem	186	100,0	166,1

Pobieranie na dziecko stypendium szkolnego	Odpowiedzi		Procent obserwacji
	N	procent	
Tak	109	58,3	96,5
Nie	78	41,7	69,0
Ogółem	187	100,0	165,5

Opinia na temat tego, czy zakres i forma stypendium wystarcza na zaspokojenie potrzeb edukacyjnych	Odpowiedzi		Procent obserwacji
	N	procent	
Tak	76	75,2	122,6
Nie	25	24,8	40,3
Ogółem	101	100,0	162,9

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondentów zapytano także, czy są osobami bezrobotnymi i – ewentualnie – w jaki sposób oceniają szanse na znalezienie im zatrudnienia przez Powiatowy Urząd Pracy w Siemianowicach Śląskich. Zdecydowana większość (122) określiła siebie jako bezrobotnych i nisko oceniła szanse na znalezienie pracy przez PUP (tabela 95.).

T a b e l a 95. Obszar II. Bezrobocie i ocena działalności Powiatowego Urzędu Pracy

Osoba bezrobotna	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	122	85,3	85,9	85,9
Nie	20	14,0	14,1	100,0
Ogółem	142	99,3	100,0	
Odmowa odpowiedzi	1	0,7		
Ogółem	143	100,0		

cd. tab. 95.

Ocena szans na znalezienie respondentowi pracy przez PUP	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	2	1,4	1,7	1,7
Duże	3	2,1	2,5	4,1
Przeciętne	39	27,3	32,2	36,4
Małe	31	21,7	25,6	62,0
Bardzo małe	46	32,2	38,0	100,0
Ogółem	121	84,6	100,0	
Brak danych	2	1,4		
Trudno powiedzieć	2	1,4		
Odmowa odpowiedzi	1	0,7		
Nie dotyczy	17	11,9		
Ogółem	22	15,4		
Ogółem	143	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci w większości negatywnie ocenili wsparcie w postaci zasiłków rodzinnych oraz dodatków mieszkaniowych. W przypadku tej pierwszej formy zdecydowana większość ankietowanych (128) odpowiedziała, że nie jest ona wystarczająca, co oznacza, że ich zdaniem kwota zasiłków powinna zostać podwyższona. Podobną opinię respondenci wyrazili w stosunku do dodatków mieszkaniowych. Za niewystarczające uznało je 77 osób (tabela 96.).

T a b e l a 96. Obszar II. Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych

Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Wystarczające	9	6,3	6,6	6,6
Niewystarczające	128	89,5	93,4	100,0
Ogółem	137	95,8	100,0	
Trudno powiedzieć	4	2,8		
Odmowa odpowiedzi	2	1,4		
Ogółem	6	4,2		
Ogółem	143	100,0		

cd. tab. 96.

Ocena wsparcia w postaci dodatków mieszkaniowych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Wystarczające	33	23,1	29,7	29,7
Niewystarczające	78	54,5	70,3	100,0
Ogółem	111	77,6	100,0	
Brak danych	4	2,8		
Trudno powiedzieć	19	13,3		
Odmowa odpowiedzi	9	6,3		
Ogółem	32	22,4		
Ogółem	143	100,0		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podobnie jak to miało miejsce w obszarze I, ankietowani zamieszkujący obszar II – Centrum w sposób pozytywny wypowiadali się na temat szans edukacyjnych swoich dzieci. Przejawiali także względem nich wysokie aspiracje edukacyjne, pomimo że sami legitymowali się niskim poziomem wykształcenia. Respondenci pozytywnie ocenili także instytucję szkoły i nauczycieli (również tych, którzy uczą ich dzieci). Przyznali jednak, że zwykle nie angażują się w dużym stopniu w życie szkoły lub klasy swoich dzieci. Mniejszy udział uczniów z obszaru II niż z Nowego Światu przejawiał problemy związane z funkcjonowaniem w szkole w postaci wagarowania lub drugoroczności. Natomiast kolejną cechą wspólną respondentów wywodzących się z dwóch badanych obszarów jest negatywna ocena wsparcia podmiotów lokalnej polityki społecznej. Ankietowani uznali udzielaną przez nie pomoc za niewystarczającą.

3.2.3. Obszar III – Huta Laura

W obszarze III – Huta Laura zlokalizowane było 66 gospodarstw domowych, badaniem objęto 36, spośród których 17 wchodziło w skład próby zasadniczej, a 19 – w skład próby zapasowej. W badaniu nie wzięły udziału rodziny wywodzące się z romskiej mniejszości etnicznej. Dominanta w zakresie liczby wychowywanych w gospodarstwach domowych respondentów dzieci w obszarze III wyniosła 1, natomiast mediana – 1,5. Zatem wartość dominanty dla obszaru III była taka sama, jak dla obszaru I. Łącznie w przeba-

danych gospodarstwach domowych wychowywało się 64 dzieci, z czego 53 było w wieku szkolnym. 35 z 36 gospodarstw respondentów zamieszkiwało stare budownictwo. Tabela 97. zawiera informacje na temat liczby dzieci poniżej 18. roku życia wychowujących się w gospodarstwach domowych respondentów.

T a b e l a 97. Obszar III. Liczba dzieci w gospodarstwie domowym

Liczba dzieci	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
1	18	50,0	50,0	50,0
2	9	25,0	25,0	75,0
3	8	22,2	22,2	97,2
4	1	2,8	2,8	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdecydowaną większość respondentów (34 osoby) stanowiły kobiety. Również większość ankietowanych (32) wskazywała, że jest głową gospodarstwa domowego. Pozostali (4 respondentów) odpowiedzieli, że głowę gospodarstwa domowego stanowi mąż/partner lub żona/partnerka. 16 ankietowanych zadeklarowało cywilny stan faktyczny jako kawaler/panna, 11 – żonaty/zamężna, 7 – rozwiedziony/rozwiedziona, jeden – w separacji, jeden – wdowiec/wdowa. Wśród gospodarstw domowych dominowały gospodarstwa jednorodzinne (31 wskazań), 5 gospodarstw stanowiły gospodarstwa dwurodzinne. Tabela 98. ilustruje poziom wykształcenia ankietowanych skorelowany z ich wiekiem.

T a b e l a 98. Obszar III. Grupa wiekowa, wykształcenie respondentów

Grupa wiekowa	Wykształcenie					Ogółem
	policealne	średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone	
25–34 lat	1	2	2	3	6	14
35–44 lat	0	2	0	4	9	15
45–54 lat	0	0	0	0	3	3
55–64 lat	0	0	0	2	1	3
Ogółem	1	4	2	9	19	35

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Najczęściej wskazywanymi przez ankietowanych grupami wiekowymi były grupy 25–34 i 35–44 lat. Większość ankietowanych (19) legitymowała się wykształceniem podstawowym, żaden nie posiadał wykształcenia wyższego, co świadczy o podobieństwie pod tym względem do uprzednio scharakteryzowanych obszarów.

Respondenci deklarowali, że główne źródło dochodów ich gospodarstw domowych stanowią formy niezarobkowe (24 wskazania). 10 odpowiedziało, że są to dochody z pracy, 1 wskazał dochody z własności, 1 – pozostawanie na utrzymaniu osób trzecich, które posiadają własne źródło dochodów. Większość ankietowanych zadeklarowała również, iż pierwszy raz udzielono im zasiłku okresowego na długo przez badaniem (tabela 99.). Informacje te nie napawają optymizmem, gdyż świadczą o chronicznym ubóstwie oraz niskich kwalifikacjach osób, które wzięły udział w procesie badawczym.

T a b e l a 99. Obszar III. Pierwszy przyznany gospodarstwu domowemu zasiłek okresowy

Pierwszy zasiłek okresowy	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Do 1 roku	1	2,8	3,0	3,0
Powyżej 1 roku do 5 lat	15	41,7	45,5	48,5
Powyżej 5 do 10 lat	5	13,9	15,2	63,6
Powyżej 10 do 15 lat	10	27,8	30,3	93,9
Powyżej 15 do 20 lat	1	2,8	3,0	97,0
Powyżej 20 lat	1	2,8	3,0	100,0
Ogółem	33	91,7	100,0	
Brak danych	3	8,3		
Ogółem	36	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Typowe gospodarstwo domowe zamieszkujące obszar III – Huta Laura to, podobnie jak w przypadku uprzednio scharakteryzowanych obszarów, gospodarstwo jednorodzinne, którego głową jest kobieta. W gospodarstwie tym statystycznie wychowuje się jedno dziecko w wieku szkolnym. Respondenci zamieszkujący obszar III legitymują się niskim poziomem wykształcenia, a główne źródło dochodów ich gospodarstw domowych stanowią niezarobkowe formy. Zatem ankietowani i ich gospodarstwa przejawiają podobne cechy do tych zaobserwowanych w dotychczas scharakteryzowanych obsza-

rach. Różnicę stanowi jedynie fakt, że statystyczny respondent z obszaru III jest starszy niż w przypadku pozostałych obszarów (reprezentuje grupę wiekową 35–44 lata).

Aspiracje edukacyjne

Podobnie jak to miało miejsce w poprzednich obszarach większość respondentów (24) wskazała, iż nauka w szkole nie sprawiała im żadnych lub sprawiała niewielkie trudności. Ankietowani deklarowali również stosunkowo wysokie aspiracje edukacyjne – 19 zamierzało ukończyć szkołę maturalną lub wyższą, 16 natomiast chciało ukończyć szkołę zawodową, jeden respondent przyznał, że nie miał żadnych planów (tabele 100. i 101.).

T a b e l a 100. Obszar III. Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole

Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Żadnych trudności	9	25,0	25,0	25,0
Niewielkie trudności	16	44,4	44,4	69,4
Przeciętne trudności	9	25,0	25,0	94,4
Duże trudności	1	2,8	2,8	97,2
Bardzo duże trudności	1	2,8	2,8	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 101. Obszar III. Plany na przyszłość związane z edukacją, jakie respondent zgłaszał w szkole podstawowej

Plany na przyszłość związane z edukacją	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
1	2	3	4	5
Chciałem(am) ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie	3	8,3	8,3	8,3
Chciałem(am) ukończyć szkołę maturalną (LO, LZ/LP, T) i/lub zdać maturę	7	19,4	19,4	27,8

cd. tab. 101.

1	2	3	4	5
Chciałem(am) ukończyć technikum i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	9	25,0	25,0	52,8
Chciałem(am) ukończyć SZ/ZSZ i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	16	44,4	44,4	97,2
Nie miałem(am) planów	1	2,8	2,8	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wysoko ocenione zostały zdolności uczenia się dzieci ankietowanych, respondenci przejawiali wobec nich wysokie aspiracje edukacyjne. Większości dzieci (35) zdaniem ankietowanych nauka nie sprawia żadnych trudności lub sprawia je jedynie w niewielkim stopniu. Respondenci chcieliby, żeby ich dzieci ukończyły studia wyższe lub szkoły kończące się egzaminem dojrzałości. Pod względem oceny zdolności oraz aspiracji edukacyjnych ankietowani zamieszkujący obszar III wykazują podobieństwo do respondentów wywodzących się obszaru I i z obszaru II. Wskazane przez ankietowanych odpowiedzi ilustrują tabele 102. i 103.

Tabela 102. Obszar III. Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta

Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta	Odpowiedzi	
	N	procent
Uczenie się nie sprawia mu żadnych trudności	25	47,2
Uczenie się sprawia mu niewielkie trudności	10	18,9
Uczenie się sprawia mu przeciętne trudności	13	24,5
Uczenie się sprawia mu duże trudności	5	9,4
Ogółem	53	100,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W przypadku obszaru III – Huta Laura tabele: 97, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 115, 118 zawierają analizę odpowiedzi respondentów w stosunku do dzieci znajdujących się w wieku szkolnym. Z tego względu liczba udzielonych odpowiedzi w tych pytaniach jest większa niż liczba przebadanych gospodarstw domowych (36), maksymalnie wynosi 56.

T a b e l a 103. Obszar III. Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci

Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci	Odpowiedzi	
	N	procent
Chcę, żeby ukończyło szkołę wyższą i/lub zdobyło wyższe wykształcenie	26	49,1
Chcę, żeby ukończyło szkołę maturalną (LO, LP lub T) i/lub zdało egzamin maturalny	17	32,1
Chcę, żeby ukończyło ZSZ i/lub zdało egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	10	18,9
Ogółem	53	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Szanse edukacyjne

Ponad połowa dzieci respondentów uczęszcza do szkoły podstawowej, w tym dwoje do szkoły podstawowej specjalnej. Drugą najczęściej wskazywaną odpowiedzią było gimnazjum (11 dzieci), trzecią natomiast – klasa zerowa (9). Tabela 104. ilustruje rozkład odpowiedzi udzielonych przez ankietowanych.

T a b e l a 104. Obszar III. Placówka, do której uczęszcza dziecko

Placówka, do której uczęszcza dziecko	Odpowiedzi	
	N	procent
Klasa zerowa	9	17,6
Szkoła podstawowa	28	54,9
Szkoła podstawowa specjalna	2	3,9
Gimnazjum	11	21,6
Szkoła ponadgimnazjalna	1	2,0
Ogółem	51	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Negatywną informację stanowi deklaracja, że aż 33 z 53 dzieci respondentów nie uczęszczało do przedszkola (oprócz klasy zerowej). W tabeli 105. zawarto zestawienie udzielonych odpowiedzi wraz z uwzględnieniem wieku rozpoczęcia przez dzieci edukacji przedszkolnej.

T a b e l a 105. Obszar III. Uczęszczanie dziecka do przedszkola

Uczęszczanie dziecka do przedszkola	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: w wieku 2–3 lat	2	3,8
Tak: w wieku 3–4 lat	7	13,2
Tak: w wieku 4–5 lat	6	11,3
Tak: w wieku 5 lat	5	9,4
Nie	33	62,3
Ogółem	53	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdaniem respondentów zdecydowana większość dzieci (48) nie wagaruje, natomiast 17 powtarzało lub powtarza klasę. Główny powód drugoroczności stanowi według ankietowanych brak zdolności uczenia się lub zdobywania nowej wiedzy. Dane na temat wagarowania oraz powtarzania klasy wraz z najważniejszymi przyczynami tych zjawisk zawiera tabela 106.

T a b e l a 106. Obszar III. Problemy związane z funkcjonowaniem dziecka w szkole

Wagarowanie	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: niechęć do szkoły i nauczycieli	3	5,7
Tak: lenistwo	1	1,9
Tak: inny powód	1	1,9
Nie	48	90,6
Ogółem	53	100,0

Powtarzanie klasy	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: zła praca nauczyciela z dzieckiem	2	3,8
Tak: brak zdolności uczenia się, zdobywania nowej wiedzy	8	15,1
Tak: brak chęci uczenia się, zdobywania nowej wiedzy	4	7,5
Wagarowanie	3	5,7
Nie	36	67,9
Ogółem	53	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani uznali, iż oceny uzyskiwane przez ich dzieci w szkole są celujące (2), bardzo dobre (16), dobre (17), dostateczne (10), dopuszczające (6). Jeden respondent przyznał, że nie ma wiedzy na temat ocen dziecka. Żaden nie wskazał na uzyskiwane przez dziecko oceny niedostateczne. Niewielka liczba deklaracji dotycząca dwóch najniższych ocen szkolnych stoi w sprzeczności z informacjami na temat drugoroczności. Rozkład odpowiedzi ankietowanych na pytanie o oceny dziecka ilustruje tabela 107.

T a b e l a 107. Obszar III. Oceny uzyskiwane przez dziecko

Oceny	Odpowiedzi	
	N	procent
Celujące	2	3,8
Bardzo dobre	16	30,8
Dobre	17	32,7
Dostateczne	10	19,2
Dopuszczające	6	11,5
Nie mam takiej wiedzy	1	1,9
Ogółem	52	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

System edukacji w opinii rodziców

Podobnie jak w pozostałych obszarach ankietowani pozytywnie ocenili szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu, które zapewnia polska szkoła (tabela 108.).

T a b e l a 108. Obszar III. Stopień, w jakim zdaniem respondenta polska szkoła gwarantuje uczniom szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu

Stopień	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duży	8	22,2	22,2	22,2
Duży	15	41,7	41,7	63,9
Przeciętny	11	30,6	30,6	94,4
Mały	2	5,6	5,6	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W zbliżonym tonie ocenione zostały kompetencje pedagogiczne nauczycieli. Nieco gorzej z kolei respondenci wypowiedzieli się na temat ich przygotowania do pracy z uczniem trudnym (tabela 109.).

T a b e l a 109. Obszar III. Ocena nauczycieli

Ocena kompetencji pedagogicznych nauczycieli	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	11	30,6	30,6	30,6
Duże	19	52,8	52,8	83,3
Przeciętne	5	13,9	13,9	97,2
Małe	1	2,8	2,8	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Przygotowanie nauczycieli do pracy z uczniem trudnym, sprawiającym problemy wychowawcze lub edukacyjne	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo dobre	4	11,1	11,1	11,1
Dobre	14	38,9	38,9	50,0
Przeciętne	16	44,4	44,4	94,4
Złe	2	5,6	5,6	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Bardzo dobrze lub dobrze oceniona została współpraca nauczycieli placówki, do której uczęszczają dzieci ankietowanych, z rodzicami. Jedynie w stosunku do dwojga z nich wskazano, że jest ona przeciętna, a w stosunku do jednego – zła. W tabeli 110. zamieszczone zostały deklaracje ankietowanych.

T a b e l a 110. Obszar III. Ocena współpracy nauczycieli placówki z rodzicami

Ocena	Odpowiedzi	
	N	procent
Bardzo dobra	25	47,2
Dobra	25	47,2
Przeciętna	2	3,8
Zła	1	1,9
Ogółem	53	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W stosunku do większości dzieci (30) ankietowani zadeklarowali przeciętne angażowanie się w życie ich szkół lub klas. W odpowiedzi na pytanie o angażowanie się padło 9 odpowiedzi, które świadczą o niskim zaangażowaniu lub jego braku. Główny powód nieangażowania się to zdaniem respondentów zły stan zdrowia (tabela 111.).

T a b e l a 111. Obszar III. Ocena stopnia zaangażowania respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka

Angażowanie się respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka	Odpowiedzi	
	N	procent
W bardzo dużym stopniu	8	15,4
W dużym stopniu	5	9,6
W przeciętnym stopniu	30	57,7
W małym stopniu	4	7,7
W bardzo małym stopniu	4	7,7
Nie angażuje się	1	1,9
Ogółem	52	100,0

Przyczyny angażowania się w małym stopniu lub w ogóle	Odpowiedzi	
	N	procent
Nie mam czasu ze względu na obowiązki rodzinne	2	22,2
Nie odczuwam potrzeby angażowania się	1	11,1
Nie angażuję się ze względu na zły stan zdrowia	5	55,6
Mam za dużo własnych problemów, żeby angażować się w dodatkową działalność	1	11,1
Ogółem	9	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdecydowanie pozytywnie respondenci wypowiedzieli się na temat wsparcia pedagogicznego oraz opieki, której udzielają dzieciom nauczyciele. Niepokój mogą budzić niektóre wskazania dotyczące stosunku dziecka do nauczyciela. Dla 5 dzieci nauczyciel jest wrogiem, a dla jednego – obiektem żartów (tabela 112.).

T a b e l a 112. Obszar III. Ocena relacji dziecko – nauczyciel

Ocena wsparcia pedagogicznego i opieki udzielanej dziecku przez nauczycieli	Odpowiedzi	
	N	procent
Bardzo duże znaczenie dla dziecka	17	32,1
Duże znaczenie dla dziecka	31	58,5
Przeciętne znaczenie dla dziecka	5	9,4
Ogółem	53	100,0

Ocena stosunku dziecka do nauczyciela	Odpowiedzi	
	N	procent
Nauczyciel jest autorytetem i wychowawcą	26	49,1
Nauczyciel jest skarbnicą wiedzy	5	9,4
Nauczyciel jest partnerem, przyjacielem	8	15,1
Nauczyciel jest obiektem żartów	1	1,9
Nauczyciel jest wrogiem	5	9,4
Nauczyciel jest dziecku obojętny	8	15,1
Ogółem	53	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Więcej niż połowa dzieci (28) ankietowanych uczestniczy w zajęciach dodatkowych, które dla zdecydowanej większości organizuje szkoła lub przedszkole w sposób nieodpłatny (27), co ilustruje tabela 113.

T a b e l a 113. Obszar III. Zajęcia dodatkowe, w których uczestniczy dziecko

Uczestnictwo dziecka w zajęciach dodatkowych	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	28	52,8
Nie	25	47,2
Ogółem	53	100,0

Instytucja organizująca zajęcia i zasady ich finansowania	Odpowiedzi	
	N	procent
Szkoła/przedszkole, nieodpłatnie	27	96,4
Inna niż szkoła/przedszkole instytucja, odpłatnie	1	3,6
Ogółem	28	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Większość dzieci (33) zamieszkujących obszar III według respondentów nie potrzebuje pomocy w nauce w postaci korepetycji i tylko 8 uczestniczy w tego typu zajęciach. Pod tym względem zachodzi więc podobieństwo do obszaru II. Rozkład odpowiedzi respondentów zawiera tabela 114.

T a b e l a 114. Obszar III. Uczestnictwo dziecka w korepetycjach

Potrzeba uczestnictwa dziecka w korepetycjach	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	19	36,5
Nie	33	63,5
Ogółem	52	100,0

Uczestnictwo dziecka w korepetycjach	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak, odpłatnych	1	2,1
Tak, nieodpłatnych	7	14,6
Nie	40	83,3
Ogółem	48	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wpływ rodziny

Większość respondentów (29) ma w swoim mieszkaniu specjalnie wyodrębnione miejsce, gdzie dziecko może się uczyć lub odrabiać lekcje, z kolei najczęściej wskazywanym powodem braku takiego miejsca był zbyt mały lokal. Natomiast dwoje respondentów nie widzi potrzeby wyodrębniania takiego miejsca (tabela 115.).

T a b e l a 115. Obszar III. Specjalnie wyodrębnione miejsce w mieszkaniu respondenta, gdzie dziecko może się uczyć

Czy jest wyodrębnione miejsce, gdzie dziecko może się uczyć	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	29	80,6	82,9	82,9
Nie	6	16,7	17,1	100,0
Ogółem	35	97,2	100,0	
Brak danych	1	2,8		
Ogółem	36	100,0		

cd. tab. 115.

Główna przyczyna braku takiego miejsca	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Nie jest ono potrzebne	2	5,6	33,3	33,3
Mieszkam w za małym lokalu, żeby wyodrębnić takie miejsce	4	11,1	66,7	100,0
Ogółem	6	16,7	100,0	
Nie dotyczy	30	83,3		
Ogółem	36	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Udzielone przez respondentów zamieszkujących obszar III odpowiedzi na pytania dotyczące liczby posiadanych książek i posiadanie komputera stawiają ich w nieco lepszym świetle niż ankietowanych wywodzących się z dwóch pozostałych obszarów, co ilustruje tabela 116.

T a b e l a 116. Obszar III. Liczba książek, posiadanie komputera

Liczba książek, które znajdują się w miejscu zamieszkania respondenta	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
0–10	9	25,0	25,0	25,0
11–20	4	11,1	11,1	36,1
21–30	10	27,8	27,8	63,9
31–40	2	5,6	5,6	69,4
Więcej niż 40	11	30,6	30,6	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Czy w mieszkaniu znajduje się komputer?	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak, z dostępem do Internetu	17	47,2	47,2	47,2
Tak, bez dostępu do Internetu	7	19,4	19,4	66,7
Nie	12	33,3	33,3	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci deklarowali również pomoc dzieciom w nauce. W stosunku do 11 dzieci wskazali jednak, że nie udzielają im takiej pomocy (tabela 117.).

T a b e l a 117. Obszar III. Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta

Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta	Odpowiedzi	
	N	procent
Codziennie	26	53,1
Kilka razy w tygodniu	9	18,4
Kilka razy w miesiącu	3	6,1
Nie pomagam w ogóle	11	22,4
Ogółem	49	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdecydowana większość respondentów (28) stwierdziła, że organizuje swojemu dziecku czas wolny. Najczęstszymi sposobami organizowania czasu wolnego są wspólne odrabianie lekcji oraz zabawa. Rozkład udzielonych odpowiedzi ilustruje tabela 118.

T a b e l a 118. Obszar III. Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów

Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	28	77,8	82,4	82,4
Nie	6	16,7	17,6	100,0
Ogółem	34	94,4	100,0	
Brak danych	2	5,6		
Ogółem	36	100,0		

Organizowanie czasu wolnego dziecku	Odpowiedzi	
	N	procent
Wspólne odrabianie lekcji	11	26,2
Wspólne zabawy	11	26,2
Wspólne oglądanie TV lub słuchanie radia	4	9,5
Wspólne granie w gry komputerowe lub na konsoli gier wideo	4	9,5
Wspólne uprawianie sportu	1	2,4
Wspólne wyjścia do kina, teatru, muzeum lub innych instytucji kultury	3	7,1
Wspólne wyjścia na świeże powietrze, np. do parku, na plac zabaw	8	19,0
Ogółem	42	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wpływ środowiska lokalnego

Ankietowani przyznali, że ich miejsce zamieszkania jest niebezpieczne (15 wskazań) lub raczej niebezpieczne (13 wskazań) – były to dwie najczęściej wybierane odpowiedzi (tabela 119.).

T a b e l a 119. Obszar III. Opinia respondenta na temat miejsca zamieszkania (budynku, ulicy)

Opinia	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo bezpieczne	1	2,8	2,8	2,8
Bezpieczne	5	13,9	13,9	16,7
Raczej bezpieczne	13	36,1	36,1	52,8
Niebezpieczne	15	41,7	41,7	94,4
Bardzo niebezpieczne	2	5,6	5,6	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Koledzy lub koleżanki większości dzieci (42) zdaniem respondentów nie przejawiają niepokojących zachowań o charakterze patologii społecznych. Natomiast wśród wskazań negatywnych zachowań kolegów lub koleżanek dominowała przemoc (5). Szczegółowe dane zawiera tabela 120.

T a b e l a 120. Obszar III. Zachowania, które zdaniem respondenta przejawiają koledzy lub koleżanki dziecka

Zachowania	Odpowiedzi	
	N	procent
Picie napojów alkoholowych	3	5,6
Zażywanie narkotyków lub innych środków psychoaktywnych	1	1,9
Przemoc	5	9,3
Zachowania o charakterze przestępczym (inne niż zażywanie narkotyków i przemoc)	3	5,6
Nie przejawiają żadnego ze wskazanych rodzajów zachowań	42	77,8
Ogółem	54	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Niepokój budzi również analiza odpowiedzi na pytanie o wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne. W stosunku do 11 dzieci ankietowani zauważyli pozytywny wpływ, natomiast w stosunku do 10 – negatywny (tabela 121.). Rozkład odpowiedzi na to pytanie różni obszar III od dwóch wcześniej scharakteryzowanych obszarów: Centrum i Nowego Światu.

T a b e l a 121. Obszar III. Wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne

Wpływ zachowania	Odpowiedzi	
	N	procent
Zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w pozytywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	11	20,8
Zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w negatywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	10	18,9
Zachowanie kolegów/koleżanek nie wpływa w żaden sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	32	60,4
Ogółem	53	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej

Większość gospodarstw domowych zamieszkiwanych przez respondentów (23) nie otrzymuje pomocy ze strony organizacji pozarządowych. Otrzymywana przez część gospodarstw pomoc to wsparcie o charakterze materialnym. Jednocześnie udzielana pomoc ma dla otrzymujących ją gospodarstw domowych bardzo duże (4 wskazania), duże (1 wskazanie) lub przeciętne (8 wskazań) znaczenie, co ilustruje tabela 122.

T a b e l a 122. Obszar III. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta

Pomoc ze strony organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	13	36,1	36,1	36,1
Nie	23	63,9	63,9	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

cd. tab. 122.

Rodzaj pomocy	Odpowiedzi	
	N	procent
Pomoc materialna	13	100,0
Ogółem	13	100,0

Znaczenie przypisywane pomocy organizacji pozarządowych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	8	22,2	61,5	61,5
Duże	1	2,8	7,7	69,2
Przeciętne	4	11,1	30,8	100,0
Ogółem	13	36,1	100,0	
Nie dotyczy	23	63,9		
Ogółem	36	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Z kolei na pytanie o pomoc organizacji pozarządowych na rzecz dziecka respondenta udzielono odpowiedzi w odniesieniu do 52 dzieci. Niestety, zdaniem ankietowanych, żadne z nich nie doświadcza wsparcia organizacji trzeciego sektora, co odróżnia obszar III od pozostałych.

Większość dzieci respondentów (39) korzysta z bezpłatnych posiłków, które są świadczone w szkole lub w przedszkolu. W celu zaspokojenia potrzeb edukacyjnych większości dzieci (28) ankietowani pobierają stypendium szkolne. Jego zakres i formę w stosunku do większości korzystających z niego dzieci (15) respondenci uznali za wystarczające (tabela 123).

T a b e l a 123. Obszar III. Bezpłatny posiłek, stypendium szkolne

Korzystanie przez dziecko z bezpłatnego posiłku w szkole/przedszkolu	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	39	73,6
Nie	14	26,4
Ogółem	53	100,0

Pobieranie na dziecko stypendium szkolnego	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	28	52,8
Nie	25	47,2
Ogółem	53	100,0

cd. tab. 123.

Opinia na temat tego, czy zakres i forma stypendium wystarcza na zaspokojenie potrzeb edukacyjnych	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	15	53,6
Nie	13	46,4
Ogółem	28	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W odpowiedzi na pytanie o bezrobocie większość ankietowanych (29) określiła siebie jako osoby bezrobotne. Jednocześnie respondenci nisko ocenili szanse na znalezienie pracy przez PUP (tabela 124.).

T a b e l a 124. Obszar III. Bezrobocie i ocena działalności Powiatowego Urzędu Pracy

Osoba bezrobotna	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	29	80,6	80,6	80,6
Nie	7	19,4	19,4	100,0
Ogółem	36	100,0	100,0	

Ocena szans na znalezienie respondentowi pracy przez PUP	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Przeciętne	7	19,4	24,1	24,1
Małe	13	36,1	44,8	69,0
Bardzo małe	9	25,0	31,0	100,0
Ogółem	29	80,6	100,0	
Nie dotyczy	7	19,4		
Ogółem	36	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ponadto respondenci w większości negatywnie ocenili wsparcie w postaci zasiłków rodzinnych oraz dodatków mieszkaniowych, co jest charakterystyczne także dla obszaru I i obszaru II. W przypadku tej pierwszej formy zdecydowana większość ankietowanych (129) odpowiedziała, że nie jest ona wystarczająca. Podobną opinię respondenci wyrazili, odnosząc się do dodatków mieszkaniowych. Za niewystarczające uznało je 18 osób (tabela 125.)

T a b e l a 125. Obszar III. Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych

Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Wystarczające	6	16,7	17,1	17,1
Niewystarczające	29	80,6	82,9	100,0
Ogółem	35	97,2	100,0	
Trudno powiedzieć	1	2,8		
Ogółem	36	100,0		

Ocena wsparcia w postaci dodatków mieszkaniowych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Wystarczające	11	30,6	37,9	37,9
Niewystarczające	18	50,0	62,1	100,0
Ogółem	29	80,6	100,0	
Trudno powiedzieć	6	16,7		
Odmowa odpowiedzi	1	2,8		
Ogółem	7	19,4		
Ogółem	36	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Informacje uzyskane od respondentów zamieszkujących obszar III – Huta Laura nie różnią się znacznie od tych uzyskanych w wyniku analizy kwestionariuszy wywiadu respondentów obszaru I – Nowy Świat i obszaru II – Centrum. Podobnie jak w dwóch pozostałych obszarach w tym obszarze ankietowani przejawiali wysokie aspiracje edukacyjne względem swoich dzieci, przy jednoczesnym niskim poziomie własnego wykształcenia. Pozytywnie oceniona została działalność szkoły i nauczycieli, natomiast negatywnie wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej.

3.2.4. Obszar IV – Hugo

Obszar IV – Hugo obejmował 83 gospodarstwa domowe. W badaniu udział wzięło 40 z nich, w tym 23 wchodziły w skład próby zasadniczej, a 17 – w skład zapasowej. Jedna rodzina objęta badaniem wywodziła się z romskiej mniejszości etnicznej, wychowywało się w niej troje dzieci, w tym jedno w wieku szkolnym. Dominanta oraz mediana liczby wychowywanych w go-

spodarstwach domowych obszaru IV dzieci wyniosły 2, zatem ich wartości były takie same jak w przypadku obszaru II. Łącznie w poddanych badaniu gospodarstwach domowych wychowywało się 97 dzieci, w jednym dzieci było aż 9 dzieci, co stanowi największą wartość spośród wszystkich obszarów. 28 gospodarstw domowych respondentów zamieszkiwało stare budownictwo, zatem zdecydowana większość gospodarstw we wszystkich czterech obszarach jest zlokalizowana w tzw. śląskich familokach. W tabeli 126. zawarto informacje na temat liczby dzieci poniżej 18. roku życia wychowujących się w gospodarstwach domowych ankietowanych 66 z tych dzieci było w wieku szkolnym.

T a b e l a 126. Obszar IV. Liczba dzieci w gospodarstwie domowym

Liczba dzieci	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
1	12	30,0	30,0	30,0
2	13	32,5	32,5	62,5
3	7	17,5	17,5	80,0
4	6	15,0	15,0	95,0
5	1	2,5	2,5	97,5
9	1	2,5	2,5	100,0
Ogółem	40	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

39 ankietowanych stanowiły kobiety, tylko jeden spośród respondentów był mężczyzną. 34 respondentów zadeklarowało, że są głową gospodarstwa domowego, 5 przyznało, że głowę gospodarstwa stanowi mąż/partner lub żona/partnerka, natomiast jeden wskazał, że ojciec/matka. 19 ankietowanych określiło swój cywilny stan faktyczny jako żonaty/zamężna, 11 – kawaler/panna, 7 – rozwiedziony/rozwiedziona, 2 – wdowiec/wdowa, jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie. Z kolei wśród typów gospodarstw domowych dominowały gospodarstwa jednorodzinne (31 wskazań), 8 gospodarstw stanowiły gospodarstwa dwurodzinne, a jedno przebadane gospodarstwo było gospodarstwem trzy- i więcej rodzinnym. Tabela 127. zawiera dane na temat poziomu wykształcenia respondentów, który został skorelowany z ich wiekiem.

Podobnie jak to miało miejsce w poprzednich obszarach, w obszarze IV większość ankietowanych reprezentowała grupy wiekowe 25–34 i 35–44 lat. Z kolei najczęściej deklarowanym poziomem wykształcenia było ukończone podstawowe. Żaden respondent nie wskazał wykształcenia wyższego, a dwoje odpowiedziało, że wykształcenia nie posiada.

T a b e l a 127. Obszar IV. Grupa wiekowa, wykształcenie respondentów

Grupa wiekowa	Wykształcenie				Ogółem
	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone	podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	
18–24 lat	0	0	2	0	2
25–34 lat	1	4	6	1	12
35–44 lat	0	3	6	1	10
45–54 lat	0	2	2	0	4
Ogółem	1	9	16	2	28

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Główne źródło dochodów gospodarstw domowych ankietowanych stanowią formy niezarobkowe (30 wskazań), 5 respondentów zadeklarowało, że głównym źródłem dochodu ich gospodarstwa są dochody z pracy, 4 wskazało pozostawanie na utrzymaniu osób trzecich, które posiadają własne źródło dochodów. Niepokojącą informację stanowi również fakt, że ubóstwo większości ankietowanych ma charakter chroniczny. Najczęściej deklarowaną odpowiedzią było przyznanie gospodarstwu domowemu zasiłku okresowego od 10 do 15 lat przed przeprowadzeniem badania (18 wskazań).

T a b e l a 128. Obszar IV. Pierwszy przyznany gospodarstwu domowemu zasiłek okresowy

Pierwszy zasiłek okresowy	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Do 1 roku	2	5,0	5,3	5,3
Powyżej 1 roku do 5 lat	8	20,0	21,1	26,3
Powyżej 5 do 10 lat	18	45,0	47,4	73,7
Powyżej 10 do 15 lat	4	10,0	10,5	84,2
Powyżej 15 do 20 lat	5	12,5	13,2	97,4
Powyżej 20 lat	1	2,5	2,6	100,0
Ogółem	38	95,0	100,0	
Brak danych	2	5,0		
Ogółem	40	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Statystyczne gospodarstwo domowe zamieszkujące obszar IV nie różni się znacznie od typowych gospodarstw z pozostałych obszarów. Wychowuje się w nim dwoje dzieci, a jego głowę stanowi kobieta pozostająca w związku małżeńskim. Głównym źródłem dochodu takiego gospodarstwa są niezarobkowe formy zatrudnienia. Respondenci charakteryzują się niskim poziomem wykształcenia lub jego brakiem, a ich ubóstwo ma charakter chroniczny. Najczęściej reprezentują grupę wiekową 25–34 lat.

Aspiracje edukacyjne

Tak jak miało to miejsce w trzech pozostałych obszarach, respondenci zamieszkujący obszar IV deklarowali, że nauka w szkole nie sprawiała im trudności lub też były one niewielkie lub przeciętne. Żaden ankietowany nie zaznaczył odpowiedzi wskazujących na duże lub bardzo duże trudności związane z nauką. Respondenci przejawiali też wysokie aspiracje edukacyjne – większość (24 osoby) chciała ukończyć szkołę wyższą lub szkołę kończącą się egzaminem dojrzałości. Tabele 129. i 130. zawierają odpowiedzi na omawiane pytania.

T a b e l a 129. Obszar IV. Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole

Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Żadnych trudności	8	20,0	20,5	20,5
Sprawiała niewielkie trudności	10	25,0	25,6	46,2
Sprawiała przeciętne trudności	21	52,5	53,8	100,0
Ogółem	39	97,5	100,0	
Trudno powiedzieć	1	2,5		
Ogółem	40	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Równie wysoko ankietowani ocenili zdolności uczenia się wychowywanych w ich gospodarstwach domowych dzieci w wieku szkolnym. Na pytanie o zdolności uczenia się najczęściej wskazywaną (19 wskazań) była odpowiedź, że uczenie się nie przysparza im żadnych trudności. Większość respondentów (34) chciałaby także, żeby ich dzieci ukończyły szkołę wyższą i zdobyły wyższe wykształcenie. Zatem pod względem aspiracji edukacyjnych ankietowanych względem dzieci obszar IV – Hugo jest podobny do

pozostałych obszarów wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie. Rozkład odpowiedzi respondentów ilustrują tabele 131. i 132.

T a b e l a 130. Obszar IV. Plany na przyszłość związane z edukacją, które respondent zgłaszał w szkole podstawowej

Plany na przyszłość związane z edukacją	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Chciałem(am) ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie	5	12,5	12,5	12,5
Chciałem(am) ukończyć szkołę maturalną (LO, LZ/LP, T) i/lub zdać maturę	12	30,0	30,0	42,5
Chciałem(am) ukończyć technikum i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	7	17,5	17,5	60,0
Chciałem(am) ukończyć SZ/ZSZ i/ lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	13	32,5	32,5	92,5
Nie miałem(am) planów	3	7,5	7,5	100,0
Ogółem	40	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 131. Obszar IV. Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta

Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta	Odpowiedzi	
	N	procent
Żadnych trudności	19	29,7
Niewielkie trudności	16	25,0
Przeciętne trudności	24	37,5
Duże trudności	4	6,3
Bardzo duże trudności	1	1,6
Ogółem	64	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W przypadku obszaru IV – Hugo tabele: 126, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 144, 146 zawierają analizę odpowiedzi respondentów w stosunku do dzieci znajdujących się w wieku szkolnym. Z tego względu liczba udzielonych odpowiedzi w tych pytaniach jest większa niż liczba przebadanych gospodarstw domowych (40), maksymalnie wynosi 66.

T a b e l a 132. Obszar IV. Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci

Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci	Odpowiedzi	
	N	procent
Chcę, żeby ukończyło szkołę wyższą i/lub zdobyło wyższe wykształcenie	34	51,5
Chcę, żeby ukończyło szkołę maturalną (LO, LP lub T) i/lub zdało egzamin maturalny	18	27,3
Chcę, żeby ukończyło ZSZ i/lub zdało egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	14	21,2
Ogółem	66	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Szanse edukacyjne

Większość dzieci respondentów będących w wieku szkolnym (45) uczęszcza do klasy zerowej lub szkoły podstawowej, w tym 2 – do szkoły podstawowej specjalnej. Z kolei 18 dzieci to uczniowie gimnazjum, a 1 – szkoły ponadgimnazjalnej (tabela 133.).

T a b e l a 133. Obszar IV. Placówka, do której uczęszcza dziecko

Placówka, do której uczęszcza dziecko	Odpowiedzi	
	N	procent
Klasa zerowa	14	21,2
Szkoła podstawowa	31	47,0
Szkoła podstawowa specjalna	2	3,0
Gimnazjum	14	21,2
Gimnazjum specjalne	4	6,1
Szkoła ponadgimnazjalna	1	1,5
Ogółem	66	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Większość dzieci (30), w stosunku do których udzielono odpowiedzi na pytanie o uczęszczanie do przedszkola (oprócz klasy zerowej), uczęszczała do tej placówki, co różni obszar IV od pozostałych obszarów. W tabeli 134. zestawiono udzielone odpowiedzi z uwzględnieniem wieku rozpoczęcia edukacji przedszkolnej.

T a b e l a 134. Obszar IV. Uczęszczanie dziecka do przedszkola

Uczęszczanie dziecka do przedszkola	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: w wieku 2–3 lat	4	7,1
Tak: w wieku 3–4 lat	6	10,7
Tak: w wieku 4–5 lat	10	17,9
W wieku 5 lat	10	17,9
Nie	26	46,4
Ogółem	56	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ponadto, zdaniem ankietowanych, większość ich dzieci (61) nie wagaruje, nie powtarzała lub nie powtarza klasy (49). Najczęściej wskazywanym powodem powtarzania był brak zdolności uczenia się i zdobywania nowej wiedzy. Dane na temat wagarowania oraz powtarzania klasy wraz z podstawowymi przyczynami tych zjawisk zawiera tabela 135.

T a b e l a 135. Obszar IV. Problemy związane z funkcjonowaniem dziecka w szkole

Wagarowanie	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: niechęć do szkoły i nauczycieli	2	3,1
Tak: namowa kolegów i obawa przed napiętnowaniem z ich strony	2	3,1
Nie	61	93,8
Ogółem	65	100,0

Powtarzanie klasy	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak: brak zdolności uczenia się, zdobywania nowej wiedzy	7	10,8
Tak: brak chęci uczenia się, zdobywania nowej wiedzy	2	3,1
Tak: długotrwała choroba	2	3,1
Tak: wagarowanie	2	3,1
Tak: inny powód	3	4,6
Nie	49	75,4
Ogółem	65	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci nieco gorzej niż w poprzednich obszarach ocenili uzyskiwane przez ich dzieci stopnie. Nie wskazano odpowiedzi: *celujące*, większy był udział deklaracji ocen dostatecznych (tabela 136.).

T a b e l a 136. Obszar IV. Oceny uzyskiwane przez dziecko

Oceny uzyskiwane przez dziecko	Odpowiedzi	
	N	procent
Bardzo dobre	15	25,4
Dobre	22	37,3
Dostateczne	21	35,6
Dopuszczające	1	1,7
Ogółem	59	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

System edukacji w opinii rodziców

Pozytywnie natomiast oceniono szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu, które zapewnia szkoła, co zostało zaobserwowane również w pozostałych obszarach (tabela 137.).

T a b e l a 137. Obszar IV. Stopień, w jakim zdaniem respondenta polska szkoła gwarantuje uczniom szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu

Stopień	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duży	3	7,5	7,9	7,9
Duży	20	50,0	52,6	60,5
Przeciętny	15	37,5	39,5	100,0
Ogółem	38	95,0	100,0	
Brak danych	2	5,0		
Ogółem	40	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Równie pozytywnie ocenione zostały kompetencje nauczycieli w Polsce, a także ich przygotowanie do pracy z uczniem trudnym (tabela 138.).

T a b e l a 138. Obszar IV. Ocena nauczycieli

Ocena kompetencji pedagogicznych nauczycieli	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	6	15,0	15,8	15,8
Duże	19	47,5	50,0	65,8
Przeciętne	13	32,5	34,2	100,0
Ogółem	38	95,0	100,0	
Brak danych	1	2,5		
Trudno powiedzieć	1	2,5		
Ogółem	2	5,0		
Ogółem	40	100,0		

Ocena przygotowania nauczycieli do pracy z uczniem trudnym, sprawiającym problemy wychowawcze lub edukacyjne	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo dobrze	7	17,5	18,4	18,4
Dobrze	16	40,0	42,1	60,5
Przeciętnie	15	37,5	39,5	100,0
Ogółem	38	95,0	100,0	
Brak danych	1	2,5		
Trudno powiedzieć	1	2,5		
Ogółem	2	5,0		
Ogółem	40	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani pozytywnie wypowiedzieli się także na temat współpracy z nauczycielami placówek, do których uczęszczają ich dzieci (tabela 139.).

T a b e l a 139. Obszar IV. Ocena współpracy nauczycieli placówki z rodzicami

Ocena współpracy nauczycieli placówki, do której uczęszcza dziecko respondenta z rodzicami	Odpowiedzi	
	N	procent
Bardzo dobra	11	16,7
Dobra	53	80,3
Przeciętna	2	3,0
Ogółem	66	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Najczęściej wskazywaną odpowiedzią na pytanie o stopień angażowania się w życie szkoły lub klasy dziecka była odpowiedź wiążąca się z przeciętnym zaangażowaniem. 9 respondentów wskazało, że angażuje się w bardzo dużym lub dużym stopniu, a 16 – w stopniu małym lub bardzo małym. Z kolei najczęstszą przyczyną nieangażowania się lub niskiego zaangażowania zdaniem respondentów był brak odczuwania takiej potrzeby (tabela 140.).

T a b e l a 140. Obszar IV. Ocena zaangażowania respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka

Angażowanie się respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka	Odpowiedzi	
	N	procent
W bardzo dużym stopniu	1	1,5
W dużym stopniu	8	12,3
W przeciętnym stopniu	35	53,8
W małym stopniu	8	12,3
W bardzo małym stopniu	8	12,3
Nie angażuję się	5	7,7
Ogółem	65	100,0

Przyczyny angażowania się w małym stopniu lub w ogóle	Odpowiedzi	
	N	procent
Nie mam czasu ze względu na obowiązki zawodowe	1	4,8
Nie mam czasu ze względu na obowiązki rodzinne	7	33,3
Nie mam czasu ze względu na inny powód	1	4,8
Nie odczuwam potrzeby angażowania się	10	47,6
Nie angażuję się ze względu na zły stan zdrowia	1	4,8
Inne	1	4,8
Ogółem	21	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci raczej pozytywnie ocenili wsparcie pedagogiczne oraz opiekę, której udzielają ich dzieciom nauczyciele. Podobnie w korzystnym świetle przedstawili stosunek dzieci do kadry pedagogicznej (tabela 141.).

Mniej niż połowa dzieci ankietowanych zamieszkujących obszar IV (29) uczestniczy w zajęciach dodatkowych. Tym, które biorą udział w tego typu zajęciach, organizuje je w sposób nieodpłatny szkoła lub przedszkole, co ilustruje tabela 142.

T a b e l a 141. Obszar IV. Ocena relacji dziecko – nauczyciel

Ocena wsparcia pedagogicznego i opieki udzielanej dziecku przez nauczycieli	Odpowiedzi	
	N	procent
Bardzo duże znaczenie dla dziecka	2	3,1
Duże znaczenie dla dziecka	23	35,4
Przeciętne znaczenie dla dziecka	30	46,2
Małe znaczenie dla dziecka	4	6,2
Bardzo małe znaczenie dla dziecka	2	3,1
Nauczyciel nie wspiera w żadnym stopniu dziecka	4	6,2
Ogółem	65	100,0

Ocena stosunku dziecka do nauczyciela	Odpowiedzi	
	N	procent
Nauczyciel jest autorytetem i wychowawcą	32	49,2
Nauczyciel jest skarbnicą wiedzy	20	30,8
Nauczyciel jest partnerem, przyjacielem	1	1,5
Nauczyciel jest obiektem żartów	3	4,6
Nauczyciel jest dziecku obojętny	9	13,8
Ogółem	65	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 142. Obszar IV. Zajęcia dodatkowe, w których uczestniczy dziecko

Uczestnictwo dziecka w zajęciach dodatkowych	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	29	44,6
Nie	36	55,4
Ogółem	65	100,0

Instytucja organizująca zajęcia i zasady ich finansowania	Odpowiedzi	
	N	procent
Szkoła/przedszkole, nieodpłatnie	26	100,0
Ogółem	26	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W stosunku do więcej niż połowy dzieci (37) respondenci uznali, że nie potrzebują one pomocy w nauce w postaci korepetycji. Jedynie 11 dzieci uczestniczy w tego typu zajęciach, głównie nieodpłatnych (tabela 143.).

T a b e l a 143. Obszar IV. Uczestnictwo dziecka w korepetycjach

Potrzeba uczestnictwa dziecka w korepetycjach	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	26	41,3
Nie	37	58,7
Ogółem	63	100,0

Uczestnictwo dziecka w korepetycjach	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak, odpłatnych	3	4,8
Tak, nieodpłatnych	8	12,9
Nie	51	82,3
Ogółem	62	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wpływ rodziny

Większość ankietowanych posiada w swoim mieszkaniu specjalnie wyodrębnione miejsce, gdzie dziecko może się uczyć lub odrabiać lekcje. Z kolei najczęściej wskazywanym powodem braku takiego miejsca był, podobnie jak w pozostałych obszarach, zbyt mały lokal (tabela 144.).

Odpowiedź na pytanie o liczbę posiadanych książek oraz fakt posiadania komputera pozwala na wyciągnięcie wniosku o podobieństwie pod tym względem obszaru IV do obszaru III (tabela 145.).

T a b e l a 144. Obszar IV. Specjalnie wyodrębnione miejsce w mieszkaniu respondenta, gdzie dziecko może się uczyć

Czy jest wyodrębnione miejsce, gdzie dziecko może się uczyć	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	23	57,5	63,9	63,9
Nie	13	32,5	36,1	100,0
Ogółem	36	90,0	100,0	
Brak danych	4	10,0		
Ogółem	40	100,0		

cd. tab. 144.

Główna przyczyna braku takiego miejsca	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Nie jest ono potrzebne	1	2,5	7,7	7,7
Mieszkam w za małym lokalu, żeby wyodrębnić takie miejsce	12	30,0	92,3	100,0
Ogółem	13	32,5	100,0	
Nie dotyczy	27	67,5		
Ogółem	40	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 145. Obszar IV. Liczba książek, posiadanie komputera

Liczba książek, które znajdują się w miejscu zamieszkania respondenta	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
0–10	7	17,5	18,4	18,4
11–20	20	50,0	52,6	71,1
21–30	8	20,0	21,1	92,1
31–40	1	2,5	2,6	94,7
Więcej niż 40	2	5,0	5,3	100,0
Ogółem	38	95,0	100,0	
Brak danych	2	5,0		
Ogółem	40	100,0		

Czy w mieszkaniu znajduje się komputer	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak, z dostępem do Internetu	15	37,5	39,5	39,5
Tak, bez dostępu do Internetu	15	37,5	39,5	78,9
Nie	8	20,0	21,1	100,0
Ogółem	38	95,0	100,0	
Brak danych	2	5,0		
Ogółem	40	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Respondenci deklarowali także, iż pomagają swoim dzieciom w nauce. Na taką pomoc nie może liczyć jednak 15 dzieci takiej, co ilustruje tabela 146.

T a b e l a 146. Obszar IV. Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta

Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta	Odpowiedzi	
	N	procent
Codziennie	26	45,6
Kilka razy w tygodniu	15	26,3
Kilka razy w miesiącu	1	1,8
Nie pomaga w ogóle	15	26,3
Ogółem	57	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Zdecydowana większość ankietowanych (31) przyznała, że organizuje swoim dzieciom czas wolny. Najczęstszymi sposobami organizowania czasu wolnego są wspólna zabawa oraz wspólne wyjścia na świeże powietrze (tabela 147.).

T a b e l a 147. Obszar IV. Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów

Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	31	77,5	86,1	86,1
Nie	5	12,5	13,9	100,0
Ogółem	36	90,0	100,0	
Brak danych	4	10,0		
Ogółem	40	100,0		

Sposób, w jaki respondent organizuje czas wolny dziecku	Odpowiedzi	
	N	procent
Wspólne czytanie książek lub prasy	1	1,9
Wspólne odrabianie lekcji	4	7,7
Wspólna zabawa	26	50,0
Wspólne oglądanie TV lub słuchanie radia	8	15,4
Wspólne uprawianie sportu	3	5,8
Wspólne wyjścia na świeże powietrze	10	19,2
Ogółem	52	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wpływ środowiska lokalnego

Większość respondentów (22) uznaje, że miejsce ich zamieszkania jest bezpieczne lub raczej bezpieczne. Żaden nie wskazał odpowiedzi: *bardzo bezpieczne*. Tabela 148. ilustruje wskazania ankietowanych.

T a b e l a 148. Obszar IV. Opinia respondenta na temat miejsca zamieszkania (budynku, ulicy)

Opinia	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bezpieczne	7	17,5	17,5	17,5
Raczej bezpieczne	15	37,5	37,5	55,0
Niebezpieczne	17	42,5	42,5	97,5
Bardzo niebezpieczne	1	2,5	2,5	100,0
Ogółem	40	100,0	100,0	

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

W przeciwieństwie do pozostałych obszarów wielkomiejskiej biedy respondenci z obszaru IV nie zadeklarowali przejawiania przez kolegów lub koleżanki ich dzieci zachowań noszących znamiona patologii społecznych. Co więcej, wpływ kolegów lub koleżanek na rezultaty szkolne dzieci oceniono jako pozytywny lub niemający żadnego znaczenia (tabela 149.).

T a b e l a 149. Obszar IV. Wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne

Wpływ zachowania	Odpowiedzi	
	N	procent
Zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w pozytywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	20	30,3
Zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w negatywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	6	9,1
Zachowanie kolegów/koleżanek nie wpływa w żaden sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka	40	60,6
Ogółem	66	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej

Gospodarstwa domowe respondentów w większości (27) doświadczają wsparcia ze strony organizacji pozarządowych. Jest to wsparcie materialne, które ma bardzo duże (8 wskazań), duże (13 wskazań) lub przeciętne znaczenie (3 wskazania). Dane na ten temat zawarto w tabeli 150.

T a b e l a 150. Obszar IV. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta

Pomoc	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	27	67,5	67,5	67,5
Nie	13	32,5	32,5	100,0
Ogółem	40	100,0	100,0	

Rodzaj pomocy	Odpowiedzi	
	N	procent
Pomoc materialna	27	100,0
Ogółem	27	100,0

Znaczenie przypisywane przez respondenta pomocy organizacji pozarządowych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Bardzo duże	8	20,0	33,3	33,3
Duże	13	32,5	54,2	87,5
Przeciętne	3	7,5	12,5	100,0
Ogółem	24	60,0	100,0	
Brak danych	3	7,5		
Nie dotyczy	13	32,5		
Ogółem	16	40,0		
Ogółem	40	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Na pytanie o pomoc organizacji pozarządowych świadczoną na rzecz dzieci respondentów udzielono odpowiedzi w stosunku do 66 dzieci. Podobnie, jak to miało miejsce w obszarze III, żadne z nich zdaniem ankietowanych nie doświadcza pomocy organizacji pozarządowych.

Większość dzieci respondentów (54) korzysta z bezpłatnych posiłków, które są świadczone w szkole lub przedszkolu. W celu zaspokojenia potrzeb edukacyjnych większości dzieci (48) ankietowani pobierają stypendium szkolne. Jego zakres i formę w stosunku do większości pobierających je (25) respondenci uznali za niewystarczające (tabela 151.), co jest charakterystyczne również dla obszaru I.

T a b e l a 151. Obszar IV. Bezpłatny posiłek, stypendium szkolne

Korzystanie przez dziecko z bezpłatnego posiłku w szkole/przedszkolu	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	54	83,1
Nie	11	16,9
Ogółem	65	100,0

Pobieranie na dziecko stypendium szkolnego	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	48	75,0
Nie	16	25,0
Ogółem	64	100,0

Opinia na temat tego, czy zakres i forma stypendium wystarcza na zaspokojenie potrzeb edukacyjnych	Odpowiedzi	
	N	procent
Tak	18	41,9
Nie	25	58,1
Ogółem	43	100,0

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Większość ankietowanych (33) określiła siebie jako osoby bezrobotne. Jednocześnie respondenci przyznali, że szanse na znalezienie im pracy przez Powiatowy Urząd Pracy są niewielkie. Rozkład odpowiedzi respondentów zawiera tabela 152.

Niemal wszyscy ankietowani (39) negatywnie ocenili wsparcie w postaci zasiłków rodzinnych, negatywnie oceniono również dodatki mieszkaniowe. Podobne opinie formułowali ankietowani wywodzący się z pozostałych obszarów. Udzielone przez respondentów odpowiedzi zawarto w tabeli 153.

T a b e l a 152. Obszar IV. Bezrobocie i ocena działalności Powiatowego Urzędu Pracy

Osoba bezrobotna	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Tak	33	82,5	82,5	82,5
Nie	7	17,5	17,5	100,0
Ogółem	40	100,0	100,0	

Ocena szans na znalezienie respondentowi pracy przez PUP	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Duże	2	5,0	6,1	6,1
Przeciętne	4	10,0	12,1	18,2
Małe	7	17,5	21,2	39,4
Bardzo małe	20	50,0	60,6	100,0
Ogółem	33	82,5	100,0	
Nie dotyczy	7	17,5		
Ogółem	40	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

T a b e l a 153. Obszar IV. Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych

Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Wystarczające	1	2,5	2,5	2,5
Niewystarczające	39	97,5	97,5	100,0
Ogółem	40	100,0	100,0	

Ocena wsparcia w postaci dodatków mieszkaniowych	Częstość	Procent	Procent ważnych	Procent skumulowany
Wystarczające	4	10,0	11,8	11,8
Niewystarczające	30	75,0	88,2	100,0
Ogółem	34	85,0	100,0	
Trudno powiedzieć	6	15,0		
Ogółem	40	100,0		

Ź r ó d ł o: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Ankietowani zamieszkujący obszar IV – Hugo wykazują podobieństwo do ankietowanych zamieszkujących pozostałe obszary pod względem udzie-

lonych na pytania kwestionariusza wywiadu odpowiedzi. Z ich deklaracji można wnioskować o wysokich aspiracjach edukacyjnych, które przejawiają względem swoich dzieci, pomimo tego, że sami charakteryzują się przeważnie niskim poziomem wykształcenia. Respondenci pozytywnie ocenili działalność szkoły i nauczycieli. Z negatywną oceną ankietowanych z obszaru IV spotkała się jednak pomoc udzielana przez pozostałe podmioty lokalnej polityki społecznej, co też świadczy o podobieństwie do pozostałych obszarów wielkomiejskiej biedy w mieście Siemianowice Śląskie.

Analiza wywiadów kwestionariuszowych przeprowadzonych w gospodarstwach domowych, w których wychowywały się dzieci i które w 2011 roku pobierały zasiłki okresowe pozwala na wyciągnięcie ogólnych wniosków dotyczących wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy. Po pierwsze, większość respondentów legitymuje się niskim poziomem wykształcenia, co zgodnie z często występującymi mechanizmami może zostać odtworzone przez ich dzieci. Jednocześnie ankietowani deklarowali wysokie aspiracje edukacyjne względem swoich dzieci oraz wysoko oceniali ich zdolności uczenia się i uzyskiwane przez nich w szkole oceny. Pozytywnie wypowiadali się na temat roli szkoły i nauczycieli, a także relacji zachodzących pomiędzy dziećmi a kadrą pedagogiczną. Mimo tych deklaracji respondenci przyznali, że część dzieci przejawia problemy związane z funkcjonowaniem w szkole – wagaruje i powtarza klasę. Większość dzieci respondentów nie uczestniczyła w edukacji przedszkolnej (z wyjątkiem klasy zerowej), co negatywnie wpływa na ich szanse na sukces edukacyjny. Ankietowani wskazywali również, że pomagają dzieciom w nauce i organizują im czas wolny, choć odpowiedzi, że robią to przez odrabianie lekcji i oglądanie telewizji przeczą idei organizowania dzieciom czasu wolnego. Respondenci oraz ich dzieci korzystają ze wsparcia socjalnego podmiotów lokalnej polityki społecznej, głównie tych wywodzących się z sektora państwowego. Większość dzieci korzysta z bezpłatnych posiłków w szkole, co stanowi – w kontekście ich ewentualnego niedożywienia – pozytywną informację. Oprócz zasiłków okresowych respondenci pobierają zasiłki rodzinne, dodatki mieszkaniowe, a także – w związku z koniecznością zabezpieczenia potrzeb edukacyjnych dzieci – stypendia szkolne. W związku z tym, że większość z nich doświadcza chronicznego ubóstwa należy przypuszczać, iż pobieranie pomocy socjalnej stało się dla nich sposobem na życie. Jednocześnie określają pomoc tę jako niewystarczającą, co z kolei może wiązać się prezentowaniem przez nich postaw roszczeniowych. Co gorsza, ankietowani posiadają niskie kwalifikacje zawodowe i nie widzą szans na znalezienie im pracy przez Po-

wiatowy Urząd Pracy. Niekorzystną informację stanowi również niskie zaangażowanie podmiotów pozarządowych w działania na rzecz gospodarstw domowych respondentów oraz ich dzieci. Natomiast w związku z tym, że ryzyko ubóstwa wzrasta wraz z większą liczbą osób w rodzinie szczególnie niepokoi fakt, że mediana i dominanta liczby niepełnoletnich dzieci wychowujących się w gospodarstwach domowych respondentów waha się od 1 do 2. Oznacza to, że statystyczna rodzina ankietowanych nie jest rodziną wielodzietną. Zatem w obszarach wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich ubóstwa doświadczają nawet rodziny z jednym lub dwojgiem dzieci.

3.3. Analiza wyników badań przeprowadzonych w instytucjach lokalnej publicznej polityki społecznej oraz wśród dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjalnych z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich

W celu dokonania analizy i oceny działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich badaniom poddano podmioty sektora państwowego, które te działania prowadzą, a więc zarówno instytucje lokalnej publicznej polityki społecznej, jak i instytucje szkolne (szkoły podstawowe i gimnazjalne, które w swoich rejonach mają ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy).

W drodze wywiadu częściowo skategoryzowanego przeprowadzonego w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej z dyrekcją Ośrodka uzyskano informację, iż wszyscy beneficjenci zasiłków okresowych są aktywizowani społecznie, a osoby bezrobotne będące podopiecznymi MOPS biorą również udział w aktywizacji zawodowej. Ma to miejsce przede wszystkim przez pracę socjalną, w tym celu zawierany jest kontrakt socjalny, który określa szczegółowy plan aktywizacji. Dyrekcja MOPS zauważyła, że dla skutecznego aktywizowania świadczeniobiorców należałoby zwiększyć nakłady finansowe budżetu centralnego na aktywizację zawodową bezrobotnych. Z kolei na poziomie lokalnym pożądane byłoby organizowanie na szerszą skalę robót

publicznych, prac społecznie użytecznych, a także staży i szkoleń. Zatem za główny mechanizm przezwyciężania trudnej sytuacji życiowej zasiłkobiorców Ośrodka uznano aktywizację zawodową i to właśnie na nią, zdaniem dyrekcji MOPS, powinno się zwiększać nakłady finansowe.

Warto także zwrócić uwagę, iż Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich podejmuje współpracę z Powiatowym Urzędem Pracy. Współpraca ta polega na obustronnym przepływie informacji na temat bezrobotnych, którzy są podopiecznymi Ośrodka. W tym celu wykorzystywana jest Samorządowa Elektroniczna Platforma Informacyjna, gdzie upoważnieni pracownicy MOPS na zlecenie pracowników socjalnych, mają możliwość sprawdzenia, czy beneficjenci pomocy społecznej są zarejestrowani jako osoby bezrobotne oraz z jakich form wsparcia PUP korzystają. Poza tym ma miejsce ścisła współpraca pośredników pracy i pracowników socjalnych, którzy obsługują te same ulice miasta. Polega ona na bezpośrednim telefonicznym kontakcie i wymianie informacji. Należy również podkreślić, iż osoby bezrobotne będące zasiłkobiorcami Ośrodka są aktywizowane w ramach Programu Zindywidualizowanego Wsparcia, który polega na kompleksowej pomocy i objęciu bezrobotnego wspólnymi działaniami PUP i MOPS. Pracownik socjalny podpisuje z osobą bezrobotną kontrakt socjalny w celu podjęcia aktywizacji społecznej. Kolejny etap stanowi opracowanie przez pracownika PUP, przy udziale osoby bezrobotnej, Indywidualnego Programu Działania, który z kolei obejmuje aktywizację zawodową. MOPS i PUP realizują również projekty aktywizujące („Uwierz w siebie" – projekt MOPS, „Lepsze perspektywy" – projekt PUP) współfinansowane z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w których uczestniczą pracownicy obydwu instytucji. Ponadto w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, a także w organizacjach prowadzących działalność charytatywną lub mającą na celu wspieranie lokalnej społeczności organizowane są prace społecznie użyteczne, które finansuje Powiatowy Urząd Pracy w ramach środków z Funduszu Pracy. Prace te wykonywane są w dni robocze, bezrobotny świadczy je przez 10 godzin tygodniowo. Są one związanie z wykonywaniem następujących zawodów: malarz, pracownik porządkowy, sprzątaczka, pracownik biurowy, pomoc kuchenna, pracownik ogrodowy, pracownik gospodarczy, konserwator, pracownik porządkowy, dozorca, opiekun osób starszych, szatniarz.

Dyrekcja MOPS oceniła współpracę z Powiatowym Urzędem Pracy jako bardzo dobrą, argumentując to faktem podniesienia kompetencji społecznych i kwalifikacji zawodowych szerokiej grupy osób bezrobotnych. Szczególnie dobrze oceniony został Program Zindywidualizowanego Wsparcia.

Stanowi on skuteczne narzędzie aktywizacji świadczeniobiorców MOPS, którzy są jednocześnie podopiecznymi PUP.

Z informacji uzyskanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej wynika również, iż instytucja współpracuje ze sferą biznesu. Ośrodek otrzymuje od partnerów rynkowych darowizny o charakterze spożywczym (pieczywo, napoje, słodycze, wędliny, kawę, herbatę), przemysłowym (naczynia jednorazowego użytku), a także artykuły papiernicze, książki, kalendarze. MOPS podejmuje także wspólne działania z organizacjami pozarządowymi. Wśród nich wskazać należy Fundację „Proventus", która udziela pomocy wychowankom placówki opiekuńczo-wychowawczej znajdującej się na terenie miasta, Fundację „ING Dzieciom", która organizuje zajęcia dla najmłodszych (czytanie bajek, zajęcia plastyczne, gry i zabawy integracyjne), Klub „FC Siemianowice Śląskie" organizujący treningi piłkarskie dla wychowanków placówki opiekuńczo-wychowawczej, „Bank Żywności" przekazujący świadczeniobiorcom MOPS produkty żywnościowe. Jednocześnie Dyrekcja Ośrodka przyznała, że do tej pory nie współpracowała z organizacjami biznesowymi oraz pozarządowymi w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, których rodziny pobierają zasiłki okresowe.

W kontekście wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy należy podkreślić, iż MOPS nadzoruje działalność Specjalistycznej Placówki Wsparcia Dziennego dla Dzieci. Instytucja ta umożliwia dzieciom uczestnictwo w zajęciach korekcyjno-wyrównawczych, a także ogólnorozwojowych. Uczęszczające do niej dzieci otrzymują również pomoc w nauce, mają także możliwość odrobienia prac domowych. Placówka podejmuje współpracę ze szkołami, które informują uczniów i ich rodziców o jej działalności.

Ponadto Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich podejmuje współpracę z siemianowickimi szkołami. Polega ona na systematycznym kontakcie z wychowawcami klas oraz pedagogami w celu dokonania weryfikacji osiągnięć szkolnych dzieci i młodzieży, uzyskania wiedzy na temat problemów związanych z ich funkcjonowaniem w szkole. Wiedza ta jest niezbędna do prowadzenia pracy socjalnej z dziećmi i młodzieżą, a także do kontroli realizacji obowiązku szkolnego i obowiązku nauki. Ponadto umożliwia pracownikom socjalnym motywowanie dzieci i młodzieży oraz rozbudzanie w nich potrzeby zdobycia wykształcenia. Ponadto Ośrodek rekrutuje w szkołach wolontariuszy, którzy udzielają dzieciom i młodzieży objętej wsparciem MOPS pomocy w nauce lub organizują im inne zajęcia pozalekcyjne. Działalność wolontariuszy ma miejsce również w okresie wakacyjnym.

Dyrekcja MOPS oceniła podejmowaną współpracę ze szkołami jako niezwykle istotny aspekt funkcjonowania instytucji. Podkreślono jednocześnie, że w przyszłości będzie ona utrzymywana i pogłębiana. Wskazano również, że w celu skutecznego wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży wywodzących się z najmniej majętnych rodzin niezbędne jest zapewnienie im możliwości uczestnictwa w bezpłatnych zajęciach pozalekcyjnych, podczas których będą oni mogli rozwijać talenty oraz zainteresowania. Co ważne, działania te mogą okazać się niewystarczające, gdyż niezbędne jest również uświadomienie dzieciom znaczenia wykształcenia w życiu dorosłego człowieka. Dyrekcja wyraziła opinię, iż wyrównywanie szans edukacyjnych będzie skuteczne tylko wtedy, gdy dziecko będzie otrzymywać odpowiednie wsparcie ze strony rodziny, a dopiero w drugiej kolejności – od nauczycieli i wychowawców.

Drugą instytucją lokalnej publicznej polityki społecznej, która została objęta badaniem był Urząd Miasta Siemianowice Śląskie, a ściślej następujące Referaty: Spraw Społecznych i Zdrowia, Gospodarki Lokalowej i Dodatków Mieszkaniowych, Edukacji. Z informacji uzyskanych w Referacie Spraw Społecznych i Zdrowia (który zajmuje się m.in. wypłacaniem zasiłków rodzinnych) wynika, iż w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku funkcjonowały cztery świetlice środowiskowe. Prowadziły je następujące instytucje: Stowarzyszenie Siemianowicki Klub Abstynentów „Szafran", Siemianowickie Stowarzyszenie „Wzajemna Pomoc", Parafia pw. św. Antoniego Padewskiego. Natomiast ostatnią świetlicą była wspomniana wcześniej Specjalistyczna Placówka Wsparcia Dziennego dla Dzieci. Łączny budżet pierwszej wymienionej instytucji wyniósł w 2011 roku 63 106 zł, z czego 47 000 zł stanowiło dofinansowanie z budżetu miasta. Pomocą placówki objęto 24 dzieci. Budżet drugiej wyniósł 41 480 zł, z czego 30 000 zł stanowiło dofinansowanie miasta. Uczęszczało do niej 40 dzieci. Trzecia świetlica dysponowała budżetem 184 448 zł, z czego z kasy miejskiej pochodziło 110 000 zł. Wsparciem tej instytucji objętych zostało 61 dzieci. Natomiast budżet Specjalistycznej Placówki wyniósł w 2011 roku 385 000 zł i pochodził on ze środków, którymi dysponował Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej. Zatem łącznie na funkcjonowanie w Siemianowicach Śląskich czterech świetlic środowiskowych w 2011 roku wydano 674 038 zł. W instytucjach tych wsparcie otrzymywało 168 dzieci. Taka liczba świetlic środowiskowych oraz miejsc, którymi one dysponowały, wydaje się być zdecydowanie niewystarczająca dla zaspokojenia potrzeb miasta, które w 2011 roku liczyło 69 992 mieszkańców, z czego 16% stanowiły osoby w wieku przedprodukcyjnym, a więc dzieci i młodzież do 18. roku życia.

W wyniku wywiadu przeprowadzonego w Referacie Spraw Społecznych i Zdrowia uzyskano informację, iż w Siemianowicach Śląskich nie były i nie są obecnie realizowane projekty na rzecz gospodarstw domowych korzystających ze świadczeń rodzinnych finansowane ze środków pochodzących z Unii Europejskiej ani z innych niż unijne środków zewnętrznych. Co gorsza, w tym celu nie podejmuje się również współpracy z instytucjami sektora prywatnego oraz sektora organizacji pozarządowych. Nie jest również podejmowana w tym zakresie żadna współpraca z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej.

Z danych uzyskanych w Referacie Gospodarki Lokalowej i Dodatków Mieszkaniowych wynika, iż w Siemianowicach Śląskich w 2012 roku 1 489 osób oczekiwało na przyznanie lokalu socjalnego, 135 – na mieszkanie komunalne, a 1 197 na lokal przeznaczony do kapitalnego remontu[16]. Mimo zmniejszenia się w stosunku do lat poprzednich liczby wyroków eksmisyjnych zwiększyła się liczba oczekujących na lokal socjalny. Przedstawiciele Referatu stwierdzili, iż w 2011 roku przyznano lokale socjalne jedynie 4% osób znajdujących się na liście oczekujących, mieszkania komunalne otrzymało 19% oczekujących, a mieszkania do kapitalnego remontu – 2,5%. Potrzeby miasta Siemianowice Śląskie w tym względzie należy określić jako bardzo duże. Brak lokali socjalnych jest realnym problemem uniemożliwiającym prowadzenie skutecznej polityki mieszkaniowej. Problem ten skłonił włodarzy miasta do podjęcia decyzji o budowie pawilonów modułowych, które określono mianem lekkiego budownictwa socjalnego, dlatego też w przyszłości należy oczekiwać skrócenia czasu oczekiwania na przyznanie lokalu socjalnego, jednak budowa osiedla socjalnych kontenerów mieszkalnych prawdopodobnie zwiększy problem gettyzacji biedy w Siemianowicach Śląskich.

Wśród innych problemów związanych ze sferą mieszkalnictwa wskazano zły stan techniczny budynków, które stanowią własność miasta. Niemal wszystkie budynki nie posiadają centralnego ogrzewania, a także dostępu do ciepłej wody (woda jest podgrzewana w lokalach). Co więcej, budynki te wymagają dużych prac remontowych oraz modernizacyjnych, na które gmina nie ma środków finansowych.

Referat Edukacji udzielił także informacji na temat projektów współfinansowanych ze środków unijnych, które były realizowane w Siemianowicach Śląskich. Od 2011 roku miasto w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki realizowało trzy projekty (współfinansowane ze środków Europej-

[16] W procesie badawczym nie udało się uzyskać informacji za rok 2011.

skiego Funduszu Społecznego: Priorytet IX Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach, Działanie 9.1 Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty). Beneficjentami tych środków były siemianowickie przedszkola oraz szkoły podstawowe.

Celem głównym projektu „Lepsza przyszłość zaczyna się w przedszkolu" (realizowanego w ramach Poddziałania 9.1.1 Zmniejszenie nierówności w stopniu upowszechniania edukacji przedszkolnej) było zmniejszanie nierówności w dostępie do edukacji przedszkolnej siemianowickich dzieci nieobjętych tą formą edukacji. W trakcie wdrażania projektu celu utworzono 6 punktów przedszkolnych obejmujących zasięgiem teren całego miasta. W projekcie, który był realizowany od 1 sierpnia 2011 roku do 31 lipca 2013 roku, uczestniczyły Przedszkola: nr 6, nr 7, nr 9, nr 10, nr 11, nr 12. Całkowita wartość projektu wyniosła 974 070,76 zł.

Celem głównym drugiego projektu „Szkoła harmonijnego rozwoju" (realizowanego w ramach poddziałania 9.1.2 Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszenie różnic w jakości usług edukacyjnych) było wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji (a więc również wywodzących się z rodzin dotkniętych ubóstwem) oraz zmniejszenie różnic w jakości usług edukacyjnych poprzez prowadzenie pomocy w nauce. W projekcie uczestniczyły Szkoły Podstawowe: nr 1, nr 3, r 5, nr 6, nr 11, nr 13, nr 16, nr 20. Był on realizowany w okresie od 3 stycznia 2011 roku do 28 września 2012 roku. Całkowita wartość realizowanego projektu wyniosła 1 195 804,06 zł.

Z kolei celem projektu „Indywidualizacja procesu nauczania i wychowania uczniów i uczennic klas I–III szkół podstawowych w Siemianowicach Śląskich" (realizowanego w ramach poddziałania 9.1.2 Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszenie różnic w jakości usług edukacyjnych) było wyrównywanie szans edukacyjnych poprzez wprowadzenie indywidualizacji nauczania oraz wychowania uczniów i uczennic klas I–III siemianowickich szkół podstawowych. Projekt miał zapewnić każdemu dziecku odpowiednią ofertę edukacyjną, wychowawczą i profilaktyczną zgodną z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi i rozwojowymi oraz zwiększyć stopień i zakres rozwijania sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań uczniów. Celem projektu było także zwiększenie stopnia i zakresu wykorzystania w siemianowickich szkołach podstawowych nowoczesnej bazy dydaktycznej. W projek-

cie uczestniczyły Szkoły Podstawowe: nr 1, nr 3, nr 4, nr 5, nr 6, nr 8, nr 11, nr 13, nr 16, nr 20, był on wdrażany w okresie od 15 września 2011 roku do 31 października 2012 roku. Całkowita wartość projektu wyniosła 785 122 zł.

W Siemianowicach Śląskich nie realizowano projektów finansowanych z innych niż unijne źródeł zewnętrznych. W trakcie wywiadu przeprowadzonego w Referacie Edukacji nie udało się uzyskać informacji na temat współpracy z organizacjami drugiego i trzeciego sektora polityki społecznej, a także informacji na temat problemów związanych z siemianowicką oświatą, co należy ocenić negatywnie.

Podsumowując działalność instytucji lokalnej publicznej polityki społecznej z zakresu wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy, należy skonstatować, iż siemianowickie podmioty podejmują tego typu przedsięwzięcia. Różni je jednak zakres oraz charakter udzielanej pomocy, który wynika przede wszystkim z ich odmiennej specyfikacji lub często stanowi efekt braku podejmowania dodatkowych inicjatyw. Pozytywnie ocenić należy wielokierunkową działalność Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, a także współpracę Ośrodka z Powiatowym Urzędem Pracy. Wydaje się, iż podmioty działające w ramach Urzędu Miasta nie podejmują żadnych innych przedsięwzięć poza tymi, do realizacji których zostały powołane. Co więcej, z punktu widzenia procesu badawczego uzyskanie informacji od urzędników z siemianowickiego magistratu było zadaniem trudniejszym niż w przypadku Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. Jednocześnie należy zauważyć, iż podmioty lokalnej, publicznej polityki społecznej nie podejmują wspólnych przedsięwzięć (za wyjątkiem współpracy MOPS i PUP), a przecież ich działania bardzo często dotyczą tej samej grupy osób, czyli jednocześnie będących świadczeniobiorcami zasiłków okresowych, dodatków mieszkaniowych, świadczeń rodzinnych i stypendiów szkolnych.

Pierwszą objętą badaniem placówką szkolną była Szkoła Podstawowa nr 3[17]. W celu wyrównywania szans edukacyjnych uczniów najmniej zamożnych Szkoła przystąpiła do projektów współfinansowanych ze środków unijnych pt. „Szkoła harmonijnego rozwoju", „Indywidualizacja procesu nauczania uczniów klas I–III szkół podstawowych w Siemianowicach Śląskich". Ponadto w placówce organizowane są zajęcia dodatkowe o charakterze wyrównawczym prowadzone przez nauczycieli. Zgodnie z deklaracją dyrekcji Szkoła Podstawo-

[17] W tej części pracy scharakteryzowano odpowiedzi na pytania 9 i kolejne zamieszczone w kwestionariuszu ankiety o charakterze eksperckim.

wa nr 3 angażuje się w działalność na rzecz społeczności lokalnej, organizując m.in. coroczny festyn z udziałem uczniów, ich rodziców oraz zaproszonych gości. W Szkole odbywają się także coroczne jasełka przygotowywane przez uczniów oraz pracowników placówki. Szkoła Podstawowa nr 3 podejmuje także współpracę z innymi szkołami krajowymi, która polega na wymianie doświadczeń, wspólnym poszukiwaniu rozwiązań problemów występujących w placówkach oraz na udziale uczniów w konkursach i zawodach sportowych.

Współpraca podejmowana z organem prowadzącym została określona jako przeciętna ze względu na to, że zdaniem dyrekcji Szkoły organ prowadzący ogranicza się jedynie do zapewniania siemianowickim placówkom oświatowym podstawowych potrzeb, nie wykracza poza minimum. Pozytywną wiadomość stanowi natomiast fakt, że Szkoła Podstawowa nr 3 podejmuje pewne działania wspólnie z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich. Polegają one na wzajemnym przekazywaniu informacji na temat uczniów, ich sytuacji rodzinnej, a także szkolnej. W tym celu odbywają się rozmowy nauczycieli z pracownikami socjalnymi. Co więcej, Szkoła współpracuje również z podmiotami sektora rynkowego. Prywatne firmy sponsorują uczniom wycieczki, nagrody rzeczowe, a także paczki świąteczne. Placówka nie podejmuje jednak wspólnych działań z organizacjami pozarządowymi.

Główny problem związany z bieżącym funkcjonowaniem Szkoły, który został zidentyfikowany przez dyrekcję, polega na braku funduszy na duże remonty i konieczne inwestycje, takie jak remont szkolnego boiska. Infrastrukturę szkolną oceniono jako dobrą, wskazując fakt posiadania dwóch sal komputerowych, sprzętu multimedialnego, dwóch w pełni wyposażonych sal gimnastycznych oraz wyremontowanych sal lekcyjnych.

Drugą placówką, w której przeprowadzono badanie była Szkoła Podstawowa nr 6. W celu wyrównywania szans edukacyjnych najbiedniejszych uczniów Szkoła podejmuje następujące działania: organizacja pozalekcyjnych zajęć wyrównawczych, zajęć korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, a także rozwijających, które nauczyciele prowadzą w ramach swojego pensum; organizacja pomocy w nauce, przy odrabianiu prac domowych, przygotowaniu do sprawdzianu szóstoklasisty, które prowadzą świetlica oraz biblioteka szkolna; udział w projektach współfinansowanych przez fundusze europejskie pt. „Szkoła harmonijnego rozwoju", „Indywidualizacja procesu nauczania uczniów klas I–III szkół podstawowych w Siemianowicach Śląskich"; współpraca ze świetlicą, która działa przy Miejskim Domu Kultury im. dr. H. Jordana.

Zgodnie z deklaracją dyrekcji Szkoła Podstawowa nr 6 angażuje się w działalność na rzecz społeczności lokalnej. Formą tej działalności jest tzw. pedagogizacja skierowana do rodziców uczniów. Polega ona na przekazywaniu rodzicom przez nauczycieli wskazówek dotyczących wychowania, pomocy w nauce, czy zachowań prozdrowotnych. Ponadto placówka inicjuje spotkania rodziców z psychologiem, pedagogiem oraz Policją. Oprócz tego Szkoła Podstawowa nr 6 organizuje imprezy o charakterze lokalnym (np. wieczór poezji), jak również współpracuje z Domem Pomocy Społecznej oraz z Siemianowickim Centrum Kultury.

Placówka podejmuje również współpracę z innymi szkołami, głównie gimnazjalnymi, w zakresie informowania uczniów o ofercie edukacyjnej i organizacji imprez szkolnych. Ponadto wymieniane są doświadczenia nauczycieli w zakresie pracy wychowawczej i dydaktycznej. W przyszłości planowana jest współpraca ze szkołą z Wielkiej Brytanii w ramach programu *e-Twinning*[18].

Dyrekcja Szkoły Podstawowej nr 6 bardzo dobrze oceniła współpracę z organem prowadzącym, argumentując to dobrym przepływem informacji, terminową realizacją zadań, a także możliwością uzyskania wsparcia w związku z problemami występującymi w placówce. Szkoła podejmuje również wspólne działania z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich. Ma to miejsce w ramach Zespołu Interdyscyplinarnego do spraw Przemocy w Rodzinie powołanego w ramach procedury Niebieska Karta, a więc zajmującego się rozwiązywaniem problemu przemocy w rodzinie. Współpraca z MOPS odbywa się również na poziomie konsultacji z pełnomocnikiem do spraw rodzin zastępczych, a także konsultacji nauczycieli z wychowawcami świetlic środowiskowych.

Podobnie jak to miało miejsce w przypadku Szkoły Podstawowej nr 3, Szkoła Podstawowa nr 6 współpracuje z podmiotami rynkowymi. Pozyskuje wsparcie finansowe od lokalnych przedsiębiorców. Uzyskiwane w ten sposób środki przeznaczane są na finansowanie wycieczek szkolnych, wyjazdów uczniów na tzw. zieloną szkołę, a także finansowanie nagród rzeczowych dla uczniów, którzy biorą udział w szkolnych konkursach. W placówce ma także miejsce współpraca z organizacjami trzeciego sektora. Szkoła włącza się w propozycje organizacji, które są skierowane do dzieci. W ramach tej współpracy placówka uczestniczy m.in. w kampanii „Zachowaj trzeźwy

[18] *e-Twinning* to elektroniczna platforma współpracy nauczycieli oraz szkół europejskich. Zob. http://www.etwinning.pl/ [data dostępu: 10.12.2013].

umysł" Stowarzyszenia Producentów i Dziennikarzy Rodzinnych. Ponadto w Szkole działa drużyna harcerska.

Dyrekcja Szkoły Podstawowej nr 6 nie wskazała występowania problemów związanych z bieżącym funkcjonowaniem instytucji. Infrastrukturę szkolną oceniono jako dobrą, co uargumentowano tym, że budynek szkolny jest dostosowany do potrzeb placówki. Dodatkowy atut stanowi również fakt, że Szkoła posiada bezpieczne podwórko.

Ostatnią szkołą podstawową, której Dyrekcja wzięła udział w badaniu ankietowym jest Szkoła Podstawowa nr 11. Placówka ta podejmuje następujące działania, które mają na celu wyrównywanie szans edukacyjnych najbiedniejszych uczniów: pomoc w zakupie podręczników przez organizację kiermaszu podręczników używanych, przekazywanie uczniom ubogim kserokopii podręczników i ćwiczeń; zapewnienie najbardziej potrzebującym uczniom przyborów szkolnych, a także odzieży oraz obuwia (w Szkole zidentyfikowano problem absencji uczniów spowodowanej brakiem obuwia); organizowanie zajęć dydaktyczno-wyrównawczych; udział w projektach współfinansowanych przez fundusze europejskie (w projekcie „Szkoła harmonijnego rozwoju" oraz „Indywidualizacja procesu nauczania uczniów klas I–III szkół podstawowych Siemianowicach Śląskich").

Szkoła Podstawowa nr 11 angażuje się również w działalność na rzecz społeczności lokalnej. Ma to miejsce przez coroczną organizację festynu rodzinnego i udział szkolnej społeczności w akcjach charytatywnych na rzecz osób potrzebujących wsparcia, a także udział w akcjach na rzecz ochrony środowiska naturalnego oraz występy artystyczne uczniów w Domu Pomocy Społecznej oraz w Willi Fitznera. Szkoła współpracuje z innymi placówkami oświatowymi, co ma miejsce przez wymianę doświadczeń między nauczycielami, organizację oraz uczestnictwo w konkursach, integrację uczniów z uczniami Zespołu Szkół Specjalnych, który znajduje się w pobliżu placówki w postaci wspólnych imprez szkolnych.

Dyrekcja Szkoły Podstawowej nr 11 oceniła, iż współpraca z organem prowadzącym jest przeciętna. Jednocześnie zadeklarowano, iż organ prowadzący nie wspiera Szkoły w podejmowanych przez nią działaniach. Szkoła podejmuje natomiast współpracę z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej. Ma to miejsce, podobnie jak w przypadku Szkoły Podstawowej nr 6, dzięki działalności kadry pedagogicznej w Zespole Interdyscyplinarnym do spraw Przemocy w Rodzinie. Ponadto Szkoła wymienia z MOPS doświadczenia oraz informacje na temat form pomocy rodzinom potrzebującym.

Szkoła współpracuje również z prywatnymi firmami, przedsiębiorstwami. Współpraca ta polega na finansowaniu zakupu dodatkowych podręczników dla uczniów, którzy mają trudności w czytaniu i pisaniu. Ponadto prywatna firma stolarska organizuje uczniom zajęcia techniczne, podczas których wykonywane są karmniki dla ptaków, ramki, pojemniki drewniane. Szkoła podejmuje także wspólne przedsięwzięcia z organizacjami pozarządowymi. W placówce działa drużyna harcerska oraz gromada zuchowa. Szkoła włącza się także w akcję „Szlachetna Paczka", którą organizuje Stowarzyszenie „Wiosna".

Dyrekcja Szkoły Podstawowej nr 11 nie zgłosiła problemów związanych z bieżącym funkcjonowaniem placówki, a szkolną infrastrukturę oceniła jako dobrą. Ocena ta wynikała z faktu posiadania dwóch odrębnych budynków (dla klas I–III i IV–VI), co należy pozytywnie ocenić. Ponadto placówka dysponuje szkolnym podwórkiem, dzięki czemu w ciepłe dni uczniowie mogą spędzać przerwy na zewnątrz. Szkoła nie posiada wspólnej szatni dla wszystkich uczniów, co wynika z braku miejsca koniecznego do jej wydzielenia. Szatnie znajdują się w klasopracowniach, dlatego też uczniowie uczą się w jednym miejscu (nie zmieniają sal).

Badanie ankietowe przeprowadzono również w dwóch siemianowickich szkołach gimnazjalnych – w Gimnazjum nr 3 i Gimnazjum nr 4. Dyrekcja pierwszej ze szkół wskazała, że podejmuje następujące działania na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych uczniów najmniej zamożnych: udostępnianie w szkolnej bibliotece darmowych egzemplarzy podręczników, pomoc nauczycieli w postaci zajęć dydaktyczno-wyrównawczych oraz konsultacji przeznaczonych dla uczniów, informowanie uczniów oraz rodziców o możliwości uzyskania wsparcia socjalnego w postaci stypendium szkolnego, przygotowywanie przez nauczycieli pomocy dydaktycznych w postaci kserokopii ćwiczeń oraz podręczników.

Zdaniem dyrekcji Gimnazjum nr 3 podejmuje działania na rzecz lokalnej społeczności. Polegają one na udziale społeczności szkolnej w akcjach charytatywnych, organizacji imprez szkolnych dla społeczności lokalnej, organizacji kiermaszów szkolnych, udziale w akcjach na rzecz ochrony środowiska naturalnego, organizacji zbiórek surowców wtórnych, z których zyski są przeznaczane na pomoc dzieciom niepełnosprawnym. Szkoła podejmuje także wspólne działania z innymi placówkami oświatowymi. Współpraca ta wiąże się z organizacją miejskich zawodów sportowych, organizacją dni otwartych skierowanych dla uczniów szkół podstawowych, prezentowaniem oferty edukacyjnej Gimnazjum w szkołach podstawowych, organizacją konkursów międzyszkolnych.

Współpracę z organem prowadzącym w Gimnazjum nr 3 oceniono jako dobrą. Ocena ta wynika z finansowania bieżących wydatków szkoły, doskonalenia zawodowego nauczycieli, udostępniania uczniom miejskich obiektów sportowych. Jednocześnie szkoła podejmuje wspólne działania z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, które polegają na wzajemnym informowaniu na temat sytuacji bytowej uczniów i ich rodzin, a także informowaniu na temat pomocy, którą oni i ich rodziny otrzymują.

Ponadto Gimnazjum nr 3 korzysta ze wsparcia sektora rynkowego w postaci finansowania nagród rzeczowych przez obcojęzyczne wydawnictwa, pozyskiwanie pomocy dydaktycznych, które stanowią wyposażenie klasopracowni oraz szkolnej biblioteki. Szkoła nie współpracuje z organizacjami pozarządowymi.

Wśród bieżących problemów związanych z funkcjonowaniem szkoły dyrekcja wymieniła słabe zaangażowanie rodziców w sprawy szkoły, a także – wynikającą przede wszystkim z niżu demograficznego – niską rekrutację, która wymusiła zmniejszenie liczby zatrudnionych w placówce nauczycieli. Z kolei infrastrukturę szkolną oceniono jako przeciętną, nie argumentując wskazanej odpowiedzi.

Ostatnią objętą badaniem placówką było Gimnazjum nr 4. W ramach działań, które mają na celu wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów najuboższych, szkoła podejmuje następujące przedsięwzięcia: udzielanie rodzicom uczniów porad na temat wsparcia, które mogą uzyskać w różnego rodzaju instytucjach (np. Urząd Miasta, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, stowarzyszenia, fundacje), organizowanie zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, kół zainteresowań, zajęć sportowych, udzielanie uczniom wsparcia materialnego w postaci przyborów szkolnych, pomocy dydaktycznych, podręczników, udostępnianie uczniom kserokopii podręczników, konsultacje nauczycieli skierowane do uczniów.

Szkoła angażuje się w działania na rzecz lokalnej społeczności. Zaangażowanie to polega na organizowaniu występów teatralnych szkolnego koła aktorskiego w różnego rodzaju instytucjach; spotkaniach uczniów z dziećmi organizowanych w Miejskiej Bibliotece Publicznej w ramach akcji „Cała Polska czyta dzieciom"; udziale w akcjach na rzecz ochrony środowiska naturalnego, organizowaniu „Dnia Bezpieczeństwa" przy współpracy z Urzędem Miasta, Miejskim Centrum Zarządzania Kryzysowego, Wojskowymi Zakładami Mechanicznymi. Gimnazjum nr 4 nie podejmuje współpracy z innymi szkołami.

Dyrekcja Gimnazjum nr 4 nie udzieliła odpowiedzi na pytanie o współpracę z organem prowadzącym. Z kolei na pytanie o wspólne działania po-

dejmowane z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej udzielono odpowiedzi twierdzącej, nie wskazując jednocześnie przykładów takich przedsięwzięć. Gimnazjum nr 4 nie podejmuje wspólnych działań ze sferą biznesu, jednak szkoła współpracuje z organizacjami pozarządowymi. Jest to współpraca polegająca na organizacji zajęć sportowych dla uczniów (przez Śląski Klub Curlingowy), dotyczy ona także rozwiązywania problemu przemocy w rodzinie (współdziałanie ze Śląskim Stowarzyszeniem Pomocy Ofiarom Przestępstw).

Dyrekcja Gimnazjum nr 4 rozpoznała następujące problemy związane z bieżącym funkcjonowaniem szkoły: brak ogrodzenia boisk oraz terenu szkoły, niewyremontowane boiska szkolne, niskie wpływy w postaci składek rodziców na komitet rodzicielski. Infrastruktura szkoły została oceniona jako dobra (z wyjątkiem stanu boisk). W placówce miał miejsce remont w postaci termomodernizacji i malowania, a także wymiany okien i podłóg.

Z informacji uzyskanych w szkołach, które w swoich rejonach mają ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich, wynika, iż placówki te realizują różnego rodzaju działania na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych uczniów najmniej zamożnych. Warto podkreślić, iż są to również przedsięwzięcia współfinansowane z zewnętrznych źródeł, w tym przede wszystkim Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. W związku ze zdiagnozowanym problemem braku podręczników kadra pedagogiczna przebadanych placówek udostępnia uczniom kserokopie podręczników i ćwiczeń, a także stwarza warunki darmowego do nich dostępu w szkolnych bibliotekach. Ponadto większość szkół wymienia się doświadczeniami i podejmuje współpracę z innymi placówkami oświatowymi. Szkoły angażują się również w działalność na rzecz społeczności lokalnej. Są to przedsięwzięcia skierowane głównie do rodziców uczniów (otwarte imprezy szkolne) lub akcje charytatywne czy akcje o charakterze ochrony środowiska naturalnego. Wiele placówek otrzymuje wsparcie ze strony prywatnych firm i przedsiębiorstw. Jest to głównie pomoc materialna. Ponadto większość szkół współpracuje z organizacjami pozarządowymi – korzystając z udzielanego przez nie wsparcia lub też włączając się w działalność charytatywną organizacji. Organizacje pozarządowe współpracujące z placówkami prowadzą również działalność hobbystyczną, za przykład może posłużyć Związek Harcerstwa Polskiego czy Śląski Klub Curlingowy. Niekorzystną informację stanowi natomiast przeciętna ocena działalności organu prowadzącego, a więc miasta na prawach powiatu Siemianowice Śląskie, dokonana przez dwie z pięciu placówek. W dodatku należy przypuszczać, iż ocena ta ma charakter zachowawczy, gdyż jej uzasadnienie wiąże się z krytyką or-

ganu prowadzącego. Tylko dyrekcja Szkoły Podstawowej nr 6 wskazała, że współpraca ta jest bardzo dobra. Wszystkie objęte badaniem szkoły współpracują z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, wymieniając się wiedzą na temat uczniów i ich dotkniętych zjawiskiem ubóstwa rodzin. Nauczyciele placówek wchodzą również w skład Interdyscyplinarnego Zespołu do spraw Przemocy w Rodzinie.

Zjawisko ubóstwa wpływa na zmniejszenie szans na odniesienie edukacyjnego sukcesu. Szanse te obniża również jego przestrzenna koncentracja. W gettach biedy w miastach wychowują się dzieci i młodzież, które dziedziczą od rodziny oraz środowiska lokalnego negatywne wzorce zachowań, w tym również te związane z edukacją. Przeprowadzone w Siemianowicach Śląskich badania potwierdzają fakt istnienia tego problemu. Szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w tym mieście są mniejsze od szans ich rówieśników, którzy odbierają edukację w innych jego częściach. Co więcej, beneficjenci zasiłków okresowych mieszkający w obszarach wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich to zazwyczaj osoby dotknięte zjawiskiem chronicznego ubóstwa, bezrobotne i legitymujące się niskim stopniem wykształcenia. W dodatku należy przypuszczać, iż pobieranie pomocy socjalnej stało się dla nich sposobem na życie. Nie dostrzegają oni szans na znalezienie pracy, a tym samym poprawę trudnej sytuacji życiowej, w której się znajdują. Wychowujące się w takich środowiskach dzieci prawdopodobnie powielą, począwszy od niskiego poziomu wykształcenia, losy swoich rodziców. Z tego względu niezbędne jest prowadzenie działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy. Działania te również zostały poddane ocenie w procesie badawczym. Badania przeprowadzone w instytucjach lokalnej publicznej polityki społecznej oraz w szkołach wykazały brak spójności w podejmowanych przez różne podmioty przedsięwzięciach. Pozytywnie należy ocenić działalność Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. W nieco gorszym świetle prezentują się inicjatywy podejmowane przez siemianowicki magistrat.

Zakończenie

Niniejszy raport na temat szans edukacyjnych został oparty o *casus* miasta Siemianowice Śląskie. Występujące w mieście problemy uznano za egzemplifikację problemów miast poprzemysłowych Górnego Śląska. Szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z Siemianowic Śląskich można ocenić jako niskie. Co gorsza, dalsze ich obniżenie dotyczy zwłaszcza mieszkańców wyznaczonych w mieście obszarów wielkomiejskiej biedy.

Obszary wielkomiejskiej biedy desygnują sąsiadujące ze sobą ulice miast, na których zjawisko ubóstwa występuje w szczególnie dużym natężeniu – procentowy udział świadczeniobiorców zasiłków okresowych jest w nich większy niż w innych częściach miasta. Mechanizm powstawania takich gett biedy jest związany z prowadzeniem przez gminę polityki mieszkaniowej, która stanowi niezwykle kosztochłonną i przez to przysparzającą wielu trudności dyscyplinę polityki społecznej. Gmina, dysponując ograniczonymi środkami finansowymi, jest zobowiązana do zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych, w tym również związanych z mieszkalnictwem socjalnym swoich mieszkańców. Jak już wspomniano, lokale socjalne wyznaczane są z reguły w substandardowej substancji mieszkaniowej, która zazwyczaj, w przypadku miast, znajduje się przy jednej ich ulicy, na jednym osiedlu czy też w jednej dzielnicy. W taki właśnie sposób w Siemianowicach Śląskich powstały enklawy ubóstwa. Miasto wyznaczyło bowiem lokale socjalne w przedwojennej zabudowie, która znajduje się w dzielnicy Centrum. To wzmocniło tylko obraz Siemianowic Śląskich, zgodnie z którym są one miastem kontrastów, gdzie jednocześnie mamy do czynienia ze spauperyzowanym centrum oraz z relatywnie bardziej zamożnymi dzielnicami znajdującymi się na jego obrzeżach. Zamieszkiwanie w obszarze wielkomiejskiej biedy połączone z doświadczaniem ubóstwa staje się przyczynkiem niskich szans eduka-

cyjnych dzieci i młodzieży, które w dodatku wydają się być jeszcze niższe niż szanse uczniów ubogich, nieżyjących w getcie biedy. Wynika to z faktu, że mogą oni czerpać negatywne wzorce nie tylko od rodziny, ale również z najbliższego środowiska lokalnego (sąsiadów, kolegów, koleżanek).

Z przeprowadzonego wśród mieszkańców obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich wywiadu kwestionariuszowego płyną negatywne konstatacje.

1. W statystycznym gospodarstwie domowym ankietowanych wychowuje się jedno dziecko, zatem siemianowicka bieda nie jest skorelowana z wielodzietnością. Ankietowani cechują się niskim poziomem wykształcenia, a podstawowym źródłem ich dochodu są formy niezarobkowe. Ponadto doświadczają oni chronicznego ubóstwa.
2. Respondenci prezentują wysokie aspiracje edukacyjne względem swoich dzieci.
3. Ankietowani ocenili uzyskiwane wyniki osiągane przez ich dzieci w szkole jako dobre, choć przyznali, że część z nich ma problemy szkolne – powtarza lub powtarzało klasę, a także wagaruje.
4. Respondenci pozytywnie wypowiadali się na temat kompetencji nauczycieli i współpracy z nimi, przyznali jednak, że w sposób przeciętny angażują się w życie szkoły i klasy. Stwierdzili również, że ich dzieci potrzebują dodatkowego wsparcia w postaci korepetycji.
5. Ankietowani deklarowali, że udzielają dzieciom pomocy w nauce, a także organizują im czas wolny, jednak znaczny udział odpowiedzi wskazujących, że formą jego spędzania jest wspólne oglądanie telewizji, dyskredytuje wcześniejszą deklarację. Ponadto nie posiadają oni w mieszkaniu wielu książek, co może świadczyć o niskim poziomie czytelnictwa wśród respondentów.
6. Ankietowani przyznali, że miejsce, w którym mieszkają, nie należy do bezpiecznych. Co więcej, większość z nich stwierdziła, że koledzy i koleżanki ich dzieci mają na nie zły wpływ.
7. Respondenci negatywnie ocenili pomoc udzielaną przez lokalne instytucje zajmujące się polityką społeczną. Uznali ją za niewystarczającą.

Wyniki badania świadczą o tym, że mieszkańcy obszarów wielkomiejskiej biedy doświadczają chronicznego ubóstwa i prezentują postawy roszczeniowe. Pomimo wysokich aspiracji względem edukacji swoich dzieci i wysokiej oceny ich zdolności uczenia się dzieci przejawiają problemy związane z edukacją, a także potrzebują wsparcia w postaci dodatkowych lekcji (korepetycji). Deklarowany podczas wywiadu wpływ środowiska lokalnego jest rów-

nież niekorzystny. Wszystko to sprawia, że obszar wielkomiejskiej biedy nie stanowi dobrego miejsca do życia i wychowywania dzieci.

Badania w postaci ankiety audytoryjnej przeprowadzonej wśród uczniów trzecich klas gimnazjów w Siemianowicach Śląskich, a także analiza wyników egzaminów zewnętrznych szkół podstawowych i gimnazjalnych potwierdziły dysponowanie przez uczniów zamieszkujących obszary wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich niskimi szansami na odniesienie edukacyjnego sukcesu. Wnioski z nich płynące świadczą o tym, że dzieci i młodzież uczące się w placówkach szkolnych, które w swoich rejonach zawierają ulice włączone w poczet obszarów wielkomiejskiej biedy, odnoszą gorsze rezultaty szkolne niż ich rówieśnicy z pozostałych szkół w mieście. Sytuację pogarsza również fakt, że uczniowie z Siemianowic Śląskich notują słabsze rezultaty szkolne niż przeciętne wyniki osiągane w skali województwa śląskiego oraz w skali ogólnokrajowej. Również z analizy współczynników skolaryzacji (brutto i netto) przeprowadzonej dla Siemianowic Śląskich, miast Górnośląskiego Związku Metropolitalnego oraz województwa śląskiego i Polski jako całości wynika konstatacja o słabej kondycji siemianowickiej oświaty. Oznacza to, że niskie szanse edukacyjne, którymi cechują się uczniowie z Siemianowic Śląskich (w stosunku do pozostałych uczniów w Polsce i w województwie śląskim), zostają jeszcze bardziej obniżone w przypadku, gdy zamieszkują oni obszary wielkomiejskiej biedy.

Do negatywnych konstatacji prowadzą także refleksje nad zarządzaniem siemianowickimi placówkami oświatowymi, których jest zbyt dużo w stosunku do liczby uczniów, co – jak uprzednio omówiono – wcale nie przekłada się na lepsze rezultaty szkolne. Dotyczy to zwłaszcza szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Zmiany w tym zakresie wydają się nieuniknione. Świadczy o tym przede wszystkim rachunek ekonomiczny. Jednak trzeba sobie zdawać sprawę, że wiążą się one z trudnymi i niepopularnymi politycznie decyzjami polegającymi na zwolnieniach pracowników oświaty i likwidacji niektórych placówek. Gdyby jednak zostały one dokonane, a uczniów ze zlikwidowanych placówek przeniesiono by do innych siemianowickich szkół, wygenerowane w ten sposób oszczędności można by było przeznaczyć na wzmocnienie działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych, w tym tych skierowanych do dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy. Problem polega na tym, że osoby zarządzające do tej pory oświatą w mieście zdają się nie traktować kwestii związanych z ubóstwem jako tych, którymi również powinni się zajmować, nie tylko poprzez przyznawanie stypendiów szkolnych.

Za prowadzenie działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy główną odpowiedzialność ponosi samorząd terytorialny. W przypadku miast na prawach powiatu jest to gmina, która realizuje również zadania postawione przed powiatem. To samorząd prowadzi politykę mieszkaniową i w związku z tym odpowiada za powstawanie enklaw ubóstwa. Dlatego też to właśnie samorząd jest odpowiedzialny za niwelowanie tego problemu, a jedynym możliwym rozwiązaniem wydaje się wyznaczanie lokali socjalnych w różnych częściach miasta. Jednak takie działanie mogłoby spowodować opór mieszkańców sąsiednich lokali, co może stanowić barierę uniemożliwiającą jego wdrożenie[1]. Stąd też należy rozważyć podjęcie zmian w zakresie mieszkalnictwa socjalnego być może – w obliczu niskiej efektywności przedsięwzięć samorządowych – w kierunku zwiększenia odpowiedzialności instytucji centralnych za jego prowadzenie. Ponadto rolę samorządu w zakresie dążenia do równości szans edukacyjnych wzmacnia fakt, że jest on organem prowadzącym szkoły, a także realizuje politykę socjalną państwa, w tym w szczególności odpowiada za prowadzenie działań z zakresu pomocy społecznej.

Przykład miasta Siemianowice Śląskie pokazuje, że postawiony przed samorządem terytorialnym cel, jakim jest wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy, nie jest w pełni realizowany. Wynika to przede wszystkim z niedoskonałej współpracy pomiędzy podmiotami, które te działania prowadzą oraz ich adresatami. Nie należy bowiem zapominać, że ta sama jednostka, która jest zarejestrowana jako osoba bezrobotna w Powiatowym Urzędzie Pracy może być jednocześnie beneficjentem zasiłków okresowych, zamieszkiwać w lokalu socjalnym, pobierać dodatek mieszkaniowy, a jeżeli wychowuje ona dzieci – może również korzystać ze świadczeń rodzinnych oraz ze stypendium lub zasiłku szkolnego. W dodatku adresat socjalnej pomocy państwa, często prezentując roszczeniowe postawy, traktuje uzyskiwaną w ten sposób pomoc jako źródło dochodu i nie jest skłonny do podejmowania wymagających większego zaangażowania kroków, które mogłyby go doprowadzić do socjalnego uniezależnienia

[1] Opór ten byłby jeszcze większy, gdyby podjęto próbę likwidacji obszarów wielkomiejskiej biedy poprzez wymeldowanie ich mieszkańców i zameldowanie ich w lokalach wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu gminy znajdujących się w różnych częściach miasta. Działanie to wymagałoby jednocześnie wymeldowania osób zamieszkujących te mieszkania i zameldowanie ich w obszarach wielkomiejskiej biedy. Takie przedsięwzięcie należy raczej traktować jako *political fiction*.

się od państwa. Stąd też wynika utrudniona rola instytucji udzielających tego typu pomocy, która polega na skłonieniu adresata do współdziałania i skierowaniu do niego kompleksowych usług społecznych.

Zgodnie z deklaracjami udzielonymi podczas wywiadów częściowo skategoryzowanych, przeprowadzonych w instytucjach lokalnej polityki społecznej, podmioty te podejmują działania zmierzające do wyrównania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy. Za tego typu działalność pozytywnie wyróżnić można Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, który nawiązuje również współpracę z Powiatowym Urzędem Pracy. Niestety w międzyinstytucjonalną współpracę nie włącza się siemianowicki magistrat. Problem niskich szans edukacyjnych dostrzegają również dyrektorzy placówek szkolnych, do których skierowana była ankieta audytoryjna, żadna jednak z wymienionych instytucji nie znalazła jeszcze rozwiązania, które zniwelowałoby tę kwestię.

Na usprawiedliwienie niskiej skuteczności podejmowanych w Siemianowicach Śląskich przedsięwzięć o charakterze socjalnym oraz wyrównawczym trzeba zauważyć, iż nie stanowi ona ewidentnego zaniedbania, wynika raczej z trudnego środowiska poindustrialnej przestrzeni miejskiej, do którego kierowane są działania. Jest zatem poniekąd dziedzictwem okresu Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej i transformacji systemowej.

Podsumowując prowadzone w pracy rozważania, wypunktowano cztery główne wnioski:

1. Dzieci i młodzież z Siemianowic Śląskich osiągają gorsze rezultaty szkolne niż ich rówieśnicy z pozostałych miast Górnośląskiego Związku Metropolitalnego, województwa śląskiego, a także gorsze niż przeciętne rezultaty osiągane w skali kraju. Z tego powodu szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z Siemianowic Śląskich są niższe niż szanse ich rówieśników.
2. W Siemianowicach Śląskich wyraźnie można wyodrębnić cztery obszary wielkomiejskiej biedy: obszar I – Nowy Świat, obszar II – Centrum, obszar III – Huta Laura, obszar IV – Hugo.
3. Dzieci i młodzież z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich osiągają gorsze rezultaty szkolne niż ich rówieśnicy z pozostałych części miasta, zatem szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w mieście są mniejsze niż ich rówieśników.
4. Rodziców dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich cechuje niski poziom wykształcenia, chroniczne bezrobocie i ubóstwo. Co więcej, prezentują oni postawy wyuczonej bezradności i nie chcą zmieniać swojej sytuacji życiowej.

Scharakteryzowana w raporcie kondycja siemianowickiej oświaty, w tym przede wszystkim szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy, nie napawają optymizmem. Sytuacja ta wymaga podjęcia natychmiastowych działań o charakterze interwencyjnym, czyli wzmocnienia, a być może nawet zredefiniowania podejmowanych przedsięwzięć mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych. Działania te powinny być skierowane głównie do uczniów i ich rodzin. Mają one bowiem zapobiegać wielopokoleniowemu dziedziczeniu ubóstwa. Wśród nich wskazać należy przede wszystkim zmniejszenie w mieście liczby placówek szkolnych przez likwidację niektórych z nich lub połączenie ich z innymi. W ten sposób przy malejącej liczbie uczniów możliwe będzie bardziej racjonalne wydatkowanie pieniędzy przeznaczonych na oświatę. Ponadto warto byłoby zarówno zwiększyć zakres współpracy nauczycieli, pedagogów i psychologów z pracownikami socjalnymi i asystentami rodziny oraz innymi instytucjami lokalnej polityki społecznej, jak i wzmocnić wychowawczą funkcję szkoły. By to osiągnąć, niezbędne jest skierowanie środków finansowych na te formy wsparcia, ale także duże zaangażowanie i chęć niesienia pomocy, które powinny przejawiać osoby pracujące z uczniem i rodziną.

Prowadzone przez samorząd terytorialny działania mające na celu zwiększenie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich powinny być organizowane zgodnie z paradygmatem wielosektorowej i aktywnej polityki społecznej. Oznacza to, że adresatów (uczniów i ich rodziny) tych przedsięwzięć należy czynnie w nie włączać. Co więcej, w poprawę szans na osiągnięcie przez dzieci i młodzież sukcesu edukacyjnego powinny angażować się trzy sektory polityki społecznej. Rolą sektora państwowego, a zatem również samorządu terytorialnego, jest tworzenie ram prawnych i finansowych. Ponosi on także odpowiedzialność za włączanie w działania na rzecz poprawy szans edukacyjnych instytucji drugiego (podmiotów rynkowych) i trzeciego sektora (organizacji pozarządowych). Drugi sektor, dysponując kapitałem finansowym, mógłby wspierać dzieci i młodzież z obszarów wielkomiejskiej biedy poprzez np. stypendia naukowe skierowane do młodzieży, organizację bezpłatnych wyjazdów szkoleniowych, praktyk, wycieczek krajoznawczych, wizyty w instytucjach kultury. Trzeci natomiast, znajdujący się najbliżej obywatela i dzięki temu najlepiej rozumiejący jego potrzeby, powinien inicjować nowe formy pomocy, oparte przede wszystkim na usługach społecznych. W kontekście zawodności wsparcia socjalnego w formie pieniężnej i rzeczowej ten rodzaj pomocy wydaje się być szczególnie pożądany.

Aneks

Załącznik 1. Wykaz problemów badawczych zawartych w kwestionariuszu wywiadu

I. Kompetencje i aspiracje edukacyjne

1. Kompetencje edukacyjne rodziców.
2. Aspiracje edukacyjne rodziców.
3. Aspiracje edukacyjne rodziców względem dzieci.
4. Ocena kompetencji intelektualnych dziecka.
5. Ocena aspiracji edukacyjnych środowiska koleżeńskiego dziecka.

II. System edukacji w opinii rodziców

1. Wsparcie pedagogiczne udzielane przez nauczycieli, pedagogów w szkole lub przedszkolu.
2. Relacje dziecko–szkoła, dziecko–przedszkole.
3. Relacje rodzice–szkoła, rodzice–przedszkole.
4. Relacje rodzice–nauczyciel.
5. Kompetencje pedagogiczne nauczycieli.
6. Oczekiwania względem systemu oświaty i szkoły.
7. Uczestnictwo dziecka w zajęciach dodatkowych.

III. Szanse edukacyjne

1. Etap edukacyjny, na którym znajduje się dziecko.
2. Ocena efektów kształcenia dziecka.

3. Uczestnictwo dziecka w edukacji przedszkolnej.
4. Zjawisko powtarzania klasy.
5. Problem wagarowania.

IV. Wpływ rodziny

1. Zewnętrzne w stosunku do dziecka możliwości uczenia się, odrabiania lekcji.
2. Organizacja czasu wolnego dziecka przez rodziców.
3. Wzorce edukacyjne.
4. Możliwości organizacji dziecku letniego wypoczynku.
5. Możliwości zapewnienia dziecku stosownej do pory roku odzieży.
6. Możliwości zapewnienia dziecku zabawek.
7. Spożywanie posiłków przez członków gospodarstwa domowego.

V. Wpływ środowiska lokalnego

1. Patologie społeczne występujące w środowisku lokalnym.
2. Patologie społeczne występujące w środowisku koleżeńskim dziecka.
3. Wsparcie sąsiadów i innych osób trzecich.

VI. Wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej

1. Pomoc organizacji pozarządowych.
2. Ocena działalności władz samorządowych na rzecz osób najmniej zamożnych.
3. Ocena działalności Powiatowego Urzędu Pracy.
4. Ocena działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej.

Załącznik 2. Kwestionariusz wywiadu wraz z materiałami dodatkowymi (zgodą na udział w badaniu, kartą respondenta)

Temat badań: Polityka wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy na przykładzie miasta Siemianowice Śląskie

Nr

MODUŁ A: Dzieci w gospodarstwie domowym

1. Ile dzieci, które nie ukończyły 18. roku życia – nie są pełnoletnie – wychowuje Pan(-i) we wspólnym gospodarstwie domowym *(rok urodzenia 1994 i późniejsze)*?

2. Proszę wskazać rok urodzenia dzieci od najstarszego do najmłodszego *(ewentualnie wiek dzieci, dotyczy dzieci niepełnoletnich)*:
   1) ..... lub .....
   2) ..... lub .....
   3) ..... lub .....
   4) ..... lub .....
   5) ..... lub .....
   6) ..... lub .....
   7) ..... lub .....
   8) ..... lub .....
   9) ..... lub .....
   10) ..... lub .....

MODUŁ B: Aspiracje edukacyjne

3. Jak ocenia Pan(-i) swoją umiejętność czytania?
   1) jest bardzo dobra
   2) jest dobra
   3) jest przeciętna (średnia)
   4) jest słaba
   5) jest bardzo słaba
   6) nie potrafię pisać
   97) trudno powiedzieć
   98) odmowa odpowiedzi

4. Proszę sięgnąć pamięcią do Pana(-i) szkolnych lat. Jaki stopień trudności sprawiała wówczas Panu(-i) nauka?
   1) nie sprawiała mi żadnych trudności
   2) sprawiała mi niewielkie trudności
   3) sprawiała mi przeciętne (średnie) trudności
   4) sprawiała mi duże trudności
   5) sprawiała mi bardzo duże trudności
   97) trudno powiedzieć
   98) odmowa odpowiedzi

5. Jakie były w szkole podstawowej Pana(-i) plany na przyszłość związane z edukacją (nauką)?
   1) chciałem(-am) ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie
   2) chciałem(-am) ukończyć szkołę maturalną (liceum ogólnokształcące, liceum zawodowe/liceum profilowane lub technikum) i/lub zdać maturę
   3) chciałem(-am) ukończyć technikum i/lub zdać egzamin potwierdzający moje kwalifikacje zawodowe
   4) chciałem(-am) ukończyć szkołę zawodową/zasadniczą szkołę zawodową i/lub zdać egzamin potwierdzający moje kwalifikacje zawodowe
   5) chciałem(-am) ukończyć 8-letnią szkołę podstawową lub gimnazjum

6) chciałem(-am) ukończyć 6-letnią szkołę podstawową (w typowych przypadkach 6-letnią SP kończyły osoby z rocznika 1986 i młodsze)
7) nie chciałem(-am) ukończyć żadnej szkoły
8) nie miałem(-am) planów
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

6. Jak Pan(-i) ocenia zdolność uczenia się Pana(-i) dziecka *(proszę uzupełnić tabelę dla każdego dziecka, które uczęszcza do klasy zerowej lub jest uczniem i nie skończyło 18 lat, w kolejności od najstarszego)*?
1) uczenie się nie sprawia mu żadnych trudności
2) uczenie się sprawia mu niewielkie trudności
3) uczenie się sprawia mu przeciętne (średnie) trudności
4) uczenie się sprawia mu duże trudności
5) uczenie się sprawia mu bardzo duże trudności
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

7. Jaki poziom wykształcenia chciałby(-aby) Pan(-i), żeby zdobyło Pana(-i) dziecko?
1) chcę, żeby ukończyło szkołę wyższą i/lub zdobyło wyższe wykształcenie
2) chcę, żeby ukończyło szkołę maturalną (liceum ogólnokształcące, liceum profilowane lub technikum) i/lub zdało egzamin maturalny
3) chcę, żeby ukończyło zasadniczą szkołę zawodową i/lub zdało egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe
4) chcę, żeby ukończyło gimnazjum i/lub zdało egzamin gimnazjalny
5) chcę, żeby ukończyło szkołę podstawową
6) nie chcę, żeby ukończyło jakiejkolwiek szkoły
7) nie mam żadnych planów
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

8. Według Pana(-i) zdania, jaki poziom wykształcenia chce osiągnąć większość najbliższych kolegów lub koleżanek Pana(-i) dziecka?
   1) chce ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie
   2) chce ukończyć szkołę maturalną (liceum ogólnokształcące, liceum profilowane lub technikum) i/lub zdać egzamin maturalny
   3) chce ukończyć zasadniczą szkołę zawodową i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe
   4) chce ukończyć gimnazjum i/lub zdać egzamin gimnazjalny
   5) chce ukończyć szkołę podstawową
   6) nie chce ukończyć żadnej szkoły
   7) nie ma planów
   97) trudno powiedzieć
   98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

MODUŁ C: Szanse edukacyjne

9. Do jakiej placówki uczęszcza Pana(-i) dziecko?
   1) klasa zerowa w przedszkolu lub w szkole podstawowej
   2) szkoła podstawowa
   3) szkoła podstawowa specjalna
   4) gimnazjum
   5) gimnazjum specjalne
   6) szkoła ponadgimnazjalna
      Dopytać o typ:
      A) liceum ogólnokształcące
      B) liceum profilowane
      C) technikum
      D) zasadnicza szkoła zawodowa

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi
7) szkoła ponadgimnazjalna specjalna
8) moje dziecko nie uczęszcza do przedszkola ani do szkoły
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
typ	typ	typ	typ	typ	typ	typ	typ	typ	typ
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

10. Czy Pana(-i) dziecko uczęszczało do przedszkola (nie dotyczy klasy zerowej)?
1) tak (*dopytać o wiek rozpoczęcia edukacji przedszkolnej)*:
A) 2–3 lata
B) 3–4 lata
C) 4–5 lat
D) w wieku 5 lat
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi
2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

11. Jaka jest Pana(-i) opinia na temat uczestnictwa polskich dzieci w edukacji przedszkolnej?

1) dobrze, gdy dzieci zaczynają uczęszczać do przedszkola w jak najmłodszym wieku
2) dzieci powinny uczęszczać do przedszkola, ale na pewno nie w wieku dwóch lub trzech lat
3) nie ma potrzeby wysyłania dzieci do przedszkola
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

12. Jaka jest Pana(-i) zdaniem główna przyczyna, z powodu której duża część Polaków nie wysyła swoich dzieci do przedszkola *(można wskazać jedną odpowiedź)*?
1) opieka przedszkolna jest zbyt droga
2) w publicznych przedszkolach jest za mało miejsc
3) co najmniej jeden z rodziców nie pracuje i w związku z tym zapewnia opiekę dzieciom
4) rodzice najpierw szukają wsparcia rodziny, prosząc babcie, dziadków lub innych jej członków o opiekę nad dziećmi
5) przedszkola w Polsce nie spełniają odpowiednich standardów, dlatego rodzice nie chcą wysyłać do nich swoich dzieci
6) rodzice są w stanie lepiej wychować swoje dziecko niż nauczyciel przedszkola, który ma pod opieką dużą grupę dzieci
7) dziecko powinno wykonywać drobne obowiązki w gospodarstwie domowym, dlatego nie chodzi do przedszkola
8) w najbliższej okolicy nie ma placówki przedszkolnej
9) inna, *jaka?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

13. Czy Pana(-i) dziecko uczęszcza lub uczęszczało do klasy zerowej?
1) tak
2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

14. Czy Pana(-i) dziecko powtarza lub powtarzało klasę?
    1) tak (*dopytać o główny – jeden – powód)*:
        A) zła praca nauczyciela z dzieckiem
        B) brak zdolności uczenia się, zdobywania nowej wiedzy
        C) brak chęci uczenia się, zdobywania nowej wiedzy
        D) długotrwała choroba
        E) chęć zaimponowania kolegom
        F) wagarowanie
        G) problemy z alkoholem lub narkotykami
        H) zachowania o charakterze przestępczym
        I) inny, *jaki?* ……..
        97) trudno powiedzieć
        98) odmowa odpowiedzi
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

15. Czy Pana(-i) dziecko wagaruje lub wagarowało?
    1) tak (*dopytać o główny – jeden – powód)*:
        A) zła praca nauczyciela z dzieckiem
        B) niechęć do szkoły i nauczycieli
        C) chęć zaimponowania kolegom
        D) namowa kolegów i obawa przed napiętnowaniem z ich strony
        E) lenistwo
        F) wykonywanie drobnych prac w czasie, który powinno ono spędzać w szkole
        G) inny, *jaki?*…….
        97) trudno powiedzieć
        98) odmowa odpowiedzi
    2) nie

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

16. Jak określiłby(-aby) Pan(-i) oceny (dotyczy również ocen opisowych w klasie zerowej oraz w klasach I–III szkoły podstawowej) uzyskiwane w szkole przez Pana(-i) dziecko *(wybrać jedną odpowiedź – oceny, które przeważają)*?
    1) celujące
    2) bardzo dobre
    3) dobre
    4) dostateczne
    5) dopuszczające
    6) niedostateczne
    7) nie mam takiej wiedzy
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

17. Jaką ocenę z zachowania uzyskało Pana(-i) dziecko w poprzednim roku szkolnym?
    1) wzorową
    2) bardzo dobrą
    3) dobrą
    4) poprawną
    5) nieodpowiednią
    6) naganną
    7) moje dziecko jeszcze nie otrzymało oceny z zachowania

8) nie mam takiej wiedzy
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

Dopytać o główny – jeden – powód otrzymania przez dziecko danej oceny:

A) moje dziecko angażowało się w życie szkoły i klasy
B) moje dziecko było uznawane przez nauczycieli za grzeczne
C) moje dziecko było uznawane przez nauczycieli za dobrego ucznia
D) moje dziecko było uznawane przez nauczycieli za niegrzeczne
E) moje dziecko było przez nauczycieli uznawane za złego ucznia
F) moje dziecko wagarowało
G) moje dziecko nie uczęszczało do szkoły z przyczyn innych niż wagary
H) moje dziecko zachowywało się podobnie jak jego koledzy/ koleżanki z klasy
I) moje dziecko nie było lubiane przez nauczycieli
J) moje dziecko przejawiało zachowania o charakterze przestępczym
K) inny, *jaki?*……..
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

MODUŁ D: System edukacji w opinii rodziców

18. W jakim stopniu Pana(-i) zdaniem polska szkoła gwarantuje uczniom szansę na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu naukowego, sportowego, artystycznego bądź innego?
    1) bardzo dużym
    2) dużym

3) przeciętnym (średnim)
4) małym
5) bardzo małym
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

19. Pana(-i) zdaniem szkoła i nauczyciele w Polsce powinni kłaść największy nacisk na *(można wskazać jedną odpowiedź)*:
    1) naukę konkretnego zawodu
    2) zdobywanie wiedzy o charakterze ogólnym
    3) nabywanie umiejętności uczenia się
    4) kształtowanie zdolności pracowania w grupie
    5) przekazywanie wartości i kształtowanie postaw
    6) inny, *jaki?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

20. Jak Pan(-i) ocenia kompetencje (umiejętności, zdolności) pedagogiczne polskich nauczycieli (podejście do dzieci, łatwość pracy z nimi, zrozumienie dla ich problemów)?
    1) są bardzo duże
    2) są duże
    3) są przeciętne (średnie)
    4) są małe
    5) są bardzo małe
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

21. Jak Pana(-i) zdaniem nauczyciele w Polsce są przygotowani do pracy z uczniem trudnym, sprawiającym problemy wychowawcze lub edukacyjne?
    1) bardzo dobrze
    2) dobrze
    3) przeciętnie (średnio)
    4) źle
    5) bardzo źle
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

22. Jak Pan(-i) ocenia współpracę nauczycieli szkoły/przedszkola Pana(-i) dziecka z rodzicami?
    1) jest bardzo dobra
    2) jest dobra
    3) jest przeciętna (średnia)
    4) jest zła
    5) jest bardzo zła
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

23. Jak określa Pan(-i) swoje zaangażowanie w życie szkoły lub klasy Pana(-i) dziecka?
    1) angażuję się w bardzo dużym stopniu *(przejdź do pytania 25 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
    2) angażuję się w dużym stopniu *(przejdź do pytania 25 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
    3) angażuję się w przeciętnym (średnim) stopniu *(przejdź do pytania 25 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
    4) angażuję się w małym stopniu
    5) angażuję się w bardzo małym stopniu
    6) nie angażuję się w życie szkoły i klasy
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

24. Proszę wskazać główną przyczynę Pana(-i) nieangażowania się w życie szkoły lub klasy lub angażowania się w niewielkim stopniu *(pytanie zadać w stosunku do dzieci, co do których respondent wskazał w pytaniu 23 odpowiedź 4, 5 lub 6, można wskazać jedną odpowiedź)*:
    1) nie mam czasu ze względu na obowiązki zawodowe

2) nie mam czasu ze względu na obowiązki rodzinne
3) nie mam czasu ze względu na inny powód, *jaki?*……
4) nie odczuwam potrzeby angażowania się
5) nie angażuję się ze względu na zły stan zdrowia
6) nie potrafię porozumieć się z nauczycielami, dyrekcją szkoły/przedszkola
7) szkoła wzbudza we mnie negatywne emocje, więc wolę jej unikać
8) mam za dużo własnych problemów, żeby angażować się w dodatkową działalność
9) inna, *jaka?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

25. Jak Pan(-i) ocenia wsparcie pedagogiczne i opiekę udzielaną Pana(-i) dziecku przez nauczycieli w szkole/przedszkolu?
1) ma ono bardzo duże znaczenie dla mojego dziecka
2) ma ono duże znaczenie dla mojego dziecka
3) ma ono przeciętne (średnie) znaczenie dla mojego dziecka
4) ma ono małe znaczenie dla mojego dziecka
5) ma ono bardzo małe znaczenie dla mojego dziecka
6) nauczyciel nie wspiera w żadnym stopniu mojego dziecka
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

26. Jak Pan(-i) ocenia działalność szkolnego/przedszkolnego pedagoga lub psychologa na rzecz Pana(-i) dziecka?
1) bardzo dobrze
2) dobrze
3) przeciętnie (średnio)
4) źle

5) bardzo źle
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

27. Jak często bywa Pan(-i) bądź drugi z rodziców (prawny opiekun) dziecka na wywiadówkach lub innych spotkaniach rodziców z nauczycielami, dyrekcją szkoły/przedszkola?
    1) na każdym spotkaniu *(przejdź do pytania 29 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
    2) na większości takich spotkań
    3) na co drugim spotkaniu
    4) raczej sporadycznie, rzadko
    5) nigdy
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

28. Proszę wskazać najczęstszy powód Pana(-i) bądź drugiego z rodziców (prawnego opiekuna) nieobecności na wywiadówkach lub innych spotkaniach rodziców z nauczycielami, dyrekcją szkoły/przedszkola *(zadać w stosunku do dzieci, co do których w pytaniu 27 respondent udzielił odpowiedzi 2–5, można wskazać jedną odpowiedź)*:
    1) nie mam czasu ze względu na obowiązki zawodowe
    2) nie mam czasu ze względu na obowiązki rodzinne
    3) nie mam czasu ze względu na inny powód, *jaki?*……
    4) dziecko nie informuje mnie o spotkaniu
    5) nie uczestniczę ze względu na zły stan zdrowia
    6) informacje przekazywane na takich spotkaniach nie są mi potrzebne
    7) nie potrafię porozumieć się z nauczycielem prowadzącym spotkanie

8) szkoła wzbudza we mnie negatywne emocje, więc wolę jej unikać
9) inny, *jaki?*…….
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

29. Jak Pan(-i) ocenia stosunek Pana(-i) dziecka do nauczycieli?
1) nauczyciel jest dla niego autorytetem i wychowawcą
2) nauczyciel jest dla niego skarbnicą wiedzy
3) nauczyciel jest dla niego starszym kolegą, partnerem, przyjacielem
4) nauczyciel jest dla niego obiektem żartów
5) nauczyciel jest dla niego wrogiem
6) nauczyciel jest mu obojętny
7) inny, *jaki?* …….
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

30. Które stwierdzenie według Pana(-i) najlepiej określa stosunek Pana(-i) dziecka do szkoły *(można wskazać jedną odpowiedź)*?
1) szkoła ze względu na swoją opiekuńczą funkcję jest dla niego drugim domem
2) szkoła jest dla niego miejscem rozwijania pasji i talentów
3) szkoła jest dla niego miejscem spotkań towarzyskich
4) szkoła wzbudza w nim negatywne emocje i stres związany z ocenianiem
5) szkoła jest dla niego miejscem, gdzie spotyka je agresja ze strony rówieśników
6) szkoła jest miejscem, do którego musi ono uczęszczać, choć nie ma na to ochoty
7) szkoła jest miejscem, do którego musi ono uczęszczać i ma na to ochotę

8) inne, *jakie?* .....
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

31. Czy Pana(-i) dziecko uczestniczy w zajęciach dodatkowych?
1) tak
2) nie *(przejdź do pytania 34 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

32. Kto i na jakich zasadach organizuje te zajęcia *(pytanie zadać w stosunku do tych dzieci, co do których w pytaniu 31 respondent udzielił odpowiedzi tak, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź)*?
1) szkoła/przedszkole, odpłatnie
2) inna niż szkoła/przedszkole instytucja, odpłatnie
3) szkoła/przedszkole, nieodpłatnie
4) inna niż szkoła/przedszkole instytucja, nieodpłatnie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

33. Proszę wskazać charakter zajęć, w których uczestniczy Pana(-i) dziecko *(pytanie zadać w stosunku do tych dzieci, co do których w pytaniu 31 respondent udzielił odpowiedzi tak, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź)*:
1) nauka języków obcych
2) zajęcia sportowe

3) zajęcia artystyczne
4) zajęcia wyrównawcze
5) koła zainteresowań
6) zajęcia o charakterze hobbystycznym
7) zajęcia o charakterze wolontariatu
8) zbiórki harcerskie
9) zajęcia związane z wyznawaną wiarą
10) inne, *jakie?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

34. Pana(-i) opinię na temat uczestniczenia lub nieuczestniczenia Pana(-i) dziecka w zajęciach dodatkowych najpełniej oddaje stwierdzenie:
1) zajęcia dodatkowe dają mojemu dziecku możliwość rozwijania swoich zainteresowań
2) zajęcia dodatkowe przynoszą efekty w postaci lepszych ocen w szkole
3) zajęcia dodatkowe są bardzo dobrym sposobem na spędzanie wolnego czasu
4) zajęcia dodatkowe są okazją do nawiązania nowych przyjaźni
5) moje dziecko nie ma czasu na dodatkowe zajęcia
6) nie widzę potrzeby uczestniczenia mojego dziecka w zajęciach dodatkowych
7) jest mi obojętne, czy dziecko uczestniczy w zajęciach dodatkowych, czy też nie
8) inne, *jakie?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

35. Czy według Pana(-i) opinii Pana(-i) dziecko potrzebuje pomocy w nauce w postaci korepetycji?
    1) tak
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

36. Czy Pana(-i) dziecko uczestniczy w korepetycjach odpłatnych i nieodpłatnych?
    1) tak
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

Odpłatne:

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

Nieodpłatne:

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

MODUŁ E: Wpływ rodziny

37. Czy w Pana(-i) miejscu zamieszkania znajduje się specjalnie wyodrębnione miejsce (biurko, krzesło, lampka biurkowa), gdzie dziecko może odrabiać zadanie domowe, przygotowywać się do lekcji?
    1) tak (*przejdź do pytania 39*)
    2) nie

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

38. Jaka jest główna przyczyna braku takiego miejsca *(można wskazać jedną odpowiedź)*?
    1) nie jest ono potrzebne
    2) mieszkam w za małym lokalu, żeby wyodrębnić takie miejsce
    3) nie mam pieniędzy na urządzenie takiego miejsca
    4) inna, *jaka?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

39. Jak często pomaga Pan(-i) dziecku w odrabianiu prac domowych, przygotowywaniu się do lekcji?
    1) codziennie
    2) kilka razy w tygodniu
    3) kilka razy w miesiącu
    4) kilka razy w semestrze
    5) nie pomagam w ogóle
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

40. Ile książek znajduje się w Pana(-i) miejscu zamieszkania (nie dotyczy podręczników szkolnych)?
    1) 0–10
    2) 11–20
    3) 21–30
    4) 31–40
    5) więcej niż 40
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

41. Czy w Pana(-i) mieszkaniu znajduje się komputer?
    1) tak, z dostępem do Internetu

2) tak, bez dostępu do Internetu
3) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

42. Proszę wskazać, jakie obowiązki domowe wykonuje Pana(-i) dziecko *(można wskazać więcej niż jeden)*?
1) opieka nad młodszym rodzeństwem
2) opieka nad chorym członkiem rodziny
3) dbanie o porządek w gospodarstwie domowym
4) dbanie o porządek w swoim pokoju
5) gotowanie, przygotowywanie posiłków
6) zmywanie naczyń
7) pranie
8) prasowanie
9) robienie zakupów
10) nie ma obowiązków
11) inne, *jakie?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

43. Jak długi czas zajmuje Pana(-i) dziecku wykonywanie obowiązków domowych?
1) do 1 godziny w tygodniu
2) od 1 do 5 godzin w tygodniu
3) od 5 do 10 godzin w tygodniu
4) od 10 do 15 godzin w tygodniu
5) 15 i więcej godzin w tygodniu
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

44. Czy organizuje Pan(-i) czas wolny swojemu dziecku, swoim dzieciom?
    1) tak
    2) nie (*przejdź do pytania 46*)
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

45. W jaki sposób najczęściej organizuje Pan(-i) czas wolny swojemu dziecku, swoim dzieciom *(można wskazać jedną odpowiedź)*?
    1) poprzez wspólne czytanie książek lub prasy
    2) poprzez wspólne odrabianie lekcji
    3) poprzez wspólną zabawę
    4) poprzez wspólne oglądanie TV lub słuchanie radia
    5) poprzez wspólne granie w gry komputerowe lub gry na konsoli gier wideo
    6) poprzez wspólne odwiedziny pozostałych członków rodziny lub znajomych
    7) poprzez zlecanie prac domowych
    8) poprzez wspólne uprawianie sportu
    9) poprzez wspólne wyjścia do kina, teatru, muzeum lub innych instytucji kultury
    10) poprzez wspólne wyjścia na świeże powietrze np. do parku, na plac zabaw
    11) poprzez organizację wyjazdów za miasto
    12) w inny, *jaki?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

46. Czy w okresie wakacyjnym (lato 2011) Pana(-i) dziecko wyjechało na dowolną formę wypoczynku?
    1) tak *(dopytać o formę wypoczynku, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź, jeżeli odpowiedź dotyczy odpłatnych form wypoczynku, to należy przez nie rozumieć pokrycie kosztów uczestnictwa lub transportu, a nie dodatkowe koszty z nim związane, jak na przykład zakup stosownej odzieży czy kieszonkowe, które dziecko otrzymuje)*:

A) pobyt u rodziny, za który nie ponosiłem(-am) odpłatności
B) pobyt u rodziny, za który ponosiłem(-am) częściową odpłatność
C) pobyt u rodziny, za który ponosiłem(-am) całkowitą odpłatność
D) udział w wypoczynku zorganizowanym (kolonie, obóz itp.) bezpłatnym
E) udział w wypoczynku zorganizowanym (kolonie, obóz itp.) częściowo płatnym
F) udział w wypoczynku zorganizowanym (kolonie, obóz itp.) całkowicie płatnym
G) wczasy z rodzicami
H) wczasy z pozostałymi członkami rodziny, za które nie ponosiłem(-am) odpłatności
I) wczasy z pozostałymi członkami rodziny, za które ponosiłem(-am) częściową odpłatność
J) wczasy z pozostałymi członkami rodziny, za które ponosiłem(-am) całkowitą odpłatność
K) inna, *jaka?*…….
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

47. Czy zapewnienie dziecku stosownej do pory roku odzieży jest dla Pani/Pana *(dotyczy wszystkich dzieci)*:
1) niewielkim problemem bądź nie sprawia mi żadnych problemów
2) przeciętnym (średnim) problemem
3) dużym problemem
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

48. W jaki sposób najczęściej zapewnia Pan(-i) dziecku/dzieciom stosowną do pory roku odzież *(dotyczy wszystkich dzieci, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź)*?
    1) kupuję nową w sklepie lub na targowisku
    2) kupuję w sklepie z odzieżą używaną
    3) dostaję od rodziny, znajomych lub sąsiadów
    4) dostaję od organizacji pozarządowych (społecznych) np. PCK, Caritas
    5) dostaję od Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej lub innych instytucji państwowych
    6) inny, *jaki?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

49. Jak często członkowie Pana(-i) gospodarstwa domowego spożywają posiłki?
    1) pięć razy dziennie (śniadanie, drugie śniadanie, obiad, podwieczorek, kolacja)
    2) cztery razy dziennie
    3) trzy razy dziennie
    4) dwa razy dziennie
    5) raz dziennie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

50. Jak często członkowie Pana(-i) gospodarstwa domowego spożywają lub mają możliwość spożywania ciepłego posiłku w ciągu dnia?
    1) codziennie
    2) kilka razy w tygodniu
    3) raz w tygodniu
    4) rzadziej lub nie mają takiej możliwości
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

51. Czy w Pana(-i) opinii Pana(-i) miejsce zamieszkania (budynek, ulica) jest:
    1) bardzo bezpieczne
    2) bezpieczne
    3) raczej bezpieczne

4) niebezpieczne
5) bardzo niebezpieczne
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

52. Proszę wskazać, jak często, według Pana(-i) wiedzy, w Pana(-i) miejscu zamieszkania (budynek, ulica) dochodzi do następujących zachowań:
a) picie napojów alkoholowych
1) codziennie
2) kilka razy w tygodniu
3) raz w tygodniu
4) raz w miesiącu
5) kilka razy w roku
6) raz w roku
7) raz na kilka lat
8) wcale
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi
b) zażywanie narkotyków lub innych środków psychoaktywnych
1) codziennie
2) kilka razy w tygodniu
3) raz w tygodniu
4) raz w miesiącu
5) kilka razy w roku
6) raz w roku
7) raz na kilka lat
8) wcale
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi
c) przemoc w rodzinie
1) codziennie
2) kilka razy w tygodniu
3) raz w tygodniu
4) raz w miesiącu
5) kilka razy w roku
6) raz w roku
7) raz na kilka lat
8) wcale

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

d) zachowania o charakterze przestępczym (inne niż w: b, c)
1) codziennie
2) kilka razy w tygodniu
3) raz w tygodniu
4) raz w miesiącu
5) kilka razy w roku
6) raz w roku
7) raz na kilka lat
8) wcale
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

e) prostytucja
1) codziennie
2) kilka razy w tygodniu
3) raz w tygodniu
4) raz w miesiącu
5) kilka razy w roku
6) raz w roku
7) raz na kilka lat
8) wcale
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

f) próby samobójcze lub samobójstwa
1) miały miejsce
2) nie miały miejsca
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

53. Czy obecnie doświadcza Pan(-i) pomocy ze strony sąsiadów na rzecz poprawy sytuacji Pana(-i) gospodarstwa domowego?
1) tak
2) nie (*przejdź do pytania 56*)
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

54. Jakiego rodzaju pomocy udzielają Pana(-i) gospodarstwu domowemu sąsiedzi *(można wskazać więcej niż jedną odpowiedź)*?
    1) pomoc finansowa
    2) pomoc materialna (np. posiłek, produkty żywnościowe, środki czystości, sprzęt gospodarstwa domowego, ubrania)
    3) wsparcie psychologiczne
    4) pomoc w opiece i wychowaniu dziecka
    5) pomoc w przezwyciężaniu uzależnienia
    6) pomoc w aktywizacji zawodowej
    7) innej, *jakiej?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

55. Jakie znaczenie ma dla Pana(-i) pomoc udzielana przez sąsiadów?
    1) bardzo duże
    2) duże
    3) przeciętne (średnie)
    4) raczej małe
    5) małe
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

56. Czy doświadcza Pan(-i) wsparcia ze strony osób prywatnych (innych niż sąsiedzi), które są zaangażowane w poprawę sytuacji osób i rodzin w Pana(-i) środowisku lokalnym?
    1) tak
    2) nie *(przejdź do pytania 59)*
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

57. Jakiego rodzaju pomocy udzielają Pana(-i) gospodarstwu domowemu osoby prywatne szczególnie zaangażowane w poprawę sytuacji osób i rodzin w Pana(-i) środowisku lokalnym *(można wskazać więcej niż jedną odpowiedź)*?
    1) pomoc finansowa
    2) pomoc materialna (np. posiłek, produkty żywnościowe, środki czystości, sprzęt gospodarstwa domowego, ubrania)
    3) wsparcie psychologiczne

4) pomoc w opiece i wychowaniu dziecka
5) pomoc w przezwyciężaniu uzależnienia
6) pomoc w aktywizacji zawodowej
7) innej, *jakiej?*…….
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

58. Jakie znaczenie ma dla Pana(-i) pomoc udzielana przez osoby prywatne szczególnie zaangażowane w poprawę sytuacji osób i rodzin w Pana(-i) środowisku lokalnym?
1) bardzo duże
2) duże
3) przeciętne (średnie)
4) raczej małe
5) małe
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

59. Jakie według Pana(-i) wiedzy zachowania przejawiają koledzy lub koleżanki Pana(-i) dziecka *(można wskazać więcej niż jedną odpowiedź)*?
1) picie napojów alkoholowych
2) zażywanie narkotyków lub innych środków psychoaktywnych
3) przemoc
4) zachowania o charakterze przestępczym (inne niż w: 2, 3)
5) prostytucja
6) próby samobójcze
7) nie przejawiają żadnego ze wskazanych rodzajów zachowań
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

60. Jaki wpływ ma zachowanie kolegów lub koleżanek Pana(-i) dziecka na jego rezultaty szkolne: oceny, zachowanie, rodzaj szkoły, do której uczęszcza?
1) zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w pozytywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka

2) zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w negatywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka
3) zachowanie kolegów/koleżanek nie wpływa w żaden sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

MODUŁ G: Wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej

61. Czy Pana(-i) gospodarstwo domowe lub jego członkowie doświadczają wsparcia ze strony organizacji pozarządowych (społecznych)?
    1) tak
    2) nie *(przejdź do pytania 65)*
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

62. Jakiego rodzaju pomocy udzielają Pana(-i) gospodarstwu domowemu lub jego dorosłym członkom organizacje pozarządowe (społeczne) *(można wskazać więcej niż jedną odpowiedź)*?
    1) pomoc finansowa
    2) pomoc materialna (np. posiłek, produkty żywnościowe, środki czystości, sprzęt gospodarstwa domowego, ubrania)
    3) wsparcie psychologiczne
    4) pomoc w opiece i wychowaniu dziecka
    5) pomoc w przezwyciężaniu uzależnienia
    6) pomoc w aktywizacji zawodowej
    7) innej, *jakiej?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

63. Jakie znaczenie ma dla Pana(-i) pomoc udzielana przez organizacje pozarządowe (społeczne)?
    1) bardzo duże

2) duże
3) przeciętne (średnie)
4) raczej małe
5) małe
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

64. Proszę wymienić organizacje pozarządowe (społeczne), które udzieliły pomocy Pana(-i) gospodarstwu domowemu lub jego członkom:
……
……
……
……

65. Czy Pana(-i) dziecko doświadcza wsparcia ze strony organizacji pozarządowych (społecznych)?
1) tak (*dopytać o formę pomocy, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź):*
A) organizacja czasu wolnego (różnego rodzaju zajęcia dodatkowe)
B) pomoc w odrabianiu lekcji i przygotowaniu się do nich
C) zapewnienie posiłku/posiłków
D) zapewnienie stosownej do pory roku odzieży
E) pomoc psychologiczno-pedagogiczna
F) inna, *jaka?*…….
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi
2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

66. Czy Pana(-i) dziecko ma prawo oraz możliwość korzystania z bezpłatnych posiłków w szkole/przedszkolu?
    1) tak
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

67. Czy pobiera Pan(-i) na dziecko stypendium szkolne udzielane przez Urząd Miasta?
    1) tak (*dopytać, czy forma oraz zakres udzielanego stypendium wystarcza na zaspokojenie potrzeb edukacyjnych)*?
        A) tak
        B) nie
        97) trudno powiedzieć
        98) odmowa odpowiedzi
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

68. Czy jest Pan(-i) osobą bezrobotną?
    1) tak
    2) nie *(przejdź do pytania 70)*
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

69. Jak Pan(-i) ocenia szansę na znalezienie Panu(-i) pracy przez Powiatowy Urząd Pracy?
    1) bardzo duże
    2) duże
    3) przeciętne (średnie)
    4) małe
    5) bardzo małe
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

70. Jak Pan(-i) ocenia wsparcie w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych udzielanych osobom najmniej zamożnym przez Urząd Miasta?
    a) Zasiłki rodzinne:
        1) są wystarczające
        2) nie są wystarczające
        97) trudno powiedzieć
        98) odmowa odpowiedzi
    b) Dodatki mieszkaniowe:
        1) są wystarczające
        2) nie są wystarczające
        97) trudno powiedzieć
        98) odmowa odpowiedzi

METRYCZKA

1. Płeć:
    1) K
    2) M

2. Rok urodzenia:

3. Stan cywilny faktyczny:
    1) kawaler/panna

2) żonaty/zamężna (w świetle prawa cywilnego lub kanonicznego i pozostający w faktycznym małżeństwie)
3) partner/partnerka (te same gospodarstwo domowe, bez względu na stan cywilny prawny)
4) wdowiec/wdowa
5) rozwiedziony/rozwiedziona
6) separowany/separowana (osoby pozostające w separacji prawnej i nietworzące związków partnerskich z innymi osobami oraz osoby w stanie cywilnym prawnym żonaty/zamężna, niepozostające w związku małżeńskim i nietworzące związków partnerskich z innymi osobami)

4. Wykształcenie:
   1) wyższe
   2) policealne
   3) średnie zawodowe
   4) średnie ogólnokształcące
   5) zasadnicze zawodowe
   6) podstawowe ukończone
   7) podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego

5. Typ gospodarstwa domowego:
   1) jednorodzinne
   2) dwurodzinne
   3) trzy i więcej rodzinne

6. Czy jest Pan(-i) głową gospodarstwa domowego *(za głowę gospodarstwa domowego uznaje się osobę, która całkowicie lub w przeważającej części dostarcza środków utrzymania danemu gospodarstwu domowemu. Jeżeli dwie lub więcej osób dostarczają środków utrzymania w jednakowym stopniu, za głowę gospodarstwa domowego uznaje się tę osobę, która tymi środkami rozporządza)*?
   1) tak (*przejdź do 8*)
   2) nie

7. Stopień pokrewieństwa, powinowactwa lub innego związku Pana(-i) z głową gospodarstwa domowego:
   1) mąż/partner, żona/partnerka

2) syn, córka
3) ojciec, matka
4) teść, teściowa
5) zięć, synowa
6) brat, siostra
7) dziadek, babka, pradziadek, prababka
8) wnuk, wnuczka
9) inny krewny (np. bratowa, szwagier, siostrzeniec, wuj)
10) osoba niespokrewniona

8. Główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego *(źródło, z którego pochodzi przeważająca część środków w budżecie domowym, przeznaczana na potrzeby wszystkich członków gospodarstwa)*:
   1) dochody (zarobki) z pracy osobiście wykonywanej, niezależnie od charakteru zatrudnienia
   2) niezarobkowe źródło dochodów
   3) dochody pochodzące z własności
   4) dochody pochodzące z najmu
   5) pozostawanie na utrzymaniu innych osób posiadających własne źródło dochodów

9. W którym roku po raz pierwszy Pana(-i) gospodarstwu domowemu przyznano zasiłek okresowy *(ewentualnie, ile lat temu)*?

lub

Do samodzielnego wypełnienia przez respondenta:

Na każde z pytań można udzielić jednej odpowiedzi. Proszę postawić krzyżyk w kratce przy wybranej odpowiedzi.

1. Jak ocenia Pan(-i) pomoc finansową, którą otrzymuje Pan(-i) z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej?
   1) wystarcza na zaspokojenie podstawowych, ważnych potrzeb mojego gospodarstwa domowego
   2) wystarcza częściowo na zaspokojenie podstawowych, ważnych potrzeb mojego gospodarstwa domowego

3) nie wystarcza na zaspokojenie podstawowych, ważnych potrzeb mojego gospodarstwa domowego

2. Pana(-i) zdaniem pomoc finansowa (pieniądze), którą można otrzymać z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej powinna być:
   1) zwiększona
   2) utrzymana na dotychczasowym poziomie
   3) zmniejszona
   4) zamieniona na pomoc rzeczową (np. węgiel) lub usługową (np. rozmowa z pracownikiem socjalnym, psychologiem)

3. Czy Pana(-i) zdaniem pomoc otrzymywana z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej przyczynia się do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej?
   1) tak
   2) nie

4. Pana(-i) zdaniem pomoc rzeczowa lub usługowa, którą można otrzymać z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej powinna być:
   1) zwiększona (ze względu na zakres oraz ilość)
   2) utrzymana na dotychczasowym poziomie
   3) zmniejszona (ze względu na zakres oraz ilość)
   4) zamieniona na finansową

5. Jakie zdaniem Pana(-i) gospodarstwo domowe ma szanse na usamodzielnienie (sytuację, w której nie będzie ono potrzebować wsparcia w postaci pomocy społecznej)?
   1) bardzo duże
   2) duże
   3) przeciętne (średnie)
   4) małe
   5) bardzo małe

6. Jak ocenia Pan(-i) częstotliwość kontaktów z pracownikiem socjalnym?
   1) bardzo duża
   2) duża
   3) przeciętna (średnia)
   4) mała
   5) bardzo mała

Imię i nazwisko osoby składającej oświadczenie: ……
……

OŚWIADCZENIE OSOBY BADANEJ
o zgodzie na udział w badaniach

Wyrażam zgodę na udział w badaniach naukowych. Jednocześnie wyrażam zgodę na przetwarzanie danych osobowych udzielonych ankieterowi dla potrzeb niezbędnych do realizacji procesu badawczego (zgodnie z ustawą z dn. 29.08.1997 r. o ochronie danych osobowych, Dz. U. z 2002 nr 101 poz. 926 z późniejszymi zmianami).

……..
podpis

Siemianowice Śląskie, ……
miejscowość, data

KARTA ODPOWIEDZI:

3.

1) jest bardzo dobra
2) jest dobra
3) jest przeciętna (średnia)
4) jest słaba
5) jest bardzo słaba
6) nie potrafię czytać

4.

1) nie sprawiała mi żadnych trudności
2) sprawiała mi niewielkie trudności
3) sprawiała mi przeciętne (średnie) trudności
4) sprawiała mi duże trudności
5) sprawiała mi bardzo duże trudności

5.

1) chciałem(-am) ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie
2) chciałem(-am) ukończyć szkołę maturalną (liceum ogólnokształcące, liceum zawodowe/liceum profilowane lub technikum) i/lub zdać maturę
3) chciałem(-am) ukończyć technikum i/lub zdać egzamin potwierdzający moje kwalifikacje zawodowe
4) chciałem(-am) ukończyć szkołę zawodową/zasadniczą szkołę zawodową i/lub zdać egzamin potwierdzający moje kwalifikacje zawodowe
5) chciałem(-am) ukończyć 8-letnią szkołę podstawową lub gimnazjum
6) chciałem(-am) ukończyć 6-letnią szkołę podstawową
7) nie chciałem(-am) ukończyć żadnej szkoły
8) nie miałem(-am) planów

6.

1) uczenie się nie sprawia mu żadnych trudności
2) uczenie się sprawia mu niewielkie trudności
3) uczenie się sprawia mu przeciętne (średnie) trudności

4) uczenie się sprawia mu duże trudności
5) uczenie się sprawia mu bardzo duże trudności

7.

1) chcę, żeby ukończyło szkołę wyższą i/lub zdobyło wyższe wykształcenie
2) chcę, żeby ukończyło szkołę maturalną (liceum ogólnokształcące, liceum profilowane lub technikum) i/lub zdało egzamin maturalny
3) chcę, żeby ukończyło zasadniczą szkołę zawodową i/lub zdało egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe
4) chcę, żeby ukończyło gimnazjum i/lub zdało egzamin gimnazjalny
5) chcę, żeby ukończyło szkołę podstawową
6) nie chcę, żeby ukończyło jakiejkolwiek szkoły
7) nie mam żadnych planów

8.

1) chce ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie
2) chce ukończyć szkołę maturalną (liceum ogólnokształcące, liceum profilowane lub technikum) i/lub zdać egzamin maturalny
3) chce ukończyć zasadniczą szkołę zawodową i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe
4) chce ukończyć gimnazjum i/lub zdać egzamin gimnazjalny
5) chce ukończyć szkołę podstawową
6) nie chce ukończyć jakiejkolwiek szkoły
7) nie ma planów

9.

1) klasa zerowa w przedszkolu lub w szkole podstawowej
2) szkoła podstawowa
3) szkoła podstawowa specjalna
4) gimnazjum
5) gimnazjum specjalne
6) szkoła ponadgimnazjalna: liceum ogólnokształcące, liceum profilowane, technikum, zasadnicza szkoła zawodowa
7) szkoła ponadgimnazjalna specjalna
8) moje dziecko nie uczęszcza do przedszkola ani do szkoły

10.

1) tak
   A) 2–3 lata
   B) 3–4 lata
   C) 4–5 lat
   D) w wieku 5 lat
2) nie

11.

1) dobrze, gdy dzieci zaczynają uczęszczać do przedszkola w jak najmłodszym wieku
2) dzieci powinny uczęszczać do przedszkola, ale na pewno nie w wieku dwóch lub trzech lat
3) nie ma potrzeby wysyłania dzieci do przedszkola

12.

1) opieka przedszkolna jest zbyt droga
2) w publicznych przedszkolach jest za mało miejsc
3) co najmniej jeden z rodziców nie pracuje i w związku z tym zapewnia opiekę dzieciom
4) rodzice najpierw szukają wsparcia rodziny, prosząc babcie, dziadków lub innych jej członków o opiekę nad dziećmi
5) przedszkola w Polsce nie spełniają odpowiednich standardów, dlatego rodzice nie chcą wysyłać do nich swoich dzieci
6) rodzice są w stanie lepiej wychować swoje dziecko niż nauczyciel przedszkola, który ma pod opieką dużą grupę dzieci
7) dziecko powinno wykonywać drobne obowiązki w gospodarstwie domowym, dlatego nie chodzi do przedszkola
8) w najbliższej okolicy nie ma placówki przedszkolnej

14.

1) tak
   A) zła praca nauczyciela z dzieckiem
   B) brak zdolności uczenia się, zdobywania nowej wiedzy
   C) brak chęci uczenia się, zdobywania nowej wiedzy
   D) długotrwała choroba
   E) chęć zaimponowania kolegom
   F) wagarowanie

G) problemy z alkoholem lub narkotykami
H) zachowania o charakterze przestępczym
2) nie

15.

1) tak
A) zła praca nauczyciela z dzieckiem
B) niechęć do szkoły i nauczycieli
C) chęć zaimponowania kolegom
D) namowa kolegów i obawa przed napiętnowaniem z ich strony
E) lenistwo
F) wykonywanie drobnych prac w czasie, który powinno ono spędzać w szkole
2) nie

16.

1) celujące
2) bardzo dobre
3) dobre
4) dostateczne
5) dopuszczające
6) niedostateczne
7) nie mam takiej wiedzy

17.

1) wzorową
2) bardzo dobrą
3) dobrą
4) poprawną
5) nieodpowiednią
6) naganną
7) moje dziecko jeszcze nie otrzymało oceny z zachowania
8) nie mam takiej wiedzy
A) moje dziecko angażowało się w życie szkoły i klasy
B) moje dziecko było przez nauczycieli uznawane za grzeczne
C) moje dziecko było przez nauczycieli uznawane za dobrego ucznia
D) moje dziecko było przez nauczycieli uznawane za niegrzeczne

E) moje dziecko było przez nauczycieli uznawane za złego ucznia
F) moje dziecko wagarowało
G) moje dziecko nie uczęszczało do szkoły z przyczyn innych niż wagary
H) moje dziecko zachowywało się podobnie jak jego koledzy/koleżanki z klasy
I) moje dziecko nie było lubiane przez nauczycieli
J) moje dziecko przejawiało zachowania o charakterze przestępczym

18.

1) bardzo dużym
2) dużym
3) przeciętnym (średnim)
4) małym
5) bardzo małym

19.

1) naukę konkretnego zawodu
2) zdobywanie wiedzy o charakterze ogólnym
3) nabywanie umiejętności uczenia się
4) kształtowanie zdolności pracowania w grupie
5) przekazywanie wartości i kształtowanie postaw

20.

1) są bardzo duże
2) są duże
3) są przeciętne (średnie)
4) są małe
5) są bardzo małe

21.

1) bardzo dobrze
2) dobrze
3) przeciętnie (średnio)
4) źle
5) bardzo źle

22.

1) jest bardzo dobra
2) jest dobra
3) jest przeciętna (średnia)
4) jest zła
5) jest bardzo zła

23.

1) angażuję się w bardzo dużym stopniu
2) angażuję się w dużym stopniu
3) angażuję się przeciętnym (średnim) stopniu
4) angażuję się w małym stopniu
5) angażuję się w bardzo małym stopniu
6) nie angażuję się w życie szkoły i klasy

24.

1) nie mam czasu ze względu na obowiązki zawodowe
2) nie mam czasu ze względu na obowiązki rodzinne
3) nie mam czasu ze względu na inny powód, jaki?
4) nie odczuwam potrzeby angażowania się
5) nie angażuję się ze względu na zły stan zdrowia
6) nie potrafię porozumieć się z nauczycielami, dyrekcją szkoły/przedszkola
7) szkoła wzbudza we mnie negatywne emocje, więc wolę jej unikać
8) mam za dużo własnych problemów, żeby angażować się w dodatkową działalność

25.

1) ma ono bardzo duże znaczenie dla mojego dziecka
2) ma ono duże znaczenie dla mojego dziecka
3) ma ono przeciętne (średnie) znaczenie dla mojego dziecka
4) ma ono małe znaczenie dla mojego dziecka
5) ma ono bardzo małe znaczenie dla mojego dziecka
6) nauczyciel nie wspiera w żadnym stopniu mojego dziecka

26.

1) bardzo dobrze
2) dobrze

3) przeciętnie (średnio)
4) źle
5) bardzo źle

27.

1) na każdym spotkaniu
2) na większości takich spotkań
3) na co drugim spotkaniu
4) raczej sporadycznie, rzadko
5) nigdy

28.

1) nie mam czasu ze względu na obowiązki zawodowe
2) nie mam czasu ze względu na obowiązki rodzinne
3) nie mam czasu ze względu na inny powód, jaki?
4) dziecko nie informuje mnie o spotkaniu
5) nie uczestniczę ze względu na zły stan zdrowia
6) informacje przekazywane na takich spotkaniach nie są mi potrzebne
7) nie potrafię porozumieć się z nauczycielem prowadzącym spotkanie
8) szkoła wzbudza we mnie negatywne emocje, więc wolę jej unikać

29.

1) nauczyciel jest dla niego autorytetem i wychowawcą
2) nauczyciel jest dla niego skarbnicą wiedzy
3) nauczyciel jest dla niego starszym kolegą, partnerem, przyjacielem
4) nauczyciel jest dla niego obiektem żartów
5) nauczyciel jest dla niego wrogiem
6) nauczyciel jest mu obojętny

30.

1) szkoła ze względu na swoją opiekuńczą funkcję jest dla niego drugim domem
2) szkoła jest dla niego miejscem rozwijania pasji i talentów
3) szkoła jest dla niego miejscem spotkań towarzyskich
4) szkoła wzbudza w nim negatywne emocje i stres związany z ocenianiem

5) szkoła jest dla niego miejscem, gdzie spotyka je agresja ze strony rówieśników
6) szkoła jest miejscem, do którego musi ono uczęszczać, choć nie ma na to ochoty
7) szkoła jest miejscem, do którego musi ono uczęszczać i ma na to ochotę

32.

1) szkoła/przedszkole, nieodpłatnie
2) inna niż szkoła/przedszkole instytucja, odpłatnie
3) szkoła/przedszkole, nieodpłatnie
4) inna niż szkoła/przedszkole instytucja, nieodpłatnie

33.

1) nauka języków obcych
2) zajęcia sportowe
3) zajęcia artystyczne
4) zajęcia wyrównawcze
5) koła zainteresowań
6) zajęcia o charakterze hobbystycznym
7) zajęcia o charakterze wolontariatu
8) zbiórki harcerskie
9) zajęcia związane z wyznawaną wiarą

34.

1) zajęcia dodatkowe dają mojemu dziecku możliwość rozwijania swoich zainteresowań
2) zajęcia dodatkowe przynoszą efekty w postaci lepszych ocen w szkole
3) zajęcia dodatkowe są bardzo dobrym sposobem na spędzanie wolnego czasu
4) zajęcia dodatkowe są okazją do nawiązania nowych przyjaźni
5) moje dziecko nie ma czasu na dodatkowe zajęcia
6) nie widzę potrzeby uczestniczenia mojego dziecka w zajęciach dodatkowych
7) jest mi obojętne, czy dziecko uczestniczy w zajęciach dodatkowych, czy też nie

38.

1) nie jest ono potrzebne
2) mieszkam w za małym lokalu, żeby wyodrębnić takie miejsce
3) nie mam pieniędzy na urządzenie takiego miejsca

39.

1) codziennie
2) kilka razy w tygodniu
3) kilka razy w miesiącu
4) kilka razy w semestrze
5) nie pomagam w ogóle

40.

1) 0–10
2) 11–20
3) 21–30
4) 31–40
5) więcej niż 40

42.

1) opieka nad młodszym rodzeństwem
2) opieka nad chorym członkiem rodziny
3) dbanie o porządek w gospodarstwie domowym
4) dbanie o porządek w swoim pokoju
5) gotowanie, przygotowywanie posiłków
6) zmywanie naczyń
7) pranie
8) prasowanie
9) robienie zakupów
10) nie ma obowiązków

43.

1) do 1 godziny w tygodniu
2) od 1 do 5 godzin w tygodniu
3) od 5 do 10 godzin w tygodniu
4) od 10 do 15 godzin w tygodniu
5) 15 i więcej godzin w tygodniu

45.

1) poprzez wspólne czytanie książek lub prasy
2) poprzez wspólne odrabianie lekcji
3) poprzez wspólną zabawę
4) poprzez wspólne oglądanie TV lub słuchanie radia
5) poprzez wspólne granie w gry komputerowe lub gry na konsoli gier
6) poprzez wspólne odwiedziny pozostałych członków rodziny, znajomych
7) poprzez zlecanie prac domowych
8) poprzez wspólne uprawianie sportu
9) poprzez wspólne wyjścia do kina, teatru, muzeum lub innych instytucji kultury
10) poprzez wspólne wyjścia na świeże powietrze np. na plac zabaw
11) poprzez organizację wyjazdów za miasto

46.

1) tak
   A) pobyt u rodziny, za który nie ponosiłem(-am) odpłatności
   B) pobyt u rodziny, za który ponosiłem(-am) częściową odpłatność
   C) pobyt u rodziny, za który ponosiłem(-am) całkowitą odpłatność
   D) udział w wypoczynku zorganizowanym (kolonie, obóz itp.) bezpłatnym
   E) udział w wypoczynku zorganizowanym (kolonie, obóz itp.) częściowo płatnym
   F) udział w wypoczynku zorganizowanym (kolonie, obóz itp.) całkowicie płatnym
   G) wczasy z rodzicami
   H) wczasy z pozostałymi członkami rodziny, za które nie ponosiłem(-am) odpłatności
   I) wczasy z pozostałymi członkami rodziny, za które ponosiłem(-am) częściową odpłatność
   J) wczasy z pozostałymi członkami rodziny, za które ponosiłem(-am) całkowitą odpłatność
2) nie

47.

1) niewielkim problemem bądź nie sprawia mi żadnych problemów
2) przeciętnym (średnim) problemem
3) dużym problemem

48.

1) kupuję nową w sklepie lub na targowisku
2) kupuję w sklepie z odzieżą używaną
3) dostaję od rodziny, znajomych lub sąsiadów
4) dostaję od organizacji pozarządowych (społecznych) np. PCK, Caritas
5) dostaję od Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej lub innych instytucji państwowych

49.

1) pięć razy dziennie (śniadanie, drugie śniadanie, obiad, podwieczorek, kolacja)
2) cztery razy dziennie
3) trzy razy dziennie
4) dwa razy dziennie
5) raz dziennie

50.

1) codziennie
2) kilka razy w tygodniu
3) raz w tygodniu
4) rzadziej lub nie mają takiej możliwości

51.

1) bardzo bezpieczne
2) bezpieczne
3) raczej bezpieczne
4) niebezpieczne
5) bardzo niebezpieczne

52.

1) codziennie
2) kilka razy w tygodniu

3) raz w tygodniu
4) raz w miesiącu
5) kilka razy w roku
6) raz w roku
7) raz na kilka lat
8) wcale

54. 57.

1) pomoc finansowa
2) pomoc materialna (np. posiłek, produkty żywnościowe, środki czystości, sprzęt gospodarstwa domowego, ubrania)
3) wsparcie psychologiczne
4) pomoc w opiece i wychowaniu dziecka
5) pomoc w przezwyciężaniu uzależnienia
6) pomoc w aktywizacji zawodowej

55. 58.

1) bardzo duże
2) duże
3) przeciętne (średnie)
4) raczej małe
5) małe

59.

1) picie napojów alkoholowych
2) zażywanie narkotyków lub innych środków psychoaktywnych
3) przemoc
4) zachowania o charakterze przestępczym (inne niż w: 2, 3)
5) prostytucja
6) próby samobójcze
7) nie przejawiają żadnego ze wskazanych rodzajów zachowań

60.

1) zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w pozytywny sposób na rezultaty szkolne dziecka
2) zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w negatywny sposób na rezultaty szkolne dziecka

3) zachowanie kolegów/koleżanek nie wpływa w żaden sposób na rezultaty szkolne dziecka

62.

1) pomoc finansowa
2) pomoc materialna (np. posiłek, produkty żywnościowe, środki czystości, sprzęt gospodarstwa domowego, ubrania)
3) wsparcie psychologiczne
4) pomoc w opiece i wychowaniu dziecka
5) pomoc w przezwyciężaniu uzależnienia
6) pomoc w aktywizacji zawodowej

63.

1) bardzo duże
2) duże
3) przeciętne (średnie)
4) raczej małe
5) małe

65.

1) tak
   A) organizacja czasu wolnego (różnego rodzaju zajęcia dodatkowe)
   B) pomoc w odrabianiu lekcji i przygotowaniu się do nich
   C) zapewnienie posiłku/posiłków
   D) zapewnienie stosownej do pory roku odzieży
   E) pomoc psychologiczno-pedagogiczna
2) nie

69.

1) bardzo duże
2) duże
3) przeciętne (średnie)
4) małe
5) bardzo małe

70.

1) są wystarczające
2) nie są wystarczające

3.

1) kawaler/panna
2) żonaty/zamężna (w świetle prawa cywilnego lub kanonicznego i pozostający w faktycznym małżeństwie)
3) partner/partnerka (te same gospodarstwo domowe, bez względu na stan cywilny prawny)
4) wdowiec/wdowa
5) rozwiedziony/rozwiedziona
6) separowany/separowana (osoby pozostające w separacji prawnej i nietworzące związków partnerskich z innymi osobami oraz osoby w stanie cywilnym prawnym żonaty/zamężna, niepozostające w związku małżeńskim i nietworzące związków partnerskich z innymi osobami

4.

1) wyższe
2) policealne
3) średnie zawodowe
4) średnie ogólnokształcące
5) zasadnicze zawodowe
6) podstawowe ukończone
7) podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego

7.

1) mąż/partner, żona/partnerka
2) syn, córka
3) ojciec, matka
4) teść, teściowa
5) zięć, synowa
6) brat, siostra
7) dziadek, babka, pradziadek, prababka
8) wnuk, wnuczka
9) inny krewny (np. bratowa, szwagier, siostrzeniec, wuj)
10) osoba niespokrewniona

8.

1) dochody (zarobki) z pracy osobiście wykonywanej, niezależnie od charakteru zatrudnienia
2) niezarobkowe źródło dochodów
3) dochody pochodzące z własności
4) dochody pochodzące z najmu
5) pozostawanie na utrzymaniu innych osób posiadających własne źródło dochodów

Załącznik 3. Wykaz jednostek wchodzących w skład próby zasadniczej i próby zapasowej

Obszar I – Nowy Świat

Lp.	Nr MOPS	Liczba Osób	Ulica
Gospodarstwa dwuosobowe			
Próba zasadnicza			
1	5055	2	Kołłątaja
2	825	2	Kołłątaja
3	6142	2	Kołłątaja
4	1557	2	Kołłątaja
Próba zapasowa			
5	908	2	Kołłątaja
6	6165	2	Kołłątaja
Gospodarstwa trzyosobowe			
Próba zasadnicza			
1	6471	3	Kołłątaja
2	1076	3	Deji
3	4606	3	Kołłątaja
4	4431	3	Kołłątaja
5	1497	3	Kołłątaja
6	2165	3	Kołłątaja
7	1795	3	Kołłątaja
8	608	3	Kołłątaja
Próba zapasowa			
9	3006	3	Kołłątaja
10	2119	3	Kołłątaja
11	998	3	Deji
12	2857	3	Kołłątaja
Gospodarstwa czteroosobowe			
Próba zasadnicza			
1	505	4	Kołłątaja
2	4425	4	Kołłątaja
3	6060	4	Deji
Próba zapasowa			
4	6371	4	Kołłątaja
5	67	4	Kołłątaja
Gospodarstwa pięcioosobowe			
Próba zasadnicza			
1	515	5	Żwirki i Wigury
2	1655	5	Kołłątaja
3	3008	5	Deji
Próba zapasowa			
4	1584	5	Kołłątaja
Gospodarstwa sześcioosobowe			
Próba zasadnicza			
1	1770	6	Kołłątaja
2	2231	6	Kołłątaja
3	2856	6	Kołłątaja
Próba zapasowa			
4	1302	6	Deji
Gospodarstwa siedmioosobowe			
Próba zasadnicza			
1	648	7	Kołłątaja
Gospodarstwa ośmioosobowe:			
Próba zasadnicza			
1	1471	8	Kołłątaja
Próba zapasowa			
2	1042	8	Kołłątaja

Obszar II – Centrum

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Ulica
1	2	3	4
1a	2233	2	1. Maja
1b	5794	2	1. Maja
2a	3242	2	1. Maja
2b	54	2	Boczna
3a	3127	2	Boczna
3b	6384	2	Boczna
4a	6746	2	Dąbrowskiego
4b	5116	2	Damrota
5a	5537	2	Komuny Paryskiej
5b	6187	2	Komuny Paryskiej
6a	5536	2	Komuny Paryskiej
6b	570	2	Komuny Paryskiej
7a	6543	2	Komuny Paryskiej
7b	1402	2	Komuny Paryskiej
8a	2784	2	Komuny Paryskiej
8b	6323	2	Kościuszki
9a	732	2	Krótka
9b	3572	2	Krótka
10a	5002	2	Krótka
10b	618	2	Mickiewicza
11a	2819	2	Mickiewicza
11b	1484	2	Mickiewicza
12a	676	2	Mickiewicza
12b	4113	2	Mickiewicza
13a	4367	2	Mickiewicza
13b	3816	2	Mickiewicza
14a	1902	2	Mickiewicza
14b	1117	2	Mickiewicza
15a	1482	2	Parkowa
15b	4814	2	Parkowa
16a	751	2	Poprzeczna
16b	1518	2	Parkowa

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Ulica
1	2	3	4
17a	2601	2	Powstańców
17b	1385	2	Powstańców
18a	5003	2	Powstańców
18b	720	2	Pszczelnicza
19a	2217	2	Staszica
19b	6161	2	Śmiłowskiego
20a	6830	2	Śmiłowskiego
20b	321	2	Śmiłowskiego
21a	947	2	Śmiłowskiego
21b	2619	2	Śniadeckiego
22a	4259	2	Św. Barbary
22b	3929	2	Świerczewskiego
23a	153	2	Świerczewskiego
23b	3492	2	Świerczewskiego
24a	2616	2	Świerczewskiego
24b	5427	2	Świerczewskiego
25a	1726	2	Świerczewskiego
25b	6817	2	Świerczewskiego
26a	4169	3	1 Maja
26b	5080	3	Dąbrowskiego
27a	634	3	27 Stycznia
27b	1741	3	27 Stycznia
28a	1035	3	Dąbrowskiego
28b	5448	3	Dąbrowskiego
29a	1101	3	Dąbrowskiego
29b	6094	3	Dąbrowskiego
30a	4806	3	Komuny Paryskiej
30b	3439	3	Komuny Paryskiej
31a	5144	3	Komuny Paryskiej
31b	6013	3	Komuny Paryskiej
32a	2919	3	Komuny Paryskiej
32b	1342	3	Kościuszki

1	2	3	4
33a	204	3	Kościuszki
33b	5725	3	Kościuszki
34a	6455	3	Kościuszki
34b	5962	3	Kościuszki
35a	1408	3	Kościuszki
35b	3924	3	Michałkowicka
36a	3665	3	Krótka
36b	584	3	Krótka
37a	2562	3	Mickiewicza
37b	1936	3	Mickiewicza
38a	6085	3	Mickiewicza
38b	4823	3	Mickiewicza
39a	6299	3	Mickiewicza
39b	1790	3	Mickiewicza
40a	4146	3	Mickiewicza
40b	3823	3	Mickiewicza
41a	5257	3	PCK
41b	6317	3	Mickiewicza
42a	2999	3	Parkowa
42b	3417	3	Parkowa
43a	5184	3	Parkowa
44b	158	3	Parkowa
44a	866	3	Parkowa
44b	2748	3	Parkowa
45a	1059	3	Poprzeczna
45b	1205	3	Poprzeczna
45a	5285	3	Powstańców
45b	1702	3	Powstańców
46a	395	3	Powstańców
46b	5676	3	Powstańców
47a	5091	3	Powstańców
47b	5079	3	Powstańców
48a	703	3	Powstańców
48b	6787	3	Powstańców
49a	6615	3	Powstańców
49b	2085	3	Powstańców

1	2	3	4
50b	807	3	Powstańców
51a	1163	3	Pszczelnicza
52a	3703	3	Szeflera
52b	1363	3	Szeflera
53a	1194	3	Śmiłowskiego
53b	1159	3	Śmiłowskiego
54a	831	3	Śmiłowskiego
54b	5370	3	Śmiłowskiego
55a	197	3	Śmiłowskiego
55b	955	3	Śmiłowskiego
56a	5485	3	Śniadeckiego
56b	377	3	Śniadeckiego
57a	2618	3	Śniadeckiego
58a	2586	3	Świerczewskiego
58b	1871	3	Świerczewskiego
59a	5458	3	Świerczewskiego
59b	5711	3	Świerczewskiego
60a	6019	3	Świerczewskiego
60b	2874	3	Świerczewskiego
61a	1869	3	Świerczewskiego
61b	6687	3	Świerczewskiego
62a	4812	3	Świerczewskiego
62b	1853	3	Świerczewskiego
63a	6760	3	Świerczewskiego
63b	4325	3	Śmiłowskiego
64a	2205	3	Śmiłowskiego
64b	5335	3	Śmiłowskiego
65a	3803	3	Św. Barbary
65b	1999	3	Św. Barbary
66a	5374	4	27 Stycznia
66b	2450	4	27 Stycznia
67a	2551	4	27 Stycznia
67b	4703	4	27 Stycznia
68a	1210	4	Boczna
68b	2722	4	Boczna
69a	2407	4	Boczna

1	2	3	4
69b	2436	4	Boczna
70a	6229	4	Boczna
70b	6537	4	Boczna
71a	5657	4	Damrota
71b	3446	4	Damrota
72a	1225	4	Damrota
72b	6781	4	Damrota
73a	1204	4	Dąbrowskiego
73b	1306	4	Dąbrowskiego
74a	5392	4	Dąbrowskiego
74b	2086	4	Dąbrowskiego
75a	5643	4	Krótka
75b	2084	4	Dąbrowskiego
76a	2629	4	Jana Pawła II
76b	778	4	Jana Pawła II
77a	2442	4	Komuny Paryskiej
77b	5853	4	Komuny Paryskiej
78a	1588	4	Komuny Paryskiej
78b	1865	4	Komuny Paryskiej
79a	677	4	Komuny Paryskiej
79b	1711	4	Komuny Paryskiej
80a	1885	4	Komuny Paryskiej
80b	5016	4	Komuny Paryskiej
81a	4255	4	Komuny Paryskiej
81b	2984	4	Kościuszki
82a	5762	4	Kościuszki
82b	2529	4	Kościuszki
83a	1212	4	Kościuszki
83b	5452	4	Kościuszki
84a	4021	4	Kościuszki
84b	1549	4	Kościuszki
85a	2674	4	Mickiewicza
85b	1221	4	Mickiewicza
86a	1479	4	Mickiewicza
86b	2162	4	Mickiewicza
87a	527	4	Mickiewicza

1	2	3	4
87b	5486	4	Mickiewicza
88a	2636	4	Parkowa
88b	4002	4	Parkowa
89a	2501	4	Parkowa
89b	4783	4	Poprzeczna
90a	6546	4	Powstańców
90b	4743	4	Powstańców
91a	311	4	Powstańców
91b	2859	4	Powstańców
92a	6853	4	Powstańców
92b	639	4	Powstańców
93a	2373	4	Powstańców
93b	6333	4	Powstańców
94a	4229	4	Powstańców
94b	5301	4	Powstańców
95a	3695	4	Krasińskiego
95b	6723	4	Staszica
96a	1327	4	Szeflera
96b	822	4	Szeflera
97a	3506	4	Śmiłowskiego
97b	888	4	Śmiłowskiego
98a	172	4	Śmiłowskiego
98b	2192	4	Śmiłowskiego
99a	1001	4	Śmiłowskiego
99b	799	4	Śmiłowskiego
100a	1316	4	Śmiłowskiego
100b	1132	4	Śmiłowskiego
101a	2496	4	Śmiłowskiego
101b	2581	4	Śmiłowskiego
102a	1200	4	Śmiłowskiego
102b	4791	4	Śmiłowskiego
103a	3100	4	Świerczewskiego
103b	2664	4	Świerczewskiego
104a	6412	4	Świerczewskiego
104b	6580	4	Świerczewskiego
105a	2838	4	Świerczewskiego

1	2	3	4
105b	5768	4	Świerczewskiego
106a	1859	4	Świerczewskiego
106b	2159	4	Świerczewskiego
107a	663	4	Świerczewskiego
107b	5934	4	Świerczewskiego
108a	1867	4	Świerczewskiego
108b	510	4	Świerczewskiego
109a	2067	4	Świerczewskiego
109b	1811	4	Świerczewskiego
110a	1447	4	Świerczewskiego
110b	2567	4	Świerczewskiego
111a	5574	4	Świerczewskiego
111b	2479	4	Świerczewskiego
112a	4024	4	Śniadeckiego
113a	3981	4	Św. Barbary
113b	3552	4	Św. Barbary
114a	6282	4	Św. Barbary
114b	1605	4	Św. Barbary
115a	803	4	Św. Barbary
115b	5142	4	Św. Barbary
116a	3597	4	Św. Barbary
116b	5382	4	Św. Barbary
117a	6654	4	Św. Barbary
117b	324	4	Św. Barbary
118a	2977	5	Damrota
118b	3381	5	Damrota
119a	1631	5	Damrota
119b	1665	5	Damrota
120a	1868	5	Komuny Paryskiej
120b	977	5	Komuny Paryskiej
121a	1798	5	Krótka
121b	6385	5	Komuny Paryskiej
122a	4291	5	Kościuszki
122b	3607	5	Kościuszki
123a	2069	5	Krasińskiego
123b	2781	5	Kościuszki

1	2	3	4
124a	2758	5	Mickiewicza
124b	413	5	Mickiewicza
125a	5544	5	Mickiewicza
125b	1914	5	Powstańców
126a	1949	5	PCK
126b	736	5	Parkowa
126a	930	5	Parkowa
127b	4516	5	Parkowa
128a	5561	5	Powstańców
128b	1704	5	Powstańców
129a	1512	5	Powstańców
129b	5888	5	Powstańców
130a	6796	5	Powstańców
130b	641	5	Powstańców
131a	1842	5	Szeflera
131b	1882	5	Śniadeckiego
132a	3575	5	Śmiłowskiego
132b	1263	5	Śmiłowskiego
133a	595	5	Śmiłowskiego
133b	791	5	Śmiłowskiego
134a	905	5	Śmiłowskiego
134b	5897	5	Śmiłowskiego
135a	2309	5	Śmiłowskiego
135b	1532	5	Śmiłowskiego
136a	2454	5	Św. Barbary
137a	1960	6	Boczna
137b	1251	6	Boczna
137a	4296	6	27 Stycznia
138b	1602	6	Komuny Paryskiej
139a	5004	6	Mickiewicza
139b	770	6	Mickiewicza
140a	2341	6	Parkowa
140b	753	6	Parkowa
141a	2632	6	Parkowa
141b	2118	6	Parkowa
142a	892	6	Powstańców

1	2	3	4
142b	1932	6	Powstańców
143a	2799	6	Powstańców
143b	5371	6	Powstańców
144a	4641	6	Szeflera
144b	819	6	Mickiewicza
145a	6248	6	Świerczewskiego
146b	1877	6	Świerczewskiego
146a	2960	6	Śniadeckiego
146b	850	6	Śmiłowskiego
147a	873	6	Św. Barbary
147b	1554	6	Św. Barbary

1	2	3	4
148a	2	7	Damrota
148b	1547	7	Damrota
149a	2790	7	Poprzeczna
149b	2525	7	Parkowa
150a	785	7	Powstańców
151a	2514	8	Świerczewskiego
151b	1934	8	Św. Barbary
152a	815	8	Śmiłowskiego
153a	559	9	Powstańców
153b	915	9	Szeflera
154a	4085	11	Śmiłowskiego

* a – próba zasadnicza, b – próba zapasowa.

Obszar III – Huta Laura

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Adres
1	2	3	4
1a	3571	2	Buczka
2a	1814	2	Ligonia
2b	4209	2	Ligonia
3a	2777	2	Sienkiewicza
3b	1807	2	Sobieskiego
4a	2166	2	Waryńskiego
4b	6753	2	Waryńskiego
5a	2163	2	Waryńskiego
6a	3949	3	Karola Miarki
6b	4826	3	Karola Miarki
7a	3266	3	Karola Miarki
7b	975	3	Karola Miarki
8a	5928	3	Kopernika
8b	6854	3	Kopernika
9a	986	3	Kopernika
10a	2896	3	Ligonia
10b	3011	3	Ligonia
11a	5978	3	Sobieskiego

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Adres
1	2	3	4
11b	2417	3	Sobieskiego
12a	5958	3	Sobieskiego
12b	3563	3	Sobieskiego
13a	1477	3	Sobieskiego
13b	6383	3	Sobieskiego
14a	5805	3	Sobieskiego
14b	1993	3	Sobieskiego
15a	2833	3	Waryńskiego
15b	3729	3	Waryńskiego
16a	1563	3	Waryńskiego
16b	5220	3	Waryńskiego
17a	2767	4	Buczka
17b	5654	4	Browarowa
18a	1912	4	Buczka
18b	4245	4	Buczka
19a	1777	4	Karola Miarki
19b	3369	4	Karola Miarki
20a	1455	4	Karola Miarki

1	2	3	4
20b	2280	4	Karola Miarki
21a	6145	4	Kopernika
21b	1961	4	Kopernika
22a	2249	4	Ligonia
22b	2169	4	Sienkiewicza
23a	2839	4	Sobieskiego
23b	1925	4	Sobieskiego
24a	1143	4	Sobieskiego
24b	549	4	Sobieskiego
25a	2881	4	Sobieskiego
26a	5135	5	Kapicy
26b	1970	5	Buczka
27a	3034	5	Karola Miarki
27b	5280	5	Karola Miarki

1	2	3	4
28a	881	5	Ligonia
28b	1892	5	Ligonia
29a	1687	5	Sienkiewicza
29b	585	5	Sienkiewicza
30a	2283	5	Sobieskiego
30b	1033	5	Sobieskiego
31a	3656	5	Sobieskiego
31b	883	5	Sobieskiego
32a	2000	5	Waryńskiego
33a	2109	6	Sobieskiego
34a	2181	6	Sobieskiego
35a	2102	7	Sobieskiego
36a	2062	8	Sobieskiego
36b	1772	8	Karola Miarki

* a – próba zasadnicza, b – próba zapasowa.

Obszar IV – Hugo

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Adres
1	2	3	4
1a	2376	2	Fabryczna
1b	6004	2	Fabryczna
2a	3269	2	Fabryczna
2b	5105	2	Fabryczna
3a	1863	2	Głowackiego
3b	3873	2	Głowackiego
4a	3561	2	Matejki
4b	4294	2	Matejki
5a	523	2	Matejki
6a	5592	2	Piastowska
6b	6324	2	Piastowska
7a	2862	2	Piastowska
7b	6348	2	Piastowska
8a	931	3	Fabryczna
8b	1428	3	Fabryczna

Lp.	Nr MOPS	Liczba osób	Adres
1	2	3	4
9a	5402	3	Głowackiego
9b	2564	3	Głowackiego
10a	4244	3	Fabryczna
10b	4078	3	Fabryczna
11a	660	3	Fabryczna
12a	1630	3	Matejki
12b	6530	3	Matejki
13a	3464	3	Matejki
13b	3024	3	Matejki
14a	3623	3	Matejki
15a	525	3	Piastowska
15b	2773	3	Piastowska
16a	2349	3	Piastowska
16b	3841	3	Piastowska
17a	690	4	Fabryczna

1	2	3	4
17b	4632	4	Fabryczna
18a	1237	4	Fabryczna
18b	613	4	Głowackiego
19a	2817	4	Matejki
19b	6249	4	Matejki
20a	3941	4	Matejki
20b	5234	4	Matejki
21a	4285	4	Matejki
21b	1806	4	Matejki
22a	411	4	Matejki
22b	1381	4	Matejki
23a	4405	4	Matejki
24a	1551	4	Piastowska
24b	1529	4	Piastowska
25a	2385	4	Piastowska
25b	4268	4	Piastowska
26a	5857	4	Piastowska
26b	387	4	Piastowska
27a	758	5	Fabryczna
27b	4539	5	Fabryczna
28a	2731	5	Głowackiego
28b	552	5	Głowackiego
29a	3003	5	Głowackiego
30a	1394	5	Matejki
30b	1469	5	Matejki
31a	2219	5	Matejki
31b	885	5	Matejki
32a	2589	5	Matejki
32b	6044	5	Matejki
33a	662	5	Matejki
33b	1371	5	Matejki
34a	1502	5	Piastowska
34b	1822	5	Piastowska
35a	3687	5	Piastowska
35b	2669	5	Piastowska
36a	1432	6	Fabryczna
36b	1955	6	Fabryczna
37a	2763	6	Fabryczna
37b	2667	6	Głowackiego
38a	5808	6	Matejki
38b	713	6	Matejki
39a	1434	6	Matejki
39b	621	6	Matejki
40a	2209	6	Matejki
40b	2811	6	Piastowska
41a	2815	7	Matejki
41b	1685	7	Głowackiego
42a	667	8	Matejki
42b	698	8	Matejki
43a	669	9	Matejki
44a	655	11	Fabryczna

* a– próba zasadnicza, b – próba zapasowa.

Załącznik 4. Kwestionariusz wywiadu zastosowany w badaniu pilotażowym

Temat badań: Polityka wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy na przykładzie miasta Siemianowice Śląskie

Nr

MODUŁ A: Dzieci w gospodarstwie domowym

1. Ile dzieci, które nie ukończyły 18. roku życia – nie są pełnoletnie – wychowuje Pan(-i) we wspólnym gospodarstwie domowym?

2. Proszę wskazać rok urodzenia dzieci od najstarszego do najmłodszego *(ewentualnie wiek dzieci)*:
   1) …… lub ……
   2) …… lub ……
   3) …… lub ……
   4) …… lub ……
   5) …… lub ……
   6) …… lub ……
   7) …… lub ……
   8) …… lub ……
   9) …… lub ……
   10) …… lub ……

MODUŁ B: Aspiracje edukacyjne

3. Jak ocenia Pan(-i) swoją umiejętność czytania?
   1) jest bardzo dobra

2) jest dobra
3) jest przeciętna (średnia)
4) jest słaba
5) nie potrafię czytać
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

4. Proszę określić stopień trudności, jaki sprawia Panu(-i) zapamiętywanie nowych informacji:
   1) nie sprawia mi żadnych trudności
   2) sprawia mi niewielkie trudności
   3) sprawia mi przeciętne (średnie) trudności
   4) sprawia mi duże trudności
   5) sprawia mi bardzo duże trudności
   97) trudno powiedzieć
   98) odmowa odpowiedzi

5. Proszę sięgnąć pamięcią do Pana(-i) szkolnych lat. Jaki stopień trudności sprawiała wówczas Panu(-i) nauka?
   1) nie sprawiała mi żadnych trudności
   2) sprawiała mi niewielkie trudności
   3) sprawiała mi przeciętne (średnie) trudności
   4) sprawiała mi duże trudności
   5) sprawiała mi bardzo duże trudności
   97) trudno powiedzieć
   98) odmowa odpowiedzi

6. Jakie były w szkole podstawowej Pana(-i) plany na przyszłość związane z edukacją (nauką)?
   1) chciałem(-am) ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie
   2) chciałem(-am) ukończyć szkołę maturalną (liceum ogólnokształcące, liceum zawodowe/liceum profilowane lub technikum) i/lub zdać maturę
   3) chciałem(-am) ukończyć szkołę zawodową/zasadniczą szkołę zawodową i/lub zdać egzamin potwierdzający moje kwalifikacje zawodowe

4) chciałem(-am) ukończyć 8-letnią szkołę podstawową lub gimnazjum
5) chciałem(-am) ukończyć 6-letnią szkołę podstawową
6) nie chciałem(-am) ukończyć żadnej szkoły
7) nie miałem(-am) planów
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

7. Jak Pan(-i) ocenia zdolność uczenia się Pana(-i) dziecka *(proszę uzupełnić tabelę dla każdego dziecka, które uczęszcza do klasy zerowej lub jest uczniem i nie skończyło 18 lat, w kolejności od najstarszego)*?
1) uczenie się nie sprawia mu żadnych trudności
2) uczenie się sprawia mu niewielkie trudności
3) uczenie się sprawia mu przeciętne (średnie) trudności
4) uczenie się sprawia mu duże trudności
5) uczenie się sprawia mu bardzo duże trudności
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

8. Jaki poziom wykształcenia chciałby(aby) Pan(-i), żeby zdobyło Pana(-i) dziecko?
1) chcę, żeby ukończyło szkołę wyższą i/lub zdobyło wyższe wykształcenie
2) chcę, żeby ukończyło szkołę maturalną (liceum ogólnokształcące, liceum profilowane lub technikum) i/lub zdało egzamin maturalny
3) chcę, żeby ukończyło zasadniczą szkołę zawodową i/lub zdało egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe
4) chcę, żeby ukończyło gimnazjum i/lub zdało egzamin gimnazjalny
5) chcę, żeby ukończyło szkołę podstawową
6) nie chcę, żeby ukończyło jakiejkolwiek szkoły
7) nie mam żadnych planów
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

9. Według Pana(-i) zdania, jaki poziom wykształcenia chce osiągnąć większość najbliższych kolegów lub koleżanek Pana(-i) dziecka?
   1) chce ukończyć szkołę wyższą i/lub zdobyć wyższe wykształcenie
   2) chce ukończyć szkołę maturalną (liceum ogólnokształcące, liceum profilowane lub technikum) i/lub zdać egzamin maturalny
   3) chce ukończyć zasadniczą szkołę zawodową i/lub zdać egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe
   4) chce ukończyć gimnazjum i/lub zdać egzamin gimnazjalny
   5) chce ukończyć szkołę podstawową
   6) nie chce ukończyć jakiejkolwiek szkoły
   7) nie ma planów
   97) trudno powiedzieć
   98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

MODUŁ C: Szanse edukacyjne

10. Do jakich placówek uczęszcza Pana(-i) dziecko?
    1) klasa zerowa w przedszkolu lub w szkole podstawowej
    2) szkoła podstawowa
    3) szkoła podstawowa specjalna
    4) gimnazjum
    5) gimnazjum specjalne
    6) szkoła ponadgimnazjalna

       Dopytać o typ:
       A) liceum ogólnokształcące
       B) liceum profilowane
       C) technikum
       D) zasadnicza szkoła zawodowa

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi
7) szkoła ponadgimnazjalna specjalna
8) moje dziecko nie uczęszcza do przedszkola ani do szkoły
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
typ	typ	typ	typ	typ	typ	typ	typ	typ	typ
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

11. Czy Pana(-i) dziecko uczęszczało do przedszkola (nie dotyczy klasy zerowej)?
1) tak (*dopytać o wiek rozpoczęcia edukacji przedszkolnej*):
A) 2–3 lata
B) 3–4 lata
C) 4–5 lat
D) w wieku 5 lat
2) nie *(przejdź do pytania 12)*
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek	wiek
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

12. Jaka jest Pana(-i) opinia na temat uczestnictwa polskich dzieci w edukacji przedszkolnej?
1) dobrze, gdy dzieci zaczynają uczęszczać do przedszkola w jak najmłodszym wieku

2) dzieci powinny uczęszczać do przedszkola, ale na pewno nie w wieku dwóch lub trzech lat
3) nie ma potrzeby wysyłania dzieci do przedszkola
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

13. Jaka jest Pana(-i) zdaniem główna przyczyna, z powodu której duża część Polaków nie wysyła swoich dzieci do przedszkola (*można wskazać jedną odpowiedź*)?
1) opieka przedszkolna jest zbyt droga
2) w publicznych przedszkolach jest za mało miejsc
3) co najmniej jeden z rodziców nie pracuje i w związku z tym zapewnia opiekę dzieciom
4) rodzice najpierw szukają wsparcia rodziny, prosząc babcie, dziadków lub innych jej członków o opiekę nad dziećmi
5) przedszkola w Polsce nie spełniają odpowiednich standardów, dlatego rodzice nie chcą wysyłać do nich swoich dzieci
6) rodzice są w stanie lepiej wychować swoje dziecko niż nauczyciel przedszkola, który ma pod opieką dużą grupę dzieci
7) dziecko powinno wykonywać drobne obowiązki w gospodarstwie domowym, dlatego nie chodzi do przedszkola
8) w najbliższej okolicy nie ma placówki przedszkolnej
9) inna, *jaka?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

14. Czy Pana(-i) dziecko uczęszcza lub uczęszczało do klasy zerowej?
1) tak
2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

15. Czy Pana(-i) dziecko powtarza lub powtarzało klasę?
1) tak (*dopytać o powód)*:

A) zła praca nauczyciela z dzieckiem
B) brak zdolności uczenia się, zdobywania nowej wiedzy
C) brak chęci uczenia się, zdobywania nowej wiedzy
D) długotrwała choroba
E) chęć zaimponowania kolegom
F) wagarowanie
G) problemy z alkoholem lub narkotykami
H) zachowania o charakterze przestępczym
I) inna, *jaka?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

16. Czy Pana(-i) dziecko wagaruje lub wagarowało?

1) tak (*dopytać o powód)*:
A) zła praca nauczyciela z dzieckiem
B) niechęć do szkoły i nauczycieli
C) chęć zaimponowania kolegom
D) namowa kolegów i obawa przed napiętnowaniem z ich strony
E) lenistwo
F) wykonywanie drobnych prac w czasie, który powinno ono spędzać w szkole
G) inny, *jaki?*…….
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

8) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

17. Jak określiłby(aby) Pan(-i) oceny (dotyczy również ocen opisowych w klasie zerowej oraz w klasach I–III szkoły podstawowej) uzyskiwane w szkole przez Pana(-i) dziecko?
    1) celujące
    2) bardzo dobre
    3) dobre
    4) dostateczne
    5) dopuszczające
    6) niedostateczne
    7) nie mam takiej wiedzy
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

18. Jaką ocenę z zachowania uzyskało Pana(-i) dziecko w poprzednim roku szkolnym?
    1) wzorowe
    2) bardzo dobre
    3) dobre
    4) poprawne
    5) nieodpowiednie
    6) naganne
    7) moje dziecko jeszcze nie otrzymało oceny z zachowania
    8) nie mam takiej wiedzy
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

Dopytać o powód otrzymania przez dziecko danej oceny:

A) moje dziecko angażowało się w życie szkoły i klasy
B) moje dziecko było przez nauczycieli uznawane za grzeczne
C) moje dziecko było przez nauczycieli uznawane za dobrego ucznia
D) moje dziecko było przez nauczycieli uznawane za niegrzeczne
E) moje dziecko było przez nauczycieli uznawane za złego ucznia
F) moje dziecko wagarowało
G) moje dziecko nie uczęszczało do szkoły z przyczyn innych niż wagary
H) moje dziecko zachowywało się podobnie jak jego koledzy/koleżanki z klasy
I) moje dziecko nie było lubiane przez nauczycieli
J) moje dziecko przejawiało zachowania o charakterze przestępczym
K) inny, *jaki?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód	powód
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

MODUŁ D: System edukacji w opinii rodziców

19. W jakim stopniu Pana(-i) zdaniem polska szkoła gwarantuje uczniom szansę na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu naukowego, sportowego, artystycznego bądź innego?
    1) bardzo dużym
    2) dużym
    3) średnim
    4) niedostatecznym
    5) szkoła nie daje takiej szansy

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

20. Pana(-i) zdaniem szkoła i nauczyciele w Polsce powinni kłaść największy nacisk na:
    1) naukę konkretnego zawodu
    2) zdobywanie wiedzy o charakterze ogólnym
    3) nabywanie umiejętności uczenia się
    4) kształtowanie zdolności pracowania w grupie
    5) przekazywanie wartości i kształtowanie postaw
    6) inny, *jaki?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

21. Jak Pan(-i) ocenia kompetencje (umiejętności, zdolności) pedagogiczne polskich nauczycieli (podejście do dzieci, łatwość pracy z nimi, zrozumienie dla ich problemów)?
    1) są bardzo dobre
    2) są dobre
    3) są średnie
    4) są niedostateczne
    5) nauczyciele ich w ogóle nie posiadają
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

22. Czy Pana(-i) zdaniem nauczyciele w polskiej szkole są odpowiednio przygotowani do pracy z uczniem trudnym, sprawiającym problemy wychowawcze lub edukacyjne?
    1) tak, posiadają bardzo duże kompetencje
    2) tak, posiadają stosunkowo duże kompetencje
    3) ich kompetencje są na średnim poziomie
    4) nie, posiadają zbyt małe kompetencje
    5) nie, nie posiadają takich kompetencji w ogóle
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

23. Jak Pan(-i) ocenia współpracę nauczycieli szkoły/przedszkola Pana(-i) dziecka z rodzicami?
    1) jest bardzo dobra
    2) jest dobra
    3) jest średnia
    4) jest niedostateczna
    5) taka współpraca nie ma miejsca
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

24. Jakie określenie najlepiej obrazuje Pana(-i) relacje z nauczycielami?
    1) duże wzajemne zaangażowanie
    2) partnerska współpraca
    3) ograniczony kontakt
    4) brak porozumienia
    5) otwarty konflikt
    6) inne, *jakie?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

25. Jak określa Pan(-i) swoje zaangażowanie w życie szkoły lub klasy Pana(-i) dziecka?
    1) angażuję się w bardzo dużym stopniu *(przejdź do pytania 27 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
    2) angażuję się w dużym stopniu *(przejdź do pytania 27 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
    3) angażuję się średnim stopniu *(przejdź do pytania 27 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
    4) angażuję się w niewielkim stopniu
    5) nie angażuję się w życie szkoły i klasy

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

26. Proszę wskazać główną przyczynę Pana(-i) nieangażowania się w życie szkoły lub klasy lub angażowania się w niewielkim stopniu *(pytanie zadać w stosunku do dzieci, co do których respondent wskazał w pytaniu 25 odpowiedź 4 lub 5)*:
    1) nie mam czasu ze względu na obowiązku zawodowe
    2) nie mam czasu ze względu na obowiązki rodzinne
    3) nie mam czasu ze względu na inny powód, *jaki?*……
    4) nie odczuwam potrzeby angażowania się
    5) nie angażuję się ze względu na zły stan zdrowia
    6) nie potrafię porozumieć się z nauczycielami, dyrekcją szkoły, przedszkola
    7) szkoła wzbudza we mnie negatywne emocje, więc wolę jej unikać
    8) mam za dużo własnych problemów, żeby angażować się w dodatkową działalność
    9) inna, *jaka?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

27. Jak Pan(-i) ocenia wsparcie pedagogiczne i opiekę udzielaną Pana(-i) dziecku przez nauczycieli w szkole/przedszkolu?
    1) ma ono bardzo duże znaczenie dla mojego dziecka
    2) ma ono duże znaczenie dla mojego dziecka
    3) ma ono przeciętne (średnie) znaczenie dla mojego dziecka
    4) jest ono niedostateczne dla mojego dziecka
    5) nauczyciel nie wspiera w żadnym stopniu mojego dziecka
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

28. Jak Pan(-i) ocenia działalność szkolnego/przedszkolnego pedagoga lub psychologa?
    1) bardzo dobrze pracuje z moim dzieckiem
    2) dobrze pracuje z moim dzieckiem
    3) w średni sposób pracuje z moim dzieckiem
    4) niedostatecznie pracuje z moim dzieckiem
    5) nie podejmuje żadnych działań na rzecz mojego dziecka
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

29. Jak często bywa Pan(-i) bądź drugi z rodziców (prawny opiekun) dziecka na wywiadówkach lub innych spotkaniach rodziców z nauczycielami, dyrekcją szkoły/ przedszkola?
    1) na każdym spotkaniu *(przejdź do pytania 31 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
    2) na większości takich spotkań
    3) na co drugim spotkaniu
    4) raczej sporadycznie, rzadko
    5) nigdy
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

30. Proszę wskazać najczęstszy powód Pana(-i) bądź drugiego z rodziców (prawnego opiekuna) nieobecności na wywiadówkach lub innych spotkaniach rodziców z nauczycielami, dyrekcją szkoły/przedszkola *(zadać*

w stosunku do dzieci, co do których w pytaniu 29 respondent udzielił odpowiedzi 2–5):

1) nie mam czasu ze względu na obowiązki zawodowe
2) nie mam czasu ze względu na obowiązki rodzinne
3) nie mam czasu ze względu na inny powód, *jaki?*……
4) dziecko nie informuje mnie o spotkaniu
5) nie uczestniczę ze względu na zły stan zdrowia
6) informacje przekazywane na takich spotkaniach nie są mi potrzebne
7) nie potrafię porozumieć się z nauczycielem prowadzącym spotkanie
8) szkoła wzbudza we mnie negatywne emocje, więc wolę jej unikać
9) inny, *jaki?*……

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

31. Jak Pan(-i) ocenia stosunek Pana(-i) dziecka do nauczycieli?

1) nauczyciel jest dla niego autorytetem i wychowawcą
2) nauczyciel jest dla niego skarbnicą wiedzy
3) nauczyciel jest dla niego starszym kolegą, partnerem, przyjacielem
4) nauczyciel jest dla niego obiektem żartów
5) nauczyciel jest dla niego wrogiem
6) nauczyciel jest mu obojętny
7) inny, *jaki?*……

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

32. Które stwierdzenie według Pana(-i) najlepiej określa stosunek Pana(-i) dziecka do szkoły?
    1) szkoła ze względu na swoją opiekuńczą funkcję jest dla niego drugim domem
    2) szkoła jest dla niego miejscem rozwijania pasji i talentów
    3) szkoła jest dla niego miejscem spotkań towarzyskich
    4) szkoła wzbudza w nim negatywne emocje i stres związany z ocenianiem
    5) szkoła jest dla niego miejscem, gdzie spotyka je agresja ze strony rówieśników
    6) szkoła jest miejscem, do którego musi ono uczęszczać, choć nie ma na to ochoty
    7) szkoła jest miejscem, do którego musi ono uczęszczać i ma na to ochotę
    8) inne, *jakie?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

33. Czy Pana(-i) dziecko uczestniczy w zajęciach?
    1) tak
    2) nie *(przejdź do pytania 36 w stosunku do dzieci, co do których respondent udzielił tej odpowiedzi)*
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

34. Kto i na jakich zasadach organizuje te zajęcia dodatkowe *(pytanie zadać w stosunku do tych dzieci, co do których w pytaniu 33 respondent udzielił odpowiedzi tak)*?
    1) nieodpłatnie, szkoła/przedszkole
    2) nieodpłatnie, inna niż szkoła/przedszkole instytucja

3) odpłatnie, szkoła/przedszkole
4) odpłatnie, inna niż szkoła/przedszkole instytucja
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

35. Proszę wskazać charakter zajęć, w których uczestniczy Pana(-i) dziecko *(pytanie zadać w stosunku do tych dzieci, co do których w pytaniu 33 respondent udzielił odpowiedzi tak)*:
1) nauka języków obcych
2) zajęcia sportowe
3) zajęcia artystyczne
4) zajęcia wyrównawcze
5) koła zainteresowań
6) zajęcia o charakterze hobbystycznym
7) zajęcia o charakterze wolontariatu
8) zbiórki harcerskie
9) zajęcia związane z wyznawaną wiarą
10) inne, *jakie?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

36. Pana(-i) opinię na temat uczestniczenia lub nieuczestniczenia Pana(-i) dziecka w zajęciach dodatkowych najpełniej oddaje stwierdzenie:
1) zajęcia dodatkowe dają mojemu dziecku możliwość rozwijania swoich zainteresowań
2) zajęcia dodatkowe przynoszą efekty w postaci lepszych ocen w szkole
3) zajęcia dodatkowe są bardzo dobrym sposobem na spędzanie wolnego czasu
4) zajęcia dodatkowe są okazją do nawiązania nowych przyjaźni

5) moje dziecko nie ma czasu na dodatkowe zajęcia
6) nie widzę potrzeby uczestniczenia mojego dziecka w zajęciach dodatkowych
7) jest mi obojętne, czy dziecko uczestniczy w zajęciach dodatkowych, czy też nie
8) inne, *jakie?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

37. Czy według Pana(-i) opinii Pana(-i) dziecko potrzebuje pomocy w nauce w postaci korepetycji?
1) tak
2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

38. Czy Pana(-i) dziecko uczestniczy w korepetycjach odpłatnych i nieodpłatnych?
1) tak
2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

Odpłatne:

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

Nieodpłatne:

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

MODUŁ E: Wpływ rodziny

39. Czy w Pana(-i) miejscu zamieszkania znajduje się specjalnie wyodrębnione miejsce (biurko, krzesło, lampka biurkowa), gdzie dziecko może odrabiać zadanie domowe, przygotowywać się do lekcji?
    1) tak (*przejdź do pytania 41*)
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

40. Jaka jest główna przyczyna braku takiego miejsca?
    1) nie jest ono potrzebne
    2) mieszkam w za małym lokalu, żeby wyodrębnić takie miejsce
    3) nie mam pieniędzy na urządzenie takiego miejsca
    4) inna, *jaka?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

41. Jak długi czas Pana(-i) dziecko spędza na odrabianiu prac domowych, przygotowywaniu się do lekcji?
    1) do 1 godziny dziennie
    2) od 1 do 2 godzin dziennie
    3) od 2 do 3 godzin dziennie
    4) 3 lub więcej godzin dziennie
    5) do 1 godziny tygodniowo
    6) od 1 do 2 godziny tygodniowo
    7) od 2 do 3 godzin tygodniowo
    8) nie mam takiej wiedzy
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

42. Jak często pomaga Pan(-i) dziecku w odrabianiu prac domowych, przygotowywaniu się do lekcji?
    1) codziennie
    2) kilka razy w tygodniu
    3) kilka razy w miesiącu
    4) kilka razy w semestrze
    5) nie pomagam w ogóle
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

43. Ile książek znajduje się w Pana(-i) miejscu zamieszkania (nie dotyczy podręczników szkolnych)?
    1) 0–10
    2) 11–20
    3) 21–30
    4) 31–40
    5) więcej niż 40
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

44. Czy w Pana(-i) mieszkaniu znajduje się komputer?
    1) tak, z dostępem do Internetu
    2) tak, bez dostępu do Internetu
    3) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

45. Proszę wskazać, jakie obowiązki domowe wykonuje Pana(-i) dziecko, można wskazać więcej niż jeden?

1) opieka nad młodszym rodzeństwem
2) opieka nad chorym członkiem rodziny
3) dbanie o porządek w gospodarstwie domowym
4) dbanie o porządek w swoim pokoju
5) gotowanie, przygotowywanie posiłków
6) zmywanie naczyń
7) pranie
8) prasowanie
9) robienie zakupów
10) nie ma obowiązków
11) inne, *jakie?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

46. Jak długi czas zajmuje Pana(-i) dziecku wykonywanie obowiązków domowych?
1) do 1 godziny w tygodniu
2) od 1 do 5 godzin w tygodniu
3) od 5 do 10 godzin w tygodniu
4) od 10 do 15 godzin w tygodniu
5) 15 i więcej godzin w tygodniu dziennie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

47. Czy organizuje Pan(-i) czas wolny swojemu dziecku, swoim dzieciom?
1) tak
2) nie (*przejdź do pytania 49*)
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

48. W jaki sposób najczęściej organizuje Pan(-i) czas wolny swojemu dziecku, swoim dzieciom?
    1) poprzez wspólne czytanie książek lub prasy
    2) poprzez wspólne odrabianie lekcji
    3) poprzez wspólną zabawę
    4) poprzez wspólne oglądanie TV lub słuchanie radia
    5) poprzez wspólne granie w gry komputerowe lub gry na konsoli gier wideo
    6) poprzez wspólne odwiedziny pozostałych członków rodziny lub znajomych
    7) poprzez zlecanie prac domowych
    8) poprzez wspólne uprawianie sportu
    9) poprzez wspólne wyjścia do kina, teatru, muzeum lub innych instytucji kultury
    10) poprzez wspólne wyjścia na świeże powietrze np. do parku, na plac zabaw
    11) poprzez organizację wyjazdów za miasto
    12) inny, *jaki?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

49. Czy w okresie wakacyjnym Pana(-i) dziecko wyjechało na dowolną formę wypoczynku?
    1) tak (*dopytać o formę wypoczynku, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź, jeżeli odpowiedź dotyczy odpłatnych form wypoczynku, to należy przez nie rozumieć pokrycie kosztów uczestnictwa lub transportu, a nie dodatkowe koszty z nim związane, jak na przykład zakup stosownej odzieży czy kieszonkowe, które dziecko otrzymuje)*:
        A) pobyt u rodziny, za który nie ponosiłem(-am) odpłatności
        B) pobyt u rodziny, za który ponosiłem(-am) częściową odpłatność
        C) pobyt u rodziny, za który ponosiłem(-am) całkowitą odpłatność
        D) udział w wypoczynku zorganizowanym (kolonie, obóz itp.) bezpłatnym

E) udział w wypoczynku zorganizowanym (kolonie, obóz itp.) częściowo płatnym
F) udział w wypoczynku zorganizowanym (kolonie, obóz itp.) całkowicie płatnym
G) wczasy z rodzicami
H) wczasy z pozostałymi członkami rodziny, za które nie ponosiłem(-am) odpłatności
I) wczasy z pozostałymi członkami rodziny, za które ponosiłem(-am) częściową odpłatność
J) wczasy z pozostałymi członkami rodziny, za które ponosiłem(-am) całkowitą odpłatność
K) inna, jaka?……

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

50. Czy zapewnienie dziecku stosownej do pory roku odzieży jest dla Pani/Pana *(dotyczy wszystkich dzieci)*:
1) niewielkim problemem bądź nie sprawia mi żadnych problemów
2) przeciętnym (średnim) problemem
3) dużym problemem
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

51. W jaki sposób najczęściej zapewnia Pan(-i) dziecku/dzieciom stosowną do pory roku odzież *(dotyczy wszystkich dzieci, wskazać wszystkie źródła)*?
1) kupuję nową w sklepie lub na targowisku
2) kupuję w sklepie z odzieżą używaną

3) dostaję od rodziny, znajomych lub sąsiadów
4) dostaję od organizacji pozarządowych (społecznych) np. PCK, Caritas
5) dostaję od Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej lub innych instytucji państwowych
6) inny, *jaki?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

52. Czy zapewnienie dziecku/dzieciom zabawek jest dla Pana(-i) *(dotyczy wszystkich dzieci)*:
1) niewielkim problemem bądź nie sprawia mi żadnych problemów
2) przeciętnym (średnim) problemem
3) dużym problemem
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

53. W jaki sposób najczęściej zapewnia Pan(-i) dziecku/dzieciom zabawki *(dotyczy wszystkich dzieci, wskazać wszystkie źródła)*?
1) kupuję nowe w sklepie lub na targowisku
2) kupuję w sklepie z odzieżą używaną
3) dostaję od rodziny, znajomych lub sąsiadów
4) dostaję od organizacji pozarządowych (społecznych) np. PCK, Caritas
5) dostaję od Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej lub innych instytucji państwowych
6) inny, *jaki?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

54. Jak często członkowie Pana(-i) gospodarstwa domowego spożywają posiłki?
1) pięć razy dziennie (śniadanie, drugie śniadanie, obiad, podwieczorek, kolacja)
2) cztery razy dziennie
3) trzy razy dziennie
4) dwa razy dziennie
5) raz dziennie

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

55. Jak często członkowie Pana(-i) gospodarstwa domowego spożywają lub mają możliwość spożywania ciepłego posiłku w ciągu dnia?
    1) codziennie
    2) kilka razy w tygodniu
    3) raz w tygodniu
    4) rzadziej lub nie mają takiej możliwości
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

56. Czy ma Pan(-i) dorosłe dziecko lub dzieci, które ukończyło(y) szkołę ponadgimnazjalną?
    1) tak
    2) nie (*przejdź do pytania 58*)
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

57. Czy kontynuuje(ą) ono lub one naukę na studiach wyższych, w szkołach uzupełniających, szkołach policealnych?
    1) tak, wszystkie
    2) tak, nie wszystkie
    3) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

MODUŁ F: Wpływ środowiska lokalnego

58. Czy w Pana(-i) opinii Pana(-i) miejsce zamieszkania (budynek, ulica) jest:
    1) bardzo bezpieczne
    2) bezpieczne
    3) raczej bezpieczne
    4) niebezpieczne
    5) bardzo niebezpieczne
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

59. Proszę wskazać, jak często, według Pana(-i) wiedzy, w Pana(-i) miejscu zamieszkania (budynek, ulica) dochodzi do następujących zachowań:
   a) picie napojów alkoholowych
      1) codziennie
      2) kilka razy w tygodniu
      3) raz w tygodniu
      4) raz w miesiącu
      5) kilka razy w roku
      6) raz w roku
      7) raz na kilka lat
      8) wcale
      97) trudno powiedzieć
      98) odmowa odpowiedzi
   b) zażywanie narkotyków lub innych środków psychoaktywnych
      1) codziennie
      2) kilka razy w tygodniu
      3) raz w tygodniu
      4) raz w miesiącu
      5) kilka razy w roku
      6) raz w roku
      7) raz na kilka lat
      8) wcale
      97) trudno powiedzieć
      98) odmowa odpowiedzi
   c) przemoc w rodzinie
      1) codziennie
      2) kilka razy w tygodniu
      3) raz w tygodniu
      4) raz w miesiącu
      5) kilka razy w roku
      6) raz w roku
      7) raz na kilka lat
      8) wcale
      97) trudno powiedzieć
      98) odmowa odpowiedzi
   d) zachowania o charakterze przestępczym (inne niż w: b, c)
      1) codziennie
      2) kilka razy w tygodniu

3) raz w tygodniu
4) raz w miesiącu
5) kilka razy w roku
6) raz w roku
7) raz na kilka lat
8) wcale
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

e) prostytucja
1) codziennie
2) kilka razy w tygodniu
3) raz w tygodniu
4) raz w miesiącu
5) kilka razy w roku
6) raz w roku
7) raz na kilka lat
8) wcale
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

f) próby samobójcze lub samobójstwa:
1) miały miejsce
2) nie miały miejsca
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

60. Czy obecnie doświadcza Pan(-i) pomocy ze strony sąsiadów na rzecz poprawy sytuacji Pana(-i) gospodarstwa domowego?
1) tak
2) nie (przejdź do pytania 63)
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

61. Jakiego rodzaju pomocy udzielają Pana(-i) gospodarstwu domowemu sąsiedzi, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź?
1) pomoc finansowa
2) pomoc materialna (np. posiłek, produkty żywnościowe, środki czystości, sprzęt gospodarstwa domowego, ubrania)
3) wsparcie psychologiczne

4) pomoc w opiece i wychowaniu dziecka
5) pomoc w przezwyciężaniu uzależnienia
6) pomoc w aktywizacji zawodowej
7) innej, *jakiej?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

62. Jakie znaczenie ma dla Pana(-i) pomoc udzielana przez sąsiadów?
1) bardzo duże
2) duże
3) przeciętne (średnie)
4) raczej małe
5) małe
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

63. Czy doświadcza Pan(-i) wsparcia ze strony osób prywatnych, które są zaangażowane w poprawę sytuacji osób i rodzin w Pana(-i) środowisku lokalnym?
1) tak
2) nie (*przejdź do pytania 66*)
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

64. Jakiego rodzaju pomocy udzielają Pana(-i) gospodarstwu domowemu osoby prywatne szczególnie zaangażowane w poprawę sytuacji osób i rodzin w Pana(-i) środowisku lokalnym, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź?
1) pomoc finansowa
2) pomoc materialna (np. posiłek, produkty żywnościowe, środki czystości, sprzęt gospodarstwa domowego, ubrania)
3) wsparcie psychologiczne
4) pomoc w opiece i wychowaniu dziecka
5) pomoc w przezwyciężaniu uzależnienia
6) pomoc w aktywizacji zawodowej
7) innej, *jakiej?*……
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

65. Jakie znaczenie ma dla Pana(-i) pomoc udzielana przez osoby prywatne szczególnie zaangażowane w poprawę sytuacji osób i rodzin w Pana(-i) środowisku lokalnym?
    1) bardzo duże
    2) duże
    3) przeciętne (średnie)
    4) raczej małe
    5) małe
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

66. Jakie według Pana(-i) wiedzy zachowania przejawiają koledzy lub koleżanki Pana(-i) dziecka, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź?
    1) picie napojów alkoholowych
    2) zażywanie narkotyków lub innych środków psychoaktywnych
    3) przemoc
    4) zachowania o charakterze przestępczym (inne niż w: 2, 3)
    5) prostytucja
    6) próby samobójcze
    7) nie przejawiają żadnego ze wskazanych rodzajów zachowań
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

67. Jaki wpływ ma zachowanie kolegów lub koleżanek Pana(-i) dziecka na jego rezultaty szkolne: oceny, zachowanie, rodzaj szkoły?
    1) zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w pozytywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka
    2) zachowanie kolegów/koleżanek wpływa w negatywny sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka
    3) zachowanie kolegów/koleżanek nie wpływa w żaden sposób na rezultaty szkolne mojego dziecka
    4) nie mam zdania
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

MODUŁ G: Wsparcie podmiotów lokalnej polityki społecznej

68. Czy Pana(-i) gospodarstwo domowe lub jego członkowie doświadczają wsparcia ze strony organizacji pozarządowych (społecznych)?
    1) tak
    2) nie (*przejdź do pytania 69*)
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

69. Jakiego rodzaju pomocy udzielają Pana(-i) gospodarstwu domowemu lub jego dorosłym członkom organizacje pozarządowe (społeczne), można wskazać więcej niż jedną odpowiedź?
    1) pomoc finansowa
    2) pomoc materialna (np. posiłek, produkty żywnościowe, środki czystości, sprzęt gospodarstwa domowego, ubrania)
    3) wsparcie psychologiczne
    4) pomoc w opiece i wychowaniu dziecka
    5) pomoc w przezwyciężaniu uzależnienia
    6) pomoc w aktywizacji zawodowej
    7) innej, *jakiej?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

70. Jakie znaczenie ma dla Pana(-i) pomoc udzielana przez osoby prywatne szczególnie zaangażowane w poprawę sytuacji osób i rodzin w Pana(-i) środowisku lokalnym?
    1) bardzo duże
    2) duże
    3) przeciętne (średnie)
    4) raczej małe
    5) małe
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

71. Proszę wymienić organizacje pozarządowe (społeczne), które udzieliły pomocy Pana(-i) gospodarstwu domowemu lub jego członkom
……
……
……
……

72. Czy Pana(-i) dziecko doświadcza wsparcia ze strony organizacji pozarządowych (społecznych)?
    1) tak (*dopytać o formę pomocy, można wskazać więcej niż jedną odpowiedź):*
        A) organizacja czasu wolnego (różnego rodzaju zajęcia dodatkowe)
        B) pomoc w odrabianiu lekcji i przygotowaniu się do nich
        C) zapewnienie posiłku/posiłków
        D) zapewnienie stosownej do pory roku odzieży
        E) pomoc psychologiczno-pedagogiczna
        F) inna, *jaka?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

73. Czy Pana(-i) dziecko ma prawo oraz możliwość korzystania z bezpłatnych posiłków w szkole/przedszkolu?
    1) tak
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

74. Czy Pana(-i) zdaniem szkoła/przedszkole, do których uczęszcza Pana(-i) dziecko jest odpowiednio wyposażone w pomoce dydaktyczne, sprzęt sportowy, ławki i krzesełka dostosowane do wieku ucznia itp. (dotyczy placówek znajdujących się na terenie miasta Siemianowice Śląskie)?
    1) tak
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

75. Czy Pana(-i) zdaniem szkoła lub przedszkole, do których uczęszcza Pan(-i) dziecko znajdują się w budynku o odpowiednim stanie technicznym (dotyczy placówek znajdujących się na terenie miasta Siemianowice Śląskie)?
    1) tak
    2) nie
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

76. Czy pobiera Pan(-i) na dziecko stypendium szkolne udzielane przez Urząd Miasta?
    1) tak (*dopytać, czy forma oraz zakres udzielanego stypendium wystarcza na zaspokojenie potrzeb edukacyjnych)*?
        A) tak
        B) nie

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma	forma
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

77. Czy jest Pan(-i) osobą bezrobotną?
1) tak
2) nie (*przejdź do pytania 78*)
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

78. Jak Pan(-i) ocenia szanse na znalezienie Panu(-i) pracy przez Powiatowy Urząd Pracy?
1) bardzo duże
2) duże
3) przeciętne (średnie)
4) małe
5) bardzo małe
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

79. Jak Pan(-i) ocenia wsparcie w postaci zasiłków rodzinnych udzielanych osobom najmniej zamożnym przez Urząd Miasta?
1) jest wystarczające
2) nie jest wystarczające
3) nie mam zdania
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

80. Jak Pan(-i) ocenia wsparcie w postaci dodatków mieszkaniowych udzielanych osobom najmniej zamożnym przez Urząd Miasta?
    1) jest wystarczające
    2) nie jest wystarczające
    3) nie mam zdania
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

METRYCZKA

1. Płeć:
    1) M
    2) K

2. Rok urodzenia:

3. Stan cywilny faktyczny:
    1) kawaler/panna
    2) żonaty/zamężna (w świetle prawa cywilnego lub kanonicznego i pozostający w faktycznym małżeństwie)
    3) partner/partnerka (te same gospodarstwo domowe, bez względu na stan cywilny prawny)
    4) wdowiec/wdowa
    5) rozwiedziony/rozwiedziona
    6) separowany/separowana (osoby pozostające w separacji prawnej i nietworzące związków partnerskich z innymi osobami oraz osoby w stanie cywilnym prawnym żonaty/zamężna, niepozostające w związku małżeńskim i nietworzące związków partnerskich z innymi osobami)

4. Wykształcenie:
    1) wyższe
    2) policealne
    3) średnie zawodowe
    4) średnie ogólnokształcące

5) zasadnicze zawodowe
6) podstawowe ukończone
7) podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego

5. Typ gospodarstwa domowego:
   1) jednorodzinne
   2) dwurodzinne
   3) trzy i więcej rodzinne

6. Czy jest Pan(-i) głową gospodarstwa domowego *(za głowę gospodarstwa domowego uznaje się osobę, która całkowicie lub w przeważającej części dostarcza środków utrzymania danemu gospodarstwu domowemu. Jeżeli dwie lub więcej osób dostarczają środków utrzymania w jednakowym stopniu, za głowę gospodarstwa domowego uznaje się tę osobę, która tymi środkami rozporządza)*?
   1) tak (*przejdź do 8*)
   2) nie

7. Stopień pokrewieństwa, powinowactwa lub innego związku Pana(-i) z głową gospodarstwa domowego:
   1) mąż/partner, żona/partnerka
   2) syn, córka
   3) ojciec, matka
   4) teść, teściowa
   5) zięć, synowa
   6) brat, siostra
   7) dziadek, babka, pradziadek, prababka
   8) wnuk, wnuczka
   9) inny krewny (np. bratowa, szwagier, siostrzeniec, wuj)
   10) osoba niespokrewniona

8. Główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego *(źródło, z którego pochodzi przeważająca część środków w budżecie domowym, przeznaczana na potrzeby wszystkich członków gospodarstwa)*:
   1) dochody (zarobki) z pracy osobiście wykonywanej, niezależnie od charakteru zatrudnienia
   2) niezarobkowe źródło dochodów
   3) dochody pochodzące z własności

4) dochody pochodzące z najmu
5) pozostawanie na utrzymaniu innych osób posiadających własne źródło dochodów

9. W którym roku po raz pierwszy Pana(-i) gospodarstwu domowemu przyznano zasiłek okresowy *(ewentualnie, ile lat temu)*?

lub

Do samodzielnego wypełnienia przez respondenta:

Na każde z pytań można udzielić jednej odpowiedzi. Proszę postawić krzyżyk w kratce przy wybranej odpowiedzi.

1. Jak ocenia Pan(-i) pomoc finansową, którą otrzymuje Pan(-i) z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej?
   1) wystarcza na zaspokojenie podstawowych, ważnych potrzeb mojego gospodarstwa domowego
   2) wystarcza częściowo na zaspokojenie podstawowych, ważnych potrzeb mojego gospodarstwa domowego
   3) nie wystarcza na zaspokojenie podstawowych, ważnych potrzeb mojego gospodarstwa domowego

2. Pana(-i) zdaniem pomoc finansowa (pieniądze), którą można otrzymać z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej powinna być:
   1) zwiększona
   2) utrzymana na dotychczasowym poziomie
   3) zmniejszona
   4) zamieniona na pomoc rzeczową (np. węgiel) lub usługową (np. rozmowa z pracownikiem socjalnym, psychologiem)

3. Czy Pana(-i) zdaniem pomoc otrzymywana z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej przyczynia się do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej?
   1) tak
   2) nie

4. Pana(-i) zdaniem pomoc rzeczowa lub usługowa, którą można otrzymać z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej powinna być:
   1) zwiększona (ze względu na zakres oraz ilość)

2) utrzymana na dotychczasowym poziomie
3) zmniejszona (ze względu na zakres oraz ilość)
4) zamieniona na finansową

5. Jakie Pana(-i) zdaniem gospodarstwo domowe ma szanse na usamodzielnienie (sytuację, w której nie będzie ono potrzebować wsparcia w postaci pomocy społecznej)?
   1) bardzo duże
   2) duże
   3) przeciętne (średnie)
   4) małe
   5) bardzo małe

6. Jak ocenia Pan(-i) częstotliwość kontaktów z pracownikiem socjalnym?
   1) bardzo duża
   2) duża
   3) przeciętna (średnia)
   4) mała
   5) bardzo mała

Załącznik 5. Wykaz pytań, z których zrezygnowano po przeprowadzeniu badania pilotażowego

4. Proszę określić stopień trudności, jaki sprawia Panu(-i) zapamiętywanie nowych informacji:
    1) nie sprawia mi żadnych trudności
    2) sprawia mi niewielkie trudności
    3) sprawia mi przeciętne (średnie) trudności
    4) sprawia mi duże trudności
    5) sprawia mi bardzo duże trudności
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

23. Jakie określenie najlepiej obrazuje Pana(-i) relacje z nauczycielami ?
    1) duże wzajemne zaangażowanie
    2) partnerska współpraca
    3) ograniczony kontakt
    4) brak porozumienia
    5) otwarty konflikt
    6) inne, *jakie?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

41. Jak długi czas Pana(-i) dziecko spędza na odrabianiu prac domowych, przygotowywaniu się do lekcji?
    1) do 1 godziny dziennie
    2) od 1 do 2 godzin dziennie
    3) od 2 do 3 godzin dziennie
    4) 3 lub więcej godzin dziennie
    5) do 1 godziny tygodniowo
    6) od 1 do 2 godzin tygodniowo
    7) od 2 do 3 godzin tygodniowo
    8) nie mam takiej wiedzy

97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

52. Czy zapewnienie dziecku/dzieciom zabawek jest dla Pani(a) *(dotyczy wszystkich dzieci)*:
    1) niewielkim problemem bądź nie sprawia mi żadnych problemów
    2) przeciętnym (średnim) problemem
    3) dużym problemem
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

53. W jaki sposób najczęściej zapewnia Pan(-i) dziecku/dzieciom zabawki *(dotyczy wszystkich dzieci, wskazać wszystkie źródła)*?
    1) kupuję nowe w sklepie lub na targowisku
    2) kupuję w sklepie z odzieżą używaną
    3) dostaję od rodziny, znajomych lub sąsiadów
    4) dostaję od organizacji pozarządowych (społecznych) np. PCK, Caritas
    5) dostaję od Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej lub innych instytucji państwowych
    6) inny, *jaki?*……
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

56. Czy ma Pan(-i) dorosłe dziecko lub dzieci, które ukończyło(y) szkołę ponadgimnazjalną?
    1) tak
    2) nie (przejdź do pytania 58)
    97) trudno powiedzieć
    98) odmowa odpowiedzi

57. Czy kontynuuje(ą) ono lub one naukę na studiach wyższych, w szkołach uzupełniających, szkołach policealnych?
    1) tak, wszystkie

2) tak, nie wszystkie
3) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

75. Czy Pana(-i) zdaniem szkoła/przedszkole, do których uczęszcza Pana(-i) dziecko, jest odpowiednio wyposażone w pomoce dydaktyczne, sprzęt sportowy, ławki i krzesełka dostosowane do wieku ucznia itp. (dotyczy placówek znajdujących się na terenie miasta Siemianowice Śląskie)?
1) tak
2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

76. Czy Pana(-i) zdaniem szkoła lub przedszkole, do których uczęszcza Pan(-i) dziecko znajdują się w budynku o odpowiednim stanie technicznym (dotyczy placówek znajdujących się na terenie miasta Siemianowice Śląskie)?
1) tak
2) nie
97) trudno powiedzieć
98) odmowa odpowiedzi

D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9	D10
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…

Załącznik 6. Kwestionariusz ankiety rozdawanej o charakterze eksperckim

ANKIETA

1. Ilu uczniów uczyło się w Szkole w roku szkolnym 2011/2012 (stan na dzień wypełniania kwestionariusza)?

2. Ilu uczniów w roku szkolnym 2011/2012 korzystało z posiłków finansowanych przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej?

3. Ilu uczniów w roku szkolnym 2011/2012 skorzystało z programu „Wyprawka szkolna"?

4. Ilu uczniów w roku szkolnym 2011/2012 pobierało stypendium szkolne?

5. Czy w Szkole występuje problem wagarowania?
   TAK
   NIE (*proszę przejść do pytania 7*)

6. Jakie działania mające na celu przeciwdziałanie wagarowaniu podejmuje Szkoła?
   ……
   ……
   ……
   ……

7. Jakie problemy wychowawcze lub dydaktyczne (poza problemem wagarowania) są obecne w Szkole?
   Problem 1: ……
   Problem 2: ……

Problem 3: ……
Problem 4: ……
Problem 5: ……
Problem 6: ……
Problem 7: ……
Problem 8: ……
Problem 9: ……
Problem 10: ……
Pozostałe problemy (jeżeli występują): ……
……
……

8. Jakie działania mające na celu przeciwdziałanie tym problemom podejmuje Szkoła (proszę odpowiedzieć zgodnie z kolejnością problemów zastosowaną w poprzednim pytaniu)?
Problem 1: ……
……
Problem 2: ……
……
Problem 3: ……
……
Problem 4: ……
……
Problem 5: ……
……
Problem 6: ……
……
Problem 7: ……
……
Problem 8: ……
……
Problem 9: ……
……
Problem 10: ……
……
Pozostałe problemy (jeżeli występują): ……
……
……

9. Jakie działania mające na celu wyrównywanie szans edukacyjnych najbiedniejszych uczniów podejmuje Szkoła?
……
……
……
……
……

10. Czy Szkoła angażuje się w działalność na rzecz społeczności lokalnej?
TAK
NIE (proszę przejść do pytania 12)

11. Na czym polega to zaangażowanie?
……
……
……
……
……
……

12. Czy Szkoła podejmuje współpracę z innymi szkołami, w tym zagranicznymi?
TAK tylko z krajowymi
TAK tylko z zagranicznymi
TAK z krajowymi i z zagranicznymi
NIE (proszę przejść do pytania 14)

13. Na czym polega ta współpraca?
……
……
……
……
……
……

14. Jak Szkoła ocenia współpracę z organem prowadzącym?
1) jest bardzo dobra
2) jest dobra

3) jest przeciętna (średnia)
4) jest zła
5) jest bardzo zła

15. Proszę uzasadnić wybraną w pytaniu 14 odpowiedź:
……
……
……
……
……
……

16. Czy Szkoła podejmuje współpracę z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej na rzecz najbiedniejszych uczniów (poza świadczeniem przez MOPS posiłków)?
TAK
NIE (*proszę przejść do pytania 18*)

17. Na czym polega ta współpraca?
……
……
……
……
……
……

18. Czy Szkoła podejmuje współpracę z firmami, przedsiębiorstwami, sferą biznesu?
TAK
NIE (*proszę przejść do pytania 20*)

19. Na czym polega ta współpraca?
……
……
……
……
……
……

20. Czy Szkoła podejmuje współpracę z organizacjami pozarządowymi?
    TAK
    NIE (*proszę przejść do pytania 22*)

21. Proszę podać nazwy tych organizacji i określić, na czym polega współpraca z nimi?
    ……
    ……
    ……
    ……
    ……

22. Jakie w Szkole występują problemy związane z jej bieżącym funkcjonowaniem (poza problemami dydaktycznymi lub wychowawczymi)?
    ……
    ……
    ……
    ……
    ……

23. Jak Pan/Pani ocenia szkolną infrastrukturę?
    1) jest bardzo dobra
    2) jest dobra
    3) jest przeciętna (średnia)
    4) jest zła
    5) jest bardzo zła

24. Proszę uzasadnić wybraną w pytaniu 23 odpowiedź.
    ……
    ……
    ……
    ……
    ……

Załącznik 7. Kwestionariusz ankiety audytoryjnej

ANKIETA

1. Jak oceniasz swoją zdolność uczenia się?
    1) uczenie się nie sprawia mi żadnych trudności
    2) uczenie się sprawia mi niewielkie trudności
    3) uczenie się sprawia mi przeciętne (średnie) trudności
    4) uczenie się sprawia mi duże trudności
    5) uczenie się sprawia mi bardzo duże trudności

2. Jaką ocenę z zachowania uzyskałeś(-aś) w poprzednim roku szkolnym?
    1) wzorową
    2) bardzo dobrą
    3) dobrą
    4) poprawną
    5) nieodpowiednią
    6) naganną

3. Jaki był Twoim zdaniem główny powód otrzymania takiej oceny (można wskazać jedną odpowiedź)?
    1) angażowanie się w życie szkoły i klasy
    2) uznanie za uprzejmą osobę przez nauczycieli, bycie uprzejmą osobą
    3) uznanie za ucznia sprawiającego problemy, sprawianie problemów
    4) uznanie za dobrego ucznia przez nauczycieli, bycie dobrym uczniem
    5) uznanie za słabego ucznia przez nauczycieli, bycie słabym uczniem
    6) wagarowanie
    7) nieuczęszczanie do szkoły z przyczyn innych niż wagary
    8) zachowanie podobne do zachowania kolegów lub koleżanek
    9) bycie lubianym przez nauczycieli

10) bycie nielubianym przez nauczycieli
11) zachowania o charakterze przestępczym
12) inny, jaki?……

4. Jak oceniasz uzyskiwane w gimnazjum oceny (*należy wypowiedzieć się na temat wszystkich ocen uzyskanych w ciągu trzech lat nauki, wybierając tylko jedną odpowiedź*)?
   1) celujące
   2) bardzo dobre
   3) dobre
   4) dostateczne
   5) dopuszczające
   6) niedostateczne

5. Czy kiedykolwiek uzyskałeś(-aś) świadectwo z paskiem?
   a) w szkole podstawowej
      1) tak
      2) nie
   b) w gimnazjum
      1) tak
      2) nie

6. Czy powtarzałeś(-aś) kiedykolwiek klasę?
   a) w szkole podstawowej
      1) tak
      2) nie (*przejdź do pytania 8*)
   b) w gimnazjum
      1) tak
      2) nie (*przejdź do pytania 8*)

7. Jaki był Twoim zdaniem główny powód powtarzania klasy lub klas (można wskazać jedną odpowiedź)?
   1) brak zdolności uczenia się, zdobywania nowej wiedzy
   2) brak chęci uczenia się, zdobywania nowej wiedzy
   3) długotrwała choroba
   4) chęć zaimponowania kolegom
   5) wagarowanie
   6) problemy z alkoholem lub narkotykami

7) zachowania o charakterze przestępczym
8) niechęć nauczycieli do Ciebie
9) brak możliwości przygotowania się do lekcji, uczenia się ze względu na sytuację rodzinną, domową
10) inny, *jaki?*……

8. Czy wagarujesz lub wagarowałeś w gimnazjum?
1) tak
2) nie (*przejdź do pytania 10*)

9. Jaki jest główny powód tych wagarów (można wskazać jedną odpowiedź)?
1) niechęć do szkoły i nauczycieli
2) chęć zaimponowania kolegom
3) namowa kolegów i obawa przed napiętnowaniem z ich strony
4) lenistwo
5) wykonywanie drobnych prac (w domu np. porządki) w czasie, który powinieneś(-aś) spędzać w szkole
6) wykonywanie pracy zarobkowej w czasie, który powinieneś(-aś) spędzać w szkole
7) inny, *jaki?*……

10. Jak oceniasz sytuację materialną Twojej rodziny?
1) bardzo dobra
2) dobra
3) przeciętna (średnia)
4) zła
5) bardzo zła

11. Czy pobierasz stypendium szkolne (socjalne) udzielane przez Urząd Miasta w Siemianowicach Śląskich?
1) tak
2) nie

12. Czy korzystasz z bezpłatnych posiłków w szkole?
1) tak
2) nie

13. Jakie są Twoje plany edukacyjne na najbliższą przyszłość?

1) chcę ukończyć szkołę gimnazjalną i rozpocząć naukę w liceum ogólnokształcącym
2) chcę ukończyć szkołę gimnazjalną i rozpocząć naukę w technikum
3) chcę ukończyć szkołę gimnazjalną i rozpocząć naukę w zasadniczej szkole zawodowej
4) nie chcę ukończyć szkoły gimnazjalnej
5) nie mam żadnych planów

Załącznik 8. Wykaz problemów omawianych podczas wywiadu częściowo skategoryzowanego o charakterze eksperckim

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej

1. Kwota wydana w 2011 roku na wypłatę zasiłków okresowych.
2. Współpraca Ośrodka z organizacjami pozarządowymi.
3. Współpraca Ośrodka z organizacjami pozarządowymi podejmowana w celu wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy.
4. Współpraca Ośrodka z podmiotami rynkowymi.
5. Współpraca Ośrodka z podmiotami rynkowymi podejmowana w celu wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy.
6. Współpraca Ośrodka z Powiatowym Urzędem Pracy w Siemianowicach Śląskich.
7. Ocena szans na aktywizację beneficjentów zasiłków okresowych.
8. Współpraca Ośrodka ze szkołami w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży z obszaru wielkomiejskiej biedy.

Referat Spraw Społecznych i Zdrowia

1. Liczba przyznanych w 2011 roku zasiłków rodzinnych.
2. Liczba zasiłków rodzinnych przyznanych gospodarstwom domowym zamieszkującym wybrane ulice w mieście (ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy) w 2011 roku.
3. Świetlice środowiskowe funkcjonujące w mieście w 2011 roku.
4. Współpraca Referatu z organizacjami pozarządowymi w celu poprawy sytuacji życiowej świadczeniobiorców.
5. Współpraca z podmiotami rynkowymi w celu poprawy sytuacji życiowej świadczeniobiorców.
6. Pozyskiwanie środków zewnętrznych w celu realizacji projektów na rzecz najmniej zamożnych mieszkańców miasta.
7. Współpraca z MOPS mająca na celu koordynację działań i pomocy udzielanej najmniej zamożnym mieszkańcom miasta.

Referat Gospodarki Lokalowej i Dodatków Mieszkaniowych

1. Liczba gospodarstw domowych, które w 2011 roku korzystały z dodatków mieszkaniowych.
2. Liczba gospodarstw domowych, które w 2011 roku korzystały z dodatków mieszkaniowych i zamieszkiwały wybrane ulice w mieście (ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy).
3. Lokale socjalne i oczekujący na nie.
4. Problemy związane z administrowaniem i zarządzaniem mieszkaniowym zasobem gminy.
5. Współpraca Referatu z organizacjami pozarządowymi w celu poprawy sytuacji życiowej świadczeniobiorców.
6. Współpraca z podmiotami rynkowymi w celu poprawy sytuacji życiowej świadczeniobiorców.
7. Współpraca z MOPS mająca na celu koordynację działań i pomocy udzielanej najmniej zamożnym mieszkańcom miasta.

Referat Edukacji

1. Liczba uczniów korzystających ze stypendium szkolnego w roku szkolnym 2011/2012.
2. Liczba uczniów korzystających z zasiłku szkolnego w roku szkolnym 2011/2012 i zamieszkujących wybrane ulice w mieście (ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy).
3. Liczba uczniów korzystających z zasiłku szkolnego w roku szkolnym 2011/2012.
4. Liczba uczniów korzystających ze stypendium szkolnego w roku szkolnym 2011/2012 i zamieszkujących wybrane ulice w mieście (ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy).
5. Liczba uczniów korzystających z pomocy w ramach rządowego programu „Wyprawka szkolna" w roku szkolnym 2011/2012 i nakłady poniesione na realizację programu.
6. Liczba uczniów korzystających z pomocy w ramach rządowego programu „Wyprawka szkolna" w roku szkolnym 2011/2012 i zamieszkujących wybrane ulice w mieście (ulice wchodzące w skład obszarów wielkomiejskiej biedy).
7. Informacje na temat projektów unijnych realizowanych w siemianowickich placówkach oświatowych.

8. Wysokość i specyfikacja nakładów na oświatę w 2011 roku.
9. Wysokość subwencji ogólnej w części oświatowej w 2011 roku.
10. Realizacja obowiązku nauki i obowiązku szkolnego w roku szkolnym 2011/2012.
11. Zidentyfikowane problemy wychowawcze i dydaktyczne w szkołach.
12. Ocena współpracy ze szkołami.
13. Współpraca z MOPS na rzecz najbiedniejszych uczniów.
14. Współpraca z organizacjami pozarządowymi (Referatu i szkół).
15. Współpraca z podmiotami rynkowymi (Referatu i szkół).
16. Problemy związane z zarządzaniem siemianowickimi placówkami oświatowymi rozpoznane przez Referat.

Załącznik 9. Wykaz ulic miasta ze wskazaniem liczby mieszkańców oraz liczby zasiłkobiorców w 2011 roku

Lp.	Ulica	Liczba mieszkańców	Liczba zasiłkobiorców	Procentowy udział zasiłkobiorców
1	2	3	4	5
1.	Dębowa	6	5	83,33
2.	Ogińskiego	3	2	66,67
3.	Chemiczna	20	13	65,00
4.	Kołłątaja	347	181	52,16
5.	Poprzeczna	53	25	47,17
6.	27. Stycznia	69	28	40,58
7.	Mickiewicza	419	147	35,08
8.	Matejki	596	207	34,73
9.	Parkowa	302	104	34,44
10.	Boczna	252	85	33,73
11.	Browarowa	44	14	31,82
12.	Damrota	221	70	31,67
13.	Głowackiego	187	57	30,48
14.	Śmiłowskiego	710	213	30,00
15.	Piastowska	323	96	29,72
16.	Deji	98	29	29,59
17.	Fabryczna	343	98	28,57
18.	Ligonia	116	33	28,45
19.	Śniadeckiego	150	42	28,00
20.	Piaskowa	266	71	26,69
21.	Sienna	19	5	26,32
22.	Wieczorka	279	70	25,09
23.	Miarki	294	73	24,83
24.	Sienkiewicza	179	42	23,46
25.	Dąbrowskiego	282	61	21,63
26.	Wojciecha	68	14	20,59
27.	Szeflera	221	45	20,36
28.	Waryńskiego	221	45	20,36
29.	Sadzawki	41	8	19,51
30.	Bytkowska	334	64	19,16

1	2	3	4	5
31.	Św. Barbary	617	118	19,12
32.	Topolowa	82	15	18,29
33.	Krótka	161	29	18,01
34.	Krakowska	84	15	17,86
35.	Brzozowa	190	32	16,84
36.	Rutkowskiego	92	15	16,30
37.	Kościuszki	525	81	15,43
38.	Paryska	73	11	15,07
39.	Sobieskiego	1021	147	14,40
40.	Jedności	188	27	14,36
41.	Staszica	178	24	13,48
42.	Powstańców	1502	202	13,45
43.	Ogrodowa	120	16	13,33
44.	Krupanka	302	39	12,91
45.	Żwirki i Wigury	109	14	12,84
46.	Świerczewskiego	1670	210	12,57
47.	Chopina	80	10	12,50
48.	Buczka	155	19	12,26
49.	Pułaskiego	25	3	12,00
50.	Plac Skargi	42	5	11,90
51.	Szkolna	399	45	11,28
52.	Zwycięstwa	45	5	11,11
53.	Cicha	48	5	10,42
54.	Ks. Brandysa	135	13	9,63
55.	Krasińskiego	96	9	9,38
56.	Jagiellońska	601	56	9,32
57.	Klonowa	295	26	8,81
58.	Pszczelnicza	172	13	8,56
59.	Bukowa	25	2	8,00
60.	Słowackiego	138	11	7,97
61.	1. Maja	252	20	7,94
62.	Grabowa	489	38	7,77
63.	Komuny Paryskiej	1501	114	7,59
64.	Watoły	192	14	7,29
65.	Bytomska	1202	81	6,74
66.	Kilińskiego	30	2	6,67

1	2	3	4	5
67.	Oświęcimska	107	7	6,54
68.	Traugutta	46	3	6,52
69.	Michałkowicka	644	40	6,21
70.	Akacjowa	262	16	6,11
71.	Kopernika	476	29	6,09
72.	Jana Pawła II	484	29	5,99
73.	Kasprzaka	247	14	5,67
74.	Chorzowska	36	2	5,56
75.	Cmentarna	93	5	5,38
76.	Kapicy	119	6	5,04
77.	Zielona	845	42	4,97
78.	Hutnicza	584	29	4,97
79.	Aleja Młodych	1331	65	4,88
80.	Katowicka	229	11	4,80
81.	Górna	24	1	4,17
82.	Kasztanowa	434	18	4,15
83.	Leśna	895	33	3,69
84.	Górnicza	248	9	3,63
85.	Maciejkowicka	122	4	3,28
86.	Niepodległości	1968	58	2,95
87.	Zgrzebnioka	1031	30	2,91
88.	PCK	385	11	2,86
89.	Wierzbowa	72	2	2,78
90.	Jaworowa	149	4	2,68
91.	Mysłowicka	311	8	2,57
92.	Pocztowa	600	15	2,50
93.	Wiejska	637	15	2,35
94.	Bratnia	43	1	2,33
95.	Spokojna	90	2	2,22
96.	Żeromskiego	135	3	2,22
97.	Stęślickiego	462	10	2,16
98.	Trafalczyka	398	8	2,01
99.	Plac Wolności	100	2	2,00
100.	Bohaterów Westerplatte	413	8	1,94
101.	Kruczkowskiego	684	13	1,90
102.	Rzeczna	111	2	1,80

1	2	3	4	5
103.	Obrońców Warszawy	392	7	1,79
104.	Zubrzyckiego	224	4	1,79
105.	Gansińca	506	9	1,78
106.	Lipowa	245	4	1,63
107.	Kościelna	888	14	1,58
108.	Plac Skrzeka i Wójcika	456	7	1,54
109.	Łukasińskiego	271	4	1,48
110.	Kołodzieja	208	3	1,44
111.	Reymonta	766	11	1,44
112.	Wyzwolenia	2620	36	1,37
113.	Korfantego	1716	23	1,34
114.	Budryka	823	11	1,34
115.	Kochanowskiego	76	1	1,32
116.	Okrężna	1402	18	1,28
117.	Szymanowskiego	335	4	1,19
118.	Dworska	268	3	1,12
119.	Jagiełły	3607	40	1,11
120.	Kolejowa	283	3	1,06
121.	ZHP	866	9	1,04
122.	Chrobrego	100	1	1,00
123.	Aleja Sportowców	304	3	0,99
124.	Duracza	104	1	0,96
125.	Stawowa	1978	18	0,91
126.	Skłodowskiej-Curie	1677	15	0,89
127.	Grunwaldzka	1758	15	0,85
128.	Wróblewskiego	2801	21	0,75
129.	Plac Bohaterów Września	581	4	0,69
130.	Sikorskiego	783	5	0,64
131.	Wróbla	1364	8	0,59
132.	Dąbrowskiej	357	2	0,56
133.	Przyjaźni	1615	5	0,31
134.	Fajkisa	336	1	0,30
135.	Pstrowskiego	339	1	0,29
136.	Astrów	38	0	0,00
137.	Bańkowska	34	0	0,00
138.	Barlickiego	73	0	0,00

1	2	3	4	5
139.	Bema	66	0	0,00
140.	Bocianów	37	0	0,00
141.	Broniewskiego	16	0	0,00
142.	Brynicka	27	0	0,00
143.	Cyprysowa	23	0	0,00
144.	Czeladzka	216	0	0,00
145.	Czyżyków	14	0	0,00
146.	Dreyzy	67	0	0,00
147.	Drozdów	41	0	0,00
148.	Drzymały	5	0	0,00
149.	Dworcowa	20	0	0,00
150.	Gałczyńskiego	26	0	0,00
151.	Gilów	3	0	0,00
152.	Gołębia	34	0	0,00
153.	Gwardii Ludowej	10	0	0,00
154.	Hadamika	44	0	0,00
155.	Jaracza	22	0	0,00
156.	Jaskółek	4	0	0,00
157.	Jasna	41	0	0,00
158.	Jastrzębia	33	0	0,00
159.	Korczaka	41	0	0,00
160.	Kormoranów	21	0	0,00
161.	Kosów	32	0	0,00
162.	Krasickiego	32	0	0,00
163.	Krucza	209	0	0,00
164.	Kukułek	30	0	0,00
165.	Langego	35	0	0,00
166.	Limanowskiego	82	0	0,00
167.	Lompy	47	0	0,00
168.	Majcherczyka-Zdana	66	0	0,00
169.	Makowa	4	0	0,00
170.	Mieszka I	59	0	0,00
171.	Modrzewiowa	12	0	0,00
172.	Moniuszki	4	0	0,00
173.	Morcinka	11	0	0,00
174.	Myśliwiecka	1	0	0,00

1	2	3	4	5
175.	Nałkowskiej	15	0	0,00
176.	Okrzei	33	0	0,00
177.	Pawia	17	0	0,00
178.	Plater	371	0	0,00
179.	Polaczka	318	0	0,00
180.	Polna	24	0	0,00
181.	Popka	22	0	0,00
182.	Poranna	9	0	0,00
183.	Północna	4	0	0,00
184.	Pronobisa	79	0	0,00
185.	Prusa	81	0	0,00
186.	Rodziny Dembińskich	9	0	0,00
187.	Rolna	26	0	0,00
188.	Różana	32	0	0,00
189.	Rzepusa	51	0	0,00
190.	Sawickiej	10	0	0,00
191.	Sikorek	26	0	0,00
192.	Skowronków	20	0	0,00
193.	Słoneczna	41	0	0,00
194.	Słonecznikowa	11	0	0,00
195.	Słowików	30	0	0,00
196.	Sosnowa	29	0	0,00
197.	Sowia	25	0	0,00
198.	Szarych Szeregów	323	0	0,00
199.	Szpaków	15	0	0,00
200.	Szyb Pszczelnik	1	0	0,00
201.	Tarnogórska	19	0	0,00
202.	Turystyczna	18	0	0,00
203.	Walaszka	170	0	0,00
204.	Węglowa	45	0	0,00
205.	Wiosenna	25	0	0,00
206.	Łokietka	214	0	0,00
207.	Wojska Polskiego	68	0	0,00
208.	Wrocławska	9	0	0,00
209.	Wyspiańskiego	109	0	0,00
210.	Zaciszna	13	0	0,00

1	2	3	4	5
211.	Zygmunta Starego	61	0	0,00
212.	Żniwna	9	0	0,00
213.	Żurawia	11	0	0,00
	Razem	68136	4299	6,31

Załącznik 10. Fotografie badanej przestrzeni miejskiej

Obszar I – Nowy Świat

9131

Obszar II – Centrum

CH-P
OPO

Obszar III – Huta Laura

PEPSI
BOMAR
SKLEP OGÓLNOSPOŻYWCZY

Obszar IV – Hugo

Wykaz cytowanej literatury

Opracowania zwarte

Babbie E.: *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa 2007.

Babbie E.: *Podstawy badań społecznych*. Warszawa 2009.

Balcerowicz-Szkutnik M., Sojka E.: *Metody jakościowe i ilościowe w badaniu problemów społecznych. Wybrane zagadnienia*. Katowice 2011.

Balcerowicz-Szkutnik M., Szkutnik W.: *Podstawy wnioskowania statystycznego w przykładach i zadaniach*. Katowice 2010.

Balon A.: *Siemianowice Śląskie. Przyrodnicze ścieżki dydaktyczne po przemysłowej części województwa śląskiego*. Kraków–Krzeszowice 2005.

Barański M., Kuś M., Mitręga M., Zrałek M.: *Strategia przeciwdziałania bezrobociu w Siemianowicach Śląskich*. Katowice–Siemianowice Śląskie 2005.

Białecki I.: *Wykluczenie edukacyjne*. W: *Polski Raport Social Watch 2010. Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce. Raport Krajowy Polskiej Koalicji Social Watch i Polskiego Komitetu European Anti-Poverty Network*. Red. R. Szarfenberg. Warszawa 2011.

Borowik J.: *Rodziny dysfunkcyjne a szanse edukacyjne dzieci i młodzieży*. W: *Fenomen nierówności społecznych*. Red. J. Klebaniuk. Warszawa 2007.

Cannes C.F., Kahn R.L.: *Budowa kwestionariusza*. W: *Metody badań socjologicznych*. Red. S. Nowak. Warszawa 1965.

Chłądzyński W.: *200 lat Kopalni Węgla Kamiennego „Siemianowice"*. Siemianowice Śląskie 1986.

Chodubski A.J.: *Wstęp do badań politologicznych*. Gdańsk 2004.

Derus M.: *Z dziejów przemysłu Siemianowic Śląskich*. Siemianowice Śląskie 2012.

Dewberry Ch.: *Statistical Methods for Organizational Research. Theory and practice*. London–New York 2004.

Domański H.: *Ubóstwo w społeczeństwach postkomunistycznych*. Warszawa 2002.

Dudziak B.: *Wprowadzenie do metod i technik badań społecznych*. Bielsko-Biała 2010.

Fink A., Kosecoff J.: *How to conduct surveys. A step-by-step guide*. Thousand Oak–London–New Delhi 1998.

Flick U.: *Projektowanie badania jakościowego, Metodologia*. Warszawa 2011.

Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D.: *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań 2001.

Frysztacki K., Nóżka M., Smagacz-Poziemska M.: *Dzieci ulicy. Studium szczególnego problemu miejskiego*. Kraków 2011.

Godlewska J.: *Edukacja a problemy ubóstwa i wykluczenia społecznego*. W: *Polityka publiczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego*. Red. R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss. Warszawa 2010.

Górniak K., Kalbarczyk A.: *Ukryty problem – obszary biedy w dyskursie szkolnym*. W: *Dyskursy ubóstwa i wykluczenia społecznego*. Red. E. Tarkowska. Warszawa 2013.

Grabania M.: *Środowisko geograficzne*. W: *Siemianowice. Zarys historii miasta*. Red. H. Rechowicz. Katowice 1969.

Grotowska-Leder J.: *Fenomen wielkomiejskiej biedy. Od epizodu do underclass*. Łódź 2002.

Gruszczyński L.A.: *Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*. Katowice 2001.

Gruszczyński L.A.: *Elementy metod i technik badań socjologicznych*. Tychy 2002.

Halor A.: *Opowieści miasta z rybakiem w herbie*. Siemianowice Śląskie 1997.

Halor A.: *Wokół dawnej kaplicy siemianowickiego pałacu*. Siemianowice Śląskie 1998.

Halor A.: *Przewodnik siemianowicki. Wędrówki po mieście i okolicy*. Siemianowice Śląskie 2000.

Huta „Jedność". Fakty i ludzie. Siemianowice Śląskie 1996.

Janeczek Z.: *Bytkowskie szkice historyczne*. Siemianowice Śląskie 2009.

Janeczek Z.: *Od Sancovic do Siemianowic. Szkice z dziejów miasta i okolic*. Katowice 2003.

Jaros J.: *Gospodarka miasta*. W: *Siemianowice. Zarys historii miasta*. Red. H. Rechowicz. Katowice 1969.

Jaros J.: *Przemysł, handel, rzemiosło i gospodarka komunalna*. W: *Siemianowice. Zarys historii miasta*. Red. H. Rechowicz. Katowice 1969.

Jaros J.: *Rozwój przemysłu, rolnictwa, handlu i rzemiosła*. W: *Siemianowice. Zarys historii miasta*. Red. H. Rechowicz. Katowice 1969.

Jaros J.: *Powstanie i rozwój zakładu w okresie zaborów*. W: *Huta Jedność*. Red. A. Topol. Katowice 1978.

Jaros J.: *Powstanie i rozwój kopalń „Siemianowice" i „Michał" w okresie zaborów*. W: *Kopalnia Węgla Kamiennego „Siemianowice"*. Red. J. Przewłocki. Katowice 1979.

Konarzewski K.: *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna*. Warszawa 2000.

Kosobucki M.: *Siemianowice Śląskie. Od rzemiosła do przemysłu*. Siemianowice Śląskie 2009.

Krzewińska A.: *O socjologicznym wywiadzie kwestionariuszowym: psychologia poznawcza Norberta Schwarza i jej badawcze zastosowanie w warunkach polskich*, *Analizy i Próby Technik Badawczych w Socjologii*. T. IX. Łódź 2006.

Kurzeja A.: *Dzieci ulicy. Profilaktyka zagrożeń*. Kraków 2010.

Lipski A.: *Metody badań społecznych*. Katowice 2012.

Lutyńska K.: *Surveye w Polsce. Spojrzenie socjologiczno-antropologiczne*. Warszawa 1993.

Lutyński J.: *Metody badań społecznych. Wybrane zagadnienia*. Łódź 2000.

Lutyński J.: *Pytanie kwestionariuszowe i jego różne koncepcje*. W: *Wywiad kwestionariuszowy. Analizy teoretyczne i empiryczne*. Red. K. Lutyńska, A.P. Welland. Wrocław 1983.

Łuszczyński A.: *Podstawy metodologiczne badań politologicznych*. Rzeszów 2005.

Mlonej K.: *Bezrobocie*. W: *Polityka społeczna*. Red. A. Kurzynowski. Warszawa 2006.

Moledna J.: *Pod hitlerowską okupacją*. W: *Kopalnia Węgla Kamiennego „Siemianowice"*. Red. J. Przewłocki. Katowice 1979.

Musioł L.: *Michałkowice. Gmina i parafia. Monografia historyczna*. Siemianowice Śląskie 2004.

Nowak S.: *Metodologia badań społecznych*. Warszawa 2007.

Nowak-Lenartowska A.: *Osiedla przyzakładowe jako problem urbanistyczny regionu. Na przykładzie Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*. Warszawa 1973.

Ogryzko-Wiewiórowski H.: *Wprowadzenie do metod badawczych socjologii*. Lublin 1986.

Okoń T.: *Od wioski rycerskiej do dzielnicy Siemianowic. Szkice z dziejów Michałkowic*. Siemianowice Śląskie 1992.

Oppenheim A.N.: *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*. Poznań 2004.

Palska H.: *Znaczenie izolacji przestrzennej dla kształtowania i transmisji międzygeneracyjnej kultury ubóstwa*. W: *Kulturowe aspekty struktury społecznej. Fundamenty. Konstrukcje. Fasady*. Red. P. Gliński, I. Sadowski, A. Zawistowska. Warszawa 2010.

Pilch T., Bauman T.: *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa 2001.

Read M., Marsh D.: *Łączenie metod ilościowych z jakościowymi*. W: *Teorie i metody w naukach politycznych*. Red. D. Marsh, G. Stoker. Kraków 2006.

Rychliński S.: *Lustracje społeczne*. Warszawa 2001.

Silverman D.: *Interpretacja danych jakościowych*. Warszawa 2007.

Silverman D.: *Prowadzenie badań jakościowych*. Warszawa 2008.

Sołoma L.: *Metody i techniki badań socjologicznych. Wybrane zagadnienia*. Olsztyn 2002.
Sułek A.: *Ogród metodologii socjologicznej*. Warszawa 2002.
Śladami bolesnej przeszłości. Śląskie tropy KL Auschwitz. Siemianowicki podobóz Laurahütte. Red. M. Domin, K. Hadasz. Siemianowice Śląskie 2011.
Szarfenberg R.: *Marginalizacja i wykluczenie społeczne – panorama językowo-teoretyczna*. W: *Ubóstwo i wykluczenie społeczne – perspektywa poznawcza*. Red. R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss. Warszawa 2010.
Szreder M.: *Metody i techniki sondażowych badań opinii publicznych*. Warszawa 2004.
Sztabiński F.: *Wywiad kwestionariuszowy jako technika badawcza*. W: *Podręcznik socjologicznych badań ankietowych*. Red. Z. Sawiński. Warszawa 1992.
Sztabiński F.: *Metryczka respondenta*. W: *Podręcznik ankietera*. Red. Z. Sawiński, P.B. Sztabiński, F. Sztabiński. Warszawa 2000.
Sztumski J.: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Katowice 2010.
Szwed G.: *Metody statystyczne w naukach społecznych*. Lublin 2008.
Tarkowska E.: *Ubóstwo dzieci w Polsce*. W: *Polski Raport Social Watch 2010. Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce. Raport Krajowy Polskiej Koalicji Social Watch i Polskiego Komitetu European Anti-Poverty Network*. Red. R. Szarfenberg. Warszawa 2011.
Warzywoda-Kruszyńska W.: *Dorastać w biedzie – obrazy z życia różnych pokoleń łodzian*. W: *(Żyć) Na marginesie wielkiego miasta*. Red. Eadem. Łódź 2001.
Warzywoda-Kruszyńska W.: *Wstęp*. W: *(Żyć) Na marginesie wielkiego miasta*. Red. W. Warzywoda-Kruszyńska, Łódź 2001.
Warzywoda-Kruszyńska W.: *Wielkomiejska bieda w Polsce*. W: *Polska bieda w świetle Europejskiego Roku Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym*. Red. H.E. Kubiak. Kraków 2012.
Wujek T.: *Wykorzystanie dokumentów w pedagogicznych badaniach środowiskowych*. W: *Metodologia pedagogiki społecznej*. Red. R. Wroczyński, T. Pilch. Wrocław 1974.
Wyrzykowski Ł.: *Długość cienia*. Siemianowice Śląskie 2010.
Żyć i pracować w enklawach biedy (Klimaty łódzkie). Łódź 2001. Red. W. Warzywoda-Kruszyńska. Łódź 2001.
(Żyć) Na marginesie wielkiego miasta. Red. W. Warzywoda-Kruszyńska. Łódź 2001.

Opracowania czasopiśmiennicze

Borkiewicz M.: *Górnictwo odchodzi – ludzie pozostają*. „Goniec Górnośląski", 16–22.04.1998.
Borkiewicz M.: *Pożegnanie z kopalnią?*. „Goniec Górnośląski", 19–25.11.1998.

Dominik I.: *Oblicza biedy*. „Newsweek", 12.12.2005.
Dzieci z grup ryzyka. Red. J. Szymaniak. „Studia Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu" 2009, nr 1.
Górniak K., Kalbarczyk A., Tarkowska E.: *System edukacyjny, ubóstwo i wykluczenie społeczne*. „Polityka Społeczna" 2006, nr 11–12.
Hrapkiewicz B.: *Krajobraz po węglu*. „Kalendarz Siemianowicki na Rok 2009", 2008.
Kempa W.: *Oddajcie nam nasze pieniądze*. „Goniec Górnośląski", 25.04–01.05.2002.
Kempa W.: *„Zadymy" nie było*. „Goniec Górnośląski", 23–29.05.2002.
Kempa W.: *Blokada! Fala protestów w Siemianowicach Śl.* „Goniec Górnośląski", 06–12.06.2002.
Kempa W.: *Strajk! Hutnicy coraz bardziej zdesperowani*. „Goniec Górnośląski", 11–20.11.2002.
Kempa W.: *Gorąco w hucie*. „Goniec Górnośląski", 16–22.01.2003.
Kempa W.: *Pomocy*. „Goniec Górnośląski", 23–29.01.2003.
Kempa W.: *Co dalej z Hutą „Jedność"?*. „Goniec Górnośląski", 30.01–05.02.2003.
Kempa W.: *Krwawa wypłata*. „Goniec Górnośląski", 12–13.02.2003.
Kempa W.: *Są pieniądze dla WRJ*. „Goniec Górnośląski", 27.02–05.03.2003.
Kempa W.: *Koniec batalii*. „Goniec Górnośląski", 06–12.03.2003.
Kempa W.: *Niespełnione obietnice*. „Goniec Górnośląski", 06–12.02.2003.
Kempa W.: *Wypłat brak*. „Goniec Górnośląski", 15–21.05.2003.
Kempa W.: *Przegrani*. „Goniec Górnośląski", 21.07–06.08.2003.
Kempa W.: *Nienormalność*. „Goniec Górnośląski", 04–10.09.2003.
Kempa W.: *Koniec huty?*. „Goniec Górnośląski", 09–15.10.2003.
Kempa W.: *Kiedy kasa i dla kogo?*. „Goniec Górnośląski", 23–29.10.2003.
Kempa W.: *Przepychanki*. „Goniec Górnośląski", 15–21.01.2004.
Kempa W.: *Strajk*. „Goniec Górnośląski", 20–28.01.2004.
Kempa W.: *Wniosek o upadłość*. „Goniec Górnośląski", 10–16.04.2004
Kempa W.: *Rozruch*. „Goniec Górnośląski", 13–19.05.2004
Kempa W.: *Kto ugasi hałdę?*. „Goniec Górnośląski", 24–30.06.2004.
Kempa W.: *Wciąż się pali!*. „Goniec Górnośląski". 29.07–04.08.2004.
Kempa W.: *Kup Pan rurę!*. „Goniec Górnośląski", 16–22.09.2004.
Kempa W.: *Pytanie o Walcownię*. „Goniec Górnośląski", 16–22.12.2004.
Kempa W.: *Będą mieszkania socjalne*. „Goniec Górnośląski", 19–25.05.2005
Kempa W.: *Na początek Nowy Świat*. „Goniec Górnośląski", 09–15.06.2005.
Kempa W.: *Dla tych, co płacą*. „Goniec Górnośląski", 28.07–03.08.2005.
Kempa W.: *Na półmetku*. „Goniec Górnośląski", 22–28.09.2005.
Kowalewski T.: *Wybrane sposoby wyrównywania szans edukacyjnych*. „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy" 2009, nr 14.
Kowalka M.: *Trójkąt rozpaczy*. „Dziennik Zachodni", 07.01.2003.
Łukowski M.: *Górnictwo? – Nie ma problemu!*. „Goniec Górnośląski", 08–14.07.1999.
Przepiórka M.: *Żyjemy na kredyt*. „Dziennik Zachodni", 15.04.2004.

Przepiórka M.: *Nadzieja dla hutników*. „Dziennik Zachodni", 26.04.2004.
Przepiórka M.: *Załoga ma już dość*. „Dziennik Zachodni", 14.06.2004.
Siembiga A.: *Nadchodzi czas zmian*. „Goniec Górnośląski", 19–25.02.1998.
Siembiga A.: *„Rozalia" na wodzie*. „Goniec Górnośląski", 22–28.07.1998.
Siembiga A.: *Rozdają domy…?*. „Goniec Górnośląski", 04–10.02.1999.
Siembiga A.: *Obiecanki cacanki od prezesa z „Hanki"*. „Goniec Górnośląski", 10–17.11.1999.
Siebmiga A.: *Górnik – biznesmen*. „Goniec Górnośląski", 09–15.03.2000.
Socjalne z Nowego Światu: „Goniec Górnośląski", 16–22.11.2000.
Tabaka M.: *Co z „Hanką?*. „Goniec Górnośląski", 15–21.07.1999.
Tabaka M.: *Kiedy powstanie urząd?*. „Goniec Górnośląski", 16–22.03.2000.
Tabaka M.: *Setka na bruk?*. „Goniec Górnośląski", 18–24.05.2000.
Warzywoda-Kruszyńska W.: *Bieda dzieci w środowisku wielkomiejskim (na przykładzie Łodzi)*. „Polityka Społeczna" 2009, nr 9.
Wieczorek A.: *Górnicy odprawieni*. „Goniec Górnośląski", 11–17.04.2000.
Wieczorek A.: *Bezrobocie jak choroba*. „Goniec Górnośląski", 26.06–05.07.2000.

Adresy stron internetowych

http://bip.msiemianowicesl.finn.pl/index.jsp?bipkod=/032/.
http://ewd.edu.pl/.
http://geopard.pl/siemianowice/.
http://ksse.com.pl/lista/dane_list/lista1.php/.
http://siemianowiceslaskie.naszemiasto.pl/artykul/1804409,siemianowice-powstanie-osiedle-kontenerowe-bedzie-tez,id,t.html/.
http://siemianowiceslaskie.naszemiasto.pl/artykul/1859016,siemianowice-mieszkancy-hugo-nie-chca-osiedla-kontenerow,id,t.html/.
http://siemianowiceslaskie.naszemiasto.pl/tag/mieszkania-socjalne-siemianowice.html/.
http://vod.tvp.pl/audycje/publicystyka/sprawa-dla-reportera/wideo/25072013/11667377/.
http://www.dzieciwlodzi.pl/editor/reading_room_sections/wywiady-z/reading_rooms/biedne-dziecko-muru-glowa-nie-przebije-12/.
http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/407868,siemianowice-slaskie-market-i-firmy-na-terenie-huty-jednosc,id,t.html/.
http://www.gzm.org.pl/pol/.
http://www.oecd.org/social/family/doingbetterforchildren.htm/.
http://www.puls.siemianowice.pl/isi/index.php?op=show&cat=2&nid=1063/.
http://www.puls.siemianowice.pl/isi/index.php?op=show&cat=2&nid=1122/.

http://www.puls.siemianowice.pl/isi/index.php?op=show&cat=2&nid=993/.
http://www.pup.siemianowice.pl/urzad_pracy/programy.html/.
http://www.siemianowice.pl/gospodarka/.
http://www.siemianowice.pl/miasto/.
http://www.siemianowice.pl/.file/mf0yqa8q5a5bimevr.pdf/.
http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks/.
http://www.um.siemianowice.pl/popup/oswiata_placowki.htm/.
https://sites.google.com/site/kloipgsrkak/.

Materiały źródłowe

Badanie ekonomicznych uwarunkowań i celów alokacji nakładów na edukację realizowanych przed podmioty publiczne i prywatne w Polsce (BECKER). Raport dla powiatu m. Siemianowice Śląskie. Red. E. Drogosz-Zabłocka. Warszawa 2014.

Notatka służbowa na temat interwencji policyjnych sporządzona przez Komendę Miejską Policji w Siemianowicach Śląskich.

Powiatowa Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych miasta Siemianowice Śląskie na lata 2014–2020. Siemianowice Śląskie 2014.

Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2000. Katowice 2000.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2001. Katowice 2001.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2002. Katowice 2002.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2003. Katowice 2003.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2004. Katowice 2004.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2005. Katowice 2005.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2006. Katowice 2006.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2007. Katowice 2007.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2008. Katowice 2008.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2009. Katowice 2009.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2010. Katowice 2010.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2011. Katowice 2011.
Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2012. Katowice 2012.

Sprawozdanie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z wyników egzaminu gimnazjalnego w 2011 roku. Warszawa 2011.

Sprawozdanie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z wyników sprawdzianu w 2011 roku. Warszawa 2011.

Sprawozdanie Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie z wyników egzaminu gimnazjalnego w 2011 roku. Jaworzno 2011.

Sprawozdanie Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie z wyników sprawdzianu w 2011 roku. Jaworzno 2011.

Sprawozdanie z działalności Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich za rok 2011. Siemianowice Śląskie 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Bytom. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Chorzów. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Dąbrowa Górnicza. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Gliwice. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Jaworzno. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Katowice. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Mysłowice. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Piekary Śląskie. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Ruda Śląska. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Siemianowice Śląskie. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Sosnowiec. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Świętochłowice. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Tychy. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Województwo śląskie. Katowice 2012.
Statystyczne Vademecum Samorządowca 2012. Zabrze. Katowice 2012.
Wykaz mieszkańców poszczególnych ulic Siemianowic Śląskich sporządzony przez Referat Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta w Siemianowicach Śląskich.
Wykaz świadczeniobiorców zasiłków okresowych w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku sporządzony przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich.

Wykaz aktów prawnych

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Tekst jedn. z 2004 r. Dz.U. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.
Ustawa z 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i zmianie Kodeksu cywilnego. Tekst jedn. z 2005 r. Dz.U. Nr 31, poz. 266 z późn. zm.
Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2011 r. Nr 205, poz. 1206.
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 sierpnia 1998 roku o utworzeniu powiatów, Dz.U. z 1998 r. Nr 103, poz. 652.

Natalia Stępień-Lampa

The educational opportunities for children and young people of the metropolitan districts of poverty in Siemianowice Śląskie A research report

Summary

The work discusses the educational opportunities for children and young people who inhabit the areas of metropolitan poverty in Siemianowice Śląskie. The author refers to the social problems which occur in Siemianowice Śląskie in order to exemplify the problems of the cities of Upper Silesia.

In the period of the People's Republic of Poland, the cities of Upper Silesia experienced dynamic growth due to the investments in the field of heavy industry and the development of the mining of hard coal and metallurgy. However, the transformation of the political system and the restructuring of the industry resulted in recession and contributed to the occurrence of negative social phenomena. At the turn of the 21st century two principal enterprises were shut down in Siemianowice Śląskie, which resulted in the unemployment rate of almost 30%. Among the social problems which the city faced and continues to face there is also its poverty and spatial concentration.

The author distinguished four areas of metropolitan poverty in Siemianowice Śląskie – in these areas a considerable part of the inhabitants is constituted by the recipients of temporal benefits granted by the public assistance system. The work contains a description of the educational opportunities for children and young people who inhabit and who are raised in the pauperised local community which may be divided into the aforementioned areas. In order to achieve this goal both theoretical and practical research was conducted. The author used inter alia an analysis of official documents and the survey conducted among the inhabitants of metropolitan poverty who raise their children until the latter reach the age of 18. The survey that was used was partially categorised in which the representatives of public institutions of local social assistance participated; there was also an expert-oriented sur-

vey whose respondents included school principals in whose precincts there were streets of the areas of metropolitan poverty as well as a survey conducted among the third grade *gimnazjum* students.

The work is intended for people interested in the problems of social policy including those whose particular interest involves the problems of educational opportunities as well as for the representatives of self-government authorities and the institutions of local social policy in Siemianowice Śląskie.

Spis tabel

Tabela 1. Liczba ludności mieszkańców Siemianowic Śląskich w latach 1999–2011 26
Tabela 2. Gęstość zaludnienia w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011 27
Tabela 3. Gęstość zaludnienia w województwie śląskim w latach 1999–2011 28
Tabela 4. Przyrost naturalny na 1000 ludności w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011 28
Tabela 5. Przyrost naturalny na 1000 ludności w województwie śląskim w latach 1999–2011 29
Tabela 6. Saldo migracji na 1000 ludności w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011 30
Tabela 7. Saldo migracji na 1000 ludności w województwie śląskim w latach 1999–2011 31
Tabela 8. Stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażona w procentach w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011 48
Tabela 9. Stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażona w procentach w województwie śląskim w latach 1999–2011 49
Tabela 10. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w Siemianowicach Śląskich w latach 2002–2011 52
Tabela 11. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w województwie śląskim w latach 2002–2011 52
Tabela 12. Procentowy udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem w Siemianowicach Śląskich w latach 2008–2011 53
Tabela 13. Procentowy udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem w województwie śląskim w latach 2008–2011 53

Tabela 14. Wykaz ulic obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku z uwzględnieniem liczby mieszkańców, liczby zasiłkobiorców i udziału zasiłkobiorców ... 62
Tabela 15. Wykaz ulic obszarów wielkomiejskiej biedy w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku z uwzględnieniem przyznanych zasiłków rodzinnych, dodatków mieszkaniowych i przeprowadzonych interwencji policyjnych ... 64
Tabela 16. Liczba uczniów w poszczególnych typach placówek oświatowych w latach 2006–2011 ... 72
Tabela 17. Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych w 2011 roku ... 75
Tabela 18. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych w 2011 roku ... 76
Tabela 19.Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół podstawowych w Siemianowicach Śląskich w latach 2003–2010 ... 77
Tabela 20. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych w Siemianowicach Śląskich w latach 2003–2010 ... 77
Tabela 21. Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół gimnazjalnych w 2011 roku ... 78
Tabela 22. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół gimnazjalnych w 2011 roku ... 79
Tabela 23. Współczynnik skolaryzacji netto dla szkół gimnazjalnych w Siemianowicach Śląskich w latach 2003–2010 ... 79
Tabela 24. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół gimnazjalnych w Siemianowicach Śląskich w latach 2003–2010 ... 80
Tabela 25. Gospodarstwa domowe wchodzące w skład obszaru I – Nowy Świat ... 110
Tabela 26. Tabela pomocnicza przy obliczeniach minimalnej liczebności próby badawczej w obszarze I – Nowy Świat ... 111
Tabela 27. Tabela pomocnicza przy obliczaniu rozkładu próby badawczej na poszczególne typy gospodarstw domowych w obszarze I – Nowy Świat . 113
Tabela 28. Gospodarstwa domowe wchodzące w skład obszaru II – Centrum ... 114
Tabela 29. Tabela pomocnicza przy obliczeniach minimalnej liczebności próby badawczej w obszarze II – Centrum ... 119
Tabela 30. Tabela pomocnicza przy obliczaniu rozkładu próby badawczej na poszczególne typy gospodarstw domowych w obszarze II – Centrum ... 120
Tabela 31. Gospodarstwa domowe wchodzące w skład obszaru III – Huta Laura ... 121
Tabela 32. Tabela pomocnicza przy obliczeniach minimalnej liczebności próby badawczej w obszarze III – Huta Laura ... 122

Tabela 33. Tabela pomocnicza przy obliczaniu rozkładu próby badawczej na poszczególne typy gospodarstw domowych w obszarze III – Huta Laura 123
Tabela 34. Gospodarstwa domowe wchodzące w skład obszaru IV – Hugo .. 124
Tabela 35. Tabela pomocnicza przy obliczeniach minimalnej liczebności próby badawczej w obszarze IV – Hugo 125
Tabela 36. Tabela pomocnicza przy obliczaniu rozkładu próby badawczej na poszczególne typy gospodarstw domowych w obszarze IV – Hugo 126
Tabela 37. Obszar I. Liczba dzieci w gospodarstwie domowym 166
Tabela 38. Obszar I. Grupa wiekowa, wykształcenie respondentów 166
Tabela 39. Obszar I. Pierwszy przyznany gospodarstwu domowemu zasiłek okresowy 167
Tabela 40. Obszar I. Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole 168
Tabela 41. Obszar I. Plany na przyszłość związane z edukacją, które zgłaszał respondent 169
Tabela 42. Obszar I. Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta 170
Tabela 43. Obszar I. Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci 170
Tabela 44. Obszar I. Placówka, do której uczęszcza dziecko 171
Tabela 45. Obszar I. Uczęszczanie dziecka do przedszkola 172
Tabela 46. Obszar I. Problemy związane z funkcjonowaniem dziecka w szkole 172
Tabela 47. Obszar I. Oceny uzyskiwane przez dziecko 173
Tabela 48. Obszar I. Stopień, w jakim zdaniem respondenta polska szkoła gwarantuje uczniom szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu 173
Tabela 49. Obszar I. Ocena nauczycieli 174
Tabela 50. Obszar I. Ocena współpracy nauczycieli placówki z rodzicami ... 175
Tabela 51. Obszar I. Ocena stopnia zaangażowania respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka 175
Tabela 52. Obszar I. Ocena relacji dziecko – nauczyciel 175
Tabela 53. Obszar I. Zajęcia dodatkowe, w których uczestniczy dziecko 176
Tabela 54. Obszar I. Uczestnictwo dziecka w korepetycjach 177
Tabela 55. Obszar I. Specjalnie wyodrębnione miejsce w mieszkaniu respondenta, gdzie dziecko może się uczyć 177
Tabela 56. Obszar I. Liczba książek, posiadanie komputera 178
Tabela 57. Obszar I. Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta .. 179
Tabela 58. Obszar I. Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów 179
Tabela 59. Obszar I. Opinia respondenta na temat miejsca zamieszkania ... 180

Tabela 60. Obszar I. Zachowania, które zdaniem respondenta przejawiają koledzy lub koleżanki dziecka 181
Tabela 61. Obszar I. Wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne 181
Tabela 62. Obszar I. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta 182
Tabela 63. Obszar I. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz dziecka respondenta 183
Tabela 64. Obszar I. Bezpłatny posiłek, stypendium szkolne 183
Tabela 65. Obszar I. Bezrobocie i ocena działalności Powiatowego Urzędu Pracy 184
Tabela 66. Obszar I. Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych 184
Tabela 67. Obszar II. Liczba dzieci w gospodarstwie domowym 186
Tabela 68. Obszar II. Grupa wiekowa, wykształcenie respondentów 187
Tabela 69. Obszar II. Pierwszy przyznany gospodarstwu domowemu zasiłek okresowy 188
Tabela 70. Obszar II. Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole 189
Tabela 71. Obszar II. Plany na przyszłość związane z edukacją, które zgłaszał respondent 189
Tabela 72. Obszar II. Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta 190
Tabela 73. Obszar II. Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci 191
Tabela 74. Obszar II. Placówka, do której uczęszcza dziecko 192
Tabela 75. Obszar II. Uczęszczanie dziecka do przedszkola 192
Tabela 76. Obszar II. Problemy związane z funkcjonowaniem dziecka w szkole 193
Tabela 77. Obszar II. Oceny uzyskiwane przez dziecko 193
Tabela 78. Obszar II. Stopień, w jakim zdaniem respondenta polska szkoła gwarantuje uczniom szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu 194
Tabela 79. Obszar II. Ocena nauczycieli 194
Tabela 80. Obszar II. Ocena współpracy nauczycieli placówki z rodzicami . . 195
Tabela 81. Obszar II. Ocena zaangażowania się respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka 196
Tabela 82. Obszar II. Ocena relacji dziecko – nauczyciel 197
Tabela 83. Obszar II. Zajęcia dodatkowe, w których uczestniczy dziecko . . . 197
Tabela 84. Obszar II. Uczestnictwo dziecka w korepetycjach 198
Tabela 85. Obszar II. Specjalnie wyodrębnione miejsce w mieszkaniu respondenta, gdzie dziecko może się uczyć 199

Tabela 86. Obszar II. Liczba książek, posiadanie komputera 199
Tabela 87. Obszar II. Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta . 200
Tabela 88. Obszar II. Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów 201
Tabela 89. Obszar II. Opinia respondenta na temat miejsca zamieszkania (budynku, ulicy) 202
Tabela 90. Obszar II. Zachowania, które zdaniem respondenta przejawiają koledzy lub koleżanki dziecka 202
Tabela 91. Obszar II. Wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne 203
Tabela 92. Obszar II. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta 203
Tabela 93. Obszar II. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz dziecka respondenta 204
Tabela 94. Obszar II. Bezpłatny posiłek, stypendium szkolne 205
Tabela 95. Obszar II. Bezrobocie i ocena działalności Powiatowego Urzędu Pracy 205
Tabela 96. Obszar II. Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych 206
Tabela 97. Obszar III. Liczba dzieci w gospodarstwie domowym 208
Tabela 98. Obszar III. Grupa wiekowa, wykształcenie respondentów 208
Tabela 99. Obszar III. Pierwszy przyznany gospodarstwu domowemu zasiłek okresowy 209
Tabela 100. Obszar III. Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole 210
Tabela 101. Obszar III. Plany na przyszłość związane z edukacją, które zgłaszał respondent 210
Tabela 102. Obszar III. Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta ... 211
Tabela 103. Obszar III. Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci 212
Tabela 104. Obszar III. Placówka, do której uczęszcza dziecko 212
Tabela 105. Obszar III. Uczęszczanie dziecka do przedszkola 213
Tabela 106. Obszar III. Problemy związane z funkcjonowaniem dziecka w szkole 213
Tabela 107. Obszar III. Oceny uzyskiwane przez dziecko 214
Tabela 108. Obszar III. Stopień, w jakim zdaniem respondenta polska szkoła gwarantuje uczniom szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu 214
Tabela 109. Obszar III. Ocena nauczycieli 215
Tabela 110. Obszar III. Ocena współpracy nauczycieli placówki z rodzicami 215

Tabela 111. Obszar III. Ocena stopnia zaangażowania respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka ... 216
Tabela 112. Obszar III. Ocena relacji dziecko – nauczyciel ... 217
Tabela 113. Obszar III. Zajęcia dodatkowe, w których uczestniczy dziecko ... 217
Tabela 114. Obszar III. Uczestnictwo dziecka w korepetycjach ... 218
Tabela 115. Obszar III. Specjalnie wyodrębnione miejsce w mieszkaniu respondenta, gdzie dziecko może się uczyć ... 218
Tabela 116. Obszar III. Liczba książek, posiadanie komputera ... 219
Tabela 117. Obszar III. Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta ... 220
Tabela 118. Obszar III. Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów ... 220
Tabela 119. Obszar III. Opinia respondenta na temat miejsca zamieszkania ... 221
Tabela 120. Obszar III. Zachowania, które zdaniem respondenta przejawiają koledzy lub koleżanki dziecka ... 221
Tabela 121. Obszar III. Wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne ... 222
Tabela 122. Obszar III. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta ... 222
Tabela 123. Obszar III. Bezpłatny posiłek, stypendium szkolne ... 223
Tabela 124. Obszar III. Bezrobocie i ocena działalności Powiatowego Urzędu Pracy ... 224
Tabela 125. Obszar III. Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych ... 225
Tabela 126. Obszar IV Liczba dzieci w gospodarstwie domowym ... 226
Tabela 127. Obszar IV. Grupa wiekowa, wykształcenie respondentów ... 227
Tabela 128. Obszar IV. Pierwszy przyznany gospodarstwu domowemu zasiłek okresowy ... 227
Tabela 129. Obszar IV. Stopień trudności, jaki sprawiała respondentowi nauka w szkole ... 228
Tabela 130. Obszar IV. Plany na przyszłość związane z edukacją, które zgłaszał respondent ... 229
Tabela 131. Obszar IV. Ocena zdolności uczenia się dziecka respondenta ... 229
Tabela 132. Obszar IV. Pożądany przez respondentów poziom wykształcenia ich dzieci ... 230
Tabela 133. Obszar IV. Placówka, do której uczęszcza dziecko ... 230
Tabela 134. Obszar IV. Uczęszczanie dziecka do przedszkola ... 231
Tabela 135. Obszar IV. Problemy związane z funkcjonowaniem dziecka w szkole ... 231
Tabela 136. Obszar IV. Oceny uzyskiwane przez dziecko ... 232

Tabela 137. Obszar IV. Stopień, w jakim zdaniem respondenta polska szkoła gwarantuje uczniom szanse na osiągnięcie sukcesu lub rozwinięcie talentu ... 232
Tabela 138. Obszar IV. Ocena nauczycieli ... 233
Tabela 139. Obszar IV. Ocena współpracy nauczycieli placówki z rodzicami 233
Tabela 140. Obszar IV. Ocena stopnia zaangażowania respondenta w życie szkoły lub klasy dziecka ... 234
Tabela 141. Obszar IV. Ocena relacji dziecko – nauczyciel ... 235
Tabela 142. Obszar IV. Zajęcia dodatkowe, w których uczestniczy dziecko .. 235
Tabela 143. Obszar IV. Uczestnictwo dziecka w korepetycjach ... 236
Tabela 144. Obszar IV. Specjalnie wyodrębnione miejsce w mieszkaniu respondenta, gdzie dziecko może się uczyć ... 236
Tabela 145. Obszar IV. Liczba książek, posiadanie komputera ... 237
Tabela 146. Obszar IV. Pomoc dziecku w nauce udzielana przez respondenta 238
Tabela 147. Obszar IV. Organizowanie dziecku czasu wolnego przez respondentów ... 238
Tabela 148. Obszar IV. Opinia respondenta na temat miejsca zamieszkania . 239
Tabela 149. Obszar IV. Wpływ zachowania kolegów lub koleżanek dziecka na jego rezultaty szkolne ... 239
Tabela 150. Obszar IV. Pomoc organizacji pozarządowych na rzecz gospodarstwa domowego respondenta ... 240
Tabela 151. Obszar IV. Bezpłatny posiłek, stypendium szkolne ... 241
Tabela 152. Obszar IV. Bezrobocie i ocena działalności Powiatowego Urzędu Pracy ... 242
Tabela 153. Obszar IV. Ocena wsparcia w postaci zasiłków rodzinnych i dodatków mieszkaniowych ... 242

Spis wykresów

Wykres 1. Liczba mieszkańców Siemianowic Śląskich w latach 1999–2011 . . 27
Wykres 2. Gęstość zaludnienia w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011 27
Wykres 3. Gęstość zaludnienia w województwie śląskim w latach 1999–2011 28
Wykres 4. Przyrost naturalny na 1000 ludności w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011 29
Wykres 5. Przyrost naturalny na 1000 ludności w województwie śląskim w latach 1999–2011 30
Wykres 6. Saldo migracji na 1000 ludności w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011 30
Wykres 7. Saldo migracji na 1000 ludności w województwie śląskim w latach 1999–2011 31
Wykres 8. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w Siemianowicach Śląskich w 2011 roku 31
Wykres 9. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w województwie śląskim w 2011 roku 32
Wykres 10. Stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażona w procentach w Siemianowicach Śląskich w latach 1999–2011 49
Wykres 11. Stopa bezrobocia rejestrowanego wyrażona w procentach w województwie śląskim w latach 1999–2011 49
Wykres 12. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w Siemianowicach Śląskich w latach 2002–2011 52
Wykres 13. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w gospodarce narodowej w województwie śląskim w latach 2002–2011 53
Wykres 14. Ocena zdolności uczenia się 148
Wykres 15. Ocena z zachowania uzyskana w roku szkolnym 2010/2011 149
Wykres 16. Główny powód otrzymania wskazanej oceny z zachowania w roku szkolnym 2010/2011 150

Wykres 17. Oceny uzyskiwane w trakcie trzech lat nauki w szkole gimnazjalnej 151
Wykres 18. Uzyskanie świadectwa z wyróżnieniem w szkole podstawowej lub gimnazjalnej 151
Wykres 19. Powtarzanie klasy w szkole podstawowej lub gimnazjalnej 152
Wykres 20. Główny powód powtarzania klasy w szkole podstawowej lub gimnazjalnej 152
Wykres 21. Główny powód wagarowania w szkole gimnazjalnej 153
Wykres 22. Ocena sytuacji materialnej rodziny ucznia 154
Wykres 23. Korzystanie z form wsparcia w roku szkolnym 2011/2012 154
Wykres 24. Plany na przyszłość związane z edukacją 155

Spis rysunków

Rysunek 1. Wyniki egzaminacyjne sprawdzianu szóstoklasisty 81
Rysunek 2. Zrównane wyniki części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego 82
Rysunek 3. Zrównane wyniki części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego 82
Rysunek 4. Pozycja Gimnazjum nr 3 pod względem wyników egzaminów i EWD w części humanistycznej w latach 2009–2011 160
Rysunek 5. Pozycja Gimnazjum nr 3 pod względem wyników egzaminów i EWD w części matematyczno-przyrodniczej w latach 2009–2011 161
Rysunek 6. Pozycja Gimnazjum nr 4 pod względem wyników egzaminów i EWD w części humanistycznej w latach 2009–2011 163
Rysunek 7. Pozycja Gimnazjum nr 4 pod względem wyników egzaminów i EWD w części matematyczno-przyrodniczej w latach 2009–2011 164

Redaktor
Aleksandra Zok-Smoła

Projekt okładki
Janina Skorus

Korektor
Lidia Szumigała

Projekt typograficzny i łamanie
Hanna Olsza

Copyright © 2016 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-988-7
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-989-4
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 26,0. Ark. wyd. 26,5
Papier offset III 90 g
Cena 34 zł (+ VAT)

Druk i oprawa:
„TOTEM.COM.PL. Sp. z o.o." Sp. K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

„Temat badań podjęty w raporcie należy uznać za ważny i aktualny w kontekście przemian dokonujących się w obszarze edukacji. Wskazuje on również na znaczenie edukacji w działaniach z zakresu polityki społecznej zmierzających do wyrównywania szans życiowych dzieci i młodzieży (...) raport omawiający szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z obszarów wielkomiejskiej biedy na przykładzie Siemianowic Śląskich jest wartościowym opracowaniem (głównie z uwagi na dobrze przeprowadzone badania), które pozwala na lepsze zrozumienie tego złożonego problemu".

Z recenzji wydawniczej dr. hab. Sławomira Kantyki

Natalia Stępień-Lampa – doktor nauk społecznych, adiunkt w Zakładzie Polityki Społecznej Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Politolog i polityk społeczny. Jej zainteresowania naukowe związane są z problematyką polityki edukacyjnej i wyrównywania szans edukacyjnych, a także ubóstwa, w tym jego przestrzennej koncentracji. Autorka publikacji naukowych podejmujących te zagadnienia.

Więcej o książce

CENA 34 ZŁ (+VAT)
ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-988-7